

141.8
Saarela

"Eniten ja hyödyllisintä opittavaa Itävallan sosiaali-
demokratialta" - Cay Sundström ja sosialistiset opit
1926-1934

(kirjasto-tyyppi)

TYÖVÄENLIIKKEEN KIRJASTO
KIRJASTO



1290631007

141.8 SAARELA, Tauno
Saarela, Tauno
"Eniten ja hyödyllisintä opittavaa Itävallan

Tauno Kalevi Saarela
Poliittinen historia
Joulukuu 1990



Ur serien Finlands kulturpersonligheter

1. Johdanto

"Joku minulle tuntematon nimimerkki CS suomentelee lehteen ulkomaiden vasemmistolaisten tohtorien kirjoituksia pistellen kuitenkin vaatimattomasti oman puumerkkinsä niiden alle. Ulkomaiden viralliset veljespuolueet ovat hänen kauttansa lukuisat kerrat saaneet tuomionsa ja sellaiset miehet kuin MacDonald, Stauning, Müller ja Branting, jotka kukin maassaan ovat suorittaneet täysipainoisen päivätyön sosialidemokratian hyväksi, hän armotta heittää romukoppaan."

Näin kirjoitti Väinö Tanner Suomen Sosialidemokraatissa marraskuussa 1929 ja viittasi lehdessä olleisiin Cay Sundströmin artikkeleihin.¹

Tanner halusi kirjoituksillaan selvästi vähätellä Sundströmin omintakeista panosta sekä oikaista tämän tulkintoja. Valmius liioitella Sundströmin suhdetta esitettyihin nimiin ja tekstin sävy osoittavat, että kirjoitukset ärsyttivät Tanneria - ne sotkeutuivat Suomen sosiaalidemokraattien "suuntakeskusteluihin", vaikka hyvin usein käsittelivätkin muiden maiden sosiaalidemokraattien ajatuksia ja toimintaa.

Näin keskustelu ilmensi yhdellä tavalla kansallisen ja kansainvälisen yhteentörmäystä Suomen työväenliikkeessä. En tarkoita sitä, että Tanner olisi ollut "kansallinen" ja Sundström "kansainvälinen". Pikemminkin kansallinen ja kansainvälinen ilmenivät siinä, että muualla esitettyjä ajatuksia ja tekoja kommentoitiin Suomessa, että niistä kiisteltiin ja että ne koettiin osaksi Suomen sosiaalidemokraattien linjakeskusteluja.

Yleensä siinä vähäisessä tutkimuksessa, jossa kansallisen ja kansainvälisen suhdetta on nimenomaisesti pohdittu Suomen työväenliikkeen kannalta, ongelma on liitetty vanhaan työväenpuolueeseen: on tutkittu "socialismin tuloa Suomeen"² sekä niitä

¹. Väinö Tanner, Jatkoa "suuntakeskusteluun", Suomen Sosialidemokraatti (SS) 21.11.1929.

². Hannu Soikkanen, Socialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo 1961. Ks. myös. Tuure Lehén, Marxilaisuuden alkukylvöä Suomessa. O.W.Kuusinen ja Sosialistinen Aikakauslehti 1906-1908. Pori 1971.

vuosia, joina kamppailu Suomen itsenäisen aseman puolesta voimistui - vuosia 1905-06 ja 1917-18¹.

Nämä vuodet olivat toki tärkeitä työväenliikkeelle niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Vaikuttaa kuitenkin hieman siltä, että kansallisen ja kansainvälisen suhdetta on pidetty ongelmallisena silloin, kun työväenliike joutui ottamaan kantaa alueelliseen itsenäisyyteen - kansallinen on liittynyt ennen muuta kansallisuuskysymykseen². Kun itsenäisyys sitten on saavutettu, ongelma näyttää katoavan. Yleinen kuva itsenäistyneen Suomen työväenliikkeestä onkin kaksijakoinen: Suomessa toimivat sosiaalidemokraatit vaikuttavat "kansallisilta", Moskovasta "johdetut" kommunistit "kansainvälisiltä".³ Monet työväenliikettä koskevat tutkimukset ovat toki oikaisseet tätä yleistä kuvaa ja osoittaneet, miten kansallisen ja kansainvälisen suhde saattoi ammattiyhdistysliikkeessä ja Työväen urheiluliitossa ilmetä esimerkiksi kiistoina kansainvälisestä suuntautumisesta.⁴ Suomalaisen historiantutkimuksen

¹. Aihetta on sivuttu mm. seuraavissa kirjoissa Juhani Paasivirta, Suomen itsenäisyyskysymys. Porvoo 1947 ja 1949; Tuomo Polvinen, Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920. I. Porvoo 1967; Anthony F. Upton, Vallankumous Suomessa 1917-1918 I-II. Jyväskylä 1980 ja 1981; Antti Kujala, Suomi vallankumouksen punaisena selustana. Kirjassa Lenin ja Suomi I. Helsinki 1987; Juhani Piilonen, Yhteinen vihollinen yhdistää. Kirjassa Lenin ja Suomi I; Eino Ketola, Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosiaalidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917. Helsinki 1987; Antti Kujala, Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa. Jyväskylä 1989.

². Tämä ongelmahan askarrutti monia toisen internationaalien teoreetikkojakin - mm. Lenin, Rosa Luxemburg ja Otto Bauer kirjoittivat aiheesta, ks. tästä Horace B. Davis, Nationalism & Socialism. Marxist and Labor Theories of Nationalism to 1917. New York 1967 s. 133-210.

³. Ks. esim. L.A. Punttila, Suomen poliittinen historia 1809-1966. Keuruu 1982 (1964) s. 142-144; Eino Jutikkala, "Ensimmäinen tasavalta" (1919-45). Kirjassa Suomen poliittinen historia 1809-1975. 2. osa. Vuodet 1905-1975. Kirjoittajat Viljo Rasila, Eino Jutikkala, Keijo K. Kulha. Porvoo 1977 s. 144-146.

⁴. Ks. esim. Hannu Soikkanen, Kohti kansanvaltaa 1. 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975; Pauli Kettunen, Den finländska socialdemokratin demokratiuppfattning mellan inbördeskriget och lapporörelsens framträdande, Historisk Tidskrift för Finland 1980; Seppo Hentilä, Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919-1944. Hämeenlinna 1982; Pauli Kettunen, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa

kansallinen näkökulma on silti tukahduttanut liikaa kysymystä työväenliikkeen kansainvälisyydestä: sosiaalidemokraattinen työväenliike on nähty ennen muuta osana suomalaista yhteiskuntaa.

Juhani Paasivirta asetti silti jo 1950-luvulla suomalaisen työväenliikkeen yleiseurooppalaiseen yhteyteen, muiden maiden rinnalle. Työväenliikkeen kansallisia piirteitä Paasivirta etsi eri maiden taloudesta, kansallisista ja sivistyksellisistä tekijöistä, valtiollisista järjestelmistä ja poliittisista suhdanteista.¹

Paasivirran tarkastelutapa oli kuitenkin hieman staattinen. Seppo Hentilä pyrkiin siitä eroon määritellesään vuonna 1980 yleisiä lähtökohtia kansallisen ja kansainvälisen suhteen tutkimisessa. Hän korostikin, että internationalismi kytkeytyy momenttina jokaiseen kansalliseen työväenliikkeeseen - kansainvälistä ei ole ilman kansallista. Hänen mielestään oli tutkittava, miten kansainvälisyys ilmeni puolueen jokapäiväisessä poliittisessa strategiassa: kansainvälinen momentti oli niissä ratkaisuisissa, joilla kukin puolue pyrki ottamaan vallan työväenluokan käsiin.²

Siksi Hentilä pitikin tärkeänä laajaa arviota suomalaisten sosiaalidemokraattien politiikasta vuosina 1905-17. Samalla tutkimuksen tuli keskittyä "kansainvälisen" teorian ja "kansallisten" menettelytapojen suhteen arvioimiseen.³ Teorian ja käytännön ykseyden säilyttäminen on epäilemättä marxismin perusmomenttien mukaista ja tärkeää Suomenkin työväenliikkeen arvioimisessa, mutta kansallisen ja kansainvälisen suhde ilmenee jo aiemminkin - teorian vastaanotossa.

¹. Juhani Paasivirta, Työväenliike yleiseurooppalaisena ilmiönä I-II. Turku 1953 ja 1955.

². Seppo Hentilä, Veljeyttä yli Pohjanlahden. Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohtia suuresta Sundsvallin lakosta Suomen kansalaissotaan. Helsinki 1980 s. 137-138.

³. Emt.; Seppo Hentilä, The Finnish labour movement and national thinking until 1907. Kirjassa Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Jyväskylä 1984 s. 72, 89-90, ks. myös Hannu Soikkanen, Nationalism and internationalism as concepts of the Finnish working class in the critical situation of 1917-1918, em. kirjassa s. 180.

Itävaltalainen työväenliikkeen historian tutkija Helmut Konrad on todennutkin, että työväenliikkeen teoria muuttui merkityssisällöltään siirtyessään liikkeen metropoleista muille alueille. Hän onkin pitänyt työväenliikkeen historian tutkimuksen pahana aukkona mm. sitä, miten intellektuellit vastaanottavat välittämänsä teorian.¹ Myös toinen itävaltalainen, Ernst Hanisch, on pitänyt avoimena kysymyksenä, mitkä valintakriteerit vaikuttavat marxismin vastaanotossa.²

Keskitynkkin tässä työssä tarkastelemaan marxismin vastaanottoa. Se merkitsee sitä, että en pyri sellaisiin kokonaisyhteiskunnallisiin vertailuihin, jotka ovat olleet tavallisia esim. vallankumouksien ja valtionmuodostusprosessien³ mutta myös työväenliikkeen ja työväestön tutkimuksissa⁴. Kansallisen ja kansainvälisen suhdetta ei tässä työssä ymmärretä toisaalta maailmantalouteen ja muihin valtioihin tai kansainväliseen valtiojärjestelmään liittyvien prosessien ja toisaalta kansallisten luokkasuhteiden, poliittisten rakenteiden, jne vuorovaikutukseksi. Sillä ei liioin käsitetä valtion muodostumisvaiheen yhteyttä valtion rakenteeseen ja luokkasuhteisiin ja edelleen sitä kautta kansalliseen ja luokkaintegraatioon.⁵ Kyse on vain erilaisten tekstien ja niiden syntyolojen vertailusta. Tartun kansallisen ja kansainvälisen suhteeseen tällä tavalla ennen muuta siksi, että marxismin leviäminen on monissa tutkimuksissa nähty kovin ongel-

¹. Helmut Konrad, Arbeitergeschichte und Raum. Kirjassa Geschichte als demokratischer Auftrag. Karl R. Stadler zum 70. Geburtstag. Wien 1983 s. 69-70.

². Ernst Hanisch, Neuere Studien zur Marxismus-Rexemption in der deutschen und österreichischen Arbeiterbewegung. Kirjassa Arbeiter und Arbeiterbewegung im Vergleich. Berichte zur internationalen historischen Forschung. Herausgegeben von Klaus Tenfelde. Historische Zeitschrift Sonderheft. Band 15. München 1986 s. 610.

³. Hyvän yleiskuvan tällaisista tutkimuksista antaa Risto Alapuro kirjassaan State and Revolution in Finland. Berkeley, Los Angeles, London 1988 s. 1-14.

⁴. Ks. Klaus Tenfelde, Sozialgeschichte und vergleichende Geschichte der Arbeiter. Kirjassa Arbeiter und Arbeiterbewegung im Vergleich. erit. s. 30-62.

⁵. Alapuro 1988 s. 9.

mattomana, passiivisena tapahtumana.¹

Tämän työn lähtökohtana onkin monissa tutkimuksissa vakuuttavasti perusteltu käsitys, että aatteiden vastaanotto ei ole passiivista "kulutusta": aatteet muuttuvat väistämättä, kun ne siirtyvät maasta toiseen tai henkilöltä toiselle. Näin käy siksi, että se tilanne, jossa ajatukset alunperin esitetään, näkyy myös niiden sisällössä. Toisessa tilanteessa olevat ihmiset eivät pysty kirjoituksissaan tai puheissaan toistamaan noita piirteitä, koska he eivät voi irtaantua kovin helposti siitä käsitteiden ja merkitysten maailmasta, jossa he elävät. Näin ulkoisesti samannäköisiä ajatuksia ja käsitteitä voidaan tulkita aivan eri tavalla eri aikana ja eri paikoissa.²

Aatteiden vastaanoton kannalta on siis tärkeää pystyä hahmottamaan se maailma, jossa vastaanottaja elää ja toimii, ja sitoa poliittiset aatteet siten poliittiseen käytäntöön. Siihen ei yllä aatehistoriallinen tutkimustapa, jossa pyritään jäljittämään tiettyä käsitettä läpi historian³. Tällaista tarkastelutapaa vastustamaan nousseet tutkijat, joiden keskeisiä hahmoja on englantilainen Quentin Skinner, korostavatkin, että ihmiset pyrkivät lausunnoillaan ratkaisemaan jotakin erityistä ongelmaa juuri tuossa hetkessä. Tuo ongelma puolestaan kytkeytyy jollakin lailla hetken tärkeisiin keskustelunaiheisiin kaikki kirjoittajat

¹. Saksalaisella kielialueella on toki tarkasteltu varsin runsaasti Marxin ja Engelsin kirjoitusten leviämistä ja tuntemusta sekä myös Kautskyn ja Bernsteinin tapoja tulkita niitä - siis yleensä aikaa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tutkimuksissa on ollut monesti taipumusta asettaa Marxin marxismi muiden tulkitsijoiden marxismeja vasten ja torua heitä sen vääristelystä, ks. Hanisch s. 585-608. Erinomaisia poikkeuksia tutkimuksista, joissa marxismin leviämistä on tarkasteltu ovat Saksassa esim. Gerd Storm-Franz Walter, Weimarer Linkssozialismus und Austromarxismus. Historische Vorbilder für einen "Dritten Weg" zum Sozialismus? Frankfurt am Main 1986 ja Englannissa Stuart Macintyre, A Proletarian Science: Marxism in Britain 1917-1933. Cambridge 1980.

². Ks. esim. Kari Palonen, Tekstistä politiikkaan. Johdatus tulkintataitoon. Jyväskylä 1987 s. 85-87, 100-101; Jukka Kanerva-Kari Palonen, Introduction. Kirjassa Transformation of Ideas on a Periphery. Edited by Jukka Kanerva, Kari Palonen. Ilmajoki 1987 s. 8-9.

³. Suuntauksen huomattavimmat nimet ovat amerikkalaiset Arthur O. Lovejoy ja George Boas.

kommunikoivat jonkun kanssa. Ongelman löytämiseksi onkin hahmotettava mahdollisimman laajasti lausuman esittäjän yhteiskunnallinen ja lingvistinen konteksti. Sitä on pidettävä kehyksenä, jonka avulla voidaan ratkaista, missä keskusteluissa henkilö olisi voinut olla mukana. Skinner ei siis pyri sanomaan, että konteksti synnyttää tekstin - pikemminkin se asettaa ehtoja sille.¹

Yhteiskunnallisella ja lingvistisellä kontekstilla Skinner viittaa vallitsevien kysymyksenasetteluiden ohella ajan tapoihin ja kirjoittajan mentaaliseen maailmaan ja lukee niihin mm. aikakauden vallitsevat tyylit ja argumentointitavat, merkitykset, sanotatavat, vallitsevat oletukset, uskomukset ja asenteet. Aikaa kirjoituksessa saattavat ilmentää myös viittaukset aikakauden tapahtumiin tai henkilöihin.² Myöhemmin hän on puhunut yleisemmin vanhemmista kirjoituksista, perityistä oletuksista sekä ajankoh- taisemmista yhteiskunnallisista ja poliittisista teksteistä sekä aikakauden normatiivisesta sanastosta.³

Monet ovat halunneet painottaa, että monimutkaisilla teksteillä ei voi olla yhtä kontekstia vaan monia, keskenään vuorovaikutuksessa olevia konteksteja. Amerikkalainen Dominick LaCapra onkin erottanut kirjoittajan intentioiden, kirjoittajan elämän, yhteiskunnan, kulttuurin, kirjoittajan tuotannon ja diskurssimuotojen suhteen tekstiin.⁴ Yksinkertaisemmin hän on todennut, että kirjoittamiskon- teksteihin kuuluvat kirjoittajan intentiot, hänen välitön biografi- ansa, yhteiskunnalliset ja poliittiset tilanteet sekä niiden

¹. Quentin Skinner, *Meaning and Understanding in the History of Ideas. History and Theory* 1969; Quentin Skinner, *Motives, Intentions and the Interpretation of Texts. New Literary History. Volume III* 1972; Quentin Skinner, *The Foundations of modern political thought. Volume one: The Renaissance.* Cambridge 1978 s. xi-xiv; ks. myös Palonen 1987 s. 110-115. Skinnerin lähestymistapaa on Suomessa käsitellyt myös Markku Hyrkkänen, ks. *Aatehistoriallisesta metodista.* Tampere 1984 s. 45-58.

². Skinner 1972; Quentin Skinner, *Hermeneutics and the Role of History. New Literary History. Volume VII.* Autumn 1975 s. 221.

³. Skinner 1980 s. xi.

⁴. Dominick LaCapra, *Rethinking Intellectual History and Reading Texts. History and Theory. Volume XIX* 1980 s. 254-272. Artikkelit on julkaistu myös kirjassa Dominick LaCapra, *Rethinking Intellectual History. Texts, Contexts, Language.* Ithaca 1987 (1983).

ideologiat ja diskurssit - viime mainittuihin luetaan myös traditiot. Vastaanoton kannalta on puolestaan tärkeää kysyä, miten eri yhteiskuntaryhmät ja instituutiot - mm. puolueet - tulkitsevat ja käyttävät tekstejä.¹

LaCapra on yrittänyt selkeyttää tradition, tietyn tekstin ja tietyn ajanjakson suhdetta. Hän korostaa, että traditiota ei voi määrittellä yksinkertaisesti jatkuvuuden tai epäjatkuvuuden käsitteillä eikä tekstiä voi nähdä vain joko tradition tai tietyn ajan kuvauksena. Se on pikemminkin "paikka", jossa traditio ja spesifi aika kohtaavat ja jossa molemmat muuntuvat.²

Tätä lähtökohtaa näyttäisi voivan hyödyntää, kun arvioidaan kansallisen ja kansainvälisen suhdetta työväenliikkeen aatteellisessa keskustelussa - se mahdollistaa sosialistisen tradition ja yksityisen maan tilanteen yhdistämisen. Lähestymistapa ei ole kuitenkaan ongelmaton: monet tutkijat ovatkin epäilleet mahdollisuutta palautta tekstiä kirjoittajan intentioihin tai määrittää kunnolla sitä verkostoa, jossa tekstin kirjoittaja eli. He uskovat tutkijan omien ennako-oletusten ja historiallisen taustan sotkeutuvan väistämättä tutkimukseen: tutkijan ja tekstin välissä olevat vakiintuneet tulkinnat estävät tutkijaa tunkeutumasta tekstin kirjoittajan maailmaan. Näin teksti luo omat merkityksensä joka kerta, kun se joutuu vastakkain lukijan kanssa.³ Vieläkin

¹. Dominick LaCapra, *History & Criticism*. Ithaca 1985 s. 127, 129.

². LaCapra 1980 s. 259-260. Paul Ricoeur puhuu itse asiassa samasta kirjoittaessaan viestin ja diskurssin suhteesta, ks. Paul Ricoeur, *Interpretation Theory. Discourse and the surplus of meaning*. Fort Worth 1976 s. 9.

³. Tästä on puhunut esimerkiksi Hans-Georg Gadamer, ks. esim. John G. Gunnell, *Political Theory: Tradition and Interpretation*. Cambridge, Massachusetts 1979 s. 104-105, 110-126 ja Martin Jay, *Should Intellectual History Take a Linguistic Turn? Reflections on the Habermas-Gadamer Debate*. Kirjassa *Modern European Intellectual History. Reappraisals and New Perspectives*. Edited by Dominick LaCapra and Steven L. Kaplan. Ithaca and London 1982 s. 92-110.

pitemmälle ovat menneet ne, jotka torjuvat yksilöiden itsenäisen roolin ja pitävät puhujia ja kirjoittajia kielen välineinä.¹

Näistä vaikeuksista tietoisena yritän kuitenkin soveltaa tässä työssä yllä hahmoteltua tarkastelutapaa suomalaiseen sosiaalidemokratiaan 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa. En kuitenkaan tarkastele koko puoluetta vaan rajoitun yksittäisiin henkilöihin. Lisäksi olen valinnut tarkastelun kohteiksi "puhtaita intellektuelleja", jotka selvimmin kantoivat huolta oppitraditiosta.²

¹. Esimerkiksi ranskalainen Michel Foucault ja hänen kehittämänsä "arkeologinen" lähestymistapa ei ole kiinnostunut tekstien kirjoittajista vaan ennen muuta teksteistä tiedollisina järjestelminä, joilla oli tiettyjä sääntöjä. Ne eivät olleet syntyneet niinkään kirjoittajan intentioiden vaan joissakin yhteyksissä kehittyneiden ja paljolti tiedostamattomien suhtautumistapojen mukaan. Foucault'n mielestä kirjoittavalle ihmiselle ei voinut antaa autonomista asemaa - subjekti saattoi vain kannatella, välittää ja kehittää diskurssia. Ks. Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*. London 1972 s. 8-25, 80-92. Suomessa lähestymistapaa on hyödyntänyt Jari Ehrnrooth, ks. Vallankumousoppi Suomen poliittisessa työväenliikkeessä suurlakon jälkeen ennen ensimmäistä maailmansotaa. Suuntauksat, kiistat ja hallitseva vallankumouspuhunta. Suomen historian liseniaattityö Joensuun yliopistossa 1988.

². LaCapra katsookin esittämänsä lähestymistavan olevan parhaimmillaan tutkittaessa intellektuellien tai heidän yhteisöjensä suhdetta kulttuuriin yleisemmin, LaCapra 1980 s. 264.

Työväenliikkeen ensimmäiset intellektuellit¹ eivät pitäytyneet pelkästään oppiin, vaikka toisen internationaalinen tunnetuin edustaja Karl Kautsky halusikin rajata heidän tehtävänsä tiedon tuomiseen². Intellektuelleilla oli epäilemättä huomattava sija eturistiriitojen muuttamisessa aateristiriidoiksi³, mutta heidän panoksensa käytännön politiikassa oli yhtä huomattava - he suuntasivat työväenliikkeen valtiolliseen toimintaan ja kehittivät sen organisaatiota.⁴

Työväenliikkeen laajetessa myös "akateemikkojen" roolit eriytyivät. Tutkiessaan akateemisen koulutuksen saaneiden henkilöiden merkitystä Saksan työväenliikkeessä Gustav Auernheimer erotti neljä

¹. Käytän tässä työssä usein intellektuelli-sanaa, koska se viittaa intelligentsiaa - tai sen suomalaisia vastineita sivistyneistö, lukeneisto - selvemmin suppeaan poliittiseen ryhmään. Intelligentsia puolestaan liitetään yleensä yhteiskunnalliseen kerrokseen, ja se on muutenkin kollektiivisempi ilmaus kuin intellektuelli, ks. tästä Alexander Gella, *An Introduction to the Sociology of the Intelligentsia*. Kirjassa *The Intelligentsia and the Intellectuals. Theory, Method and Case Study*. Edited by Alexander Gella. Beverley Hills 1976 s. 19-27. Theodor Geiger tosin määritteli termit päinvastoin, vrt. Theodor Geiger, *Aufgaben und Stellung der Intelligenz in der Gesellschaft*. Stuttgart 1949 s. 12-17. Käsitteistä ei olekaan yksiselitteisiä määritelmiä vaan niitä on käytetty eri aikoina ja eri kielialueilla hyvin eri tavoin. Englantilaisen Carl Levyn mukaan määrittelyt osoittavat erilaisia kansallisia työvoimamarkkinoita, yliopistojärjestelmiä ja valtamuodostumia, Carl Levy, *Introduction: historical and theoretical themes*. Kirjassa *Socialism and the Intelligentsia 1880-1914*. Edited by Carl Levy. Padstow 1987 s. 8-10, ks. myös Antonio Gramsci, *Vankilavihkot*. Helsinki 1979 s. 120-142; Dieter Bering, *Intellektuellen. Geschichte eines Schimpfwortes*. Stuttgart 1979; Jürgen Kuczynski, *Die Intelligenz. Studien zur Soziologie und Geschichte ihrer Grossen*. Berlin 1987 s. 11-36; Lewis S. Feuer, *What is an Intellectual?* Kirjassa Gella (ed.) s. 47-57 sekä Otto Wilh. Müller, *Intelligencija. Untersuchungen zur Geschichte eines Schlagwortes*. Frankfurt 1971 s. 50-105, 395-398.

². Karl Kautsky, *Die Intelligenz und die Sozialdemokratie*, *Die Neue Zeit (NZ)*, XIII Jahrgang (Jg.), II Band, 1894-95.

³. Karl Mannheim, *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. London 1960 s. 141-143; Gramsci s. 134.

⁴. Josef Weidenholzer, *Historische Betrachtungen zum Verhältnis von Wissenschaft und Arbeiterbewegung in Österreich*. Kirjassa *Geschichte als demokratischer Auftrag*. Wien 1983 s. 170-174; Gustav Auernheimer, *"Genosse Herr Doktor". Zur Rolle von Akademikern in der deutschen Sozialdemokratie 1890 bis 1933*. Giessen 1985; Risto Reuna, *Ylioppilassosialismin punaiset apostolit*. Kirjassa *Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin*. SONK:n 20-vuotisjuhlakirja. Toimittanut Tapio Bergholm. Kiikala 1983 s. 33-37.

intellektuelli-tyyppiä: 1) "puhtaat intellektuellit" - teoreetikot, kriitikot, opettajat - joilla ei yleensä ollut merkittävää asemaa puolueessa eikä käytännön vastuuta; 2) käytäntöön suuntautuneet intellektuellit, jotka pyrkivät saamaan puolueen poliittiset vaatimukset ja ohjelmat sopusointuun hylkäämättä kuitenkaan virallista teoriaa - he yrittivät sitoa päivänpolitiikan ja pitkäkäntäimen vaatimukset; 3) puolueen ja ammattiyhdistysliikkeen asiantuntijat, jotka auttoivat työväenliikettä yksittäisissä kysymyksissä, ja 4) puolueen ulkopuolella toimivat asiantuntijat - esimerkiksi opettajat.¹

Jaottelu tekee tietenkin väkivaltaa - puhtaita ideaalityyppejä ei ole ollut. On myös vaikea vetää rajaviivaa teoretisoinnin ja käytännön politiikan välille - erityisesti, jos kirjoittaminen ymmärretään poliittiseksi teoksi. Silti jaottelua voi hyödyntää aatehistoriallisessa tutkimuksessa: "puhtaan intellektuellin" kohdalla käytännön poliittisten ratkaisujen tarkastelemisen voi jättää vähemmälle ja keskittyä esitetyn aatteen sisältöön. Tavallisestihan työväenliikkeen intellektuelleja on suomalaisessa historiankirjoituksessa tarkasteltu päinvastoin² - mikä osoittanee suomalaisen työväenliikkeen intellektuellien merkitystä poliittisina johtajina. Määritelmä "puhtaista intellektuelleista" sopii lisäksi kohtalaisen hyvin 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun Akateemiseen Sosialistiseuraan, joka on tarkasteluni kohde.³

¹. Auernheimer s. 180-181. Vrt. myös, miten Josef Weidenholzer on Antonio Gramscin jaottelua traditionaalisesta ja orgaanisesta sivistyneistöstä hyödyntäen todennut, että työväenliikkeessä oli vielä pitkään traditionaalista sivistyneistöä - siis sellaisia, jotka keskittyivät aatteen julistamiseen, Weidenholzer 1983 s. 191-195, 197.

². Vrt. esim. Jaakko Paavolainen, Väinö Tanner; Erkki Tuomi-oja, K.H.Wiik. Marjatta Rahikainen pyrki tutkimuksessaan N.R. af Ursinista soveltamaan "puhtaan intellektuellin" lähtökohtaa, mutta päättyy kirjassaan moralisoimaan Ursinin ajatusten poikkeamista Marxin opeista, ks. Marjatta Rahikainen, N.R. af Ursin -aatelismies Suomen työväenliikkeessä. Jyväskylä 1986.

³. Akateemisesta Sosialistiseurasta ks. Tauno Saarela, Kansan eheyttäjäistä kansanrintamaan. Akateemisen Sosialistiseurann poliittisten käsitysten kehitys 1925-37. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1982; Pentti Puoskari, Opiskelijat tekemässä työväenliikkeen historiaa. Kirjassa Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin s. 11-12.

Edellä hahmottamani tarkastelutavan termein voisi sanoa, että jo gradu-työssäni yritin laajentaa tulkintoja, jotka liittyivät Akateemisen Sosialistiseuran tuottamat tekstit sosiaalidemokraattisen tai kommunistisen puolueen päivänpoliittiseen toimintaan¹. Yritin tarkastella ASS:n sanomisia myös suhteessa muun suomalaisen sivistyneistön ajatuksiin, koska arvelin, että sen kysymyksenasettelut vaikuttivat myös ASS:laisten puheisiin. Uskoin ASS:laisten yrittävän samanaikaisesti ratkaista kysymystä sekä kansakunnan että työväenluokan eheyttämisestä - ne olivat ongelmia, joihin he etsivät vastausta sosialistisista aatteista.²

Aikalaiskäsitteet, aiheeseen liittyneen tutkimuksen vähyys, ASS:n tarkastelu ahtaasti 1930-luvun puolivälin perspektiivistä ja kenties hieman "lovejoylainen" tutkimusote ohjasivat kuitenkin vertailemaan ASS:laisten tekstejä liiaksi kommunistisen puolueen kansanrintama-ajatuksiin. Työ osoitti, että ASS:laisten kirjoituksia oli merkittävämpää tarkastella suhteessa Keski-Euroopan sosiaalidemokraatteihin - erityisesti itävaltalaisiin marxilaisiin. Keskityin gradussani kuitenkin etsimään samankaltaisuuksia - en niinkään miettinyt, miten itävaltalaisten tekstit muuttuivat ASS:laisten käytössä.

Yritänkin tässä työssä tarkastella, miten erityisesti Carl-Johan (Cay) Sundström tulkitsi itävaltalaisten ja muiden keskieuropalaisten sosiaalidemokraattien ajatuksia - ja laajemmin sosialistista traditiota - vuosina 1926-1934. Keskittymistä Sundströmiin on ohjannut oivallus, että tarkastelin gradussanikin ASS:aa liiaksi

1. Tällainen tarkastelutapa on näkynyt esimerkiksi työväenliikkeen ja sosiaalidemokraattisen puolueen yleisesityksissä mutta myös kommunistien historiakirjoituksissa, vrt. Soikkanen 1975 s. 576-582; Suomen työväenliikkeen historia. Toimituskunta: Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Jussi Turtola. Kirjoittajat: Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Eino Ketola, Pauli Kettunen, Heikki Laavola, Päivö Puhakainen, Tero Tuomisto, Jussi Turtola. III painos. Joensuu 1978 s. 199-200, 210. Kommunistien kannalta esim. Toivo Karvonen, Toimintaa "kansanrintamakaudeksi" (1931-1938). Kirjassa Kipinästä tuli syttyä. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta. Helsinki 1958 s. 182-184; Antti Hyvönen, SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920- ja 1930-luvuilla. Kuopio 1971 s. 268-269.

². Saarela 1982.

hänen lävitseen: vaikka puhuinkin yleisesti ASS:sta, nuoremman polven edustajat Mauri Ryömä ja Raoul Palmgren jäivät liian vähälle huomiolle enkä kyennyt esittämään riittävän selvästi sukupolvien lähtökohtaeroja. Päätänkin esityksen nyt siihen hetkeen, jona nuoremman polven edustajat tavallaan syrjäyttivät Sundströmin ASS:n johdosta. Valinta ei tietenkään tee oikeutta Ryömälle ja Palmgrenille, jotka tuossa vaiheessa vasta aloittelivat "uraansa" työväenliikkeen intellektuellina.

Tarkastelen Sundströmiä ennen muuta "puhtaana intellektuellina", joka vetosi oppitraditioon ja Keski-Euroopan sosiaalidemokraatteihin vakuuttaakseen aikalaisiaan. Samalla hän tietenkin kilpaili siitä, kuka sai tulkita traditiota. Päähuomio tässä työssä kiinnittyy kuitenkin siihen, mitä Sundström teki traditiolle ja Keski-Euroopan sosiaalidemokraattien käsityksille kirjoittaessaan niistä Suomessa. Sen kannalta on tärkeä hahmottaa Sundströmin taustaa ja suomalaista aatteellista keskustelua sekä sivistyneistössä että työväenliikkeessä - niiden oletetaan näkyvän siinä, miten Sundström tulkitsi em. käsityksiä. Sundströmin oma elämä rajautuu tässä työssä pois.¹

Sundströmin kirjoitusten suhteuttaminen sosialistiseen traditioon on ollut ongelmallista kahdessa mielessä. Ensinnäkin sosialistinen traditio on täytynyt "luoda". Olen hahmottanut sen graduni tulosten ja niiden henkilöiden mukaan, joihin Sundström viittasi tai olisi voinut viitata kirjoituksissaan. Näin olen mahdollisesti rajannut "tradition" liian suppeaksi.

Toinen ongelma on siinä, että ei ole olemassa sellaisia "suuria

¹. Tässä työssä ei puututa Sundströmin väitettyyn homoseksuaalisuuteen tai hänen huonoon terveyteensä, jälkimmäisestä ks. esim. lääketieteelliselle tiedekunnalle osoitetut lääkärintodistukset, lääketieteellinen tiedekunta, pöytäkirjat, 19.9.1933, Helsingin yliopiston arkisto (HYA). Työssä ei liioin tarkastella, mikä merkitys Sundströmin toimintaan ja kirjoittamiseen oli hänen suhteillaan omiin vanhempiinsa. Läheisten ihmisten merkityksestä ihmisten toiminnassa, ks. Terrell Carver, *Methodological issues in writing a political biography*. Esitelmä työryhmässä Political Biography. ECPR Joint Sessions Workshops. Bochum 2.-7.4.1990, tekijän hallussa.

tekstejä", joista esimerkiksi Quentin Skinner puhuu¹ - on vain lyhyitä lehtiartikkeleita. Kun olen kuitenkin pyrkinyt luomaan niistä kokonaisuuden, on mahdollista, että Sundströmin kirjoituksista ja käsityksistä on syntynyt liian "rationaalinen" kokonaisuus.

Olen yrittänyt välttää liian johdonmukaista kuvaa tarkastelemalla Sundströmin ajatusten muuttumista ja sisäisiä ristiriitoja sekä etsimällä useampia tulkintamahdollisuuksia. Tekstien yhdistäminen kokonaisuudeksi on kuitenkin vaikeuttanut mahdollisuuksia havaita satunnaisia impulsseja jonkin yksittäisen artikkelin kirjoittamiseen. Se on myös hankaloittanut sen arvioimista, kenelle artikkelit on suunnattu - pyrkimys vastata tiettyihin kysymyksiin tosin merkitsee osittain myös yleisön valitsemista. Työssä ei ole eritelty Sundströmin käyttämiä retorisia keinoja.

Työn alussa on esitelty varsin laajasti suomalaisen sivistyneistön keskusteluja, Suomen sosiaalidemokraattista puoluetta ja Itävallan sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta. Näin on pyritty esittämään yleisesti sitä yhteiskuntaa, jossa Sundström toimi tai johon hän viittasi. Käsitellessäni myöhemmin Sundströmin käsityksiä eri asioista olen yleensä rinnastanut hänet aluksi suomalaisessa sosiaalidemokratiassa esitettyihin tulkintoihin. Siten olen halunnut tuoda esiin yhden tärkeän vastaanottokontekstin - sen, miten siinä puolueessa, jossa Sundström toimi, tulkittiin tiettyä asiaa.² Sen jälkeen olen esitellyt - usein laajastikin - eri sosialististen teoreetikkojen ja ryhmien näkemyksiä ja rinnastanut ne Sundströmin ajatuksiin. Tässä työssä ei ole kuitenkaan ole ollut mahdollista eritellä kunnolla sitä, millaisessa tilanteessa esittelemäni sosialistiset teoreetikot kirjoittivat tai mihin nimenomaisiin kysymyksiin he etsivät vastausta kirjoittaessaan tekstejään.

Työ jakaantuu kahteen aikajaksoon: vuosina 1925-31 ASS oli

¹. Ks. esim. Skinner 1969 s. 29.

². Vrt., miten LaCapra pitää tärkeänä erilaisten instituutioiden, esimerkiksi puolueiden, roolia tekstien vastaanotossa, LaCapra 1985 s. 127, 141.

hajanainen seura, jonka jäsenet esiintyivät paljolti yksittäisinä henkilöinä muissa sosiaalidemokraattisissa organisaatioissa, vuodesta 1931 ASS kiinteytyi yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi. Olen päätenyt kahteen aikajaksoon siksi, että lyhyissä periodeissa on ollut helpompi yhdistää tekstejä erilaisiin konteksteihin.

2. Akateeminen Sosialistiseura 1925-1931

2.1. Suuntaa etsimässä

2.1.1. Sosialistiset ylioppilasjärjestöt ennen maailmansotaa

Itsenäisen ylioppilasjärjestön muodostamiseen otettiin kantaa arvovaltaisella sosialistisella foorumilla ensi kerran vuosina 1894-95, kun Karl Kautsky löi loppuakordit julkaisemansa Neue Zeitin palstoilla intelligentsiaa, sen proletarisoitumista ja suhdetta sosiaalidemokratiaan luodanneeseen keskusteluun.¹

Intelligentsiaa pohtineiden kirjoitustensa huipentumaksi Kautsky arveli, että ylioppilaat voitaisiin helpoimmin voittaa sosiaalidemokratian tukijoiksi. Siksi oli suotavaa perustaa erityinen ylioppilasjärjestö, joka harjoittaisi sosialistista propagandaa ylioppilaiden parissa. Kun järjestö samalla rajoittuisi ylioppilasmaailmaan, se ei olisi vaaraksi puolueelle.²

Kautsky päätyi näkemykseensä ilmeisesti myös siksi, että pelkäsi sosiaalidemokraatteihin liittyvien ylioppilaiden tuovan mukanaan porvarillista perintöään. Siksi hän piti vääränä, että puolueeseen liittyneitä ylioppilaita vedettäisiin välittömästi puolue toimintaan: ylioppilaiden oli osallistuttava työväenluokan taisteluun "oppilaina eikä opettajina ja taistelijoina". Toimiessaan aktiivisesti ylioppilasmaailmassa heille jäisi vähän aikaa sekaantua puolueen asioihin.³

¹. Karl Kautsky, NZ 1894-95. Muita julkaistuja artikkeleita olivat Otto Mittelshöfer, Geistige und mechanische Arbeit; s-n, Die proletarische Intelligenz und der Sozialismus; A. Max (Max Adler), Zur Frage der Organisation des Proletariats der Intelligenz; Heinz Starkenburg, Die Definition der proletarischen Intelligenz, NZ, XIII Jg., I Band. Max Adlerin artikkeli kumpusi tiettävästi wieniläisten ylioppilaiden parissa vallinneista ristiriitaisista ajatuksista järjestön perustamiseen, ks. Alfred Pfabigan, Max Adler. Eine politische Biographie. Frankfurt/Main 1982 s. 27-28.

². Kautsky, NZ 1894-95. Kautskyn pelko sivistyneistöjärjestön vaikutusvallasta puolueen sisällä saattoi liittyä ns. Jungen-oppositioliikkeeseen 1890-91, jossa ylioppilailla oli tärkeä sija, ks. Auernheimer s. 65-69.

³. Kautsky, NZ 1894-95.

1890-luvulla syntyneet sosialistiset ylioppilasjärjestöt eivät kuitenkaan täysin vastanneet Kautskyn toiveita: niiden jäsenet toimivat yliopistoilla vain tietyissä murrosvaiheissa. Varhaiset sosialistiset ylioppilasjärjestöt olivat löyhiä organisaatioita - pikemminkin tieteellisiä seminaareja kuin yhteiskunnallisia järjestöjä¹. Niiden jäsenet joutuivat Kautskyn ja muiden työväenjohtajien² toiveista huolimatta varsin pian mukaan varsinaisen työväenliikkeen eri toimintoihin: akateemisesta koulutuksesta saaneita henkilöitä tarvittiin eduskuntatyöhön ja lehtien toimituksiin ja erityisesti sivistystoimintaan.³

Sama päti myös Suomen ensimmäiseen sosialistiseen ylioppilasjärjestöön, vuonna 1905 perustettuun Ylioppilaiden sosialidemokraattiseen yhdistykseen. Sen aktiivisuus yliopistolla kulminoitui suurlakkoon ja sen kautta kansaa ja sille solidaarisuutta osoittaneita aatteita sympatisoineet ylioppilaat jatkoivat matkaansa sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Siirtymistä nopeutti vuoden 1906 eduskuntauudistus: puolueen oli saatava akateemisesti koulutettuja sekä eduskuntavaaleissa tarvittavan koneiston luomiseen että itse eduskuntatyöhön. YSY:laiset siirtyivätkin nopeasti puolueen sanomalehtiin, puolueen ja ammatillisen liikkeen organisatorisiin tehtäviin, eduskuntaan - kaikki eivät edes ehtineet päättää opintojaan. Näin YSY lamaantui varsin nopeasti.⁴

Keski-Euroopassa sosialistiset ylioppilasjärjestöt pysyivät hengissä, vaikka eivät olleetkaan kovin toimivia. Monet niistä olivat

¹. Karl Renner, *An der Wende zweier Zeiten*. Wien 1946 s. 279.

². Esim. Itävallan sosiaalidemokraattien johtaja Victor Adler katsoi puhuessaan vuonna 1896 Wienin yliopistossa, että opiskelijoiden oli opiskeltava ei niinkään politikoitava, ks. Wolfgang Speiser, *Die sozialistische Studenten Wiens 1927-1938*. Wien 1986 s. 2.

³. Auernheimer s. 49-50, 52-55, 57-61; Ture Nerman, *Akademikerna i arbetarrörelsen*. Stockholm 1967 s. 169-170.

⁴. Risto Reuna, *Ylioppilassosialismin punaiset apostolit*. Kirjassa Tapio Bergholm (toim.), *Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin*. SONK:n 20-vuotisjuhlakirja. Kiikala 1983 s. 25-37. Ks. myös Risto Reuna, *Sivistyneistön tulo Suomen vanhaan työväenpuolueeseen v. 1899-1905 - Suomen sosialidemokraattisen puolueen ensimmäinen sivistyneistöikäpolvi*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1978 s. 95-108, 110-142.

maailmansodan aikana kiellettyjä, mutta sodan jälkeen sosialistisia ylioppilaita ja nuoria elähdytti vallankumousinnostus. Se horjutti myös perinteisiä käsityksiä ylioppilasjärjestöjen rajoittumisesta pelkästään sivistystoimintaan.¹

Neuvostoliikkeiden tuhoaminen sammutti ylioppilaiden innostusta. Samalla voimistuivat erilaisten sosialististen ryhmittymien väliset erot ja ristiriidat. Työväenliikkeen jakautuminen ruokki sitä, sillä työväenpuolueet kiinnittivät enemmän huomiota oman järjestön luomiseen myös ylioppilaiden pariin. Lisäksi paluu perinteisiin kasvatusrooleihin sekä sosiaalidemokraattisissa puolueissa lisääntynyt työnjako - jokainen organisaatio toimi omalla alueellaan - voimistivat pyrkimystä luoda oma järjestö yliopistolle.²

2.1.2. ASS:n perustajat

Siitä oli osittain kyse myös lokakuussa 1925, kun suomalaisten sosialististen ylioppilaiden järjestöksi perustettiin Akateeminen Sosialistiseura.³ Perustamispuhissa kukaan ei ainakaan julkisesti pohtinut synnyttävän järjestön luonnetta kovin teoreettisesti tai viitannut Kautskyn kirjoituksiin. Kukaan ei liioin esitellyt Keski-Euroopan tai Pohjoismaiden sosialististen ylioppilasjärjestöjen kokemuksia. Suhtautuminen ASS:n perustamiseen lieneekin noussut ennen muuta konkreettisesta tilanteesta ja mukana olleiden

¹. Saksan ylioppilaista ks. Ulrich Linse, Hochschulrevolution. Zur Ideologie und Praxis sozialistischer Studentengruppen während der deutschen Revolution 1918-1919. Archiv für Sozialgeschichte XIV Band 1974. Braunschweig; Itävallan ylioppilaista, Helge Zoitl, Kampf um Gleichberechtigung. Die sozialdemokratische Studentebewegung in Wien 1914-1925 Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Salzburg 1976 s. 59, 217-220, 580-582. Myös Norjassa sosialistinen ylioppilasjärjestö kukoisti heti Venäjän vallankumouksen jälkeen, ks. Trygve Bull, Mot Dag og Erling Falk. Oslo 1968 s. 31 ja Jens A. Christiansen, 'Mot Dag' and the Norwegian Left. The Journal of Contemporary History 1966; Ruotsista ks. Ture Nerman, Clarté. En studie i studentpolitik. Stockholm 1962 s. 19-20, 24. Sosialistisista nuorisjärjestöistä ks. Erich Wittmann, Zwischen Faschismus und Krieg. Die Sozialistische Jugendinternationale 1932-1940. Wien 1982 s. 11-14.

². Zoitl s. 217, 282-285, 407-410; Speiser s. 6-7.

³. Perustamisesta tarkemmin Saarela 1982 s. 17.

henkilöiden kokemuksista.

Perustajissa voidaan erottaa kolme ryhmää: nuoret työläiskodeista lähtöisin olleet ylioppilaat, joista monet olivat jo ehtineet mukaan puolueen toimintoihin, vanhemmat akateemiset sosiaalidemokraatit ja kaksi porvarillista "käännynnäistä". Nuoremman polven sosiaalidemokraattien keskeisiä hahmoja olivat seuran ensimmäiset puheenjohtajat Sylvi-Kyllikki Kilpi ja Väinö Meltti, joista Kilpi ahkeroi seuran synnyttäjänä ja Meltti ohjasi sen ensi askelia.

Sylvi-Kyllikki Kilpi (o.s. Sinervo) (s. 1899) oli lähtöisin helsinkiläisestä työläiskodista, kasvanut työläisten elämämpiiriin Sörkassa ja Vallilassa. Muistelmissaan hän kertoo jo nuorena tyttönä vakuuttuneensa siitä, että sosialistit pitivät kaikkia ihmisiä tasa-arvoisina. Hän aikoikin omistautua sosialismille ja naisasialle. Vuodet 1917-18 ilmeisestikin syvensivät nuoren naisen valmiutta toimia työläisten hyväksi: hän keskeytti koulunkäyntinsä - osin perheen heikon taloudellisen tilan, osin huonon terveytensä takia - ja työskenteli konekirjoittajana ensin Kuljetustyöntekijäin liitossa ja helmikuusta 1918 vallankumousoikeudessa. Jälkimmäinen luettiin kansalaissodan jälkeen niin pahaksi rikokseksi, ettei "punakaartilaisnaista" otettu takaisin kouluun - hän joutui vaihtamaan paikkakuntaa.¹

Ylioppilaaksi tultuaan Sylvi-Kyllikki Sinervo työskenteli toimittajana turkulaisessa Sosialistissa, porilaisessa Uudessa Ajassa ja tamperelaisessa Kansan Lehdessä. Kansalaissodan jälkeen häntä ilmeisesti miellytti jossain määrin puolueen vasemmistolaisten toiminta, vaikka hän ei ottanutkaan selvää kantaa. Avioituminen entisen edistyspuoluelaisen Eino Kilven kanssa ja muuttaminen Tampereelle saattoivat tasoittaa Sylvi-Kyllikin innostusta. Hän ei kuitenkaan mukautunut sovinnaisesti puolueensa tai miehensä näkemyksiin: opiskelun aloittaminen Helsingin yliopistossa osoitti kolmen pienen lapsen äidiltä irtautumista patriarkaalisesta perhe-

¹. Sylvi-Kyllikki Kilpi, Sörnäisten tyttö. Päiväkirja. Helsinki 1963 s. 15-30, 77, 119, 133-137, 147-157, 174-179, 188.

elämästä, joka sosiaalidemokraattienkin parissa oli tavallista.¹

Myös Viipurissa syntynyt Väinö Meltti (s. 1898) sai työväenaatteen kodistaan ja koki "valkoista terroria": hänet erotettiin koulusta, koska hän työskenteli punaisten hallinnon aikana rautateillä. Yksityisesti ylioppilaaksi lukenut Meltti aloitti opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1921 ja astui samaan aikaan toimittajaksi Suomen Sosialidemokraattiin.²

Meltti ei ainakaan näkyvästi sitoutunut mihinkään puolueen suuntaukseen, mutta lienee ollut varsin lähellä ns. keskustalaisia. Siihen viittaisi esimerkiksi Meltistä myöhemmin esitetty luonnehdinta - häntä pidettiin henkilönä, joka näki "kaikessa politiikkaa ja politiikkaa hänen mielestään piti kaikessa ollakin".³

Samantapaisia kokemuksia työläiskansalaisten ja heitä edustavan liikkeen syrjinnästä lienee ollut myös muilla sosiaalidemokraattisten kotien kasvateilla, joita olivat mm. Aune ja Aili Huotari, Irja Lönngren, Eero Saxell ja Tauno Siimes.⁴

¹. Sylvi-Kyllikki Kilpi, Sörnäisten tytön vaellusvuodet. Elämää 1920-luvulla. Helsinki 1965 s. 13-95, 110-116, 123-127. Pertti Haapala on luonnehtinut vuosisadan alun tamperelaista työväestöä konservatiiviseksi. Pohjaa sille loivat pitkä tehtaalaisperinne, alamaisuuteen kasvatettujen naisten suuri osuus teollisuustyöntekijöistä, hyvät yhteistyömahdollisuudet porvariston kanssa sekä radikalismiin taipuvaisen sivistyneistön puuttuminen. Kansalaissodan jälkeen työväestön sopeutumista yhteiskuntaan helpotti se, että vasemmisto sai Tampereella ensimmäisissä kunnallisvaalissa enemmistön, Pertti Haapala, Tehtaan valossa. teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. Vammala 1986 s. 290-292, 319-320. On mahdollista, että Sylvi-Kyllikki Kilpi sopeutui Tampereen oloihin hieman samalla tavalla kuin Yrjö Sirola vuosisadan alussa, ks. tästä Haapala s. 291.

². Johan Helo, Vaiennettuja ihmisiä. Tapahtumia toisen maailmansodan ja sen jälkeisenä aikakautena. Helsinki 1965 s. 26; Kilpi 1965 s. 160-161; Mirjam Vire-Tuominen, Väinö Meltti kuollut, Kansan Uutiset (KU) 4.5.1964.

³. Luonnehdinta on Untamo Utrion, ks. Erkki Wiksten, Sirkuskatu 3. Helsinki 1977 s. 98.

⁴. Aune ja Aili Huotari olivat Sosialidemokraatin päätoimittajan Anton Huotarin tyttäriä, Irja Lönngrenin isä, Pekka oli lehden uutispäällikkö, Eero Saxell puolestaan työskenteli itse

(continued...)

Vanhemmista sosiaalidemokraateista Hannes Ryömä ja J.W.Keto olivat olleet mukana jo YSY:ssa - ja työskennelleet sen jälkeen pääasiassa puolue-elämän ulkopuolella: Ryömä lääkärinä ja Keto osuuskauppa-
 liikkeessä. Molemmat olivat aktiivisesti mukana siinä "osuustoimin-
 tamiesten" piirissä, joka kansalaissodan jälkeen elvytti Sdp:n -
 Ryömä Sosialidemokraatin päätoimittajana, Keto ohjelmallisena
 suunnannäyttäjänä.¹ Inkeriläissyntyinen Juhana Peräläinen oli myös
 mukana YSY:ssa, mutta oleskeli ennen Suomen itsenäistymistä
 pääasiassa Pietarissa, jossa vastasi sikäläisestä suomenkielisestä
 koulu- ja sivistystoiminnasta. Siirryttyään Suomeen vuonna 1919
 Peräläinen sai paikan Sosialidemokraatin toimituksessa.² Neljäntenä
 "vanhuksena" ASS:n syntyä ohjasi kansalaissodan jälkeen kokoomuksen
 kansanedustajankin piipahtanut Mikko V. Erich, joka 1920-luvun
 alussa aloitti lakitieteen opinnot, mikä saattoi lisätä kiinnostus-
 ta ASS:n perustamiseen.

Kolmatta ryhmää ASS:n perustamispuhissa edusti kaksi porvarillista
 "käännynnäistä", joista ASS:n myöhemmän toiminnan kannalta
 merkittävämpi oli Carl-Johan (Cay) Sundström (s. 1902).³ Sundströmin
 koti oli ylempää keskiluokkaa: hänen isänsä oli ruotsinkielisen
 oppikoulun rehtori, äiti varakasta sukua.⁴ Kotitaustan vaikutusta
 lienee ollut se, että Cay innostui jo nuorena koulupoikana ranska-
 laisesta ja englantilaisesta kirjallisuudesta. Koti lienee yleisem-
 minkin tukenut kulttuuriharrastuksia ja vapaamielisyyttä.⁵

¹(...continued)

lehden toimituksessa ASS:n perustamisaikoihin, Kilpi 1965 s. 160-
 161, 163-164, ks. myös Atte Pohjanmaa, Sanan säilä taisteluntiellä.
 Puolen vuosisadan (1895-1945) taival Työmiehen - Suomen Sosialide-
 mokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki 1948 s. 141-143.

¹. Reuna 1983 s. 35; Kettunen 1986 s. 199-202.

². Reuna 1978 s. 33, 107, 137-138 sekä liite 2; Pohjanmaa s.
 143-144.

³. Perustavassa kokouksessa valittiin johtokuntaan myös "papin
 poika" Armas Siikanen, joka katosi kuitenkin varsin pian ASS:sta,
 Kilpi 1965 s. 160-161. Johtokunnasta ks. Ylioppilaslehti (YOL)
 21/1925 7.11.1925.

⁴. Helo s. 23-24, jonka luotettavutta tosin laskee hieman se,
 että hän kertoo Sundströmin kirjoittaneen sodan aikana vankilassa
 kirjan Chateaubriand'sta, emt. s. 24, 72, vaikka tämä kirjoittikin
 Victor Hugosta; ks. myös Kilpi 1965 s. 161-162.

⁵. Cay Sundström, Kaksi sotaa - yksi sukupolvi. Kiilan albumi
 III 1940. Mikkeli 1940; Kilpi 1965 s. 161-162.

Ilmeisesti jo tämä loitonsi Sundströmiä sukupolvestaan, jonka kansallismielisyyttä sota ja itsenäistyminen voimistivat. Sundström itse on muistellut, miten hän maailmansodan aikana otti "ensi askeleet 'maanpetturin' tiellä" asettuessaan koulupoikien sotaleikeissä ympärysvaltojen puolelle. Sota vaikutti laajemminkin nuoren miehen maailmankuvaan: erityisesti ranskalaisen kirjailijan Romain Rollandin kirja *Au-dessus de la mêlée* tenhosi sodan- ja nationalisminvastaisuudellaan Sundströmin mieltä.¹

Rollandin teosten on katsottu saarnanneen totuuden etsimistä, oikeuden ja oikeudenmukaisuuden kunnioittamista, kamppailua vapauden ja ihmiskunnan vapautumisen puolesta sekä väkivallan hylkäämistä.² Rolland oli voimakas moralisti, joka vaati ehdotonta antautumista ihanteilleen ja uskollisuutta niille. Hän hyökkäsi myös näennäisintellektuelleja vastaan: ne intellektuelliryhmät, jotka olivat liittoutuneet yhteiskunnan aineellista valtaa pitävien ryhmien kanssa, eivät olleet mitään todellisia intellektuelleja.³

Rollandin ajatukset loivat osaltaan pohjaa toukokuussa 1919 syntyneelle Clarté-liikkeelle, jonka keskeisenä inspiroijana oli toinen ranskalainen sodanvastainen kirjailija Henri Barbusse. Liike oli tarkoitettu kokoamaan kaikkien maiden sivistyneistöä, ja sen keskeisenä pontimena oli halu estää maailmansodan kaltaisten katastrofien toistuminen - liike julisti voimakkaasti pasifismia. Koska vallitseva yhteiskuntajärjestelmä ei taannut rauhaa, Clarté tuki yhteiskunnallista muutosta. Clarté puolusti myös Venäjän valtakumousta, mutta ei halunnut valita puoltaan työväenliikkeen sisäisissä kiistoissa vaan korosti puoluepoliittista itsenäisyyttään.⁴

¹. Sundström 1940.

². Maurice Nadeau, Romain Rolland. *Journal of Contemporary History* 1969 s. 209; David Caute, *Communism and French Intellectuals 1914-1960*. London 1960 s. 64-65.

³. Nicole Racine, *The Clarté Movement in France, 1919-1921*. *Journal of Contemporary History* 1967 s. 202-205; Alistair Davidson, *Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography*. Whitstable 1977 s. 99-103.

⁴. Racine s. 196, 202-205; Nerman 1962 s. 30-34.

Kun Clartéa leimasi voimakas usko intellektuellien merkitykseen paremman yhteiskunnan synnyttämisessä, se korosti rauhallisen taivuttelun tärkeyttä yhteiskunnallisessa muutoksessa - val-lankumous oli tehtävä ihmisten mielissä. Edellytyksiä sille oli luotava vastustamalla hallitsevien luokkien etuoikeuksia ja ennakkoluuloja ja paljastamalla valheelliset ja tavanomaiset ajatukset. Ihanteellisuuttaan Clarté osoitti vaatimalla moraalista totuutta ja periaatteellisuutta.¹

Puolueettomyyspyrkimyksistään huolimatta Clarté sitoutui Ranskassa varsin pian työväenliikkeen kommunistiseen suuntaan ja näivettyi sen myötä², mutta säilytti Ruotsissa alkuperäisen muotonsa³. Suomeen Clartéa puuhattiin ruotsalaisen esikuvan mukaisesti vuosina 1925-26, mutta maaliskuussa 1926 pidetty perustava kokouskaan ei juurruttanut järjestöä Suomeen. Kirjailijoiden Hagar Olsson ja Elmer Diktonius ohella Cay Sundström oli innokkaasti mukana perustamassa Clarté-järjestöä.⁴

Tutustuminen Rollandin ja Barbussen kirjoituksiin ilmeisesti voimisti nuorena Sundströmissä jonkinlaista yleismaailmallista oikeudenmukaisuuden vaatimusta. Näin Sundström sopii varsin hyvin siihen sivistyneistöstä työväenliikkeeseen siirtyneiden ryhmään, joka Robert Michelsin mukaan inhosi epäoikeudenmukaisuutta ja tunsii myötätuntoa kurjuudessa eläviä kohtaan ja jota ajoi yleinen tarve tehdä hyvää⁵. Sundström lieneekin piirtänyt jotain itsestään ja nuoruudestaan, kun hän toisen maailmansodan jälkeen ilmestyneessä Romantikerns revolt -kirjassa arvioi Victor Hugoa: "Hänelle

¹. Racine, ems.; Nerman 1962 s. 30-33.

². Racine s. 205-208; Cauté s. 42-43.

³. Nerman 1962 s. 30-35; Helen Svensson, Clarté i Finland. Helsingfors 1979 s. 159.

⁴. Svensson s. 162-173. Myös muita ASS:laisia, mm. toinen "käännynnäinen Armas Siikanen, oli mukana perustamassa Clartéa, emt s. 169.

⁵. Robert Michels, Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen der Gruppenlebens. Leipzig 1911 s. 238-243. Michels tosin puhuu työväenliikkeen ensimmäisen polven "käännynnäisistä" - silloin erot muotoutumassa olevan työväenliikkeen ja erilaisten liberaalien uudistusliikkeiden välillä eivät olleet yhtä selkeät kuin maailmansodan jälkeen.

socialismi merkitsi inhimillisen majesteettisuuden kunnioittamista, ihmiselämän rajoittamattomuutta."¹

Moraalinen huolestuminen koko ihmiskunnasta ja siinä pilevä kansainvälinen asennoitumistapa loitonsi ruotsinkielisen taustan ohella Sundströmiä itsenäistyneen Suomen nuorison valtavirrasta, joka kansallista kulttuuria kehittäen pyrki turvaamaan nuoren kansallisvaltion tulevaisuuden. Laajat kansainväliset ihanteet ilmeisesti estivät Sundströmiä samastumasta 1920-luvulla voimistuneen kielikiistan rintamajakoon².

Tällaisen asennoitumisen ei silti olisi välttämättä tarvinnut viedä Sundströmiä työväenliikkeeseen, mutta Suomen yhteiskunnallisen ilmaston voimakas polarisaatio tavallaan pakotti hänet sinne: jos Sundström halusi "rehellisesti ja ennakkoluulottomasti ... saada selvyyttä ajan polttaviin sosiaalisiin vaatimuksiin" ja kamppailla "sorrin, luokka- ja kansallisuusegoismin voimia vastaan, ..., ja yrittää saada ymmärrystä työväenliikkeen kamppailulle"³, lähes ainoaksi vaihtoehdoksi jäi meneminen työväenliikkeeseen. Sitä, että Sundström teki ratkaisunsa vasta 1920-luvun puolivälissä eikä jo vuosikymmenen alussa, on vaikea selittää.⁴ Vielä syksyllä 1925 Sundström joka tapauksessa rimpuili työväenliikkeeseen liittymistä vastaan ja halusi, että perustettaisiin puolueista riippumaton Clarté-yhdistys.

Erilaisia kokemustaustoja ja näkemyksiä jouduttiin sovittelemaan ASS:aa perustettaessa. Sundströmin näkemys voitti siinä, että ASS jäi aluksi puolueen ulkopuolelle, vaikka määrittelikin toimivansa

¹. Cay Sundström, Romantikerns revolt. Stockholm 1946 s. 18.

². Hagar Olssonin kohdalla kansainvälisten ihanteiden merkityksestä ovat puhuneet Svensson s. 165-167 ja Sven Willner, De finlandssvenska författarna och nationalitetsfrågan. Kirjassa Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitetet efter 1860. Helsingfors 1983 s. 276-277.

³. Clartist (Cay Sundström), Clarté till Finland, Studentbladet 5/1926 22.3.1926.

⁴. Valtionarkistossa oleva Sundströmin arkisto koostuu ennen muuta lähettiläskauden kirjeistä 1950-luvulta, Cay Sundströmin arkisto, kirjeenvaihto ja varia, Valtionarkisto (VA), eikä erityisemmin auta tässä suhteessa.

sosiaalidemokraattisella pohjalla¹. Puolueen ulkopuolelle jäämistä saattoi perustella sillä, että suhteiden luominen ylioppilaisiin kävi helpommin, jos ei liittytty puolueeseen. Se saattoi olla myös joidenkin vanhempien sosiaalidemokraattien lähtökohta².

Toimiminen sosiaalidemokraattiselle pohjalla lienee myös ymmärretty eri tavoin: Sdp:ssa jo mukana olleille se merkitsi toimimista puolueen linjan mukaisesti, työväenliikettä lähestyville epämääräisemmin sosialistisia aatteita. Eri aikoina ja eri tavoin puolueeseen sosiaalistuneet saattoivat nähdä ASS:n toiminnan eri tavoilla. Vanhemmat ilmeisesti toivoivat järjestön keskittyvän selvästi ylioppilasmaailmaan: "ASS:aa ei haluttu kytkeä käytännön päivänpolitiikkaan ja puolueen menettelytapojen tunnustamista herätysluontoiseen, enemmän periaatteelliseen agitaatio- ja kasvatustyöhön"³. Sosialidemokraattiset nuoret saattoivat sen sijaan nähdä ASS:n jonkinlaisena kilpailijana ja määritellä se toissijaiseksi keskustelujärjestöksi - opiskelijoiden oli tärkeämpi liittyä työväenjärjestöihin, jotta he oppisivat tuntemaan työväenliikkeen päämäärää, käytännön toimintaa ja toiminnan välineitä.⁴

Erilaiset lähestymistavat tasoittuivat ainakin muodollisesti, kun ASS liittyi vuonna 1927 Sosialidemokraattiseen puolueeseen. Siihen mennessä Sundströmillekin oli käynyt selväksi, että Suomeen ei syntynyt laajempaa "kulttuurisosialistisesti orientoitunutta" järjestöä.⁵ Silti puolueeseen liittyminen ei tehnyt ASS:sta kiinteää yhtenäistä kokonaisuutta, jonka jäsenten toiminta olisi suuntautunut järjestelmällisesti samalle taholle. Siihen vaikutti

¹. ASS:n luonteesta, ks. Väinö Meltin lausunto, YOL 18-19/1925.

². Ks. tällaisesta esim. Väinö Voionmaan puhe Itsenäisyyden Liiton kokouksessa 29.10.1924, YOL 20/1924.

³. J(uhana) P(eräläinen), Ylioppilaat ja työväenliike, SS 13.3. 1925.

⁴. K.A. (Fagerholm), Studenterna och vi, Rödspottan, n:o 3, mars 1926, Työväen Arkisto (TA).

⁵. C.S., Uusille ylioppilaille, SS 21.9.1927. Silti Sundström vielä kesällä 1927 pidetyssä Skandinavian maiden Clarté-seurain kokouksessa kaipasi Suomeen vastaavaa yhdistystä puhdistamaan ylioppilaiden nationalistista liikettä, C.S., Clarté-kongressi Tukholmassa, SS 21.7.1927.

hyvin paljon se, että vähäisestä jäsenmäärästä monet touhusivat ennen muuta muissa sosiaalidemokraattisissa organisaatioissa.¹

2.1.3. ASS kansaa eheyttämässä

Heti perustamisensa jälkeen ASS toimi pääasiassa "myötätunnon herättämiseksi työväenliikettä kohtaan yliopistopiireissä". Toteuttaakseen tätä tavoitetta ASS pyrki tunkeutumaan suomalaisen ylioppilasmaailman keskusteluihin. Se ei kuitenkaan voinut paljonkaan vaikuttaa keskustelujen sisältöön mutta pääsi osalliseksi niihin.

Taustaa ASS:n osallistumismahdollisuuksille loi kansalaissota, joka kolhi voimakkaasti suomalaisen sivistyneistön maailmankuvaa: runollinen runebergiläis-topeliaaninen käsitys suomalaisesta kansasta sai pahoja säröjä. Maailmankuvan paikkaaminen tai uudelleen luominen olikin itsenäistyneen Suomen nuoren sivistyneistön ensimmäisiä tehtäviä: oli luotava umpeen kuilu, joka erotti sivistyneistön suurista kansanjoukoista.

2.1.3.1. Yrjö Ruudun oppirakennelma ja sen vastaanotto

Kuilun umpeuttamiseen esitettiin useita vaihtoehtoja, joille kaikille oli kuitenkin yhteistä kulttuurin merkityksen ja sisällön

¹. Vuoden 1926 alussa jäsenmäärän arveltiin "rajoittuneen vain muutamiin kymmeniin", M.V.E(rich), Akateeminen nuoriso ja sosialidemokratia, SS 28.1.1926 pk. Vuoden 1928 lopussa jäseniä oli täsmällisesti 24, ks. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Tilastollisia tietoja puolueen asemasta v. 1925-28 ja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1928. Turku 1929 s. 2. ASS:n keskeisistä hahmoista Väinö Meltti oli 1920-luvun lopulla töissä puoluetoimistossa ja Sosialidemokraatissa, Eero Saxell Sosialidemokraatissa 1925-28, samoin Arvi E. Heiskanen v. 1927-28, ks. Pohjanmaa s. 141, 181; Sylvi-Kyllikki Kilpi oli välillä Helsingissä, välillä Tampereella, Kilpi 1965 s. 172-175; Cay Sundström puuhasi pääasiassa ruotsinkielisissä sosiaalidemokraattisissa yhdistyksissä: 18.1.1928 alkaen hän oli Helsingfors Socialdemokratiska Ungdomsklubbin puheenjohtaja kahden vuoden ajan, ks. Helsingfors Socialdemokratiska Ungdomsklubb, Protokoll 1923-30, TA.

². Sosialidemokraattinen valistustilaisuus ylioppilaille, SS 9.4.1927.

korostus ja muotoilu. Selvimmin ajatuksen "kansan eheyttämisestä" esitti 1920-luvun alussa entinen kalterijääkäri ja aktivisti Yrjö Ruutu, joka kirjoillaan Uusi suunta ja Kansakunta otti etäisyyttä aiempaan toimintaansa.¹

Ruudun opin lähtökohtana oli kysymys, miten vastaitsenäistynyt Suomi turvaa olemassaolonsa. Sitä vaikeutti hänen mukaansa se, että suomalaisessa yhteiskunnassa sekä omistavat että alemmat kerrokset olivat vieraiden tahtojen vallassa: omistavat ryhmät pyrkivät pystyttämään maan tulevaisuuden kansainväliselle suurpääomalle, työläiset puolestaan "Marxin vieraalle teorialle". Koko kansan etuihin perustuvan ratkaisun kykeni näkemään vain sivistynyt keskisääty, johon kuuluivat henkisen työn tekijät, virkamiehet ja vapaan ammatin harjoittajat. Keskisäädyn kyky nähdä kokonaiset perustui ennen muuta siihen, että sen oma etu kytkeytyi valtion menestymiseen. Keskisäädyn voima puolestaan oli hengen aseissa: mielipiteen ohjaamisessa, asiantuntemuksessa ja pätevydessä.²

Ruudun mukaan kokonaisuuden edun mukaista oli pääoman vallan valvonta ja alemmien luokkien taloudellisen aseman parantaminen. Sen takaamiseksi suurtuotanto oli valtiollistettava ja luotava yrityksiin itsehallintojärjestelmä. Uudistuksiin kytkeytyi myös kulttuurin uudistaminen: integraation palauttamiseksi kansa oli tehtävä tietoiseksi siitä, että johtotähtenä oli pidettävä kokonaisetua eikä luokkaetuja, jos halusi kehittää elintasoja. Näin "kansallinen" lähtökohta korvautui "epäkansallisen".³

Ajatukset eivät jääneet vain kirjoihin, vaan Ruutu pyrki 1920-luvun alusta alkaen luomaan käsitystensä levittämiseen erilaisia foorumeita ja järjestöjä, joiden pääasiallisin toimintakenttä olivat ylioppilaat ja akateeminen sivistyneistö. Näkemykset levisi-

¹. Ruudusta ks. Matti Klinge, Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Porvoo 1972 s. 115; Leena Uusihakala, Yrjö Ruutu ja ruutulaisuus. Suomen historian pro gradu Helsingin yliopistossa 1984 s. 3-34; Kari Paakkunainen, Demokratia, tiede, kansanvalistus. Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoriaa 1935-1985. Jyväskylä 1985 s. 16-17.

². Uusihakala s. 35, 38-44.

³. Uusihakala s. 38-42, 55-59.

vätkin laajemmalle "seuroissa" mukana olleiden kirjoituksissa ja puheissa.¹

Popularisoituessaan ja kytkeytyessään muihin käsityksiin Ruudun oppirakennelma sai erilaisia tulkintoja ja painotuksia. Näin kävi mm. ylioppilasmaailmaa vallitsevan Akateemisen Karjala-Seuran linjatessa toimintaansa Ruudun ajatusten avulla vuodesta 1924 lähtien. AKS:n keskeiseksi tavoitteeksi nousi tuolloin vaatimus korkean suomalaisen kulttuurin luomisesta ja samalla AKS otti selvän askeleen kohti Ruudun eheyttämisen sisintä: suomalainen kulttuuri oli keino estää toisilleen vihamielisten kansanluokkien taistelua.²

Kansalaissodan muistojen raskauttamana AKS luki suomalaiseen kansaan pääasiassa talonpoikaisen maalaisväestön, mutta antoi vuosina 1924-26 työväestöllekin mahdollisuuden kuulua siihen. Pyrkinessään saavuttamaan työläisten luottamuksen AKS kosiskeli työväestöä puheillaan ja kirjoituksillaan. AKS:laiset lähestyivät työväestöä kuitenkin lähes yksinomaan kulttuurisesti - se yritettiin saada hyväksymään tietty arvojärjestelmä. Sosiaaliset uudistukset putosivat pois.³

Uuden linjan omaksuminen ei kuitenkaan ollut AKS:ssa täysin yksimielistä. Vuoden 1924 aikana mielipide-erot kasvoivat niin paljon, että "oppositio" organisoitui Itsenäisyyden Liittoon. Klingen mukaan järjestössä yhtyi kahdenlainen oppositio AKS:n linjaa vastaan: "aktivistinen" suuntaus, jonka mielestä eheys saavutettaisiin paremmin aiemmalla venäläisvihan ja kielellisen suvaitsevaisuuden linjalla, sekä "ståhlbergilaisen oikeudenmukaisuuden" ajajat. Molempia suuntauksia yhdisti AKS:laisen aitosuomalaisuuden vastustaminen. Kummallakin oli myös kiinteät yhteydet vanhemman polven kokoomus- ja edistyspuoluelaisiin poliittikkoihin. Itsenäisyyden Liitto pyrkiikin menestymään "vanhoihin

¹. Klinge 1972 s. 136-146; Uusihakala s. 63-74; Paakkunainen s. 20-27.

². Risto Alapuro, Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla. Helsinki 1973 s. 107-110.

³. Alapuro 1973 s. 111-113, 118; Uusihakala s. 73-77.

koettuihin miehiin ja menetelmiin turvautumalla", kun taas AKS lähti muokkaamaan uutta sukupolvea.¹

2.1.3.2. ASS:n yhteistyöpyrkimykset

Myös nuori akateeminen sosiaalidemokraattinen polvi koki tilanteen otolliseksi. Väinö Meltti kirjoitti maaliskuussa 1926: "Nykyisin tapaakin ylioppilaspiireissä yleensä paljon myötämielisyyttä työväenliikettä kohtaan tai ainakin heräävää harrastusta sosialismiin." Hän arvioi myös melkoisen suuren osan ylioppilaista vapautuneen vuoden 1918 painajaisista ja käsittävän, että oli ero "yhteiskunnallista uudistustyötä tekevän sosiaalidemokratian ja maanpetturiuden välillä".²

"Käännynnäisen" Cay Sundströmin käsitykset intellektuaalisesta maailmasta eivät olleet yhtä optimistiset:

"Kaikki vapaat ajattelutavat on julistettu yhteiskunnalle vaarallisiksi ja bolsevistiksi, mutta kärkevin kielinationalistinen höpötys ja mielenosoituksellinen ryyssofobia on nielaistu julkisen mielipiteen reagoimatta. Suomen aatteellinen maailma näyttää vaipuneen horrokseen, jonne järjen äänet eivät kuulu eivätkä ajan sosiaaliset vaateet näy."³

Lausuntojen painotuseroja voi tietenkin tulkita konkreettisesti tilanteeseen liittyen: Meltti ilmaisi positiivisen ja rohkaisevan käsityksen siitä, että ASS:n toimintamahdollisuudet näyttivät parantuneen, Sundström pettymyksensä siitä, että Suomesta ei löytynyt Clarté-yhdistyksestä innostunutta sivistyneistöä.

Käsitykset ilmaisivat kuitenkin myös syvemmästi sosiaalidemokraat-

¹. AKS:n hajoamisesta ks. Alapuro 1973 s. 111-112; Matti Klinge, Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918-1960. Itsenäisen Suomen ylioppilaat. Vaasa 1978 s. 82, 85; Itsenäisyyden Liitosta Toivo Nygård, Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Jyväskylä 1982 s. 72-74.

². V.M., Ylioppilaat ja työväenliike, SS 17.3.1926.

³. Clartist (Cay Sundström), Clarté till Finland, Studentbladet (Stbl) 5/1926 26.3.1926.

tisen puolueen toimintaan jo sitoutuneen ja sitä lähestyvän henkilön erilaisia lähtökohtia. Ilmeisesti Meltti näki selvemmin sen, että yhteistyö antoi työväestölle kuitenkin parempia mahdollisuuksia nousta pois siitä toisen luokan kansalaisten asemasta, johon se oli kansalaissodan jälkeen työnnetty. Sundström puolestaan näki selvemmin suomalaisen sivistyneistön puutteet, kun niitä tarkasteltiin yleisiä ihanteita vasten. Meltin kirjoitus voidaan myös nähdä pyrkimyksenä innostaa ASS:laisia, sillä hänen näkemyksensä yhteistyöstä Itsenäisyyden Liiton kanssa muuttuivat varsin pian skeptisiksi. Lähtökohtaerot ilmenivät käytännössä siten, että Sundström ei liiemmin osallistunut ASS:n pyrkimyksiin kytkeytyä "kansan eheyttämiseen".

Konkreettisesti mukaan pyrkiminen merkitsi sitä, että ASS järjesti maaliskuussa 1926 tilaisuuden, johon kutsuttiin edustajia Itsenäisyyden Liitosta keskustelemaan yhteistyöstä. Valinta oli itse asiassa hieman outo, sillä Itsenäisyyden Liittohan koostui osin niistä AKS:laisista, jotka eivät olleet edes periaatteessa hyväksyneet AKS:n linjan muutosta ja jotka eivät puhuneet työväestön lähestymisestä edes siinä määrin kuin AKS. Ilmeisesti monien sosiaalidemokraattien mukanaolo liittoa perustettaessa ja yleinen aktivoituminen sen toimintaan vuoden 1926 kuluessa helpotti yhteydenottoa. Tilaisuuden järjestämistä ohjasi mahdollisesti vanhempien sosiaalidemokraattien isällinen käsi, jota ASS:n johtokunnan jäsen Eero Saxell Itsenäisyyden Liiton johtokunnan entisenä jäsenenä varmaankin tuki.¹

"Vanhusten panosta" osoitti se, että tilaisuudessa alusti Itsenäisyyden Liiton valtuuskunnan toinen sosiaalidemokraattinen jäsen Reinhold Sventorzetski ja että siellä oli pääasiassa äänessä inkeriläissyntyinen Juhana Peräläinen. Varsinaiset ASS:laiset tyy-

¹. Eero Saxell kuului liiton perustamiskutsun allekirjoittajiin ja oli sen johtokunnan jäsenenä vuosina 1924-25. Vanhemmista sosiaalidemokraateista Väinö Voionmaa puhui liiton ensimmäisessä kokouksessa, vuonna 1926 liiton valtuuskunnassa olivat Reinhold Sventorzetski ja Mikko V. Erich, Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1924. Helsinki 1932 s. 6, 14, 16-18; Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1925. Helsinki 1926 s. 4 ja Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1926. Helsinki 1927 s. 6-7.

tyivät olemaan "kuunteluoppilaina".¹

Tyypilliseen sosiaalidemokraattiseen tapaan Peräläinen koki ongelmalliseksi sen, että ylioppilaat pitivät työväestöä epäisänmaallisena. Hän arvioi kuitenkin keskusteluissa voitavan selkiyttää käsityksiä internationalismin ja nationalismin suhteesta ja luoda siten edellytyksiä yhteistyölle. Sventorzetskikin piti kysymystä työläisten ja ylioppilaiden suhteesta kiinnostavana mutta julisti työväestön tulevan toimeen ilman ylioppilaita - se pystyi kasvattamaan omaa sivistyneistöä.²

Tavallaan nämä lausunnot sisälsivät kaksi eri lähtökohtaa: toisessa painotettiin olemassa olevien sivistyneistöryhmien tuen saavuttamista, toisessa oman sivistyneistön kasvattamista. Sventorzetskin puheita lienee kuitenkin arvioitava enemmänkin tilanteeseen liittyneenä retoriikkana, jolla haluttiin osoittaa työväenliikkeen voimaa.

Vaikka Peräläinen antautuikin keskusteluihin suomalaisuudesta ja heimoasiasta, hän halusi selvästi erottautua Suur-Suomi-haaveista ja korostaa reaalipolitiikkaa. Oli toisin sanoen hyväksyttävä, että hajallaan olevat suomensukuiset kansat eivät voisi koskaan muodostaa itsenäisiä valtioita. Peräläinen arvioi myös monien suomensukuisten kansojen aseman Neuvosto-Venäjällä paremmaksi kuin aiemmin, sillä bolševikkien oli ollut kansallisuusoppiensa mukaisesti pakko parantaa niiden oloja. Heimoasian tulikin Peräläisen mukaan tarkoittaa ennen muuta näiden kansojen oman kirjallisuuden ja sivistyksen lisäämistä, kuten Itä-Karjalassa oli tehty.³

Peräläisen näkemys ei välttämättä ollut kovin kaukana Itsenäisyyden Liiton heimotyökäsityksistä. Pyrkiessään kokoamaan koko Suomen kansan heimotyöhön Itsenäisyyden Liitto määritteli ohjelmatasolla

¹. Tilaisuudesta erityisesti EK:n ilmoitus 12.11.1926, mp ASS XII B.12.c, EK-Suopon arkisto, Valtionarkisto (VA) ja Akateeminen Sosialistiseura, SS 13.11.1926. Sosiaalidemokraattien asenteesta liittoon ks. Nygård s. 74.

². EK:n ilmoitus 12.11.1926, mp ASS XII B.12.c, EK-Suopon arkisto, VA; SS 13.11.1926.

³. Em. ilmoitus, EK-Suopon arkisto, VA.

Karjalan kysymyksen ja Inkerin asian puhtaasti sivistykselliseksi ja hyväksyi toimintamuodoiksi keskustelutilaisuudet, julkisen propagandan lehdissä ja kirjallisuudessa sekä karjalaisten ja inkeriläisten opiskelun tukemisen. Liitto halusi myös kouluissa opetettavan heimoasiaa - erityisesti oli puhuttava Karjalasta ja Inkeristä.¹ Tämä ei kuitenkaan välttämättä merkinnyt sitä, että kaikki olisivat liitossa täysin luopuneet unelmista Itä-Karjalan ja Inkerin kuulumisesta jossain vaiheessa Suur-Suomeen. Joillekin sivistyksellinen työ saattoi olla vain sen valmistelua.²

Vaikka Peräläinen yrittikin tavallaan käydä polemiikkiin suomalaisuuden ja heimoasian määrittelystä, hän ei pyrkinyt laajemmin arvioimaan, mikä merkitys voimakkaalla heimopropagandalla saattoi olla kansalaisten mieliin. Peräläinen ei pyrkinyt niinkään tarkastelemaan asiaa aatteellisen hegemonian kannalta vaan itse yhteistyö kävi tärkeämmäksi.

ASS järjesti vastaavan tilaisuuden myöhemminkin³ mutta ASS:laiset eivät kuitenkaan jakaneet täysin rinnoin "vanhusten" valmiutta olla mukana Itsenäisyyden Liiton toiminnassa.⁴ ASS:laisille ei riittänyt se, että he saivat osallistua keskusteluun kansan eheyttämisestä toisten ehdoilla. Aluksi he tyytyivät toteamaan, että työväkikin kuului kansaan ja että sivistyneistön oli lähestyttävä työväestöä.⁵ Keväällä 1927 ASS:n puheenjohtaja Väinö Meltti korosti jo, että eheyttäminen oli aloitettava työväestölle tärkeistä yhteiskunnal-

¹. Toivo Nygård, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978 s. 147-151; Nygård 1982 s. 72-73; Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus v:lta 1926 s. 20-23.

². Tähän suuntaan viittaisi esimerkiksi Itsenäisyyden Liiton johtohahmon Erkki Räikkösen puheenvuoro tilaisuudessa, ks. em. EK:n ilmoitus, EK-Suopon arkisto, VA; yleisemmin Nygård 1978 s. 150.

³. Olavi Kajala, Mielenkiintoinen kokous, Vapaita Sanoja (VS), 1/1927.

⁴. A.E.H(eiskanen), Ylioppilaiden poliittinen toiminta, SS 9.11.1927.

⁵. Sylvi-Kyllikki Kilpi, Ylioppilaat ja sosiaalidemokraattinen työväenliike. Mietteitä sosiaalidemokraatin näkökulmasta, YOL 22/1925 14. 11.1925; E(ero) S(axell), Ylioppilaiden suhtautumisesta työväkeen, YOL 2/1926 5.2.1926.

lisistä uudistuksista eikä kielikysymyksestä tai heimoasiasta.¹ Osittain kyse lienee ollut halusta tuoda selvästi julki erot. Kenties tämä omien lähtökohtien selkeä esittäminen ilmensi myös vähemmistöhallituksen sosiaalidemokraattien parissa nostattamaa itsevarmuutta.²

Omien tavoitteiden painottaminen osoitti myös sitä, että reformeilla ei sittenkään ollut kovin suurta sijaa Itsenäisyyden Liiton ohjelmassa ja että ylioppilasmaailmassa se ilmeni selvemmin kuin varsinaisessa kansalaisjärjestössä.³ Itsenäisyyden Liitolle kansan eheyttäminen tarkoitti ensi sijassa "kansamme eri kerrosten henkistä lähentämistä ja kokoamista voimakkaan yhteenkuuluvaisuuden tunteen elähdyttämäksi". Siksi kunakin ajankohtana oli etsittävä niitä yhdyssiteitä, jotka liittivät yhteiskunnan eri piirit yhtenäiseksi kansaksi.⁴

Käytännössä eheyttäminen kuitenkin kuivui yleisiksi puheiksi valistuneen valtiollisen ajattelutavan levittämisestä ja isänmaallisen tunteen ja katsantokannan kehittämistä kaikissa kansankerroksissa. Konkreettisimmillaan liiton linja oli vaatimuksissa edistää heimoasiaa ja maanpuolustusta⁵, joissa erot Akateemisen Karjala-Seuran käsityksiin olivat hiuksenhienot. Monissa muissakin kysymyksissä Itsenäisyyden Liitto ja AKS olivat

¹. Väinö Meltin haastattelu Ylioppilaslehdessä 12/1927 20.4. 1927; ks. myös Olavi Kajala, VS 1/1927.

². Soikkanen 1975 s. 454; Kettunen 1986 s. 305.

³. Itsenäisyyden Liitto järjesti keväällä 1927 toki tilaisuuden Kansamme eheyttäminen ja yhteiskunnalliset uudistukset ja antoi asiasta julkilausuman, jonka mukaan liitto yritti "saada valaistusta siihen, miten uudistusten toteuttamista voidaan tehostaa lainsäädännöllä, valtion suorilla toimilla, kansalaisten yhteistoiminnalla ja yksityisten kansalaisten työllä". Symbolisen yhtenäisyyden - Suomen lipun käytön levittämisen - voimistaminen sai liitossa kuitenkin etusijan, ks. Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1927. Helsinki 1928 s.12, 22. Ylioppilasmaailmassa Terho Vitikainen, Yhteiskunnalliset kysymykset etualalle, VS 1/1927 oli ainoa suomalainen ylioppilas(SY) - ja Vapaita Sanoja -lehdissä julkaistu artikkeli, jossa puhuttiin reformeista. Silti sekin pursusi isänmaallisuutta ja maanpuolustuksen tehostamista.

⁴. Ensio Kytömaa, Ylioppilas ja eheyttämistyö, SY 1/1926; Ensio Kytömaa, Kansamme eheyttäminen riitakapulaksi, VS 1/1927.

⁵. Terho Vitikainen, Heimo-opetus, VS 1/1927.

samoilla linjoilla.¹

Silti Itsenäisyyden liiton ja AKS:n välillä oli eroja. Kielikysymyksen ohella ne koskivat menettelytapoja.² Itsenäisyyden Liitto vastusti painokkaasti AKS:n "retoriikkaa" - suuriäänistä herätystyötä, joka jätti varjoonsa käytännön työn.³ Liitto ei liioin hyväksynyt sitä suvaitsemattomuutta, jolla AKS suhtautui muihin.⁴ Luonnollisesti myös Itsenäisyyden Liiton, Suomalaisen Ylioppilaiden ja sitä jatkaneen Vapaita Sanoja -lehden perustaminen kärjistikivät erimielisyyksiä⁵ - kansan eheyttämiseen ei tarvittu useita järjestöjä. Suhteet aaltoilivatkin kiivassanaisista syytöksistä veljellisiin vakuutteluihin.

ASS:laisille nämä erot eivät kuitenkaan riittäneet. Syksyllä 1927 Cay Sundström määritteli suhteen liittoon riippuvan siitä, millaisen yhteiskunnallisen suunnan liitto rohkenisi ottaa. Hänen mukaansa sillä oli ollut taipumusta asettua vaikeissa kiistakysymyksissä yksipuolisesti "valkoisten" katsantokannan puolelle.⁶ Myös ASS:n sihteeri Arvi E. Heiskanen arvioi liiton epäonnistuneen eri yhteiskuntapiirien erimielisyyksien lieventämisessä. Heiskanen antoi tosin tunnustusta liiton yrityksille kamppailla ylioppilasmaailman taantumusta vastaan mutta ei ollut innostunut liiton pyrkimyksistä värvätä sosiaalidemokraattisia ylioppilaita riveihinsä. Myös käsitykset maanpuolustuksesta vieraannuttivat ASS:laisia liitosta.⁷

ASS:laisten pessimismi yhteistyön mahdollisuuksista ei täysin vastannut monien vanhempien sosiaalidemokraattien tekoja: useat puolueen jäsenet osallistuivat vuoden 1927 aikana aiempaa

¹. Ks. esim. Länsi-Pohjan suomalaisten kieliolot, SY 4/1926 10.11. 1926 pk.

². Matti Klinge-Maunu Harmo. Ylioppilaslehti. Jyväskylä 1983 s. 138-140.

³. Ensio Hiitonen, Sydän ja pää politiikassa, YOL 1/1926 pk.

⁴. Ks. esim. Mauno J. Kotilainen, "Vapaita sanoja", VS 1/1927.

⁵. Klinge-Harmo s. 142-147.

⁶. C.S., Uusille ylioppilaille, SS 21.9.1927.

⁷. A.E.H., Ylioppilaiden poliittinen toiminta, SS 9.11.1927; A.E. Heiskanen, Ylioppilaiden poliittinen toiminta, YOL 23/1927 26.11.1927.

aktiivisemmin Itsenäisyyden Liiton toimintaan - jopa sen kampanjointiin Suomen lipun puolesta.¹ Ilmeisesti hallituksessaolo lämmitti sosiaalidemokraatteja myötämielisemmiksi isänmaalle. Jopa niin paljon, että puoluesihteerin K.H.Wiik puuttui asiaan.

Varsin kriittisissä arvioissaan Wiik totesi, että liitto ei ollut kyennyt myötävaikuttamaan kansalaissodan aikaisten haavojen umpeutumiseen eikä vaimentamaan vihaa eri luokkien väliltä. Wiik moitti liittoa siitä, että puheet reformeista eivät olleet muuttuneet teoiksi esimerkiksi eduskunnassa. Wiik piti periaatteessa mahdollisena, että liiton sisällä voitaisiin vaikuttaa porvaristoon kasvattavasti mutta epäili sen toteutumista käytännössä. Lisäksi hän halusi muistuttaa, että kapitalistisessa yhteiskunnassa ihmiset jakautuivat eri luokkiin - todellinen eheyttäminen oli mahdollista vain sosialismissa.² Myöhemmin Wiik katsoikin Itsenäisyyden Liiton fraasien vain hämärtävän työväestön selkenevää luokkatietoisuutta.³

Wiikin muistutukset johtivat käytännön ratkaisuihin vasta vuoden 1928 lopulla - sosiaalidemokraatit jättivät liiton joulukuussa 1928. Muodollisena syynä oli pääministeri Oskari Mantereen puhe itsenäisyysjuhlassa: Mantereen katsottiin loukanneen työväestöä puhuessaan vuoden 1918 tapahtumista.⁴ Näin itsenäisyyden ja "vapaus-sodan" 10-vuotisjuhla nosti taustalla olleet erimielisyydet kärjekkäämmin esille. Myös Sdp:n poistuminen hallituksesta lienee vaikuttanut irtoamiseen - yhteistyö porvarillisten ryhmien kanssa ei näyttänyt enää yhtä otolliselta.

ASS:laisista Väinö Meltti ja Cay Sundström torjuivat yhteistyötä Itsenäisyyden Liiton kanssa samantapaisesti aatteellisin perustein kuin puoluesihteerin Wiik. Lisäksi yhteistyö ylioppilasmaailmassa oli vaikeampaa, mikä vahvasti epäilevää suhdetta liittoon.

¹. Ks. Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1927. Helsinki 1928 s. 8-10, 22, 26.

². K.W., "Itsenäisyyden Liitto", SS 14.10.1927.

³. K.W., Kysymys Itsenäisyyden Liitolle, SS 12.5.1928; K.W., Itsenäisyyden Liitto ja sen n.s. toiminta, SS 18.5.1928; K.W., Juhlahymistyksen tauottua, SS 27.6.1928 ja K.W., Porvaristo, liput-taminen ja työväki, SS 20.7.1928.

⁴. Nygård 1982 s. 74.

Koko järjestö ei kuitenkaan jakanut näitä käsityksiä. Se kävi ilmi huhtikuussa 1928, kun ASS:ssa keskusteltiin kuulumisesta Itsenäisyyden Liittoon ja ylioppilasmaailmassa sen toimintaa lokakuusta 1927 jatkaneeseen Vapaamielisten ylioppilaiden keskusteluseuraan, joka julisti ajavansa kulttuurivapaamielisyttä, individualismin tunnustavaa maailmankatsomusta, korosti humanismin periaatteita ja halusi luoda yhteyksiä sosialistiylioppilaisiin.¹

Vaikka keskusteluseura ainakin ohjelmallisella tasolla edusti selvemmin porvarillista vapaamielisyttä ja "stählbergilaista perinnettä" kuin Itsenäisyyden Liitto, ASS sanoutui siitä totaalisemmin irti kuin jälkimmäisestä: äänestyksen jälkeen seura päätti, ettei ASS:n jäsen voinut kuulua keskusteluseuraan, koska se oli vapaamielisten porvarillisten ylioppilaiden yhdistys. Enemmistön mielestä ei kuitenkaan voitu kieltää jäseniä kuulumasta Itsenäisyyden Liittoon, koska se ei ollut puhtaasti poliittinen järjestö.²

ASS:n yritykset tunkeutua ylioppilasmaailman keskusteluihin eivät rajoittuneet vain keskustelutilaisuuksiin Itsenäisyyden Liiton kanssa. He pyrkivät myös Ylioppilaslehdessä todistelemaan, että sosialismi oli aate, jolla yhteiskunnan vastakohtaisuudet voitaisiin sovittaa. ASS:laiset viittasivatkin kirjoituksissaan sosialismin tieteellisyyteen ja ihanteellisuuteen ja korostivat, miten se oli koko ihmiskunnan asia.³

¹. Keskusteluseurasta ks. Klinge 1978 s. 85.

². Akateeminen Sosialistiseura, SS 4.4.1928. Samassa kokouksessa puheenjohtaja Väinö Meltti ja varapuheenjohtaja Cay Sundström, jotka vaativat innokkaimmin irtautumista Itsenäisyyden Liitosta, pyysivät eroa tehtävistään. Tilalle valittiin yhteistyöhön myönteisemmin suhtautuvat Eero Saxell ja Olavi Kajala. Eropyyntöillä ei tietävästi ollut mitään tekemistä ko. ratkaisujen kanssa, vaan ne lienevät liittyneet enemmänkin Meltin ja Sundströmin muihin tehtäviin. Vaihdoksella saattoi kuitenkin olla merkitystä ASS:n suuntautumiselle järjestönä.

³. Ks. Sosialidemokratian päämäärä, YOL 4/1928 18.2.1928 pk; Cay Sundström, Sosialismin tieteellinen luonne, YOL 10/1930 5.4.1930. 1920-luvulla oli tapana, että ylioppilasmaailman eri järjestöt saivat kerran vuodessa tehdä oman erikoisnumeronsa Ylioppilaslehteen, ks. YOL 1926-1930.

Talvella 1928 ASS:laiset yrittivät siirtyä yleisistä aatteista yksittäisiin käsitteisiin: Ylioppilaslehden numerossaan he pyrkivät määrittelemään isänmaallisuutta ja kulttuuria. Kirjoitukset saattoivat olla jonkinlaisia vastauksia Ylioppilaslehden syytöksiin, että sosiaalidemokraatit leimasivat ylioppilasnuorison taantumukselliseksi varsin heikoin perustein¹.

Arvioidessaan isänmaallisuutta ASS:laiset halusivat erottaa oikean ja väärän isänmaallisuuden ja todistella sen johtavan kansainvälisyyteen. ASS:laisille oikea isänmaallisuus oli side, joka yhdisti ihmiset työskentelemään yhteisten kansallisten etujen ja kansallisen kulttuurin hyväksi pyrkimättä silti sortamaan oman maan ulkopuolella olevien vastaavia pyrkimyksiä. Ei kuitenkaan ollut edullista sulkeutua ahtaasti kansallisten rajojen sisään vaan oli otettava oppia toisten kansojen saavutuksista. Ennen muuta oli vältettävä sotaa, joka oli kulttuurin pahin vihollinen. Oli myös muistettava, että kaikki eivät olleet samasta syystä tai samalla tavalla isänmaallisia: työläiset eivät olleet kiinnostuneet kansansa sotaisesta suuruudesta, asevarustelusta tai oman maan arvon suurentamisesta toisten silmissä.²

Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut yliopistomaailman keskusteluihin. Itse asiassa se oli jo suuntautumassa uudelleen. AKS:n innostus luoda yhteyksiä työväestöön oli sammumassa. Tannerin hallituksen vähäinen kiinnostus yliopiston suomenkielistämiseen ja maanpuolustuksen kohentamiseen ei miellyttänyt sitä lainkaan. AKS:laiset eivät liioin katsoneet myötämieleisesti sitä, että Tannerin hallitus istui ruotsalaisen kansanpuolueen tuella. AKS:laiset katsoivatkin, että vasemmisto oli tyrmännyt kansan eheyttämistavoitteen. Se tarvitsi ylioppilaiden innostamiseen uusia poliittisia tunnuksia.³

Vuoden 1928 aikana ylioppilaat suuntautuivatkin AKS:n johdolla

¹. Kansallismielisyyskö vanhoillisuutta? YOL 17/1927 15.10.1927 pk.

². V.H.H-nen, Isänmaallisuudesta kansainvälisyyteen, YOL 4/1928. En ole pystynyt tunnistamaan kirjoittajaa, mutta lehti oli ASS:n erikoisnumero.

³. Alapuro 1973 s. 118-121; Klinge 1972 s. 121-130; Klinge 1978 s. 125.

yliopiston suomenkielistämiseen. Asian teki ajankohtaiseksi se, että Tannerin vähemmistöhallitusta seurasi J.E. Sunilan maalaisliittolainen hallitus: AKS asetti siihen suuria toiveita - olihan maalaisliitto aitosuomalaisuutta lähinnä oleva puolue.¹

AKS:n alullepanema kampanja - adressi yliopiston suomenkielistämiseksi - saavuttikin laajan suosion. Se vei mukaansa myös Vapaamielisten ylioppilaiden keskusteluseuran, joka tosin aluksi yritti pyristellä vastaan julistamalla vanhaa kansan eheyttämisoppia² ja selittämällä, että kaikki allekirjoittajat eivät suinkaan tarkoittaneet puhtaasti yksikielistä yliopistoa.³ Keskusteluseuran ja AKS:n läheneminen näkyi kuitenkin selvästi mm. suomenkielisten ylioppilaiden yhteisenä vaaliliittona syksyllä 1928.⁴

Näin keskustelu kansan eheyttämisestä ei saanut lainkaan ASS:n toivomaa suuntaa, vaan "toissijaiset" kysymykset tunkivat etualalle. ASS:laiset eivät tuntuneetkaan kovin innokkailta puuttumaan asiaan mutta ilmaisivat kysyttäessä näkemyksensä. Näin esimerkiksi Ylioppilaslehden haastattellessa keväällä 1929 ASS:n puheenjohtajaa Olavi Kajalaa.

Kajala ymmärsi suomalaisliikettä - syy ikään kuin jäi ruotsinkielisille: he olivat valittaneet ympäri Skandinaviaa joutuneensa sorretuiksi, vaikka heitä oli kohdeltu hyvin. Ruotsinkieliset olivat lisäksi provosoineet suomalaisten intohimoja liittymällä omaksi kielipuolueeksi. Heidän sortoaan ei suinkaan ollut se, että pyrittiin oikaisemaan Suomen koululaitoksen nurinkurisia kielisuhteita.⁵

Vaikka Kajala uskoikin suuren osan ASS:n jäsenistä kannattavan kielisuhteiden oikaisemista, hän ei täysin hyväksynyt AKS:n tavoit-

¹. Alapuro 1973 s. 120-121; Klinge 1978 s. 125.

². Vapaamielisyys ylioppilaspoliittisena aatesuuntana, YOL 27.10. 1928 pk.

³. Suomenkielisen yliopisto-opetuksen järjestäminen, VS 11.12.1928 pk.

⁴. Klinge 1978 s. 129.

⁵. Sosialidemokraattisten ylioppilaiden suhde suomalaisuusliikkeeseen, YOL 9/1929 25.3.1929.

tetta yliopiston suomenkielistämisestä vaan halusi jokaisen saavan opetusta äidinkielellään. Hän piti matemaattista jakomallia epärationaalisenä.¹

ASS:laiset olivat aiemminkin puhuneet kielellisten epäkohtien korjaamisesta mutta olivat samalla painottaneet selvemmin aitosuomalaisuuden kiihkokansallisia ja sortavia piirteitä.² Kajala saattoi sortua mukaan AKS:n kampanjan logiikkaan ja siksi painottaa yhteisiä näkemyksiä. Juuri siinä olikin eroa ASS:laisten parissa: toiset olivat valmiimpia mukautumaan toisten näkemyksiin, kunhan vain saatiin aikaan yhteistyötä, toiset pitivät tiukemmin kiinni periaatteista.

Kajalan myötäilykään ei pitänyt ASS:aa suomalaistamisliikkeen paidanliepeessä. Kielikysymyksen ohella sitä loitonsi muista ylioppilasjärjestöistä suhtautuminen maanpuolustukseen. Se nousi vuoden 1929 aikana entistä tärkeämmäksi AKS:ssa, joka vastusti kiivaasti kaavailtua asevelvollisuusajan lyhentämistä. Vieläkin enemmän merkitsi se, että AKS läheni saman vuoden aikana lapuanliikettä.³

Lapuanliikkeessä purkautui talouspulan myötä kasvanut epäluottamus parlamentaariseen demokratiaan ja huoli entisen arvojärjestelmän muuttumisesta. Vuoden 1929 eduskuntavaalien tulos - vasemmiston voitto - radikalisoi porvaristoa.⁴ Myös AKS:ssa yleistyivät puheet siitä, miten eduskunta ei vastannut oikeaa kuvaa Suomen kansasta. Samalla seuran pettymys koko puoluejärjestelmään vahvistui. Omalta osaltaan siihen myötävaikutti se, että ennen aikaisten eduskuntavaalien pääkysymykseksi nousivat virkamiesten palkat, joiden reaaliarvo oli romahtanut vuosien 1914-21 inflaatiokauden aikana. Erityisesti maalaisliitto vastusti palkankorotuksia, mikä

¹. Em. artikkeli.

². Sylvi-Kyllikki Kilpi, YOL 22/1925; Väinö Meltin haastattelu, YOL 12/1927.

³. Alapuro 1973 s. 126-127.

⁴. Lapuan liikkeen erilaisista tulkinnoista ks. Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu 1985 s. 31-50 ja Siltalan kritiikistä Kettunen 1986 s. 260-261.

vieraannutti AKS:aa siitä.¹

Vaikka AKS:laiset lukivatkin sosiaalidemokraatit yhä kansalliseen enemmistöön, AKS:laisten tuskailut uskonnon ja isänmaan pilkasta tai parlamentarismien moittiminen eivät olleet omiaan lähentämään AKS:aa ja sosiaalidemokraattista nuorisoa. AKS:n liittyminen Suomen Lukkoon toukokuussa 1930 osoitti teiden eronneen lopullisesti.²

Samoin kävi suhteessa Itsenäisyyden Liittoon, joka syksyllä 1930 palasi ylioppilaspolitiikkaan - ja asettui täysin rinnoin tukemaan lapuanliikettä. Liiton lehti Spes Patriae julkaisi ensimmäisessä numerossaan näyttävästi Vihtori Kosolan julistuksen isänmaasta, ja hyökkäsi voimakkaasti kansainvälistä marxilaisuutta vastaan: osa sosiaalidemokraattisista johtajista myrkytti sillä työväestöä. Puheet Suur-Suomesta olivat myös kovin sotaisia.³ Kun lehti vielä lähestyi ruotsinkielisiä, jäi ASS:lle vähän keskustelukumppaneita.

Ylioppilasmaailman ilmapiirin tiukkeneminen näkyi myös joulukuussa 1930 pidetyssä Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen perustavassa kokouksessa: mukaan pyrkiviä sosiaalidemokraatteja arvosteltiin ja vaadittiin heidän poissulkemistaan. Vapaamielisten aiempaa kosiskeluhenkeä oli silti sen verran jäljellä, että laajaa kansanvaltaista pohjaa halunneet ja sosiaalidemokraattien kansanvaltaisuutta todistelleet ASS:laiset mahtuivat syntyneeseen järjestöön - valittiinpa Aimo Paasivuori jopa väliaikaiseen toimikuntaan.⁴

ASS:laisten "ottopojan" asemaa kuvasti kuitenkin se, että järjestön ohjelmaluonnoksen laati vanhassa keskusteluseurassakin mukana ollut Lauri Levämäki. ASS:laiset saattoivat vain esittää vastalauseita luonnoksen eri kohtiin. Eniten erimielisyyttä synnytti suhtautuminen maanpuolustukseen ja ulkopolitiikkaan. ASS:laisten puhemiehenä esiintynyt Mauri Ryömä ei voinut hyväksyä aseistariisunnasta pidättäytymistä ja puolustuskuntoisuuden lujittamista -

¹. Alapuro 1973 s. 125-127.

². Emt. s. 127-128.

³. Erkki Räikkönen, Lapuanliike, Akateeminen Karjala-Seura ja Itsenäisyyden Liitto, Spes Patriae 1/1930 4.10.1930.

⁴. Ks. Perustava kokous 10.12.1930, Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen paperit, Lauri Levämäen arkisto, VA.

olihan Sdp:n puoluekokous vastikään korostanut sotavoimien supistamista, asevelvollisuusajan lyhentämistä ja suojeluskuntien lakkauttamista. Hän ei liioin suhtautunut myönteisesti esitykseen yhteistoiminnan tehostamista niiden valtioiden kanssa, joiden turvallisuus riippui samoista seikoista kuin Suomen - kenties Ryömä piti tällaista määrittelyä liittoutumisena jotakin valtiota vastaan, minkä sosiaalidemokraatit olivat puoluekokouksessa hylänneet.¹

Nämä asiat olivat ASS:laisille niin tärkeitä, että yksimielisyys parlamentaarisen demokratian, laillisuuden ja oikeusjärjestyksen tukemisesta sekä kaikenlaisen suvaitsemattomuuden tuomitsemisesta ei saanut heitä pysymään järjestössä - he jättäytyivät pois maaliskuussa 1931.² Se ei kuitenkaan katkaissut välejä täysin, sillä samana syksynä ASS kehotti jäseniään äänestämään ylioppilaskunnan vaaleissa Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen jäseniä.³

2.1.4. ASS ja Sosialistinen ylioppilasinternationaali

ASS:aa perustettaessa ei viitattu kansainvälisiin esimerkkeihin, mutta Sundströmin lähtökohdissa näkyi Clarté-liikkeen linja. Mahdollisesti Clarté-suuntauksen vastustamiseksi mutta samalla kansainvälisyytensä osoittamiseksi ASS liittyi keväällä 1927 vuotta aiemmin perustettuun Internationale Sozialistische Studentenföderationiin (ISSF) ja pyrki siten myös etsimään esikuvaa toimintatapojen ja tehtävien määrittelyyn. Liittymisellä voitiin myös perustella järjestäytymistä Sdp:hen, sillä ISSF:n jäseneksi pääsivät vain sellaiset sosialistiset ylioppilasjärjestöt, jotka "olivat samalla kannalla kuin maansa sosiaalidemokraattinen puolue tai sosialistinen työläisnuoriso".⁴

¹. Ks. Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen johtokunnan kokous 23.2.1931 ja yleiskokous (yk) 18.3.1931, Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen paperit, VA. Sdp:n ulko- ja puolustuspoliittisista kannanotoista ks. Soikkanen 1975 s. 503-505.

². Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen yk 18.3.1931, Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen paperit, VA.

³. Taantumusta vastaan ylioppilasmaailmassa, SS 1.12.1931.

⁴. Internationale Sozialistische Studentföderationin luonteesta (continued...)

ISSF:n synty ilmensi sosiaalidemokraattisen kulttuuriliikkeen voimakas-ta nousuvaihetta, jonka aikana kulttuuriliikkeen organisaatio eriytyi entisestään mutta samalla yhteistyö eri organisaatioiden välillä lisääntyi myös kansainvälisesti: vuosina 1926-29 perustettiin monia erilaisia internationaaleja.¹ Myös ylioppilasjärjestöt olivat kiinnostuneet yhteistyöstä - perustavaan kokoukseen osallistui delegaatio kymmenestä maasta.² Samalla ne osoittivat tarvettaan määritellä tarkemmin tehtäviään. ISSF:ssa ne rajattiin kolmeen osaan: "1) herättää henkisen työn tekijöissä solidaarisuutta työväenluokkaa kohtaan ja järjestää heitä työväenliikkeeseen, 2) levittää ja syventää tieteellisesti sosialistista aatetta, 3) johtaa korkeakouluissa yhteistä kamppailua taantumusta ja yhteiskunnallista konservatismia vastaan".³

ASS perusteli Kansainväliseen sosialistiseen ylioppilasliittoon liittymistä kansainvälisillä yhteyksillä ja esikuvilla.⁴ Seura osallistui kuitenkin hyvin vähän liiton toimintaan: ASS:laiset

¹(...continued)

ks. ISSF:n säännöt, Internationale Sozialistische Studenten Föderation 1926-1939, Materialien betr. Sozialistische Studenten-Organisationen, Archiv der Sozialistischen Jugend-Internationale 1923-1940, Internationaale Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). Esimerkiksi tanskalaista Clarté-ryhmää ei hyväksytty ISSF:oon, "koska se oli yhteistyössä kommunistien kanssa", ks. Dr. Friedländer, Internationale Sozialistische Studenten-Föderation, Sozialistische Jugend-Internationale (SJI) 11/1926. ASS:laisten liittymisperusteista ks. Väinö Meltin haastattelu, YOL 12/1927 ja Aune H(uotari), Sosialidemokraattisten ylioppilaiden kansainvälinen toiminta, YOL 4/1928.

². Ks. tästä Peter Lösche-Franz Walter, Zur Organisationskultur der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik. Niedergang der Klassenkultur oder solidargemeinschaftlicher Höhepunkt? Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft. 15. Jahrgang 1989 s. 515.

³. Tätigkeitsbericht des Sekretariats der Internationalen Sozialistischen Studentenföderation von Pfingsten 1926 bis zum 1.VII.29. Erstattet für den 2. Internationalen Studentenkongress in Wien am 15. Juli 1929. Von Dr. Otto Friedländer, Sekretar, ISSF 1926-1939, IISG. Ks. myös Internationaler sozialistischer Studententag, SJI 7/1926.

⁴. ISSF:n säännöt, ISSF 1926-1939, IISG.

⁵. Vrt. Väinö Meltin haastattelu, YOL 12/1927.

eivät olleet mukana liiton järjestämissä kokouksissa eivätkä olleet kirjeenvaihdossakaan sen kanssa.¹ Kosketukset rajoittuivat jäsenille lähetettyjen kiertokirjeiden ja lehtien vastaanottamiseen.²

Vähäinen osallistuminen liittyi osittain Suomen syrjäiseen asemaan - maantieteellistä välimatkaa saattoi pidentää lisää liiton keski-eurooppalainen orientaatio.³ Liiton sihteerin Otto Friedländerin lyhyttä Helsingin-vierailua lukuun ottamatta⁴ ISSF ei kyennyt tai katsonut tarpeelliseksi luoda tiiviimpiä yhteyksiä suomalaisiin. Pyrkiessään laajentamaan jäsenverkostoaan ISSF oli enemmän huolestunut muista Skandinavian maista, joissa Clarté-yhdistykset olivat koonneet sosialistiset ylioppilaat.⁵ Vasta lapuanliikkeen voimistuessa ISSF:n huoli suomalaisista lisääntyi.⁶ ASS ei tiedustelujenkaan jälkeen ilmoitellut toiminnastaan.

ISSF:n toimintaperiaatteet saattoivat kuitenkin yleisesti ohjata seuraa. ISSF:n säännöt tosin tarjosivat mahdollisuuden painottaa toimintaa eri tavoin. Käytännössä liitto kuitenkin keskittyi toimimaan yliopistoissa ja korkeakouluissa - kamppailemaan niiden

¹. Ks. esim. Dr. Otto Friedländer, Sozialistischer Studentenkongress in Wien in Juli 1929, Internationale Sozialistische Jugendkorrespondenz (ISJK) September 1929; Der dritte Kongress der ISSF, ISJK Dezember 1932 tai Listes des delegues officiels au 4 congres, ISSF:n arkisto, IISG. Vasta heinäkuussa 1937 Pariisissa pidettyyn sosialististen ja kommunististen ylioppilaiden kansainväliseen kokoukseen osallistui "une etudiante finlandaise", Bulletin de L'Alliance Internationale des Etudiants pour la socialisme 1re année No1 November 1937, ISSF:n arkisto, IISG.

². Ks. esim. ISSF:n osoitelista 10.1.1929 tai Jugendkorrespondenzin osoitelista, ISSF 1926-1939, IISG.

³. Ks. tästä Tätigkeitsbericht ... bis zum 1.VII.29, IISG.

⁴. Länsi-Euroopan henkisen työn tekijät tukevat sosialidemokratiaa, SS 11.6.1927; em. Tätigkeitsbericht, IISG.

⁵. Ks. tästä Internationale Sozialistische Studentenföderation, SJI 6/1927; Dr. Otto Friedländer, Bericht des Sekretariats der ISSF, ISJK, August 1930; Bericht der ISSF, ISJK, Juni 1931; ISSF. Bericht des Sekretariats, ISJK, Februar 1932.

⁶. Tietojen kaipuusta ks. Sozialistische Jugend Internationalen kirje Työläisnuorisoliitolle 30. joulukuuta 1930, Sozialistische Jugend-Internationale. Materialien betr. die verschiedene Länder 1923-1940. Finnland, Archiv der Sozialistischen Jugend-Internationale 1923-1940, IISG; ks. myös ISSF:n Rundschreiben Nr. 2, Wien, März 1933 sekä Dr. OF, Bericht des Sekretariats der ISSF, ISJK Mai 1932.

taantumuksellisuutta vastaan: pitihän se korkeakouluja monin paikoin henkisen taantumuksen ja poliittisen fasismin pesäpaikkoina.¹ Virikkeitä ISSF uskoi jäsenjärjestöjensä saavan jäsentapaamisista, joiden järjestämiseen se toistamiseen kehotti. Liitto jakoi järjestönsä vuonna 1929 jopa erillisiin työpiireihin: ASS luettiin yhdessä Baltian maiden ja Puolan järjestöjen kanssa Itä-Euroopan osastoon.²

Näillä kehotuksilla saattoi olla vaikutusta siihen, että ASS:n puheenjohtaja Eero Saxell osallistui maaliskuussa 1930 Baltian maiden sosialististen ylioppilasjärjestöjen kongressiin³ ja että ASS liittyi sen jälkeen kyseiseen järjestöön⁴, joka kaipasi yhteyksiä Suomeen jo vuonna 1926⁵. Kongressi ilmensi Baltian maiden sosialististen ylioppilasjärjestöjen kykyä hahmottaa toimintaa yliopistoissa syvällisesti: kokouksessa käsiteltiin konkreettisesti yliopistojen hallinnon ja opetuksen sisällön demokratisoimista sekä yliopistojen autonomiaa mutta myös sosialististen ylioppilaiden tehtäviä työväen- ja työläisnuorisoliikkeessä.⁶

¹. Tätigkeitsbericht ... bis zum 1.VII.29; Sozialistischer Studentenkongress in Wien Juli 1929; Exekutiv-Komitee-Sitzung der ISSF, Berlin, den 14. Dezember 1929; ISSF 1926-1939, IISG; Dr. Otto Friedländer, Sozialistischer Studentenkongress in Wien Juli 1929, ISJK, September 1929; Dr. Otto Friedländer, Die ISSF, ISJK, Oktober 1930.

². Otto Friedländer, ISJK, September 1929.

³. Akateeminen Sosialistiseura, SS 4.3.1930; Baltian maiden sosialististen ylioppilasjärjestöjen kongressi, SS 27.3.1930. Osallistumiseen lienee selvimmin vaikuttanut Latvian sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen opiskelijajajaoston kirje Sdp:lle 8.3.1930, jossa puoluetta pyydettiin huolehtimaan, että ASS lähettäisi kokoukseen edustajansa, Sdp:n arkisto, kirjeenvaihto 1929.

⁴. Akateemisen Sosialistiseuran eilinen kokous, SS 19.4.1930.

⁵. Bureau Central Etudiants Socialistes des Etats Baltiques an das Zentralkomitee der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Finnlands 15. Februar 1926 ja K.H.Wiikin vastaus 22.2.1926, Sdp, kirjeenvaihto 1926 (P-U). Latvialaiset sosiaalidemokraattiset opiskelijat vierailivat Suomessa kesällä 1928, ks. Väinö Meltti latvialaisille ylioppilaille 1.6.1928, Sdp, kirjeenvaihto 1928 (Has-P) ja Rep., Sosialistinen ylioppilasliike hyvin vilkasta Latviassa, SS 1.7.1928.

⁶. SS 27.3.1930; Taistelu korkeakoulujen kansanvaltaistamisesta, SS 6.4.1930, jossa esiteltiin kongressin päätöslauselmia. Baltian maiden sosialististen ylioppilasjärjestöjen toiminnan sisällöstä ks. myös Tagesordnung d. II Konferenz
(continued...)

Tuossa vaiheessa Baltian kongressin kannanotoilla ei ollut vastakaikua ASS:ssa. Saxellin Baltian-vierailu onkin mahdollista nähdä osin kompensationsa toimintamahdollisuuksien kuivumiselle Suomessa, osin yrityksenä löytää vihjeitä toiminnan suuntaamiselle.

⁶(...continued)
sozialistischen Studenten Baltischer Staaten in Tartu (Eesti), am
26. und 27. November 1927, IISF:n arkisto, IISG.

2.2. Sosialistisen intellektuellin tehtävät

2.2.1. Cay Sundström sosialistisen intellektuellin tehtävistä

Kun vanhemmat sosiaalidemokraatit ja osa ASS:laisista perusteli ASS:n - ja sosialististen intellektuellien - tehtäviä käytännön lähtökohdista, Cay Sundström yritti ainoana määritellä yleisemmin sivistyneistöä ja suhdetta siihen - hänkin vain muutamassa lyhyessä lehtiartikkelissa.

Ensimmäisessä intellektuelleja koskevassa artikkelissaan hän tyytyi toteamaan, että sivistyneistö ei muodostanut luokkaa ja että sen edut kävivät yksiin palkkatyöläisten etujen kanssa.¹ Hän käsitteli sivistyneistöä kuitenkin yhtenä ryhmänä ja pyrki myöhemmin selittämään, mitä sen edut olivat: "totuutta ja kauneutta" etsivät törmäsivät jatkuvasti "kapitalistisen luokkavaltion" asettamiin esteisiin², sivistyneistöä vainottiin henkisesti porvarillisessa yhteiskunnassa³, kulttuurista työtä arvioitiin kapitalismissa liiaksi tuottavuuden kautta⁴.

Sundström halusi siis sanoa, että sivistyneistön oli jo omista lähtökohdistaan välttämätöntä toivoa vapautumista kapitalismista tai ainakin sille "pitäisi olla yhdentekevää", jos työväenluokka uhkasi kapitalismia, kunhan vain sen "kulttuuripäämäärä sai suurempia vapauksia ja mahdollisuuksia".⁵ Tässä Sundström vetosi sivistyneistön rationaalisuuteen.⁶

Lähentääkseen sivistyneistöä ja työväenliikettä Sundström korosti jatkuvasti työväenliikkeen kulttuurista luonnetta: se oli "vain ilmenemistapaansa nähden tietyn puolueen politiikkaa, mutta olemukseltaan uuden yhteiskunnan politiikkaa". Työväenliike ei ollut vain työväenluokan vapautumista kapitalismin työpakosta vaan myös hengen

¹. C.S., Den nya socialistprofeten. "Socialistarkratern" Hendrik de Man, Abl 9.1.1928.

². C.S., Vappu ja henkisen työn tekijät, SS 30.4.1929.

³. De intellektuella inför socialismen, Abl 20.12.1929.

⁴. C.S., Työväenliike kulttuurivoimana, SS 1.6.1931 pk.

⁵. CS, SS 1.6.1931.

⁶. CS, SS 30.4.1929.

vapautumista yksityistaloudellisista aatekäsityksistä. Vaikka sosialismi olikin muodoltaan luokkaliike, se edusti ihmiskunnan kulttuurin yhteisetuja. Näin sivistyneistönkin tuli nähdä työväenliikkeessä sellaista yhteiskuntaa tavoittelevan liike, jossa oli mahdollista kehittää henkisyttä. Sivistyneistön yhteys työväenliikkeeseen syntyikin tämän päämäärän kautta.¹

Sundström kosketteli myös sivistyneistön pelkoja: hän viittasi Heinen epäilleen työläisten hävittävän kirjastot ja museot, mutta työväestö olikin tukeutunut niihin. Työväenluokan kehittyminen ei ollut suinkaan tuhonnut kulttuuria vaan pikemminkin laajentanut siitä kiinnostuneiden piiriä. Sundström myönsi, että kulttuuri ei ollut enää sivistyneistön etuoikeus mutta katsoi etuoikeuksien poistumisen vastapainoksi kulttuurin arvostuksen lisääntyvän - sen piti tyydyttää myös sivistyneistöä.²

Sundströmin painotukset työväenliikkeen ja sivistyneistön suhteesta olivat hieman toisenlaiset kuin sosiaalidemokraattisessa puolueessa, jossa yleensä korostettiin sivistyneistön - tai henkisen työn tekijöiden - taloudellisessa asemassa tapahtuneita muutoksia: kapitalismin kehitys oli riistänyt heiltä etuoikeudet ja alistanut heidät samanlaiseen palkkaorjuuteen kuin ruumiillisen työn tekijät. Henkisen työn tekijöiden oli siksi pakko ajatella uudelleen asemaansa ja luopua vihamielisyydestään työväenliikettä kohtaan. Tietoisuudessa tapahtuvan muutoksen katsottiin yleensä olevan varsin suorassa yhteydessä taloudelliseen asemaan.³ Jotkut sosiaalidemokraatit myönsivät kuitenkin, ettei tietoisuus muuttunut suoraan rinnan taloudellisen aseman kanssa.⁴

¹. Cay Sundström, Älymystömme "filosofinen" kurjuus, SS 7.9.1929; C.S., Aikamme puolue. Tov. Rickard Lindströmin "Puolue ja aika"-kirjoituksen johdosta "Frihetissä" ja "Tulenkantajissa", SS 29.10.1929; CS, Abl 20.12.1929.

². CS, SS 1.6.1931 pk.

³. M.W.E(rich), Akateeminen nuoriso ja sosialidemokraattinen liike, SS 28.1.1926 pk; Henkisen työn tekijät ja työväenliike, SS 7.5.1927 pk; M.W.E(rich), Sivistyneistö ja sosialidemokraattinen liike, SS 26.8. 1927 pk; Työväenliike ja sivistynyt köyhälistö, SS 1.9.1927 pk.

⁴. Esim. Juhana Peräläinen haastattelussa Onko sivistyneistöllä ja työväenliikkeellä jotain yhteistä?, YOL 4/1928.

Vaikka taloudelliset tekijät korostuivatkin henkisen työn tekijöiden "todellisten" etujen määrittelyssä, vanhemmatkin sosiaalidemokraatit tunnustivat sivistyksen yhdistäväksi tekijäksi: hekin korostivat työväenliikkeen olevan kulttuuriliikettä ja haluavan lieventää sivistyneistön ajatuksellista riippuvuutta. Sivistyneistön katsottiin myös saavan ihanteita, kun se ajaisi koko ihmiskunnan asiaa kuten työväenliike. Houkuttelun kuorrutuksena oli sivistyneistöstä lähteneiden merkitys työväenliikkeelle: työväenliike kaipasi eri alojen asiantuntijoita.¹

Erot eivät siis olleet kaikissa yhteyksissä kovinkaan selkeät mutta kuitenkin olemassa. Vanhempien sosiaalidemokraattien kirjoitukset heijastelivat toisaalta suurempaa uskoa sivistyneistön siirtymisestä "automaattisesti" työväenliikkeen tukijoiksi taloudellisessa asemassa tapahtuvien muutosten takia sekä luottamusta taloudellisiin uudistuksiin yhdistävänä tekijänä.² Sundströmillä nämä ajatukset olivat taustalla.

Painotuseroista huolimatta kummatkaan eivät perustaneet käsityksiään niinkään suomalaisen sivistyneistön konkreettiseen arviointiin ja siitä tehtyihin yleistyksiin, vaikka vanhemman polven puheet henkisen työn tekijäin palkkatyöläistymisestä sattuivatkin suomalaiseen todellisuuteen³. Vanhempien sosiaalidemokraattien näkemyksiin vaikuttivat enemmän myös ajankohtaiset poliittiset kysymykset, esimerkiksi virkamiesten palkkauksen nouseminen tärkeäksi hallituspoliittiseksi ja eduskuntavaalikysymykseksi vuonna 1929⁴. Molemmat ammensivat silti käsityksiään paljolti työväenliikkeen keskustelutraditioista: kansainvälisen sosiaalidemokratian tekstejä sivistyneistöstä saatettiin lukea eri kohdista ja eri painotuksin.

¹. Erityisesti Väinö Tanner ja Hannes Ryömä em. haastattelussa, YOL 4/1928.

². Esim. SS 7.5.1927 pk.

³. Vrt., miten virkamiehistön määrä kasvoi ja taloudellinen asema heikkeni maailmansodan jälkeen, ks. Alapuro s. 48-52.

⁴. Puolueen asenteista ks. Soikkanen 1975 s. 484-486, 489.

2.2.2. Tiedon tuojia ja "kapitalismin herruuden ylläpitäjiä"

Vaikka Marx ja Engels eivät suoraan koskettelleetkaan kirjoituksissaan sivistyneistöä, heidän Kommunistisessa manifestissa esittämänsä ajatus viitoitti myöhempää tarkastelua. Sen mukaan:

"... niissä vaiheissa, joissa luokkataistelu lähenee ratkaisuaan, muuttuu hajaantumisprosessi vallassa olevan luokan keskuudessa ja koko vanhan yhteiskunnan sisällä luonteeltaan niin kiivaaksi ja räikeäksi, että pieni osa hallitsevasta luokasta sanoutuu irti siitä ja liittyy vallankumoukselliseen luokkaan, siihen luokkaan, jolle kuuluu tulevaisuus. Kuten aikaisemmin osa aatelistosta siirtyi porvariston puolelle, niin nyt osa porvaristosta siirtyy proletariaatin puolelle, ja nimenomaan osa porvarillisia ideologeja, jotka ovat pystyneet kohoamaan koko historiallisen kehityksen teoreettisen käsittämisen tasolle."¹

Varsinaisesti suhtautumista sivistyneistöön ohjasi toisen internationaalin keskeinen teoreetikko Karl Kautsky, joka varhaisissa kirjoituksissaan määrittäi "intelligenssin" hyvin laajasti: se oli yhtä kuin kapitalistisen tuotantotavan myötä syntynyt ja kasvanut uusi keskikerros. Siihen kuuluivat ihmiset, joille aatelisilta ja kapitalisteilta oli siirtynyt yhteiskunnan organisatorisia tehtäviä.²

"Intelligenssi" ei ollut suoraan kiinnostunut kapitalistisesta riistosta, mutta kuului kuitenkin "elämänasenteeltaan ja yhteiskunnallisilta suhteiltaan porvaristoon". Se ei kuitenkaan ollut samalla tavalla vastakkain työväenluokan kanssa kuin kapitalistit. Vastakohdat syntyivät pikemminkin siitä, että "intelligenssin" oli osassa tehtäviään jaettava "'työnantajansa' mielenlaatu" tai edistettävä "vierasta mielenlaatua maksua vastaan". Lisäksi ris-

¹. Karl Marx-Friedrich Engels, Kommunistinen Manifesti. Karl Marx-Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa. Moskova, osa I s. 102.

². Karl Kautsky, Die Intelligenz und die Sozialdemokratie, NZ 1894-95 s. 16; Karl Kautsky, Der böhmische Staatsrecht und die Sozialdemokratie, NZ XVII Jg., I Band 1898-99 s. 293-294; Karl Kautsky, Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik. Stuttgart 1899 s. 128-129; Karl Kautsky, Yhteiskunnallinen vallankumous. Rauma 1906 s. 51.

tiriitoja synnytti se, että työväenliike ajoi sivistyksen laajentamista ja tunkeutui siten "intelligenssin" etuoikeuksien alueelle.¹

Kautsky katsoi kuitenkin, että "intelligenssin" määrän kasvaessa se proletarisoituisi välttämättä. "Intelligenssi" ei silti siirtyisi nopeasti työväenliikkeeseen. Kapitalisteihin ja työväenluokkaan sitoutuneiden intelligenssikerrosten väliin syntyisi pikemminkin uusi kerros - intelligenssin keskikerros. Sille oli tunnusomaista laaja henkinen horisontti ja kyky abstraktiseen ajatteluun. Niinpä se pystyikin nousemaan luokka- ja säätyristiriitojen yläpuolelle ja edustamaan koko yhteiskunnan etuja.²

"Henkinen aristokratia" oli kuitenkin lukumäärältään vähäinen eikä sillä ollut varsinaisia omia etuja eikä organisaatiota. Niinpä se ei pystynytkään kamppailemaan yksin vaan vain yhdessä jonkin muun luokan kanssa. Siinä Kautsky näkikin mahdollisuuden liittää "intelligenssi" työväenliikkeeseen, vaikka myönsikin sen monien jäsenten puolustavan vallitseva järjestelmä.³

Kun "intelligenssi" yleensä tuotti "kaikkien muiden luokkien kirjalliset ja poliittiset edustajat" ja kun työväenluokka tarvitsi hallitsevien luokkien henkisiä voimia vastaan teoreettisen työn edistäjiä, se oli tärkeä kerros myös työväenluokalle. Kautsky perusteli "intelligenssin" merkitystä seuraavasti:

"Työväenluokka ei voi siksi luoda itse elinkelpoista sosialismia, vaan ajattelijoiden, joilla on hallussaan porvarillisen tieteen kaikki apukeinot ja jotka asettuvat työväenluokan näkökannalle ja kehittävät siitä uuden proletaarisen historiankäsityksen, on tuotava se sille. On tunnettua, että etupäässä porvaristosta lähtöisin olevat ainekset ovat tehneet proletariaatin epätietoisesta luok-

¹. Kautsky, NZ 1894-95 s. 44-46, 75; Kautsky, NZ 1898-99 s. 294; Kautsky 1899 s. 131-132.

². Kautsky, NZ 1894-95 s. 74-75; Kautsky 1899 s. 133-134; Kautsky 1906 s. 51-53.

³. Kautsky, NZ 1894-95 s. 74-75; Kautsky 1899 s. 133-134.

⁴. Kautsky, NZ 1898-99 s. 294.

kaliikkeesta tietoisien ja itsenäisen ja siten levittäneet sosiaalidemokratiaa ja perustaneet sen lopullisesti."¹

ja toisaalla:

"Nykyaikainen sosialistinen tietoisuus voi syntyä vain syvän tieteellisen näkemyksen pohjalta. ... Proletariaatti ei kuitenkaan ole tieteen edustaja, sitä on p o r v a - r i l l i n e n s i v i s t y n e i s t ö. Myös nykyaikainen sosialismi syntyi muutamien sen jäsenten päissä ja he jakoivat sen aluksi henkisesti syntyville proletaareille. ... Sosialistinen tietoisuus tuodaan siis proletariaatin luokkataisteluun ulkoa, se ei synny siitä alkuperäisenä."²

Kautsky halusi samalla rajoittaa työväenluokkaan liittyvien intellektuellien tehtäviä:

"Ennen muuta puolueemme tieteellisesti koulutettujen, porvarillisten aineiden, intellektuellien tai 'akateemisten henkilöiden' tehtävänä on kehittää ja laajentaa näkemystä suuriin, yhteiskunnallisiin yhteyksiin, laajakatseista, välittömien etujen yli ulottuvaa sosialistista tietoisuutta, siis vallankumouksellista henkeä sanan parhaassa merkityksessä."

Heitä ei siis tarvittu työväenliikkeen johtoon - organisoimiseen liittyvät tehtävät työläiset osasivat paremmin kuin intellektuelit.³

¹. K.K., Akademiker und Proletarier, NZ XIX Jg., II Band 1900-1901 s. 89-91.

². Karl Kautsky, Die Revision des Programms der Sozialdemokratie in Oesterreich, NZ, XX Jg., I Band, 1901-02 s. 79-80.

³. KK, NZ 1900-01 s. 89-91. Tässä ei ole ollut mahdollista selvittää, liittikö Kautsky sanoihin Intelligenz ja Intellektuelle merkityseroja, käyttikö hän esimerkiksi eri sanoja puhuesaan yleensä sivistyneistöstä yhteiskunnallisena kerroksena tai työväenliikkeeseen liittyneenä ryhmänä. Mahdollisesti Kautsky vain omaksui saksan kieleen tulleen sanan miettimättä sen kummempin siihen liittynyttä merkitystä, Intellektuelle-sanan tulosta ks. Benno Fischer, Sozialdemokratie und Intelligenz in der Weimarer Republik. Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986 s. 208 ja Müller s. 91-94.

Ohjelmallisissa kirjoituksissaan ja laajemmissa artikkeleissaan Kautsky viittasi harvemmin sivistyneistön merkitykseen työväenliikkeen teoreettisena voimana¹, vaan puhui pikemminkin sivistyksestä tavarana, tavarain hinnan alenemisesta ja tavarain omistajien aseman huononemisesta.²

Sivistyneistön aseman korostaminen työväenliikkeen teoreettisena voimana liittyikin selvästi kamppailuun revisionisteja vastaan: vastustaessaan sekä teoreettista että käytännöllistä revisionismia Kautsky korosti tieteen ja intellektuellien merkitystä.³ Toisaalta hän puolusti intellektuelleja syndikalisteja vastaan, joiden mielestä intellektuellit vain porvarillistivat työväenliikkeen johtamalla sen parlamentaariseen toimintaan ja ylläpitämällä työnjakoa.⁴ Tämä tausta näkyi Kautskyn teksteissä viittauksina sivistyneistön ongelmallisuuteen ja "salonkikuntoisuuteen".⁵

Työväenliikkeen voimistuessa muut kysymykset sivuuttivat intellektuelli-ongelman.⁶ Maailmansodan jälkeen aihe hävisi lähes kokonaan Kautskyn kirjoituksista⁷ - työväenliikkeen hajaannus vei ikääntyneen Kautskyn päähuomion.⁸

¹. Poikkeuksena on Karl Kautsky, *Die historische Leistung von Karl Marx*. Berlin 1908 s. 29, 39-40.

². Karl Kautsky, *Erfurtin ohjelma*. Helsinki 1974 (1899) s. 72.

³. Ks. Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880-1938*. London 1979 s. 76.

⁴. Ks. David Beetham, *Reformism and the 'bourgeoisification' of the labour movement*. Kirjassa *Socialism and the Intelligentsia 1880-1914*. Edited by Carl Levy. London 1987 s. 109-123.

⁵. Kautsky 1906 s. 53-54; Salvadori s. 77-78.

⁶. Adam Przewinski on esittänyt, että puhuessaan intelligenssistä tietoisuuden tuojana Kautsky viittasi tilanteeseen vuoden 1848 tienoilla, spontaanista tietoisuuden synnystä puhuessaan puolestaan tilanteeseen 1890-luvulla, ks. Jukka Gronow, *On the Formation of Marxism. Karl Kautsky's Theory of Capitalism, the Marxism of the Second International and Karl Marx's Critique of Political Economy*. Helsinki 1986 s. 48-49. Kuten Gronowkin huomauttaa se ei kuitenkaan poista sitä, että Kautsky käytti intelligenssi-intellektuelli-termejä eri merkityksessä eri kirjoituksissa olematta aina itsekään selvillä termiensä hämäryydestä, emt. s. 40.

⁷. Ks. esim. Karl Kautsky, *Köyhälistön vallankumous ja sen ohjelma*. Helsinki 1925.

⁸. Salvadori s. 251.

Intellektuelli-kysymys ei kuitenkaan kadonnut työväenliikkeen teoreettisista kirjoituksista. Kautskyn varhaiskirjoitusten linjaa jatkoi itävaltalainen Max Adler kirjassaan *Der Sozialismus und die Intellektuellen*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1910, neljäs korjattu vuonna 1923¹, ja 1920-luvulla kirjoittamissaan kirjasissa ja artikkeleissa.²

Niissä Adler etsi työväenliikkeen ja sivistyneistön yhteyttä koko ihmiskunnan eduista, erityisetujen ylittämisestä. Hän pyrki osoittamaan työväenliikkeen kamppailevan kulttuurista ja ihmisoikeuksista, jotka kiinnostivat sivistyneistöä. Samalla hän korosti, miten kapitalistisessa yhteiskunnassa ei arvostettu henkistä työtä. Adler erosi Kautskysta siinä, että hän painotti voimakkaammin työväenliikkeen aktiivista toimintaa sivistyneistön voittamisessa.³

Adlerin pyrkimyksenä oli näin ylittää työväenliikkeessä yleinen mekanistinen tulkinta, jonka mukaan sivistyneistö siirtyisi taloudellisessa asemassaan tapahtuvien muutosten takia automaattisesti työväenliikkeen ja sen tavoitteiden tukijaksi.⁴ Samalla hän ilmeisesti halusi ylittää ajattelun, jonka mukaan tietoisuus työväenluokan vapautustehtävästä tulisi ulkoapäin. Toisaalta työväenliikkeen kulttuuriluonteen ja päämäärän korostaminen oli

¹. Painosten eroista ks. Pfabigan s. 91-100.

². Max Adler, *Der Kampf der geistigen Arbeiter*, *Der Kampf*, Jg.13, Februar 1920; Max Adler, *Das Kulturproblem der geistigen Arbeiter*, *Der Kampf*, Jg 13, Mai 1920; Max Adler, *Die Kulturbedeutung des Sozialismus*. Wien 1924.

³. Max Adler, *Der Sozialismus und die Intellektuellen*. 4. vermehrte Auflage. Wien 1923 s. 23-26, 35-37, 53-64; Max Adler, *Die Kulturbedeutung des Sozialismus*. Dritte, verbesserte und um ein Nachwort vermehrte Auflage. Wien 1927 s. 3-4, 5-16, 22-27; Max Adler, *Über psychologische und ethische "Läuterung" des Marxismus*. Berlin 1928 s. 24-25.

⁴. Ks. tästä Giacomo Marramao, *Zum Problem der Demokratie in der politischen Theorie Otto Bauers*. Kirjassa Detlev Albers, Josef Hindels, Lucio Lombardo Radice (Hg.), *Otto Bauer und der "dritte" Weg. Die Wiederentdeckung des Austromarxismus durch Linkssozialisten und Eurokommunisten*. Frankfurt/Main 1979 s. 62-63, 71. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Marramao korostaa vastakainasettelussa liikaa Kautskyn intellektuelli-käsitysten mekanistisuutta. Ks. myös Detlev Albers, *Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci: Zur politischen Theorie des Marxismus*. Berlin 1983 s. 23-24, 26-27.

pelkkiin jokapäiväisiin intresseihin juuttumisen kritiikkiä. Lisäksi työväenliikkeen näkeminen ennen muuta kulttuuriliikkeenä oli vastapainoa porvariston väitteille, että työväenliike ajoi vain työväenluokan aineellisia etuja.¹ Kulttuurin korostaminen saattoi liittyä myös yleisemmin kulttuuriporvariston ja intellektuellien yhteiskunnallisessa asemassa vuosisadan vaihteessa tapahtuneisiin muutoksiin: kulttuuriporvaristosta lähtöisin olevana Adlerkin saattoi tiedostamattomasti puolustaa sen asemaa.²

Intellektuellien ideologisen merkityksen arvioiminen olikin keskeistä maailmansodan jälkeen ilmestyneissä sosialistien kirjoituksissa. Itävallan sosiaalidemokraattien johtaja Otto Bauer pyrki käsittelemään erityisesti intellektuellien roolia "kapitalistien herruuden" ylläpitäjinä.

Bauerin mukaan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän pohjalle syntyi kokonainen aatejärjestelmä, jossa pääoman edut samastuivat kansan, valtion ja kansakunnan etuihin. Nämä aatteet olivat yleensä aikakauden vallitsevia aatteita, ja vaikuttivat myös intellektuellien ajattelutapaan:

"Tällä tavalla suurporvaristo asettaa palvelukseensa joukon intellektuelleja, jotka pitävät hyväuskoisesti koko kansan yhteisenä etuna sitä, mikä pääoman etujen mukaisesti on nähtävä koko kansan etuna. Heitä ovat nuorisoa kasvattavat kansa- ja oppikoulujen opettajat, päivittäin miljoonia puhuttelevat sanomalehtimiehet, joka seitsemäs päivä saman tekevät hengenmiehet, byrokraatit, joiden asiantunteviin neuvoihin ja palveluun hallitukset viittaavat, upseerit, jotka komentavat asevoimia, insinöörit, jotka johtavat yrityksiä. Näiden intellektuellien joukko vaikuttaa 'julkiseen mielipiteeseen', porvarillisten ja talonpoikaisten joukkojen ajattelutapaan sekä ohjaa proletariatin laajoja kerroksia suuntaan, jota nämä intellektuellit itse pitävät koko kansan yhteisenä etuna mutta joka todellisuudessa onkin pääoman naamioitu erityisetu."

¹. Adler 1927 s. 5-6.

². Muutoksista Fritz K. Ringer, *The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community, 1890-1933*. Cambridge, Massachusetts 1969 s. 2-4, 9-13; Weidenholzer 1983 s. 178-179; Alapuro s. 27-36.

Näin intellektuelleista tuli "'hallitsevien aatteiden' tuottajia, edustajia ja vähittäiskauppiaita".¹

Belgialainen, Saksassa asunut, Hendrik de Man² puolestaan arvioi vuonna 1926 ilmestyneessä kirjassaan Zur Psychologie des Sozialismus sivistyneistön merkitystä vieläkin suuremmaksi. Se oli luokka,

"jonka ajattelutapa määrää modernin kulttuurin koko sisäl-
lön, joka tuottaa valtion ja tieteen johtavan henkilökunnan
ja joka siten on oikeastaan yhteiskunnallisen kokonaisuuden
hallitseva ryhmä."³

Tällä de Man pyrki sanomaan erityisesti sen, että pääoma ja kapitalistit hallitsivat toki tuotantoa, mutta käsite yhteiskunnallisesti hallitseva luokka ei pelkistynyt valtaan tuotannossa. Kapitalismin herruus oli paljon laajempaa kuin kapitalistiluokan herruutta - kyse oli enemmänkin kapitalistisen ajattelutavan herruudesta. Enemmistö sivistyneistöstä oli sopeutunut henkisesti edistämään sitä.

De Man korosti samalla sivistyneistön toimintaa valtion piirissä - hän lähes samasti valtion sen palveluksessa oleviin ihmisiin - ja valtion ja kapitalistien tahdon eroamista sen takia: valtio oli "sivistyneistön koneisto". Näin de Man korosti Baueria voimakkaammin sivistyneistön itsenäisyyttä kapitalisteista.⁴

Toisaalta de Man rajasi intellektuelleja:

"Henkisen työn tekijöillä ... ei ole mitään tekemistä ...
intellektuellikerroksen kanssa. Valkokaulusproletaarit,
jotka tekevät toimistoissa, virastoissa tai myymälöissä
ei-fyysisiä töitä, ovat kauempana intellektuelleista kuin
lukko- tai puuseppä."

¹. Otto Bauer, Kapitalherrschaft in der Demokratie, Der Kampf, Jg. 21, August/September 1928.

². Hendrik de Manista ks. Dick Pels, Hendrik de Man and the Ideology of Planism. International Review of Social History. Vol. XXXII (1987). Part 3 s. 208-211.

³. Hendrik de Man, Zur Psychologie des Sozialismus. Jena 1927 s. 144.

⁴. Emt s. 144-164.

Kaikki henkisen työn tekijät eivät siis de Manin mukaan olleet intellektuelleja, joihin kuuluivat vain henkisiä arvoja luovat. Monen virkamiehen ja toimihenkilön työ oli itse asiassa vähemmän henkistä kuin useiden käsityöläisten.¹

2.2.3. Kautskylais-adlerilainen sekoitus

Näitä kirjoituksia, joille oli yhteistä sivistyneistön ideologisen merkityksen pohdinta, ei suomalaisten sosiaalidemokraattien käännöspolitiikassa pidetty tärkeinä.² Sen sijaan suomeksi ilmestyi vuonna 1926 tannerilaisen puoluejohdon aikaansaannoksena itävaltalaisen Karl Rennerin kirja Henkisen työn tekijä nykyisessä yhteiskunnassa, jossa eriteltiin henkisen työn tekijäin asemaa historiallisesti ja keskityttiin 1900-luvun kuluessa laajenneen virkakoneiston työntekijöihin. Renner korosti erityisesti muutoksen taloudellista puolta.³

On ilmeistä, että Karl Kautskyn ohjelmalliset kirjoitukset ja Rennerin kirja vaikuttivat suomalaisen sosiaalidemokratian vanhemman polven käsityksiin henkisen työn tekijöistä tai sivistyneistöstä, vaikka sitä ei kertaakaan ilmaistu suoraan. Yhteys näkyi ennen muuta siinä, että ryhmä määriteltiin virkamiehiksi ja toimihenkilöiksi ja että sitä tarkasteltiin ennen muuta taloudellisesti: Sosialidemokraatin kirjoituksissa viitattiin siihen, miten henkisen työn tekijät olivat järjestäytyneet ja liittyneet työväenliikkeeseen niissä Euroopan maissa, joissa taloudelliset olot olivat kehittyneemmät. Väitteellä haluttiin toisaalta houkutella suomalaisia henkisen työn tekijöitä työväenliikkeeseen mutta toisaalta ilmeisesti uskottiin taloudellisen kehityksen aiheuttavan Suomessa vastaavan muutoksen. Niinpä sivistyneistön ajattelutapaa

¹. Hendrik de Man, Die Intellektuellen und der Sozialismus. Jena 1926 s. 8-9, 27.

². De Man jopa esitti Zur Psychologie des Sozialismus - kirjansa suomentamista, mutta ilmeisesti kirjan laajuus ja epäortodoksisuus estivät sen, ks. Hendrik de Man K.H.Wiikille 11.2.1928 ja K.H.Wiik H. de Manille 15. ja 29.2.1928, Sdp:n kirjeenvaihto 1928 (Kol-Mai), TA.

³. Karl Renner, Henkisen työn tekijä nykyisessä yhteiskunnassa. Helsinki 1926 s. 15-39.

luonnehdittiinkin ennen muuta ennakkoluuloiksi.¹ Vasta lapuanliikkeen synnyn myötä J.W.Keto totesi, että puolueessa oli aliarvioitu sivistyneistön merkitystä kansakunnan henkisen elämän muokkaajana.² Ja K.H.Wiik arvioi monipuolisesti keskikerrosten aseman muuttumista.³

Cay Sundström tutustui 1920-luvun lopulla moniin sivistyneistöä koskeviin kirjoituksiin: hän tunsii Max Adlerin kirjat *Der Sozialismus und die Intellektuellen* ja *Die Kulturbedeutung des Sozialismus*, Karl Kautskyn *Neue Zeit* -kirjoituksia ja Hendrik de Manin *Zur Psychologie des Sozialismus*.⁴

Kenties monien eri tekstien vaikutuksesta ja aiemman Clarté-innostuksensa takia Sundströmin tapa määritellä intellektuelleja oli epämääräinen - hän puhui heistä eri lailla ei yhteyksissä: intellektuellit saattoivat olla yhtä kuin "tieteen ja taiteen aarteiden kanssa välittömästi tekemisissä olevat" eli lähennellä perinteisiä vapaita ammatteja⁵ tai vielä suppeampi ryhmä, joka oli sitoutunut tiettyihin tavoitteisiin⁶. Lisäksi hän käytti termejä henkisen työn tekijät, älymystö, de intellektuella suurin piirtein synonyymeina. Näin Sundström ei suoraan viitannut virkamiehiin tai toimihenkilöihin - ei edes silloin, kun puhui henkisen työn tekijöistä.⁷

Sundströmin suppein määritelmä saattoi osoittaa yhteyttä Rollandiin, Barbusseen ja Clarté-liikkeeseen, jotka ylläpitivät Dreyfus-jutun aikana vuonna 1898 syntyneitä alkuperäistä intellektuellikäsitetä. Sen mukaan intellektuellit olivat tiettyyn asiaan -

¹. SS 7.5.1927 pk; M.W.E., SS 26.8.1927; SS 1.9.1927 pk.

². J.W.Keto, *Ylioppilasnuoriso ja lapuanliike*, SS 30.9.1930.

³. Kettunen 1986 s. 310-312. Eri ryhmistä ks. myös vuoden 1930 puoluekokouksessa hyväksytty menettelytapaohjelma, Sdp:n pk 1930 s. 36.

⁴. Hallussani ovat Sundströmille kuuluneet Adlerin kirjaset, Kautskyn ja de Manin kirjojen tuntemuksesta ks. CS, Abl 9.1.1928 ja C.S., *Uusi sosialistiprofeetta*. "Sosialistiaristokraatti" Hendrik de Man, SS 7.7.1928.

⁵. CS, SS 30.4.1929.

⁶. CS, SS 7.9.1929.

⁷. Vrt. CS, SS 30.4.1929.

Dreyfusin puolustamiseen - sitoutuneita henkilöitä.¹ Tätä määritelmää saattoi hyvinkin tukea työväenliikkeen tapa käyttää intellektuellit-sanaa suppeasti, nähdä intellektuellit työväenliikkeen tietoisuutta tuovana osana.²

Intellektuellien samastaminen lähes kokonaan perinteisiin vapaisiin ammatteihin saattoi liittyä myös Clarté-liikkeeseen - olihan se pääasiassa juuri sen ryhmän edustajien liike.³ Toisaalta se saattoi kummuta Max Adlerin kirjoituksista - hänen mielestäänhan intellektuaalisuus oli vahvimmillaan juuri vapaissa ammateissa.⁴ Myös de Manin näkemykset intellektuelleista niinä, "joiden työ luo henkisiä arvoja"⁵, saattoivat tukea Sundströmin ajatuksia.

Tästä huolimatta on ilmeistä, että Sundströmin varhaisimpia kirjoituksia leimasi Karl Kautskyn myötäily. Erityisen selvästi se näkyi artikkelissa, jossa Sundström kritisoi Hendrik de Manin kirjaa Zur Psychologie des Sozialismus.

Kirjoitus, joka oli Sundströmin ensimmäinen laaja artikkeli Arbetarbladetissa, ei suinkaan ollut perinpohjainen arvio de Manin kirjasta, jossa tämä eritteli marxismin ja työväenliikkeen suhdetta, pohti erilaisia sosialistiksi tulon muotoja, tunteiden ja tiedon suhdetta maailmankatsomuksessa jne.⁶, vaan ennen muuta Sundströmiä kalvoivat de Manin huomautukset intellektuelleista. Häntä ei miellyttänyt lainkaan se, että de Man moitti Marxia kirjatonkaksi. Lisäksi hän tulkitsi de Manin ihailevan intellektuellisosialisteja ja tavoittelevan niiden johtamaa työväenliikettä. Samalla Sundström ohitti mekaanisesti de Manin teesit intel-

¹. Käsitteen synnystä ks. Dieter Bering, *Intellektuellen. Geschichte eines Schimpfwortes*. Stuttgart 1979 s. 39-43, 52-59; Victor Brombert, *The Intellectual Hero. Studies in the French Novel 1880-1955*. New York 1961 s. 22-23.

². Kautsky, NZ 1894-95.

³. Nerman s. 30; Svensson s. 158-159.

⁴. Adler 1923 s. 56.

⁵. de Man 1926 s. 8-9.

⁶. de Man 1927. Ks. myös Peter Dodge, *Beyond Marxism: The Faith and Works of Hendrik de Man*. The Hague 1966 s. 72-83.

lektuellien roolista kulttuurin muotoilussa todeten yksioikoisesti yhteiskunnallisen ympäristön määräävän sivistyneistön aatteet.¹

Suhtautuminen de Maniin osoitti Sundströmin loitonneen Clarté-liikkeestä. Ruotsin Clarté-liiton lehdessä kirjaa nimittäin arvioitiin varsin myönteisesti. Bertil Hansson korosti kirjan eettistä sanomaa: nuoriso kaipasi selkeitä peruseriaatteita - samalla maailmankatsomusta ja elämänohjetta - eikä hyväksynyt, että se yritettiin puristaa "vatsaa korostavaan 'todellisuusnäkemykseen' ja 'järkeen'". Hänellä ei ollut mitään sitä vastaan, että de Man korosti psykologisia tekijöitä - sosialismi oli uskoa ja rakkautta. Kamppailuun paremman yhteiskuntajärjestelmän puolesta ei tarvittu tieteellisiä todisteita - riitti, että omatunto vaati sitä.² Tore Ekmanin suhtautuminen oli kriittisempi: hän arvosteli de Mania sosiaalipsykologisista lähtökohdista.³

De Man -kritiikki osoitti myös Sundströmin marxismi-tuntemuksen rajoja tuossa vaiheessa: hän nojautui täysin Kautskyn arvioon, vaikka de Manin kirjaa oli kommentoitu myös Der Kampf -lehdessä, josta Sundström hieman myöhemmin ammensi oppejaan enemmän. Sekä saksalainen Otto Jenssen että itävaltalainen Paul Lazarsfeld pitivät arvokkaana sitä, että psykologisia metodeja ja kysymyksenasetteluita liitettiin sosialismin teoriaan. De Man ei kuitenkaan kummankaan mielestä ollut kyennyt kunnolla tarkastelemaan psykologian asemaa marxismissa tai kehrittelemään kunnolla marxilaisen sosiaalipsykologian tehtäviä. Molempien mielestä de Man sotki

¹. CS, Abl 9.1.1928 ja SS 7.7.1928. Kautskyn vaikutuksesta arvosteluun vrt. Karl Kautsky, De Man als Lehrer. Eine Nachlese. Die Gesellschaft 4/1927. Aikalaisten kritiikistä laajemmin, ks. Dodge s. 84-88 ja de Manin intellektuellisosialistisista piirteistä Dodge s. 112-113 ja Pels s. 215-216.

². Bertil Hansson, Socialismens fördjupning. Några reflektioner kring Hendrik de Man "Socialismens psykologi", Clarté, Åg 5, n:o 8, September 1928.

³. Tore Ekman, Arbetarrörelsens psykologer, Clarté, Åg 5, n:o 10, November 1928. Ekman olikin Ture Nermanin mukaan "leimallisesti freudilainen", Nerman s. 124-125."

termejä: joukkojen "vulgaarimarxismi" sotkeutui teoreettiseen marxismiin.¹

Se, että Sundström tiesi Kautskyn olevan työväenliikkeen kunnioitettu teoreetikko tai että hän tunsii marxilaisuuden eri suuntauksia rajallisesti, ei kuitenkaan tyhjentäne Sundströmin kritiikin kohdetta ja voimaa. On luultavaa, että de Manin kirjoitukset intellektuelleista, jotka idealisoivat työväenluokan ja jumaloivat sitä², tai sivistyneistön ja työläisten sosialismin eroista³ sattuivat nuoreen "käännynnäiseen": torjuakseen oman taustansa ja "kääntymisensä" tuottamia ongelmia Sundström sanoutui irti de Manista.⁴ Vakiinnutettuaan asemansa työväenliikkeessä ja tutustuttuaan laajemmin marxilaisuuteen Sundström suhtautui de Maniinkin rauhallisemmin ja näki tämän psykologisissa lähtökohdissa jopa ansioita.⁵

Suhde Kautskyyn hölleni kuitenkin vähitellen, ja Sundströmin käsityksiä työväenliikkeen ja sivistyneistön aatteellisten yhteyksien etsimisestä ohjasivat Max Adlerin kirjoitukset.⁶ Ne sattuivat Sundströmin aiempiin näkemyksiin epäilemättä paremmin kuin Kautskyn ajatukset: Adlerin pyrkimys vapautua vanhasta porvarillisesta maailmasta, "uusien ihmisten" tavoittelu, oli lähempänä Clarté-liikkeen tavoitteita kuin Kautskyn intelligenssi-kirjoitukset. Kokonaan Sundström ei kuitenkaan irronnut Kautskyn ja oman taustansa vaikutuksista. Myös Suomen aatteellinen ilmapiiri sitoi Sundströmin ajatuksia.

¹. Otto Jenssen, Sozialpsychologische Marxkritik oder marxistische Sozialpsychologie?, Der Kampf, Jg.19., Mai 1926; Paul Lazarsfeld, Die Psychologie in Hendrik de Mans Marxkritik, Der Kampf, Jg.20, Juni 1927.

². Vrt. de Man 1927 s. 20.

³. Emt. s. 36-67, 126-135.

⁴. Tällaisista vaikeuksista intellektuelleilla, kun he ovat liittyneet jonkin luokan poliittiseen toimintaan, ks. Karl Mannheim, Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge. London 196 s. 141-142.

⁵. Ks. Marxilaisuuden psykologiset perusteet, SS 22.1.1932, jossa selostetaan Sundströmin esitelmää Helsingin Työväenyhdistyksen kerhossa.

⁶. Ks. erityisesti De intellektuella inför socialismen, Abl 20.12. 1929, jossa selostetaan Sundströmin puhetta Helsingfors soc.-dem. ungdomsklubbin tilaisuudessa.

Tämä ilmeni mm. siinä, että Sundström painotti Adleria voimakkaammin porvariston kykyä alistaa sivistyneistö: sen kulttuurinen etu hävisi helposti. Näin hän ei kovinkaan paljon pohtinut sivistyneistön merkitystä porvarillisten ajatusten välittäjänä. Sundströmille riitti yleinen toteamus, että pääoman edut sanelivat maan, valtion ja kansan edut ja että koulu, kirkko, sanomalehdistö ja kirjallisuus takasivat porvarillisen ideologian ylivallan jokapäiväisessä elämässä.¹ Kenties hän yritti esittää sillä samaa kuin Otto Bauer kapitalistisen herruuden muodoista kirjoittaessaan.²

Suomalaisen sivistyneistön "valkoisuus" epäilemättä vaikutti Sundströmin synkähköön arvioon. Suomen tilanne sai Sundströmin ilmeisesti korostamaan toista puolta kuin itävaltalaiset sosiaalidemokraatit: kun he painottivat sivistyneistön voittamista työväenliikkeen puolelle, Sundström pikemminkin keskittyi varjelemaan sen ajatusmaailmaa - katsoihan hän porvarillisten ajatusten tunkeutuvan työväenluokkaan tiedotusvälineiden kautta.³ Ilmeisesti myös Sdp:n sisäiset erimielisyydet sosiaalidemokratian itsenäisyydestä - toiminta eduskunnassa yhteistyössä porvarillisten ryhmien kanssa versus leiriytyminen porvarillista maailmaa vastaan - saivat Sundströmin painottamaan tätä seikkaa.

Näin hän tavallaan sotkeutui Kautskyn kaksitasoisen intellektuellimääritelmän verkkoihin: hän ei kyennyt kunnolla erottamaan suppeata ja laajaa kategoriaa vaan sekotti usein yleisiin puheisiin intellektuelleista työväenliikkeeseen liittyneille intellektuelleille asetettuja vaatimuksia. Tätä saattoi Sundströmissä voimistaa "rollandilainen" käsitys "todellisista" intellektuelleista⁴.

"Todellinen" intellektuelli oli Sundströmille se, joka tutustui työläisten maailmaan, hyväksyi luokkataistelun yhteiskunnallisen

¹. Cay Sundström, Ihmisen kehitys luokkataistelijaksi, SS 2.3.1930

². Bauer, Der Kampf August/September 1928.

³. CS, SS 2.3.1930.

⁴. Ks. Davidson s. 102.

kehityksen liikevoimaksi ja liittyi työväenliikkeeseen.¹ Ehtojen tarkka määrittely johtui myös Sundströmin huolesta, että intellektuelleista tulisi työväenliikkeen johtajia. Hän korostikin jatkuvasti, että sivistyneistön ei tullut "johtaa tai viedä harhaan joukkoja vaan vain tuoda tietonsa liikkeen palvelukseen".² Intellektuellien tehtävänä ei siis ollut soveltaa tietoja käytäntöön - se oli työläisten asia.³

Sundströmin tulkinta ei kuitenkaan ollut tässä suhteessa aivan selkeä: hän nimittäin totesi myös, että "parhaat teoreetikot olivat myös parhaita käytännön ihmisiä".⁴ Sillä hän ilmeisesti tarkoitti teorian kehittämistä ja puolueen politiikan linjaamista kapitalismin kehityksen mukaisesti. Näin Sundström selvästi painotti intellektuellien roolia teoreetikona - ei niinkään jonkin erityisalan asiantuntijana, kuten vanhempien sosiaalidemokraattien parissa oli tyypillistä⁵. Silti Sundström ei ollut niinkään omaperäinen teorian kehittäjä vaan pikemminkin sen esittelijä tai popularisoija.

Halu rajoittaa intellektuellien tehtäviä ja asemaa muistutti paljon Karl Kautskyn vuosisadan vaihteessa esittämiä pelkoja.⁶ Max Adler ei pohtinut paljonkaan intellektuellien asemaa työväenliikkeessä - hän mainitsi vain ohimennen Anton Pannekoekin epäilyn, että intellektuellien sosialismi olisi "lauhkeaa, sivistynyttä sosialismia".⁷

Myöhemmin hän ilmeisesti pyrki antamaan tuolle väitteelle sisältöä. Vuonna 1928 ilmestyneessä vihkosessaan Über psychologische und ethische "Läuterung" des Marxismus Adler nimittäin totesi, etteivät intellektuellit tunteneet tarkoin kapitalistisen järjestelmän taloudellista mekanismia tai porvarillisen ideologian yhteiskunnallisia ehtoja vaan pitivät yhteiskunnallista pahaa kapitalistisen yhteiskunnan tai valtion epämuodostumana, jonka luulivat voivansa

¹. CS, SS 7.9.1929.

². CS, SS 30.4.1929; Abl 20.12.1929; CS, YOL 10/1930.

³. CS, SS 7.9.1929.

⁴. Cay Sundström, Teoreettinen ja käytännöllinen sosialismi. Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.

⁵. Ks. esim. Väinö Tannerin haastattelu, YOL 4/1928.

⁶. Ks. esim. Kautsky, NZ 1894-95.

⁷. Adler 1923 s. 57.

leikata pois intellektuaalisella ja moraalisisella kulttuurisella. Tällainen luokkataistelusta varoittava toiminta johti Adlerin mukaan helposti reformismiin.¹

Myös Otto Bauer varoitteli intellektuellisocialismin yksipuolises-ta ideologisuudesta: se näki työväenluokan luokkataistelun "pel-kästään herrojen intellektuellien ihanteiden toteuttamisvälineenä", vaikka itse asiassa "intellektuellien ideologia vain palveli työväenluokan luokkataistelua". - Varottelullaan Bauer tarkoitti ennen muuta Max Adleria!²

Kenties nämäkin kirjoitukset - ei ole varmaa, tunsiko Sundström niitä - vaikuttivat siihen, että hän pyrki kirjoituksissaan mini-moimaan jakoa "älymystöön" ja "ei-älymystöön" selittämällä, että erot katoaisivat, kun sivistyneistöstä lähtöisin oleva henkilö sisäistäisi socialismin tavoitteet ja liittyisi puolueeseen. Puo-lueessa ei ollut tässä suhteessa työnjakoa.³ Käsitys sisälsi selväs-ti "käännynnäisen" omia toiveita, mutta ilmaisi toisaalta Sundströ-min näkemyksiä hyvin tietoisesta puolueesta.

"Oikeiden" intellektuellien määrittäminen saattoi tätä kautta liittyä myös Max Adleriin. Adlerin elämäkerran kirjoittanut Alfred Pfabigan on väittänyt, että intellektuelleista puhuessaan Adler tarkoitti työväenliikkeeseen jo liittyneitä sivistyneistön jäseniä, vaikka toisaalta määrittikin intellektuellit yhteiskunnalliseksi kerrokseksi tai eri ammattiryhmiä luettelemalla.⁴

Pfabiganin mukaan Adler sotki määritelmiä, mikä näkyi erityisesti siinä ongelmattomuudessa, jolla hän katsoi intellektuellien liit-tyvän työväenliikkeeseen, kunhan he vain tutustuivat marxismiin.

¹. Adler 1928 s. 25-27.

². Otto Bauer, Klassenkampf und Ideologie, Der Kampf, Jg. 21, Juli 1928.

³. Cay Sundström, Takaisin Marxiin. Kevättervehdys 1928; CS, SS 7.9.1929.

⁴. Pfabigan s. 91-94. Hän näyttää kuitenkin oletaneen, että intellektuelli-käsite viittasi työväenliikkeen teoreetikoilla yksinomaan kerrokseen.

Adler toisin sanoen unohti tuolloin sen kuilun, jonka toisaalta katsoi työväestön ja sivistyneistöryhmien välillä olevan.¹

Adlerin optimismi liittyi hänen marxismi-käsitykseensä. Hän pohti usein kysymystä, onko marxismi taloustiede, poliittinen oppi, filosofia vai jotain muuta.² Vuonna 1930 ilmestyneessä kirjassaan Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung hän päätyi seuraavaan:

"Marxismi ei ole ensi sijassa poliittinen vaan teoreettinen ajattelujärjestelmä, joka tarkastelee historiallisten ilmiöiden ja tapahtumien syitä ja seurauksia. Se onkin oppi yhteiskunnallisten ilmiöiden olemuksesta ja kausaalisesti välttämättömästä muutoksesta. .. Marxismi on sosiologiaa - vieläkin enemmän - se on sosiologia, sillä se on tähän mennessä yrittänyt johdonmukaisimmin esittää yhteiskunnallisen kehityksen kausaalisesti tällä alkuvaiheessaan olevan ja kiistellyn tieteen alueella."³

Adler halusi siis korostaa, että marxismi ei ollut maailmankatsomus vaan tiedettä. Maailmankatsomus oli subjektiivinen yritys perustella asioiden tilaa ja olemisen merkitystä. Koska kaikista ilmiöistä ei kuitenkaan voinut olla aukotonta tietoa, maailmankatsomus tai filosofia ei ollut objektiivinen tietojärjestelmä vaan tapa, jolla ihminen käsitti ympärillään olevat asiat. Tieteen tuntomerkinä puolestaan oli pyrkimys esittää asioiden objektiivinen yhteys. Tieteen alueella tieto oli pätevää niin kauan kuin se voitiin kumota uusien tosiasioiden avulla, maailmankatsomus puolestaan hyväksyttiin tai hylättiin yksilöllisin päätöksin. Adler tosin relativoi eroa toteamalla, että marxismi saattoi olla maailmankatsomuksen perustana.⁴

¹. Emt s. 92-94. Aikalaisista Adlerin ongelmatonta käsitystä intellektuellin liittymisestä työväenliikkeeseen kritisoivat Franz Mehring, ks. NZ, XXVIII Jg., II Band 1909-10 s. 852-853 sekä Otto Bauer, O.B., Deutsche Parteilitteratur, Der Kampf, Jg. 3., 1. Juli 1910.

². Ilias Katsoulis, Demokratie, Revolution und Diktatur des Proletariats im Austromarxismus. Meisenheim am Glan 1975 s. 169-170.

³. Max Adler, Lehrbuch der Materialistischen Geschichtsauffassung (Soziologie des Marxismus). 1. Band: Allgemeine Grundlegung. Berlin 1930 s. 37-38.

⁴. Emt. s. 31-35.

Adlerin mukaan marxismin keskeinen ongelma oli yhteiskunnan ja yksilön suhdetta ja siitä saatavaa tietoa koskeva kysymys. Marxisin keskeinen käsite ei kuitenkaan ollut yhteiskunta: "marxismi ei lähde yhteiskunnan vaan yhteiskunnallistuneen ihmisen käsitteestä". Adler aloitti näin tarkastelunsa yksityisestä ihmisestä ja tämän tietoisuudesta.¹ Hän määritteli kuitenkin ihmisen suhteessa muihin ihmisiin:

"... tietoisuus on annettu meille meinä, siis henkisytenä, joka minulla ja muilla on edeltäkäs yhteistä. Ja siitä seuraa, että yhteiskunnallistuminen ei tapahdu historiallis-taloudellisissa prosesseissa. Se ei siis ole ihmisten yhteistoiminnan tuote - ihmiset olivat olemassa jo ennen yhteiskunnallistumista ja sen ulkopuolella - vaan yhteiskunnallistuminen on jo yksilön tietoisuudessa ja sitä kautta se on yksityisten subjektien kaiken historiallisen sidonnaisuuden edellytys."²

On arvioitu, että soveltamalla tällä tavalla Kantin tietokritiikkiä yhteiskuntatieteeseen Adler halusi ylittää individualismin ja kollektiivisuuden vastakohdan³ tai että Adler halusi siten vahvistaa Marxin Poliittisen taloustieteen kritiikissä esiinnohsevaa vastarinnan käsitettä: Adler saattoi tarkoittaa, että yhteiskunnallistunut ihminen oli transkendentiaalisesti annettu vain vastarinnan subjektille, "porvarilliselle" subjektille olisi sen sijaan annettu vain erillinen yksilö ja yhteiskunta.⁴ Lähtökohdallaan Adler kuitenkin kadotti marxismin erään perusajatuksen: Marxille yhteiskunnallistunut ihminen oli historiallis-taloudellisen prosessin tuote, Adlerilla puolestaan ihmishistoria oli etukäteen kuvattuna ihmisen tietoisuudessa.⁵

¹. Emt s. 141-152.

². Emt s. 229.

³. Katsoulis s. 170; Alfred Weil, *Der Erziehungsgedanke im Austromarxismus. Die Pädagogik Max Adlers und Alfred Adlers als Strukturelemente einer Theorie des Sozialen*. Frankfurt am Main 1979 s. 38, 41-42; Pfabigan s. 17-19.

⁴. Sakari Hänninen, *Valtiosta valtaan*. Jyväskylä 1986 s. 22-23.

⁵. Katsoulis s. 170-174.

Max Adlerin marxismi-käsityksessä näkyi 1890-luvulla voimistuneen positivismi-kritiikin leima. Materialismiin, mekanismiin tai naturalismiin samastetun positivismin arvostelu näkyi Adlerilla mm. ihmisen subjektiivisuuden merkityksen korostamisena sekä pyrkimykseenä korvata Engelsin ja Kautskyn epistemologiaa hienostuneemmalla mallilla, jossa Adler hyödynsi Kantin käsitteitä. Samalla hän halusi vastustaa vulgaareja tulkintoja Marxin opeista, käsityksiä, että talous määräsi ihmisen henkiset ja muut toiminnot.¹ Peter Heintelin mukaan Adler suuntautui erityisesti "'positivistista pintapuolisuutta',... uuskantilaisuuden 'pätemisfilosofiaa',... epäkriittisen sosiaaliteleologian edustajia vastaan".² Tässä keskustelussa Kantiin tukeutuminen merkitsi "intellektuaalista kamppailua samansuuntaisen intellektuaalisen keskustelutyylin sisällä".³

Toisaalta Adlerin "yleisyys" saattoi kytkeytyä laajemmin Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian intellektuellien tilaan. Vuosisadan lopun subjektivismi kosketti voimakkaasti maata, ja Wienissä puhkesivat kukkaan mm. psykoanalyysi, marginalistinen talousteoria, looginen empirismi, analyttinen kielifilosofia, siellä kukoistivat taide ja kirjallisuus.⁴

Se aiheutti myös paineita: päästäkseen tunnetuiksi intellektuellien oli tunnettava merkittävät ajatukset kaikilla alueilla. Erityisesti juutalaista alkuperää olevilta - kuten Max Adlerilta - sitä vaadittiin muita enemmän. Vaatimus johti kuitenkin helposti siihen, että ajatuksia ei ehditty kypsyttellä loppuun asti vaan ne esitet-

¹. Katsoulis s. 204-211; Hänninen s. 61; Helena Sheehan, *Marxism and the Philosophy of Science. A Critical History. Volume One. The First Hundred Years.* Atlantic Highlands, London 1985 s. 83-84.

². Peter Heintel, *System und Ideologie. Der Austromarxismus im Spiegel der Philosophie Max Adlers.* Wien und München 1967 s. 15-18; Hänninen s. 61-63.

³. Hänninen s. 21.

⁴. Vuosisadan vaihteen Wienin kulttuurivirtauksista ks. esim. William M. Johnston, *The Austrian Mind. An Intellectual and Social History 1848-1938.* Berkeley 1972 s. 76-261; Allen Janik-Stephen Toulmin, *Wittgenstein's Vienna.* New York 1983 s. 24-35, 42-48.

tiin "puolivalmiina". Se ei kuitenkaan ollut aikalaisten silmissä tuomittavaa vaan pikemminkin kulttuuriin iskostunut normi.¹

Amerikkalainen psykohistorioitsija Mark E. Blum onkin väittänyt, että saadakseen tällaisessa tilanteessa tunnustusta ympäristöltään henkilö sekoittaa omat ja tieteelliset tarpeet ja supistaa tieteellistä kyselyään: hän valikoi tosiasioita omien preferenssiensä mukaan ja unohtaa epämiellyttävät puolet. Kilpailutilanteisiin liittyi myös toinen puoli: kun ei tunnustanut esityksiään lopullisiksi, työt saattoivat näyttää lupaavilta ja oli helppo osoittaa puutteita muiden töissä. Sama lähtökohta esti myös paneutumasta konkreettiseen historialliseen tutkimukseen. Näin kävi Blumin mielestä myös Max Adlerille. Toisaalta Blum on selittänyt Adlerin kyvyttömyyttä "elää täysin historiassa" "ikuisen nuoruuden syndroomalla": "ikuisen nuorukaisen" työt saattoivat näyttää aina lupaavilta.²

Katsoulis puolestaan näki ongelman johtuvan Adlerin sitoutumisesta Kantiin: a priori olemassa oleva ja kaikkien kerralla saavuttama tieto yhteiskunnallisista prosesseista ja niiden syistä esti Adleria analysoimasta todellista yhteiskuntaa ja löytämästä siitä uutta.³ Aikalaisista Herbert Marcuse kuvasi Adlerin ja dialektisen metodin eroja:

"Transsendentaalisen ja dialektisen metodin olennainen ero on se, että edellinen lähtee mahdollisuuksista, jälkimmäinen todellisuudesta, edellinen analysoi tuntemusta, jälkimmäinen todellisuutta, edellinen pyrkii perustelemaan todellisuutta teoreettisesti, jälkimmäinen muuttamaan sitä käytännössä."⁴

¹. Mark E. Blum, *The Austro-Marxists 1880-1918. A Psychobiographical Study*. Lexington 1985 s. 2-4, 24-25.

². Emt s. 2-4, 114-121. Blumin psykologisen selityksen kriittistä ks. William J. McGrath, *Cultural Politics in Austria: From Empire to Republic*. Kirjassa Anson Rabinbach (Ed.), *The Austrian Socialist Experiment. Social Democracy and Austromarxism 1918-1934*. Boulder 1985 s. 144-146.

³. Katsoulis s. 169-174.

⁴. Herbert Marcuse, *Transzendentaler Marxismus. Die Gesellschaft*. Zweiter Band 1930.

Myös Sundströmin optimistisuus liittyi uskoon marxilaisuuden voimasta tieteenä. Marxilaisuus oli nimittäin Sundströmin mukaan yhteiskuntatiedettä, joka selitti "kehityksen suunnan, taistelujen vastakohtat, kuolevat ja henkiin jäävät tekijät".¹

Marxismi ei kuitenkaan ollut mikään lopullinen tieteen tulos vaan ennen muuta tieteellinen tutkimusmetodi: tutkimustulokset uusiutuivat samansuuntaisesti kuin kapitalistinen yhteiskunta kehittyi. Tämän tutkimuksen tuloksena marxismi oli myös teoria, joka kehittyi siten, että siihen liitettiin marxilaisen menetelmän avulla uusia tärkeitä tutkimustuloksia.² Sundström ei kuitenkaan tarkemmin puuttunut siihen, miten kaikki tapahtui, miten oikea marxismi määritettiin. Hän ei liioin ollut täysin johdonmukainen määritelmässään: marxismi saattoi olla maailmankatsomus³ tai ideologia⁴. Tässä hän poikkesi selvästi Max Adlerista.

Ero saattoi liittyä esitystapaan: Adler pohti aihetta laajassa kirjassa, Sundström sirotteli käsityksiään lyhyihin sanomalehti-artikkeleihin. On myös mahdollista, että Sundström korosti marxismia tieteenä erityisesti sivistyneistölle suunnatuissa kirjoituksissa. Ainakin hän niissä vetosi marxismin tieteellisyyteen ja ihmetteli, miten suomalaisen sivistyneistön edustajat saattoivat noin vain jättää huomiotta marxismin väittämät.⁵

Sundströmin optimismi ilmeni kuitenkin juuri suhtautumisessa marxismiin tieteenä: hän luotti voimakkaasti siihen, että yhä useammat ihmiset omaksuisivat "objektiiviset totuudet" maailmankatsomuksensa perustaksi ja tulisivat vähitellen marxilaisiksi. Aatteen - marxismin - julistaminen oli Sundströmin mukaan "totuuden paljastamista".⁶ Tässä Sundströmin käsitykset yhtyivät selvim-

¹. Cay Sundström, Marxismen som samhällsvetenskap, Abl 23.10.1929; Cay Sundström, Marxilaisuus yhteiskuntatieteenä, Työläisopiskelija (TO) n:o 7 lokakuu 1929.

². CS, Työväen kalenteri 1930.

³. Cay Sundström. Sosialistinen agitaatio, SS 24.3.1930.

⁴. CS, SS 29.10.1929.

⁵. CS, YOL 10/1930.

⁶. CS, SS 24.3.1930.

min Max Adlerin näkemyksiin - kumpikaan ei erityisemmin miettinyt marxilaiseksi tulon tiellä olevia esteitä.

Sundström tiesi, että Adler yritti "syventää Marxin oppeja Kantin 'tietokriittillisen metodin' avulla". Se puolestaan liittyi inhimillisen toiminnan merkityksen korostamiseen sosialismia toteutettaessa.¹ Sundströmin valmius hyväksyä optimismi ja yleisyys ei kuitenkaan kytkeytynyt kantilaisen filosofisen tradition keskusteluyhteyksiin: Sundströmin filosofisista harrastuksista ei ole näyttöä.

Yleisyys ja optimismi kytkeytyivät ennen muuta Sundströmin taustaan. Liberaaliporvariston ajattelutapaa on luonnehdittu ääri-intellektuaaliseksi: se ei nähnyt elämässä etuun, tunteeseen tai tahtoon perustuvia elementtejä tai uskoi järjen hallitsevan niitä. Ajattelutavalle oli myös ominaista usko irrationaalisen maailman hallitsemiseen ajattelun ja keskustelun avulla.²

Tämä ajattelutapa loi ilmeisesti pohjaa myös sille, miten Sundström ymmärsi sivistyneistön tehtävät puolueessa: hän katsoi roolinsa rajoittuvan siihen, että hän esitteli uusia marxilaisia tutkimustuloksia ja tarjosi näin aineksia ajatteluun ja keskusteluun. Vaatimus uusien tutkimusten seuraamisesta saattoi tosin helposti johtaa siihen, ettei Sundström ehtinytkään tekemään muuta kuin esittelemään uusia ja yleisiä tutkimustuloksia.

Yleisyys liittyi myös Sundströmin internationalistiseen lähtökohtaan: hänen herätyksensä oli kansainvälinen ja samalla tavalla hän ymmärsi myös sosialismin toteuttamisen. Niinpä yhteiskunnallista todellisuutta koskevien väitteiden tuli päteä kaikkiin yksittäisiin yhteiskuntiin. Sundström tosin puhui joissain yhteyksissä kansallisista erityispiirteistä ja kapitalismin kehityksen eriaikaisuudesta³, mutta ne jäivät ylimalkaisiksi toteamuksiksi.

¹. Cay Sundström, Kaksi taistelijaa - Eduard Bernstein, Max Adler, Soihtu 1/1933.

². Mannheim s. 108-110.

³. Cay Sundström, Höger eller Vänster?, Abl 18.1.1928; Cay Sundström, Oikeisto vai vasemmisto, SS 16.3.1928.

Sundströmin kirjoitukset intellektuelleista liittyivät myös oman aseman "määrittelyyn" työväenliikkeessä, sillä 1930-luvulla hän ei varsinaisesti käsitellyt intellektuellien asemaa puolueessa tai laajemmin sivistyneistön ja työväenluokan suhdetta. Se johtui myös siitä, että mahdollisuudet lähestyä muuta sivistyneistöä kuivuivat entisestään vuosikymmenen vaihtuessa - kirjoittaminen aiheesta menetti siinäkin mielessä merkitystään. Kirjoitukset nuorisosta saattoivat osittain korvata pohdinnat intellektuelleista.

Kansainvälisen työväenliikkeen intellektuelleista käymät keskustelut määrittivät siis paljolti Sundströmin kirjoituksia. Oman panoksensa niihin antoi myös muun suomalaisen sivistyneistön tila. Suhtautuminen tulenkantajiin osoitti, miten Sundström sovelsi keskusteluja ja käsityksiä Suomeen ja miten tämä ryhmä puolestaan vaikutti Sundströmin näkemyksiin.

2.2.4. Cay Sundström ja tulenkantajat

Suomalainen nuoriso ei suinkaan kanavoitunut 1920-luvun lopulla pelkästään poliittisiin järjestöihin. Erityisesti kirjallisesti suuntautuneet kohtasivat toisensa Nuoren Voiman Liiton julkaiseman Nuoren Voiman palstoilla, liiton talvipäivillä, Tulenkantajat-albumeissa ja Nuoret runoilijat -antologioissa. Kirjeenvaihdon kautta syntyi toisiaan tapaileva, yhdessä keskusteleva ja juhliiva, hajanainen "seurustelupiiri", joka päätti vuonna 1928 laajentaa lukijakuntaansa perustamalla aikakauslehden, Tulenkantajat.¹

Tulenkantajat-lehti julistautui uuden sukupolven äänenkannattajaksi ja asetti sen tehtäväksi suomalaisen taiteen ja kulttuurin luomi-

¹. Kerttu Saarenheimo, Tulenkantajat. Porvoo 1966 s. 15-18, 70-76, 146-166; Ritva Haavikko, Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista. Kirjassa Ritva Haavikko (toim.), Kirjailijat puhuvat. Tulenkantajat. Vaasa 1976 s. 19-27; Aale Tynni-Haavio, Olen vielä kaukana. Martti Haavio-P. Mustapää 20-luvun maisemassa. Porvoo 1978 s. 191-233. Tulkinnoista ks. myös Kari Mäkinen, Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta. Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924-1930. Helsinki 1989 s. 17-22.

nen - siksi ei enää kelvannut väljähtänyt maalaiselämän kuvaus. Tarkemmin suomalaista kulttuuria ei määritelty, mutta lehti julisti elämän- ja taiteenpalvontaa, luomisen ja henkisen vapauden aatteita. Suomalaisen kulttuurin kehittäminen ei suinkaan merkinnyt silmien ummistamista muulta Euroopalta - päinvastoin: Tulenkantajien sivut leimusivat moderneja eurooppalaisia ismejä.¹

Lehden syntyessä tulenkantajien pääteemaksi oli noussut teollistuva kaupunkikulttuuri - lehti etsi kauneutta "kaupunkien, tehtaitten ja tekniikan" aikakaudesta². Tulenkantajat pyrkikin kehittämään suomalaista yhteiskuntaa kohti sellaista elämänmuotoa: lehdessä olivat esillä elokuvat, teatteri, mainokset, valokuvat, julisteet, tanssi, jazz, arkkitehtuuri, muotoilu ja ulkomainen kirjallisuus.³ Lehdelle oli ominaista innokas ja kritiikitön tarttuminen kulttuurin pintailmiöihin, periaatteellinen pohdinta jäi vähiin.⁴

Tulenkantajat ei ollut kuitenkaan yhtenäinen ryhmä - sen on jopa arvioitu olleen hajoamassa lehden syntymisen aikoihin.⁵ Uudet ja erilaiset mielipiteet koettiin kuitenkin aluksi rikkautena: ne osoittivat suvaitsevuuutta, mielipidevapautta, moniarvoisuutta ja ennen muuta itsenäisiä persoonallisuuksia, sillä yksilöllisyyden arvostus yhdisti ryhmää voimakkaammin kuin mikään muu.⁶ Lisäksi erilaiset johtajaluonteet sopeutuivat siihen, että "tunkiolla hääri useampia kukkoja".⁷ Haavikon mukaan lehdessä näkyi kuitenkin kolme erilaista lähtökohtaa.

Esteettis-humanistista puolta edusti ennen muuta Olavi Paavolainen, jonka ekspressionistinen estetiikka sekoittui koneromantiikkaan. Paavolainen korosti runouden ajankohtaisuutta: oli kerrottava modernista kaupungista ja koneistuvasta yhteiskunnasta. Paavolaisen näkökulma ei ollut kuitenkaan yhteiskunnallinen vaan esteettinen:

¹. Haavikko s. 28-31; Saarenheimo s. 202-203.

². Erkki Vala, Uusi vuosi - uusi aika, Tulenkantajat (Tk), 1-2/1929 3.1.1929.

³. Saarenheimo s. 203-205; Haavikko s. 29-31.

⁴. Päivi Huuhtanen, Tunteesta henkeen. Antipositivismi ja suomalainen estetiikka 1900-1939. Vaasa 1979 s. 191.

⁵. Emt s. 192; Tynni-Haavio s. 199.

⁶. Haavikko s. 32.

⁷. Saarenheimo s. 257-261.

suurkaupunki oli aikaansa ilmentävä kokonaistaideteos. Paavolainen hullaantui suurkaupungin valoista, katukuvista, kiireisestä elämänrytmistä ja vapaa-ajan "paheellisuudesta" - Josephine Baker oli ajan symboli.¹

Tulenkantajien päätoimittaja Erkki Vala edusti selvimmin yhteiskunnallista näkökulmaa. Juuri hän halusi tehdä Tulenkantajista lehden, jonka palstoilla kaikki maailmankatsomukset voisivat kohdata ennakkoluulottomassa väittelyssä. Kosmopoliittinen Vala vierasti suomalaista sovinismia ja haparoi sosiaalisiiin ja rauhan-kysymyksiin - ihmisveljeys ja pan-eurooppalaisuus olivat Valan ihmesanat. Niitä mainosti myös Hagar Olsson.²

Valan kosmopolitismi ja rauhanliike-intoilu eivät miellyttäneet Martti Haavion johdolla ratsastanutta aitosuomalaista suuntausta. Haaviota ei liioin tyydyttänyt Paavolaisen tapa "paisutella pinta-ilmioita". Kun pääpaino oli pantava kansallisvaltion luomiseen, tarvittiin kansallista kulttuuria sekä kansallista puolustuskykyä: pasifismi, jota erityisesti Hagar Olssonin kirjoitukset julistivat, ei vastannut näitä vaateita.³

Laman ja siihen kytkeytyneen henkisen suvaitsemattomuuden myötä Tulenkantajien erimielisyydet voimistuivat ja johtivat Erkki Valan syrjäyttämiseen alkuvuodesta 1930. Lehden linja muuttui uuden päätoimittajan Olavi Paavolaisen myötä enemmän esteettiseksi - yhteiskunnalliset keskustelut ja pohdinnat putosivat pois lehden palstoilta.⁴ Taloudelliset vaikeudet nousivat pian linjaristiriitojakin pahemmiksi - lehti lakkasi ilmestymästä lokakuussa 1930.⁵

¹. Haavikko s. 32; HUUHTANEN s. 193; Tynni-Haavio s. 220.

². Haavikko s. 32, 35.

³. Haavikko s. 35-36; Tynni-Haavio s. 220. Hagar Olssonin kirjoituksista ks. esim. Hagar Olsson, Aktiivinen rauhanliike, Tk 21/1929 17.11.1929; Hagar Olsson, Terveisiä Tukholmasta, Tk 1/1930.

⁴. Haavikko väittää, että lehti muuttui Paavolaisen myötä kansallismieliseksi, emt. s. 37. Artikkeleita Arvi Kivimaa, Suomalainen ylioppilasnuoriso ja nykyhetki, Tk 2/1930 ja Martti Haavio, Sodanjälkeiset ylioppilasliikkeemme, Tk 3/1930 lukuun ottamatta väitteelle on vaikea löytää tukea.

⁵. Haavikko s. 37.

ASS:laisten suhtautuminen tulenkantajiin oli ainakin julkisuudessa työkeä: Cay Sundström teilasi ryhmän todistuksena "yhteiskunnallisesta tietämättömyydestä ja 'filosofisesta kurjuudesta', jota älymystö usein osoittaa pyrkiessään lähestymään työväestöä". Sundström syytti tulenkantajia vain oman tyytymättömyytensä ilmentämisestä ja pysymisestä individuaalisena radikaalina oppositiona. Todellinen älymystön jäsen olisi havainnut työväenliikkeen kamppailun kulttuurisen luonteen ja liittynyt työväenliikkeeseen eikä perustellut omia liittoja.¹

Myöhemmin Sundström pyrki marxilaisuuden sisältä selittämään, miten "tahto ihmisenä olemiseen" merkitsi "pakkoa olla vallankumouksellinen luokkataistelija" ja miten luokkataistelu oli taistelua "korkeammasta moraalista ja henkisydestä".² Muut ASS:laiset eivät julkisesti kommentoineet tulenkantajia, mutta Arbetarbladetin toinen intellektuelli, Elmer Diktonius, teilasi tulenkantajat vastaavalla tavalla.³

Tulenkantajia kritisoidessaan Sundström "unohti" oman menneisyytensä, kehityskulkunsa ja niistä nousevat yhdistävät tekijät. Keskiluokkainen tausta ei näyttänyt tarjoavan mitään yhteistä.⁴ Eurooppaan suuntautuminen ja "ranskalaisuus" eivät saaneet Sundströmiä myötämieleiseksi tulenkantajille - toki Pariisin-matkailussa oli eroa: tulenkantajat etsivät Pariisista suurkaupungin elämyksiä, Sundström yhteyksiä sosialistisiin kirjailijoihin ja puoluemiehiin.⁵ Sundström oli myös unohtanut Clarté-seuran perustamisaikeihin ilmaisemansa halun pysyä puolueen ulkopuolella ja kerätä

¹. CS, SS 7.9.1929.

². CS, SS 29.10.1929. Artikkelii oli vastine Tulenkantajissa 18/1929 julkaistulle ruotsalaisen sosiaalidemokraatin Rickard Lindströmin artikkelille Puolue ja aika, jonka Tulenkantajat puolestaan oli julkaissut vastineeksi Sundströmin ensimmäiselle artikkelille.

³. Elmer Diktonius, Modernism - och äktfinskhet, Abl 28.12-1928; Elmer Diktonius, Ne tulenkantajat, SS 29.5.1929.

⁴. Tulenkantajien keskiluokkaisesta taustasta ks. Saarenheimo s. 32-34.

⁵. Tulenkantajien Pariisin-matkoista ks. Saarenheimo s. 211-212; Sundströmin Cay Sundström, Henri Barbusse kertoo itsestään. Kevätmyrsky 1928; Gay Sundström, Neljä pikakuvaa. Kevätmyrsky 1931; Cay Sundström, Henri Barbusse ja ajatuksen internationaali, Kirjallisuuslehti 9 ja 13/1935.

sivistyneistöä, joka oli kiinnostunut rauhanasiasta, kulttuurista ja yhteiskunnallisista asioista - tai ei ainakaan liittänyt sitä tulenkantajiin, vaikka hänen aiempi Clarté-ystävänsä Hagar Olsson kirjoittikin lehteen.

Toisaalta Sundströmiä loitonsi tulenkantajien piiristä se, että musiikin- ja kirjallisuudenharrastuksestaan¹ huolimatta hän ei ollut ollut mukana kirjallisissa lehdissä tai Nuoren Voiman Liitossa. Hänellä ei liioin ollut mitään yhteyttä Hagar Olssonin ja Elmer Diktoniuksen inspiroimaan Ultra-lehteen, joka ilmestyi syksyllä 1922.² Yhtä vieraaksi hänelle näyttää jääneen myös toinen ruotsinkielisten modernistien lehti Quesego.³

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että "uskaltautuminen Pitkänsillan yli" sokeutti Sundströmiä: hän ei osannut puhua tulenkantajien esitysten sisällöstä vaan tyytyi vaatimaan ryhmältä kiinnostusta työväen oloihin, luokkataistelun merkityksen tunnustamista ja puolueeseen liittymistä.

Erkki Valan edustama tulenkantaja-siipi täytti nimittäin ehdoista kaksi ensimmäistä. Sen selville saaminen oli osittain tulosta siitä "kylvetyksestä", jota Työväen Akatemiassa opiskellut August

¹. Musiikinharrastuksesta ks. esim. kritiikit C.S., Konserterna, Abl 18.10.1926; C.S., Konservatoriets musikafton, Abl 18.11.1926 sekä Helsingfors soc.-dem. ungdomsklubb, ptk:t 15. 12.1926, 15.2., 6.4., 14.10. ja 14.12.1927, TA, kirjallisuuden harrastuksesta mm. arvostelut C.S., Svenska noveller och nynorsk epik, Abl 21.7.1926, C.S., Terrorn i Balkan-länderna skildars av den franska författaren Henry Barbusse, Abl 25.8.1926 sekä Inpiskaren, Klubbisterna i sina hem. Första artikeln. Rödspottan, September 1931, TA.

². Ultrasta ks. Raoul Palmgren, Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I. Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918-30). Juva 1983 s. 164-168. Ilmeisesti Sundström tutustui Olssoniin ja Diktoniuksen vasta Clarté-seuran puuhailun yhteydessä.

³. Quesegosta Huuhtanen s. 185-190 sekä Louise Ekelund, Rabbe Enc-kell. Modernism och klassicism under tjugotal och trettiotal. Ekenäs 1974 s. 63-66, josta käy hyvin ilmi lehden ympärillä puuhanneet henkilöt.

Pekkanen ja SSTP:n entinen toimihenkilö, sittemmin kirjoittajaksi heittäytynyt Aukusti Ripatti pyrkivät Valalle antamaan.¹

Tämä keskustelu, jonka painottuminen koneisiin, työhön sekä työn ja pääoman suhteisiin voidaan lukea Pekkasen ja Ripatin sitkeyden ansioksi, paljasti selkeämmin erottavia ja yhdistäviä tekijöitä kuin Sundströmin lyhyt teilaus ja antoi myös aineksia arvioida laajemmin hänen suhtautumistaan tulenkantajiin.

Pekkanen ja Ripatti moittivat tulenkantajia erityisesti siitä, että ylistäessään koneita nämä unohtivat koneen orjuuttaman ihmisen.² Vaikka Vala olikin valmis hyväksymään Pekkasen ja Ripatin tarkastelukulman, hän piti sitä yksipuolisena ja korosti koneellistamisen positiivisia puolia: ihmiskunta pystyisi mahdollisimman lyhyessä ajassa luomaan elämässä tarvittavat aineelliset arvot ja tilaa jäisi henkisille harrastuksille. Toisaalta hän myönsi tehokkaan koneellistamisen imevän työläisen niin kuiviin, että lyhenevästä työajasta ei välttämättä olisi hyötyä. Vala katsoi ongelman kuitenkin poistuvan työntekijäin ruumiillista kuntoa kehittämällä.³

Vaikka Vala pitikin kansainvälistä työväenliikettä parhaana rauhan takaajana, hän turvautui tulevaisuuden utopiaansa maalaillessaan ennen muuta yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneeseen "valistuneeseen sivistyneistöön" ja "valistuneisiin kapitalisteihin" mallia Henry Ford. Siitä lähtökohdasta Vala moitti suomalaisia tehtailijoitakin kaikenlaisen muutoksen vastustamisesta.⁴

Ilmeisesti juuri tulenkantajien koneromantiikka ja "valistuneiden kapitalistien" ihailu kirvoitti Sundströmin kritiikkiä. Olihan hän

¹. Ripatista ks. Palmgren 1983 s. 333-334, 415, "kylvetyksestä" August Pekkanen, Tulenkantajille, Tk 4/1929; Aukusti Ripatti, Tulenkantajat ja työväestö. Onko meillä mitään yhteistä, Tk 6-7/1929; August Pekkanen, Avoin kirje Tulenkantajille, Tk 6-7/1929; August Pekkanen, Suurten kysymysten edessä, Tk 15/1929. Ks myös Pauli Manninen, Työväenliike ja Tulenkantajat. Vasemmistolainen sivistyneistö ja kansanrintama 1930-luvulla. s. 10-12.

². Em. artikkelit.

³. Erkki Vala, Vastaus edelliseen, Tk 4/1929.

⁴. Vala, Tk 4/1929; Erkki Vala, Kuka on vanhoillinen? Mikä on uutta?, Tk 6-7/1929; Erkki Vala, "Eine kurze Einleitung", Tk 15/1929.

vuodenvaihteessa 1927-28 laajassa artikkelisarjassa arvioinut Henry Fordin lähtökohtia: pyrkimys huolehtia työläisten ruumiillisesta kunnosta liittyi vain haluun turvata omat voitot. Sundström halusi myös yleisemmin muistuttaa, että kapitalistin käytössä kone terrorisoi työläistä. Korostaessaan näin Fordin ajattelutavan ja kokeilujen negatiivisia puolia - niiden reformistista vaikutusta työläisiin - Sundström ei nähnyt lainkaan positiivisia puolia, joihin esimerkiksi Vala tarttui kirjoittaessaan työajan lyhentämisestä. Sundströmin voimakas kritiikki tulenkantajia kohtaan saattoikin osittain liittyä siihen, että hän piti "valistuneiden kapitalistien" mainostajia vaarana työväenliikkeelle ja sen tietoisuudelle.¹

Se ja voimakas tunteisuus ja irrationaalisuus loitonsivat tulenkantajia tiedettä ja rationaalisuutta korostavasta Sundströmistä. Mutta näiden erottavien tekijöiden alle jäivät yhdistävät. Sundström näyttää olleen sokea esimerkiksi sille, että Valan puheet sivistyksestä ja henkisestä suvaitsevuudesta² olivat samankaltaisia kuin hänen omat kirjoituksensa "korkeammasta moraalista" ja "vapaasta henkisyydestä".

Vaikka Vala kritisoikin suomalaista työväenliikettä, puhui "Siltasaaren ummehtuneesta ilmasta" ja väitti, että "sosiaalidemokratitiset lehtimiehet ja johtajat olivat sivistysvihamielisiä"³, se ei välttämättä ollut kovinkaan kaukana siitä, miten Sundström halusi tehdä sosiaalidemokratiasta kulttuuriliikkeen. Sundströmin ja Valan käsitykset sivistysvihamielisydestä kävivät toisaalta eri suuntiin: Sundström tarkoitti haluttomuutta tarkastella asioita marxilaisesta lähtökohdasta, Vala nurjamielisyttä uuteen kirjallisuuteen ja taiteeseen.

¹. Cay Sundström, Fordilaisuus - marxilaisuus, SS 10. ja 17.12.1927 sekä 2. ja 15.1.1928.

². Erkki Vala, Tulenkantajien kuuluisa ohjelma, Tk 13-14/1929; Vala, Tk 15/1929.

³. Erkki Vala, Siltasaaren ummehtunut ilma, Tk 6-7/1929. Toisaalta Vala arvosti Väinö Tanneria huomattavana valtiomiehenä, Erkki Vala, Välähdyksiä suomalaisista poliitikoista, Tk 22-24/1929.

Suomen tilanteesta tehdyt arviotkin jäivät erottavien tekijöiden alle. Sundström ei tarkistanut käsitystään tulenkantajista, vaikka Vala vuoden 1930 alussa tiukensi kantaansa AKS:sta, jonka hän katsoi vain lietsovan väkivaltaista henkeä, ja huusi vapaamielisiä vastustamaan ylioppilasnuorison parissa harjoitettavaa taantumuksellista propagandaa - eli astui varsin lähelle ASS:laisten käsityksiä ylioppilasmaailmasta.¹

Suhtautuminen tulenkantajiin osoittaa, miten vähän Sundström pyrki konkreettisesti erittelemään suomalaisen sivistyneistön aatemaailmaa ja rintamalinjoja sekä miten vähän hän konkreettisesti yritti vaikuttaa näiden linjojen muotoutumiseen. Hän näyttää tarkastelleen suhdetta sivistyneistöön liiaksi yleisen kaksinapaisen luokkajaon läpi: hän kiukutteli tulenkantajille, kun nämä perustivat omia liittoja eivätkä asettuneet tavanomaiseen puoluekenttään. Näin tulenkantajat ilmeisesti sotkivat selkeää skeemaa, mikä saattoi ärsyttää Sundströmiä. Sundströmin ja tulenkantajien suhteeseen kietoutui tietenkin myös kiista siitä, ketkä olivat se "valistunut sivistyneistö", joka pystyi parhaiten näkemään koko ihmiskunnan edun.

¹. Erkki Vala, Uusi vuosi, Tk 1/1930.

2.3. Työväenliike sosialistisen intellektuellin inspiroijana

Vaikka Cay Sundström varottelikin usein intellektuellien liiallisesta roolista työväenliikkeessä, hän ei kirjoituksissaan epäröinyt puuttua liikkeen poliittisen linjan muotoilemiseen. Liityttyään syksyllä 1926 sosiaalidemokraattiseen puolueeseen¹ Sundström alkoi vuoden 1927 lopulta julkaista artikkeleita poliittisteoreettisista kysymyksistä Arbetarbladetissa ja Sosialidemokraatissa. Sundströmin aktivoituminen näkyi myös nousuna ruotsinkielisen sosiaalidemokraattisen nuorisoliikkeen johtotehtäviin². Kirjoittelun lisääntymistä lienevät kuitenkin eniten helpottaneet vuoden 1926 puoluekokouksessa tapahtuneet muutokset.

2.3.1. Suomen sosialidemokraattinen puolue 1920-luvulla

Sosiaalidemokraattisen puolueen olivat vuonna 1918 elvyttäneet ennen muuta ne, jotka olivat pysytelleet syrjässä kansalaissodasta. Suhde vallankumousyritykseen leimasikin pitkälti Sdp:n toiminnan määrittelyä. Puolueessa oltiinkin yksimielisiä pesäeron tekemisestä vuosien 1917-18 tapahtumiin ja nähtiin kansalaisjoukkojen toiminta epänormaalien olojen aihuttamana. Työväenliikkeen ensisijaisena tavoitteena pidettiin työläisten kansalaisoikeuksien ja työväenjärjestöjen toimintaoikeuksien palauttamista sekä parlamentaarisen tasavallan toteuttamista.³

Yhteisistä tavoitteista huolimatta puolueessa oli useampia tapoja suunnata tulevaa toimintaa. Ns. reformistinen suuntaus, jonka voimahahmoja olivat mm. Väinö Tanner ja Hannes Ryömä, korosti

¹. Sundström hyväksyttiin 20.10.1926 Helsingfors svenska arbetarföreningin jäseneksi, ks. ptk 20.10.1926, TA.

². Vuoden 1928 lopulla Sundström valittiin liiton varapuheenjohtajaksi ja tuolloin elvytetyn Till Storms -lehden vastaavaksi toimittajaksi, helmikuussa 1930 Sundströmistä tuli liiton puheenjohtaja, ks. Till Storms, provnummer, 1 november 1928; Berättelse över Finlands Svenska Socialdemokratiska Ungdomsklubbars Centralkommittés verksamhet för tiden den 23 februari 1930 till den 25 juni år 1932, Finlands Svenska Socialdemokratiska Ungdomsklubbars Cetralkommittén paperit, TA.

³. Kettunen 1986 s. 95-99, Soikkanen 1975 s. 309-316, 322-325.

parlamentaarista uudistuspolitiikkaa ja yhteistyötä edistyksellisten porvarillisten ryhmien kanssa. Sosiaalidemokraattien toimintamahdollisuuksien turvaaminen riippui heidän mukaansa porvarillisesta uudistusmielisyydestä. Ns. keskustasuuntaus, jota ajoivat mm. Johan Helo ja J.F.Aalto, puolestaan painotti keskittymistä työväenluokkaan: oli kehitettävä sen sosialistista tietoisuutta ja valmistettava sitä vallankumoukselliseen tehtävään.¹

Lähtökohtaarviot merkitsivät myös erilaisia käsityksiä organisaatiosta. Reformisteille puolue oli väline vahvan edustuksen saamiseksi eduskuntaan ja kunnallisvaltuustoihin, joiden kautta reformipolitiikkaa voitiin harjoittaa. Keskustasuuntaukselle puolue oli sen sijaan organisaatio, joka kehitti työläisten tietoisuutta ja ohjasi heidän toimintaansa. Kiistat suuntautumisesta ja organisaation tehtävistä leimasivatkin Sdp:ta 1920-luvun alkupuolella.² Siitä oli kyse myös vuoden 1926 puoluekokouksessa, jossa "parlamentaarisen integroitumisen kehityssuuntaa henkilöineet 'oikeistolaiset' jäivät puoluekoneistossa oppositioon".³

Jo vuonna 1925 syntynyt ns. Huplin oppositio oli moittinut puolueen valistus- ja järjestötyön tehottomuutta sekä jäsendemokratian puutetta. Uusi puoluejohto - erityisesti puoluesihteri K.H.Wiik - suhtautui vakavasti puoluekokouksen vaatimaan järjestötyön elvyttämiseen: järjestöyhteyksiä ja valistustoimintaa tehostettiin.⁴

Vuoden 1926 puoluekokous ei kuitenkaan merkinnyt vain suuntautumista puolueen sisäisen voiman kehittämiseen - kokouksessa hyväksyttiin sosiaalidemokraattien osallistuminen hallitukseen myös normaalitilanteessa. Päätös konkretisoitui pian puoluekokouksen jälkeen: joulukuusta 1926 joulukuuhun 1927 maata johti Väinö Tannerin sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus. Hallituskokemukset toivat lisäväriä keskusteluun puolueen linjasta.⁵

¹. Kettunen 1986 s. 96-99, 287-295.

². Emt. s. 288-300.

³. Emt. s. 301.

⁴. Soikkanen 1975 s. 432-435; Kettunen 1986 s. 301.

⁵. Soikkanen 1975 s. 445-460.

Tässä keskusteluissa tuli myös selvästi ilmi, miten muiden maiden tilanteet ja niiden sosiaalidemokraattisten puolueiden kokemukset kytkeytyivät Sdp:n pyrkimykseen hahmottaa suuntautumistaan. Uusi puoluejohto pyrki etsimään oppia "työväen luokkavoiman vahvistamiseen" erityisesti Itävallan sosiaalidemokraattiselta työväenpuolueelta, jonka linjaa on myöhemmin pidetty ensimmäisenä esimerkkinä "pitkältähtäimen sosiaalidemokraattisesta reformi- ja infrastruktuuripolitiikasta"¹.

Suuntautuessaan näin uusi puoluejohto epäilemättä katsoi myönteisesti lehdissä ilmestyneitä teoreettisia kirjoituksia: Sundströmin tapa ymmärtää intellektuellin tehtävät sopi hyvin puolueen suuntautumiseen, vaikka hänen päivälehtiartikkelinsa eivät kosketelleetkaan paljon Suomen konkreettisia poliittisia kysymyksiä. Pikemminkin hän yritti yleisesti määrittää, mikä puolueen linjan tulisi olla. Sundströmin tekstit pohjasivat usein Keski-Euroopan kokemuksiin, mikä tuki puoluejohdon suuntautumista.

2.3.2. Itävallan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue esikuvana

Itävaltaan suuntautumiselle loi hyvää pohjaa se, että sieltä oli aiemminkin haettu "auktoriteetteja". Jo vuosina 1919-21, kun Sdp joutui taiteilemaan oman yhtenäisyytensä säilyttämiseksi ja toisaalta Suomen sosialistisen työväenpuolueen kilpailun paineissa, se etsi ainakin muodollista tukea uudelleen ryhmittyneestä kansainvälisestä työväenliikkeestä. Syksyllä 1920 Sdp erosikin toisesta internationaalista ja päätti vuoden 1920 puoluekokouksessa liittyä helmikuussa 1921 perustettuun Internationale Arbeitergemeinschaft Sozialistischer Parteien - yhteisöön, ns. 2 1/2 - internationaaliin, jonka kantavia voimia oli Itävallan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (SDAP).²

¹. Arviosta ks. Oskar Negt-Alexander Kluge, Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit. Frankfurt am Main 1977 s. 230.

². Soikkanen 1975 s. 390-391, 396-397; STH s. 150; IASP:sta ks. Julius Braunthal, Geschichte der Internationale. Band 2. Hannover 1963 s. 249-254, 258-259; Peter Kulemann, Am Beispiel des Austro-
(continued...)

Sdp:n ratkaisuja on yleensä tulkittu puolueen keskustaopposition painostuksen tuloksiksi¹, ja ilmeisesti ainakin Johan Helo ja J.F.Aalto pyrkivät hyödyntämään muutenkin Itävallan sosiaalidemokraattien kirjoituksia². Mutta myös reformistisen siiven edustajat saattoivat löytää SDAP:n linjasta positiivisia puolia, vaikka vastustivatkin eroamista toisesta internationaalista ja liittymistä IASP:hen³. Esimerkiksi J.W.Keto saattoi - Helon ja Aallon tapaan - hyödyntää itävaltalaiden sosiaalidemokraattien tekstejä laatiesaan 1920-luvulla ohjelmia puolueelle.⁴ Myös SDAP:n vasemmistolainen tapa tehdä pesäeroa kommunisteihin saattoi yhdistää "keskustalaisia" ja "reformisteja".⁵ Ja juuri näissä molemmissa tarkoituksissa itävaltalaiden sosiaalidemokraattien tekstejä suomennettiinkin 1920-luvun alussa.⁶

Käännetyt kirjat vastasivatkin osittain samoihin tarpeisiin kuin itävaltalaisilla oli niitä kirjoittaessaan ollut. Esimerkiksi Otto Bauer kirjoitti kirjansa Tie sosialismiin vuonna 1919 artikkelisarjana toimiessaan Itävallan sosialisointikomitean puheenjohtajana - artikkelit olivat Itävallassa sosiaalidemokraattien konkreettisenä ohjenuorana määriteltäessä sosialisoinnin kohteita ja tapoja.⁷ Suomessa Bauerin kääntäminen liittyi vuoden 1922 puolue-

²(...continued)

marxismus. Sozialdemokratische Arbeiterbewegung von Hainfeld bis zur Dollfuss-Diktatur. Hamburg 1982 s. 273-277.

¹. Ks. esim. Soikkanen 1975 s. 390-391.

². Pauli Kettunen, Den finländska socialdemokratins demokratiuppfattning mellan inbördeskriget och lapporörelsens framträdande. Historisk Tidskrift för Finland 1980. (Kettunen 1980A).

³. Ks. esim. Hannes Ryömän ja Taavi Tainion puheenvuorot vuoden 1922 puoluekokouksessa, Pöytäkirja tehty Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XIII:ssa puoluekokouksessa, Helsingissä 31/3-4/4 1922. Helsinki 1922 s. 90-92.

⁴. Pauli Kettunen, J.W.Keto, sosialismi ja sosialidemokratia 1920-luvulla, Sosialistinen Poliittikka 4/1980 (Kettunen 1980B).

⁵. Kettunen 1980A s. 135-136; Kettunen 1980B.

⁶. Otto Bauerin Tie sosialismiin. Helsinki 1922 käännettiin ennen muuta ohjelmatyön tarpeisiin, ks. Soikkanen 1975 s. 401 ja Bolshevismi vaiko sosialidemokratia. Viipuri 1922 eduskuntavaaleihin, ks. Soikkanen 1975 s. 408. Myös Julius Braunthalin Kommunismista imperialismiin. Helsinki 1922 oli tarkoitettu tekemään rajaa sosiaalidemokraattien ja kommunistien välille.

⁷. Ks. tästä Norbert Leser, Zwischen Reformismus und Bolsche-
(continued...)

kokoukselle valmistetun sosialisimishjelman käsittelyprosessiin.¹ Siten kirjoitus sai Suomessa väistämättä abstraktimman ja tulevaisuuteen suuntautuvan luonteen.

Innostus itävaltalaisiin sosiaalidemokraatteihin laimeni 1920-luvun alkuvuosien jälkeen. Mahdollisesti ns. 2 1/2 -internationaalinen ja toisen internationaalinen yhtyminen vuonna 1923 Sosialistiseksi työväeninternationaaliksi² ja työväenliikkeen jakaantumisen vakiintuminen sekä kansainvälisesti että Suomessa siirsivät taka-alalle ne tarpeet, joihin itävaltalaisien sosiaalidemokraattien kirjoituksia oli käytetty. Samaan suuntaan vaikutti varmaan myös reformistisen suuntauksen aseman vahvistuminen puolueen johdossa.

Puoluejohdon siirtyminen vuonna 1926 vasemmistolaisille elvytti kiinnostuksen Itävaltaan. Loppukesästä 1927 puoluesihtööri Wiik pyysi Otto Bauerilta artikkelia, joka tarkastelisi teoreettisesti suhtautumista hallituskysymykseen³. Toki kantoja hallitukseen osallistumisesta toivottiin Ruotsistakin⁴, mutta SDAP:n politiikasta - erityisesti sen kasvatus- ja järjestötyöstä - yritettiin muutenkin löytää apua⁵.

Konkreettisen ilmauksen se sai alkuvuodesta 1928, kun Sdp:n puolueoimikunta päätti lähettää valistussihtööri Väinö Meltin "tutkimaan lähemmin Itävallan työväen järjestötoimintaa ja yleensäkin työväenliikettä".⁶ Kiinnostusta herättivät ennen muuta

⁷(...continued)

wismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis. Zweite Auflage des zentralen Teiles. Wien 1985 s. 167; Eduard März-Fritz Weber: Otto Bauer und die Sozialisierung. Kirjassa Detlev Albers... (Hg.) s. 76-77.

¹. Soikkanen 1975 s. 408.

². Braunthal 1963 s. 272, 284-288; Kulemann s. 276-278.

³. K.H.Wiik Otto Bauerille 13.8.1927 ja 8.9.1927, Sdp:n kirjeenvaihto 1927 A-H, TA.

⁴. K.H.Wiik Ruotsin sosiaalidemokraattiselle puolueelle 26.11.-1926 ja Gustav Möllerille 6.12.1926, Sdp:n kirjeenvaihto 1926, TA.

⁵. Esimerkiksi puolueen valistustoimintaa varten hankittiin Itävallasta vuonna 1927 varjokuvasarja fasismista, ks. Kettunen 1986 s. 311.

⁶. Sdp:n puolueoimikunta (ptmk), ptk 30.12.1927 sekä 11.1.1928 allekirjoitettu todistus, että Väinö Meltti matkustaa tutustumaan Itävallan, Saksan ja Tsekkoslovakian sosiaalidemokraattisiin puolueisiin, Sdp:n kirjeenvaihto 1928 Mas-P, TA.

puolueen menettelytavat, mutta tietoja kaivattiin myös sosialisoinnista ja hallituskysymykseen suhtautumisesta.¹

Vierailun aikana ja sen jälkeen julkaistut artikkelit² toivat selvästi julki, että Meltti ja Wienissä samaan aikaan vierailut Väinö Hupli arvostivat Itävallan sosiaalidemokratian saavutuksia ja linjaa: "ulkomaisista veljespuolueista ehdottomasti eniten ja hyödyllisintä opittavaa oli Itävallan sosialidemokratialta - se oli todellinen sos.-dem. joukkojen taistelupuolue"³.

Hupli korosti myös, että Suomessa oli kansalaissodan jälkeen pidetty liiaksi esikuvana Ruotsia: puolueessa oli paljon sellaisia, jotka olivat katsoneet itsensä sokeiksi reformismiin ja "saaneet joukotkin uskomaan, että jos oikeisto saa vallan puolueessa, rieska ja hunaja valuvat työväestölle ruotsalaisen yläluokan avulla".⁴ Molemmat myönsivät kuitenkin, ettei Itävallan sosiaalidemokraattien jälkiä voinut seurata suoraan muualla, vaan erilaiset tekijät oli otettava tarkkaan huomioon - muuten kävisi kuin kommunisteille, jotka uskoivat Venäjän menettelytapojen sopivan joka paikkaan.⁵

Sekä Hupli että Meltti lausuivat ihailevia sanoja Itävallan sosiaalidemokraattien järjestövoimasta. Meltti piti Wienin järjestöelämää hyvänä kouluna niille suomalaisille, jotka antoivat

¹. SS 15.1.1928; K.H.Wiik Väinö Meltille Wieniin 10.2. ja 28.2. 1928, Sdp:n kirjeenvaihto 1928 Mas-P, TA.

². Meltti ei ilmeisesti esittänyt minkäänlaista matkaraporttia puoluetoimikunnalle, ks. Sdp:n ptmk 1928, TA. Itävaltalaisten sosiaalidemokraattien papereista ei liioin löytynyt mainintaa Meltin vierailusta, ks. erityisesti Sozialdemokratische Parteistellen, Kartoon 118 (puolueen sihteeristön kirjeenvaihtoa), Kartoon 19 (Julius Deutschin ja Julian Braunthalin papereita ja kirjeitä), Kartoon 10 (Friedrich Adlerin papereita) sekä Sozialdemokratische Parlamentsklub, Kartoon 114 (kirjeitä) ja Nachlass Renner, Kartoon 3 (kirjeitä), Allgemeines Verwaltungsarchiv des österreichischen Staatsarchiv, Wien. Itävallan sosiaalidemokraattien papereita on kuitenkin tuhoutunut paljon maanalaisuuden kaudella.

³. Väinö Hupli, Itävallan sos.-dem. puolue on internatsionaalin mielenkiintoisin, SS 18.3.1928; Väinö Meltti, Itävallan veljespuolue on todellinen sos.-dem. joukkojen taistelupuolue, SS 21.3.1928.

⁴. Väinö Hupli, SS 18.3.1928.

⁵. Ema, ks. myös V(äinö) M(eltti), Sosialidemokratian vaatimukset, SS 12.1.1928.

aktiivisen tai hiljaisen kannatuksensa kiihkokansalliselle hapatukselle.¹ Hupli puolestaan kritisoi epäsuorasti niitä suomalaisia sosiaalidemokraatteja, jotka uskoivat, että joukkoja tarvittiin vain vaaleissa: Itävallassa joukot vedettiin alituisen mukaan toimintaan. Se esti puolueen virkavaltaistumisen ja rämettymisen ja piti yllä "elävää aatteellisuutta".² Syynä järjestölliseen menestykseen - 640 000 jäsenen - Meltti piti puolueen yleislinjan ohella luokkataistelukannalla pysyneitä teoreetikkoja, joista huomattavimmat olivat Victor ja Friedrich Adler sekä Otto Bauer. Suomeen letkauttaen Meltti totesi, etteivät osuustoimintaliike ja -miehet olleet tärkeitä puolueessa - sivuuttaen näin Karl Rennerin, joka oli sekä puolueen että osuuskauppaliikkeen voimahahmoja.³

Kirjoittajat pitivät esimerkillisenä myös Itävallan puolueen asennetta hallitukseen osallistumisesta. Meltti pitäytyi kuitenkin Bauerin ajatusten esittelemiseen: osallistuminen oli riippuvainen työväenluokan ja porvariston voimasuhteista. Periaatteessa osallistumista ei kielletty, mutta kysymys oli kuitenkin sillä hetkellä vain teoreettinen. Meltti torjui muut puolueessa esitetyt näkemykset: Max Adler asetti liian kovat ehdot, Karl Renner puolestaan tavoitteli vain luokkasopua.⁴

Hupli ei sitonut hallitukseen osallistumista samalla tavalla luokkien voimasuhteisiin mutta korosti riittävän vahvaa puoluetta ja yhtenäistä työväenluokkaa pysyvien tuloksien aikaansaamiseksi. Hallituksessa olo ei saanut heikentää puoluejärjestöjä tai jättää työläisiä kommunistien harhautettaviksi. Hupli halusi selvästi viitata Tannerin vähemmistöhallitukseen todetessaan, että puolueen voitoksi ei voinut lukea sellaista hallitusta, joka teki vain sen, minkä porvarillinen eduskuntaenemmistö salli.⁵

¹. V.M., Joukkokokouksia "Kommunistisen Manifestin" kunniaksi, SS 29.2.1928.

². Väinö Hupli, SS 18.3.1928.

³. Väinö Meltti, SS 21.3.1928; Renneristä ks. Kulemann s. 265.

⁴. V.M., Itävallan työväenliike elää voimakasta nousukautta, SS 11.3.1928; Väinö Meltti, SS 21.3.1928.

⁵. Väinö Hupli, SS 18.3.1928.

2.3.3. Henkisen johtajuuden saavuttaminen tärkeintä

Meltti ja Hupli noudattivat artikkeleissaan yleistä aikalaiskäsitystä: organisaatiovoima ja erinomainen vaalimenestys¹ tekivät Itävallan sosiaalidemokraattisesta työväenpuolueesta yleisesti tunnetun "Musterpartein" kansainvälisessä sosiaalidemokratiassa.² Ei kuitenkaan ole täysin selvää, missä määrin suomalaiset sosiaalidemokraatit havaitsivat ylistämiensä piirteiden yhteyden toisiinsa tai näkivätkö he puolueen kokonaisstrategiaa, joka tavallaan reagoi sekä Venäjän vallankumoukseen että toisen internationaalisen ajan mekanistiseen vallankumoustulkintaan. Puolue pyrki siis hahmottamaan sosialismin siirtymisen strategiaa oloissa, jotka poikkesivat Venäjän tilanteesta, mutta välttämään kuitenkin sortumisen pelkkään reformismin.³

Itävaltalaiset sosiaalidemokraatit⁴ eivät pitäneet mahdollisena,

¹. Puolueen osuus parlamenttivaalien äänistä vuosina 1919-1930 oli seuraava: 1919 40,8%, 1920 36,0%, 1923 39,6%, 1927 42,3%, 1930 41,0%. Puolueen omien tutkimusten mukaan, joissa työväenluokka määritellään hyvin laajasti, noin 80% työläisistä äänesti sosiaalidemokraatteja vuosina 1923-30. Jäseniä puolueessa oli vuosina 1920-30 seuraavasti:

1920	335 863	1926	592 346
1921	491 150	1927	595 417
1922	553 022	1928	669 586
1923	514 273	1929	713 834
1924	566 124	1930	698 181
1925	576 107		

Ks. Kulemann s. 296-298. Parhaimmillaan noin 50 % työläisistä oli organisoitunut puolueeseen, Alfred Georg Frei, Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919-1934. Berlin (West) 1984 s. 24.

². Ks. tästä esim. Kulemann s. 15; Frei s. 30. Saksan sosiaalidemokraattinen vasemmisto suositti mm. tunnusta "Von den Österreichern lernen", ks. Storm-Walter, s. 40.

³. Puolueen strategian yleisarvioista ks. Detlev Albers, Otto Bauer und die Konzeption des "Integralen Sozialismus" ja Giacomo Marramao, Zum Problem der Demokratie in der politischen Theorie Otto Bauers. Kirjassa Detlev Albers, ... (Hg) s. 43-48 ja 65-66; Detlev Albers, Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci. Zur politischen Theorie des Marxismus. Berlin 1983 s. 20-22; Peretz Merchav, Linkssozialismus in Europa zwischen den Weltkriegen. Wien 1979 s. 7-16.

⁴. Käytän tekstissä yleensä ilmaisua Itävallan sosiaalidemokraatit tai Itävallan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue enkä termejä "austromarxismi" tai "austromarxistit". Teen näin siksi,
(continued...)

että sosialismiin siirryttäisiin Keski-Euroopassa väkivaltaisella kaappauksella kuten Venäjällä. Heille sosialismiin siirtyminen oli pitkäaikainen demokraattinen ja rauhanomainen prosessi: yhteiskunnallinen vallankumous toteutettaisiin monipuolisten syvällisten reformien avulla.

Puolueen johtaja Otto Bauer ei voinut kuvitella, että vallankumouksen tekisivät "pienet tietoiset vähemmistöt tiedostamattomien joukkojen kärjessä" - niiden aika oli ohi. Pikemminkin "työväenluokka ... valloittaa vallan demokratian laillisin keinoin ja voi pysyä vallassa niiden turvin".¹ Bauer ei kuitenkaan uskonut, että

¹(...continued)

että jälkimmäiset ovat käsitteinä epäselviä. Joidenkin mielestä ne kuvaavat itävaltalaisten sosiaalidemokraattien kaikinpuolista toimintaa vuosina 1889-1934, ks. esim. Kulemann. Toisten mukaan "austromarxistit" ovat suppeammin se aatteellinen ryhmä, joka syntyi vuosina 1903-06 Wienissä. Tämä intellektuaalinen yhteisö, johon kuuluivat kiinteimmin Max Adler, Rudolf Hilferding, Karl Renner, Otto Bauer, Gustav Eckstein ja Friedrich Adler, hajosi maailmansodan pyörteissä, tällaisesta määritelmästä ks. Hans Mommsenin puheenvuorot kirjassa Norbert Leser, *Das Linzer Programm und der 15. Juli 1927. Protokoll des Symposiums in Wien am 15. Juli 1977. Wien 1979 s. 231-233.* Amerikkalainen publisisti Louis Boudin viittasi nimenomaisesti tähän ryhmään kehittäessään termin "austromarxistit" - ei niinkään puolueeseen, ks. tästä *Austro-Marxism. Texts translated and edited by Tom Bottomore & Patrick Goode with an Introduction by Tom Bottomore. Oxford 1978 s. 1, 8-15; Glaser s. 17, 22.*

Otto Bauer pyrki 1920-luvulla määrittelemään austromarxismia ja erotti liikkeen historiassa kaksi vaihetta: ennen ensimmäistä maailmansotaa "austromarxismi" oli intellektuaalinen yhteisö, 1920-luvulla se oli työväenliikkeen suunta, joka oli kansainvälinen vaihtoehto sekä reformismille että bolševismille, ks. Was ist Austromarxismus, *Arbeiter-Zeitung*, 3. November 1927.

Norbert Leser on myöhemmin yrittänyt tältä pohjalta määrittää käsitettä ja puhunut "austromarxismista" teoreettisena ryhmittymänä, puolueen linjana sotienvälisenä aikana ja marxilaisen keskustan kansainvälisenä virtauksena, ks. Norbert Leser, *Was bleibt vom Austromarxismus? Entwicklung und Ausstrahlung des österreichischen Sozialismus*, *IHS-Journal* 3/1979 ja Norbert Leser, *Austromarxistisches Geistes- und Kulturleben*. Kirjassa Norbert Leser (Hrsg.), *Das geistige Leben Wiens in der Zwischenkriegszeit*. Wien 1981. Se ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että intellektuaalisena yhteisönä "austromarxistit" koskettelivat ennen muuta teoreettisia kysymyksiä, ks. *Austro-Marxism* s. 15-44; Glaser s. 22-29, jälkimmäisessä vaiheessa kyse oli ennen muuta puolueen käytännön toiminnasta. Määrittelyn ongelmallisuudesta ks. myös Hänninen s. 36.

¹. Otto Bauer, *Die Kampf um die Macht*. Wien 1924 s. 22, 31.

valta saavutettaisiin automaattisesti tai yhteistyössä porvarillisten puolueiden kanssa - keinona oli henkisen johtajuuden voittaminen väestön enemmistössä.¹ Pyrkimys siihen ilmaistiin selkeästi vuonna 1926 hyväksytyssä Linzin ohjelmassa:

"Demokraattisessa tasavallassa poliittinen herruus ei enää perustu poliittisiin etuoikeuksiin vaan siihen, että kansan enemmistö pystytään pitämään henkisessä vaikutusvallassa tieteellisen vallan, perinteen vallan, lehdistön, koulun ja kirkon avulla. Jos sosiaalidemokraattinen työväenpuolue onnistuu hankkimaan tällaisen vaikutusvallan, jos se pystyy yhdistämään käden ja hengen työläiset maalla ja kaupungeissa ja jos työväenluokka pystyy hankkimaan liittolaisikseen lähellään olevat pientalonpoikien, pikkuporvariston ja sivistyneistön kerrokset, sosiaalidemokraattinen työväenpuolue saavuttaa kansan enemmistön."²

Tämän mukaisesti puolueen tehtäväksi lankesi

"yhdistää työväenluokan sisällä vaikuttavat ahtaat erityisedut yleisiin luokkapäämääriin, laajentaa aatteen voimalla liikkeen vetovoimaa työväenluokan rivien ulkopuolelle ja heikentää luokkavastustajan uskoa asiaansa, sen vastarinnan tärkeimpään lähteeseen, laajentaa liikkeen tehtäviä välittömien taloudellisten ja sosiaalisten tavoitteiden yli yhteiskunnallisen elämän kaikkien alueiden muuttamiseen."³

Näin ideologisen voiman osoittaminen sai tärkeän sijan sosiaalidemokraattien toiminnassa. Sille loi pohjaa laaja kasvatus- ja kulttuuritoiminta: järjestöjen verkko ulottui lähes kaikille työläisten elämänalueille ja kaikkiin ikäkausiin - "kehdesta tuhkauurna" - ja veti miehiä ja naisia mukaan toimintaan. Järjestöt olivat toisaalta tärkeitä pyrittäessä suojaamaan työläisiä porvarillisten ja katolisten instituutioiden vaikutuksilta, toisaalta keskeisiä yritettäessä luoda sosialistista tietoisuutta.⁴

¹. Ks. esim. Frei s. 40-43; Helmut Feichter, Das Linzer Programm des österreichischen Sozialdemokratie. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. Wien 1973 s. 59-63; Albers 1983 s. 38-39, 43-50.

². Protokoll des sozialdemokratischen Parteitages 1926. Abgehalten in Linz vom 30. Oktober bis 3. November 1926. Wien 1926 s. 174.

³. Otto Bauer, Klassenkampf und Ideologie, Der Kampf, Jg 21, Juli 1928.

⁴. Frei s. 28-30; Kulemann s. 324-327; Rabinbach s. 59-60;
(continued...)

Julius Deutsch kiteytti asian seuraavasti:

"Samalla kun irroitamme työläiset kapitalismin maailmasta, samalla kun irrotamme työläiset poliittisesti sekä henkisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti porvariston maailmasta, luomme valtion valtion."¹

Vastakulttuuri ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä vaan perustui työläisalueiden "spontaaneihin" toimintoihin vapaa-ajan lisääntyessä.² Käsitys, että kulttuurilla oli jotain tekemistä työläisten aseman paranemisen kanssa, jäsennettiin kuitenkin varsin pian osaksi puolueen strategisia lähtökohtia: työläisten perinteistä kulttuuria pyrittiin muuttamaan työväenliikkeen kulttuuriksi.³

Vaikka tavoitteena osittain olikin suojata työläisiä porvarilliselta kulttuurilta, sosiaalidemokratit pyrkivät jatkamaan ja kehittämään sen parhaita perinteitä. Se johti ajoittain siihen, että porvarillisia normeja omaksuttiin kritiikittömästi. Toisaalta helposti torjuttiin työläisten omaa perinnettä - sitä pidettiin "epäkulttuurina".⁴ Vastakulttuurin luominen ei kuitenkaan merkinnyt

¹(...continued)

Josef Weidenholzer, *Auf dem Weg zum "Neuen Menschen". Bildungs- und Kulturarbeit der österreichischen Sozialdemokratie in der Ersten Republik.* Wien 1981 s. 87-98; organisaatiomuodon ja hegemoniastategian yhteyksistä ks. Detlef Lehnert, *Klassenintegration und Hegemoniefähigkeit. Organisationscharakter und Wahlattraktivität der deutschen und österreichischen Sozialdemokratie in der Zwischenkriegsperiode.* Kirjassa Saage (Hrsg.) s. 230-245.

² Julius Deutsch Grazin puoluekokouksessa 1931, siteerattu Kulemannin mukaan s. 324.

³ Weidenholzer 1981 s. 87-88; Dieter Langewiesche, *Zur Freizeit des Arbeiters. Bildungsbestrebungen und Freizeitgestaltung österreichischer Arbeiter im Kaiserreich und in der Ersten Republik.* Stuttgart 1979 s. 71-72. Langewiesche tosin puhuu työajan ja -matkan vieneen vielä 1920-luvullakin 11 tuntia, emt. s. 36-38, 137.

⁴ Weidenholzer on epäillyt, että menettäessään otetaan sekä poliittisella että taloudellisella alueella sosiaalidemokratit kiinnittivät enemmän huomiota vapaa-aikaan, emt. s. 60-63. Rabinbach puolestaan on korostanut, että hylätessään toisen internationaalin "taloudellisen automatismin" itävaltalaiset marxistit korostivat työväenluokan "aktiivista" ja "eettistä" valmistamista historialliseen tehtäväänsä, Rabinbach s. 59-60.

⁵ Langewiesche s. 385-390; Helene Maimann, *Zum Stellenwert der Arbeiterkultur in Österreich 1918-1934. Konferenz Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945.* Wien 1981 s. 18-21.

eristäytymistä muusta maailmasta, vaan tieteen, taiteen, kirjallisuuden, musiikin ja arkkitehtuurin modernit virtaukset värittivät työväenliikkeen kulttuuria.¹

Kamppailu ei kuitenkaan ollut vain henkistä, sillä monet sosiaalipoliittiset uudistukset liittyivät kiinteästi "kulttuurivallankumoukseen": ihmisten arkielämää yritettiin muuttaa myös käytännössä.² Tasavallan syntyessä vuonna 1918 sosiaalidemokraatit pystyivät ulkoparlamentaarisella painostuksella ajamaan koalitionhallituksessa läpi tärkeitä uudistuksia: säädettiin lait kahdeksan tunnin työpäivästä ja erilaisista eläkkeistä, parannettiin muuten sosiaaliturvaa ja jatkettiin vuokrasulkuja.³ 1920-luvulla SDAP pyrki erityisesti Wienin kunnallishallinnon kautta parantamaan kaupungin työläisten asemaa - tarjosihan sosiaalidemokraattien hallitsema Wien "sosialistisen" vaihtoehdon koko maan hallitsemistavalle.⁴

Vaihtoehtoon sosiaalidemokraatit osoittivat alentamalla sähkön, kaasun ja veden hintaa⁵, aloittamalla laajan kunnallisen asuntorakennustuotannon, kehittämällä lasten, nuorten ja vanhusten sosiaaliturvaa sekä tasa-arvoistamalla koululaitosta.⁶

¹. Tämä piti paikkansa erityisesti vuosien 1920-27 aikana, ks. Frei s. 30, mutta joutuessaan sen jälkeen yhä enemmän puolustuskanalle SAPD eristyi, Maimann s. 21-22. Yhteyksistä ks. Langewiesche s. 180-183; Glaser s. 379-510.

². Maimann s. 19-20.

³. Ks. Charles A. Gulick, Österreich von Habsburg zu Hitler, Bd. 1-5. Wien, osa 1. s. 256-302, osa 2. s. 98-106.

⁴. Ensimmäisissä demokraattisissa kunnallisvaaleissa toukokuussa 1919 sosiaalidemokraatit saivat 54,2% äänistä, 1923 55,5%, 1927 60,3% ja 1930 59,0%. Parhaimmillaan Wienin 1 850 000 asukkaasta noin 415 000 oli järjestäytynyt sosiaalidemokraatteihin, ks. Frei s. 52-53, 58-60.

⁵. Ennen sosiaalidemokraattien tekemiä uudistuksia noin 80% Wienin tuloista saatiin vuokrakasarmien, sähkön, kaasun, veden ja raitioteiden veroista, Gulick, osa 2 s. 10.

⁶. Uudistuksista ks. Gulick osa 2 s. 10-12, 56-59, 114-136, 209-246, 285-286; Frei s. 54-55; Helmut Gruber, Socialist Party Culture and the Realities of Working-Class Life in Red Vienna. Kirjassa Anson Rabinbach (Ed.), The Austrian Socialist Experiment. Social Democracy and Austromarxism 1918-1934. Boulder 1985 s. 229-238.

Rainer Bauböck on korostanut, miten koko reformiohjelma riippui hyvin paljon koko maan taloudellisista ja poliittisista ehdoista, joita sosiaalidemokraatit eivät voineet kontrolloida lainkaan,

(continued...)

Uudistusten rahoittamiseksi sosiaalidemokraatit kehittivät verotusjärjestelmän, joka vähensi köyhän kansanosan rasituksia: yleiset epäsuorat verot muutettiin suoriksi progressiivisiksi veroiksi ja verotettiin kaikenlaista "luxusta". Lisäksi kaupunginyritykset luopuivat voitontavoittelusta. Oikeisto näkikin järjestelmän verovampirismina, -sadismina tai -bolsevismina - se vaaransi koko taloutta.¹

Wienin merkitys ei kuitenkaan rajoittunut vain reformeihin. Sitä kuvaa sattuvasti sosiaalidemokraattien vaalitunnus vuodelta 1930 "Punaisesta Wienistä punaiseen Itävaltaan" - Wienin esimerkin avulla pyrittiin hegemonistiseen asemaan koko maassa. Se oli vaihtoehto kristillissosiaalisen puolueen hallinnolle ja kapitalistisin voittoperiaattein toimivalle taloudelle. Wien oli myös "sosialistisen demokratian koekenttä", vaihtoehto Neuvostoliiton kehitysmallille.²

2.3.4. "Kuumesairas maa"

Punaisen Wienin saavutuksia esiteltiin jonkin verran Sosialidemokraatin Itävallasta julkaisemissa artikkeleissa.³ Myös itävaltalais-

⁶(...continued)

Rainer Bauböck, Wohnbaupolitik in Roten Wien. Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945. Wien 1981 s. 172-173.

¹. Verotusjärjestelmästä, Gulick osa 2 s. 12-40; Frei s. 56-57; Hans Hautmann-Rudolf Hautmann, Die Gemeindebauten des Roten Wien 1919-1934. Wien 1980 s. 28-49, jossa järjestelmää moititaan siitä, että se ei verottanut "pankki- ja teollisuuskapitalistien voittoja", vaan vain yksityistä ylellisyyttä, erit. s. 48-49. Adelheid v. Saldern, Sozialdemokratie und kommunale Wohnbaupolitik in der 20er Jahren - am Beispiel Hamburg und Wien. Archiv für Sozialgeschichte XXV Band. Düsseldorf 1985 puolestaan toteaa, että verotusjärjestelmä oli Wienissä sosiaalisempi kuin Saksan kaupungeissa, s. 195-197. Ks. myös Peter Marcuse, The Housing Policy of Social Democracy: Determinants and Consequences. Kirjassa Rabinbach (Ed.) s. 204-218.

². Wienin merkityksestä ks. Frei s. 66-67; Rabinbach s. 26-29; Leser 1985 s. 219-221. Ks. myös Karl Kautsky, Die Pariser und Wiener Kommune, AZ, 1. Mai 1927.

³. Nuorisohuolto Wienissä sosialistien johtamana. Julius Tandlerin haastattelu, SS 9.8.1927, Tandler oli Wienin sosiaalitoimen kaupunginjohtaja, ks. Glaser s. 135; V.M., Havaintoja Wienin
(continued...)

ten sosiaalidemokraattien käsityksiä hallituskysymyksestä tuotiin julki.¹ Sosiaalidemokraattisen nuorison ja sivistystyöntekijäin parissa tunnettiin jossain määrin kiinnostusta Max Adlerin kasvatuskäsityksiin.² Osallistuminen Wienin nuorisopäiville kesällä 1929 saattoi myös innostaa suomalaisia nuoria.³ Vaikka itävaltalaiden sosiaalidemokraattien käsityksiä hyödynnettiinkin monissa Sdp:n erityisohjelmissa⁴, Sdap:n poliittista strategiaa - esimerkiksi Linzin ohjelmaa - ei Sdp:n julkisilla foorumeilla esitelty tai arvioitu.⁵

Se saattoi johtua osittain siitä, että puolueessa oli alusta alkaen varauksellisuutta itävaltalaisiin: näistä moitittiin annettavan

³(...continued)

kansanlastentarhoista, SS 29.4.1928; Sosialistinen budjetti, SS 16.2.1929; Pilvenpiirtäjä ei ole sopiva työväen asuntotarkoitukseen, SS 7.3.1929; Luise Kautsky, Wien punaisten lippujen alla, SS 19.10.1929; Edmund Reismann, Wien toteuttaa sosialistista maapolitiikkaa, SS 19.11.1929; Edmund Reismann, Sosialistinen rakennustyö jatkuu nopein askelin työväen hallitsemassa punaisessa Wienissä, SS 27.4.1930.

¹. Otto Bauer, Sosialidemokratia ja nykyhetken vaatimukset, SS 1.1., 8.1. ja 15.1.1928; Otto Bauer, Hei vaan, me elämme, SS 12.2.1928; Julius Braunthal, Kelvottomia todistuksia kokoomuksen puolesta, SS 29.3.1928; Oscar Pollak, Luokkataistelun ja hallituspolitiikan kokemuksia, SS 7.6.1928, ks. myös Max Adler, Työväestö ja porvarivaltio, Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929. Ks. myös K.H.Wiikin kirjeet Otto Bauerille 13.8. ja 8.9.1927, Sdp:n arkisto, kirjeenvaihto 1927 (A-H), ja Max Adlerille 15. ja 29.8.1929 sekä Max Adlerin K.H.Wiikille 9. ja 18.9.1929, Sdp:n arkisto, kirjeenvaihto 1929 (A-Ho). Jälkimmäisestä kirjeenvaihdosta sai alkunsa Max Adlerin kirjasen Marxin oppi köyhälistön elämänohjeena suomentaminen.

². Sitä ilmensi mm. se, että Väinö Meltti suomensi vuonna 1928 Max Adlerin kirjan Neue Menschen, ks. myös A(rvi) H(autamä)ki, Tieteellinen totuus ja yhteiskuntatieteet, TO n:o 2 Helmikuu 1929 ja Arvi Hautamäki, Uudemmassa sosialistisesta ajattelusta, KM 1930. Myös Saksassa Adlerin kuulijakuntaa olivat ennen muuta nuoret, pedagogit ja ylioppilaat, ks. Storm-Walter s. 21.

³. Tästä ks. esim. Wienin nuorisopäivät antoivat paljon opettavaa, SS 27.7.1929 ja Kalle Kukkonen, Punainen nuoriso kansainvälisyyttään toteuttamassa, Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.

⁴. Ks. esim. Maa- ja metsätalousohjelma, komiteanmietintö, Sdp pk 1930, liite V s. 4, 10-11 tai Menettelytapa, komiteanmietintö, Sdp pk 1930, liite VI s. 17-18 sekä laajemmin Kettunen 1986 s. 271, 322-323.

⁵. Ks. SS:t 1926-27 ja Abl:t 1926-27.

yksipuolinen kuva kääntämällä vain Otto Baueria.¹ Suomalaisen oikeiston suhtautuminen "austromarksisteihin" saattoi vahvistaa varauksellisuutta osassa puolueessa.² Selvemmin suomalaisten sosiaalidemokraattien intoa hakea esikuvaa itävaltalaisilta laimensi epäilemättä olojen kiristyminen sekä Suomessa että Itävallassa vuoden 1929 aikana³ sekä toisaalta Sdp:ssa vuodenvaihteessa 1930 tapahtunut vahdinvaihto - tannerilaiset miehittivät puoluetoimikunnan.⁴ Suuntauksen keulahahmo ilmaisi käsityksensä itävaltalaisesta "esikuvasta" hyvin selkeästi puoluekokouksen al-

¹. Ks. Eino Kilpi K.H.Wiikille 9.6.1928 ja Kansan Lehden toimitus Työväen Sanomalehtien Tietotoimistolle 23.6.1928, Sdp:n kirjeenvaihto 1928 Kei-Kol, TA.

². Asennetta osoitti erityisen selvästi Uuden Suomen ja Helsingin Sanomien kirjoittelu itävaltalaisista sosiaalidemokraateista ja heinäkuun 15. päivän tapahtumista Wienissä vuonna 1927: sosiaalidemokraatit rinnastettiin bolsevikkeihin ja heidän katsottiin asennoituvan välinpitämättömästi kansanvaltaan, ks. Tuomas (Santeri Ivalo), 2 1/2 internationale kokeenalaisena, HS 20.7.1927; Tolari (Santeri Ivalo), Kirje Helsingistä, HS 23.7.1927; Kansanvallan vaaroja, HS 24.7.1927 pk; Junnu, Hallituksen päääänenkannattaja ja Wienin punakapina, US 21.7.1927; Wienin kapina, US 23.7.1927 pk.

15.7.-tapahtumissa oli kyse siitä, että oikeus vapautti 14.7. kolme oikeistolaisen Frontkämpfer-järjestön jäsentä syytteistä, joiden mukaan nämä olisivat ampuneet tammikuussa 1927 Schattendorfin kylässä kaksi ihmistä. Vapautuspäätös synnytti seuraavana päivänä spontaaneja mielenosoituksia "luokkaoikeutta" vastaan. Mielenosoittajat kokoontuivat Wienin oikeuspalatsin eteen, jossa syntyi kahnausta poliisin kanssa. Vihainen väkijoukko sytytti oikeuspalatsin tuleen ja esti palokunnan sammutustyöt, jolloin poliisi aloitti ampumisen - tuloksena 85 kuollutta ja satoja haavoittuneita, päivän tapahtumista ks. Gulick osa 2 s. 469-505; Leser 1985 s. 245-248; Kulemann s. 347-351. Ks. myös Itävaltalaiset "rintamamiehet" murhatöissä, SS 8.2.1927.

Vastatessaan HS:n ja US:n kirjoituksiin suomalaiset sosiaalidemokraatit pyrkivät kertomaan tapahtumista itävaltalaisien silmin mutta he eivät kuitenkaan hyödyntäneet polemiikissa näiden kirjoituksia kansanvallan olemuksesta, ks. Jahvetti, Hulinoinnista, SS 18.7.1927; Antti (Vahteri), Vai harmittaa!, SS 20.7.1927; Antti, "Isvestijan" tasolla, SS 4.8.1927; itävaltalaisien sosiaalidemokraattien julkilausuma julkaistiin otsikolla Wienin sosialistien tavoitteena oli: ei kansalaissotaa, SS 22.7.1927; Oscar Pollak, Wienin verilöyly, SS 27.7.1927; Totuutta Itävallan tapahtumista ei voida väärentää, SS 6.8.1927, jossa haastatellaan Suomessa vierailutta Julius Deutschia.

Ks. myös, miten porvarillinen lehdistö arveli matkan "bolshevisoituvaan Wieniin" vaikuttavan "suomalaisen sosiaalidemokratian suuntautumiseen vasemmalle", Eräs opintomatka, US 24.3.1928.

³. Gulick osa 3 s. 14-116.

⁴. Ks. tästä Soikkanen 1975 s. 505-506.

1a lokakuussa 1929.

Tanner oli Paavolaisen mukaan seurannut Itävallan levottomuuksia ja kasvavaa kansalaissodan uhkaa vuoden 1929 aikana hyvin tarkasti.¹ Itävallan tilanteen seuraaminen ilmeisesti vahvasti Tannerissa käsitystä "luokkataistelua korostavan" linjan virheellisyydestä. Hän ei nähnyt mitään hyvää Itävallan olojen ihannoinnissa: Itävalta oli ollut "kuumesairas maa" maailmansodasta lähtien. Sitä osoitti ennen muuta se, että kaikki toiminta oli maassa "politisoitua" ja että molemmat kansanosat olivat aseistettuja. Tuloksena olisi kansalaissota tai työväenluokan nöyryyttäminen, ellei puoluejohto etsisi kompromissia. Itävalta ei näin kelvannut esimerkiksi - pikemminkin piti seurata Euroopan suurten veljespuolueiden linjaa.²

Hieman myöhemmin Tanner jatkoi itävaltalaisten menettelytapojen kritisoinnista. Hän tunnusti sodan jälkeen saavutetut tulokset, mutta ei pitänyt niitä "niin suurenmoisina kuin useat sokeat ihailijat haluavat kuvitella". Käsityksilleen tyypillisesti Tanner tarttui työläisten reaalipalkkaan: se oli alhaisempi kuin "missään muussa tärkeässä Euroopan valtiossa". Vieläkin pahempaa oli puolueen yleinen linja: jyrkkä politiikka oli vain omiaan kärjistämään olemassa olevia poliittisia vastakohtia. Tanner suosittikin yhteistyötä porvarillisten ainesten kanssa - ja vetosi Karl Renneriin.³

Näiden kirjoitusten avulla Tanner halasi laajemmin puoluejohdon kimppuun: hän syytti sitä yrityksistä ohjata puoluetta vähitellen "jyrkempään" tai "vasemmistolaisempaan" suuntaan. Tannerin mukaan puoluejohto ei ollut saanut puoluekokouksessa tällaisia valtuuksia. Samalla hän epäili, että puolueen suunnan kääntäminen oli johtanut puolueen vaalimenestyksen laskuun.⁴

Tannerin kirjoituksista kävi selvästi ilmi, ettei hän ymmärtänyt -

¹. Jaakko Paavolainen, Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkertaa vuosilta 1924-1936. 3. Helsinki 1984 s. 154-155.

². Väinö Tanner, Onko puolueessamme eri suuntia?, SS 7.11.1929.

³. Väinö Tanner, Jatkoa "suuntakeskusteluun", SS 21.11.1929.

⁴. Väinö Tanner, SS 21.11.1929.

tai halunnut ymmärtää - itävaltalaisten sosiaalidemokraattien poliittista linjaa, joka tavoitteli henkistä johtajuutta. Se merkitsi hänelle liiaksi politiikan ulottamista muuallekin kuin sitä varten olemassa oleviin elimiin.¹ Häntä ei innostanut SDAP:lle tyypillisenä pidetty joustava suhtautuminen uusiin kokemuksiin ja toiveisiin.² Toisaalta Tannerin puhe saattoi yleisyydessään vastata hyvinkin sitä tasoa, jolla itävaltalaista "esimerkkiä" hyödynnettiin ja jolla vertailuja tehtiin.

Se näkyi hyvin mm. Tannerin kirjoitusten kommentteissa: yleensä niissä tyydyttiin vain kiistelemään itävaltalaisten sopivuudesta esikuviksi eikä yritettykään eritellä näiden poliittisia käsityksiä tai soveltaa niitä Suomeen. Ainoat vertailut koskivat Itävallan ja Suomen asellisia ryhmittymiä. Yleensä viitattiin vain internationaalien lausumiin, joissa Itävallan sosiaalidemokraattien teoreettinen ja käytännöllinen sosialismi todettiin voimakkaimmaksi.³

Hieman myöhemmin käydyssä "periaatteista luopumis"-kiistassa ilmeni aiempaa selvemmin, miten itävaltalaisiin vedottaessa voitiin viitata eri suuntauksiin: "keskustalainen" Väinö Meltti vetosi Otto Baueriin ja puolueen yleislinjaan, Antti Vahteri Karl Rennerin johtamaan oikeisto-oppositioon.⁴

Keskustelut itävaltalaisten sosiaalidemokraattien "esimerkistä" osoittivat, miten yleisesti marxilaisuuteen ja sosiaalidemokraat-

¹. Tannerin politiikka-käsityksestä, ks. Pauli Kettunen-Jussi Turtola, *Die Totalität der Arbeiterbewegung und das Selbstverständnis der Sozialdemokratie in der Zeit zwischen den Weltkriegen*. Kirjassa Suomalaisten ja DDR:läisten historiantutkijoiden Hyytiälässä 5.-10.5.1980 pitämän kuudennen seminaarin esitelmät. Toimitajat Seppo Hentilä und Marjaliisa Kouvalainen. Helsinki 1981 s. 96-97; Kettunen 1986 s. 98-99, 308-310.

². SDAP:n tästä piirteestä ks. esim. Lehnert s. 243.

³. Itävallan veljespuolue. "Esikuvana ja esimerkkinä", SS 11. ja 14.11.1929 pk; ks. myös (Antti Vaht)eri, Suhtautuminen veljespuolueisiin, SS 8.11.1929, Vahteri oli SS:n ulkomaanosaston toimittaja, ks. Pohjanmaa s. 191.

⁴. V. M-tti, Periaatteista tinkiminen, Toimituksen kommentti, SS 9.2.1930; V. M-tti, Braunthal: "Mikään, mikä supistaa kansanvaltaa, ei tullut laiksi", SS 9.3.1930; Antti Vahteri, Sosiaalidemokraattisen puolueen myönnytysten luonne tosiasiaain valossa, SS 9.3.1930; SDAP:n suuntauksista ks. Kulemann s. 256-271, 380-395.

tisen linjan hahmottamiseen suhtauduttiin. Vaikka monet totesivatkin, ettei itävaltalaisten esimerkkiä voi soveltaa suoraan Suomeen, ja vaikka Itävallan ja Suomen eroja yritettiinkin jossain määrin luonnehtia, työväenliikkeiden toimintaehtoja - esimerkiksi maiden taloudellista tilaa, poliittisia voimasuhteita, aatteellista ilmapiiriä - ei arvioitu laajemmin.

Kun esimerkiksi Väinö Meltti intoili SDAP:n järjestövoimasta, hän ei yrittänyt miettiä, missä määrin se oli tulosta siitä, että Itävallassa teollisuus ja työläiset olivat keskittyneet miljoona-kaupunki Wieniin ja sen ympäristöön ja että työväenliikkeen voima keskittyi juuri näille alueille.¹ Maatalousvaltaisemmassa Suomessa² työväenliikkeen kannatus jakautui sen sijaan paljon tasaisemmin kautta maan - ei ollut samanlaisia suuria kaupunkeja kuin Wien. Lisäksi suomalaisia sosiaalidemokraatteja tukivat ennen muuta Etelä- ja Keski-Suomen entiset torpparialueet - Sdp:lla oli itse asiassa vaikeuksia saada kannatusta kaupunkien teollisuustyöväestön parissa.³

Työväenliike oli Itävallassa myös poliittisesti yhtenäinen⁴,

¹. Kulemann s. 295-297.

². Suomen taloudellisesti aktiivisesta väestöstä 70% kuului vuonna 1930 maatalousväestöön, Itävallassa vastaava luku oli vuonna 1934 32%, ks. Matti Alestalo, Structural Change, Classes and the State. Finland in an Historical and Comparative Perspective. Helsinki 1986 s. 26-27.

³. Suomen työväenluokan koostumuksesta ks. Risto Alapuro, Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Kirjassa Tapani Valkonen-Risto Alapuro-Matti Alestalo-Riitta Jallinoja-Tom Sandlund, Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Juva 1983 s. 87-89; Sdp:n kannatuksesta Kettunen 1986 s. 216-230 ja Pertti Laulajainen, Sosialidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen. Mikkeli 1979 s. 35-41, 98-107. Sosiaalidemokraattien vahvoja teollisuuspaikkakuntia olivat Tampere, Kotka ja Jyväskylä, emt s. 99-105.

⁴. Itävaltaan perustettiin kyllä marraskuussa 1918 kommunistinen puolue, ks. Hans Hautmann, Die verlorene Räterepublik. Am Beispiel der Kommunistischen Partei Deutschösterreichs. Wien 1971 s. 75-84. Siihen kuului 1920-luvulla parhaimmillaan nelisentuhatta jäsentä ja sen menestys parlamentti- ja maapäivävaaleissa oli vaatimaton: eduskuntavaaleissa sen äänimäärä vaihteli 16 000:sta 28 000:een eli alle prosentin annetuista äänistä eikä se saanut koskaan paikkaa, Kulemann s. 225-226. Puolueen ainoat laajemmat
(continued...)

Suomessa se oli jakautunut kahteen puolueeseen. Itävallassa puolue ja ammattiyhdistysliike olivat kuin "siamilaiset kaksoset"¹, Suomessa ammattiyhdistysliike oli Sdp:sta vasemmalla olevien voimien johdossa koko 1920-luvun.

Se, ettei edes tällaisiin yleisesti havaittaviin eroihin viitattu, osoittaa, ettei "esikuvien" etsimisessä ollut aina niinkään kyse luovasta soveltamisesta. Pikemminkin käsityksiä omaksuttiin sellaisinaan. Silti näkemykset saivat väistämättä erilaisen merkityksen, kun ne siirtyivät maasta toiseen.

Vaikka suomalaiset sosiaalidemokraatit eivät päässeetkään yksimielisyyteen itävaltalaisten puoluetovereidensa esikuvallisesta merkityksestä, oli jo Itävaltaan suuntautumisella ja siitä syntyneellä keskustelulla epäilemättä vaikutusta siihen, että työväenliikkeeseen noihin aikoihin "kääntynyt" Cay Sundström valitsi lukemisekseen itävaltalaisten, erityisesti Max Adlerin, kirjoituksia. Ilmeisesti myös itävaltalaisten "akateemisuus"² viehätti häntä. Lisäksi Adlerin tapa korostaa tietoisuutta sopi Sundströmin taustaan ja Clarté-herätykseen.

Max Adler ei kuitenkaan ollut ainoa henkilö, jonka kirjoituksiin Sundström tutustui - artikkeleissa vilahtelivat Kautskyn, Luxemburgin ja Pannekoekin nimet. Ajankohtaisempaan keskusteluun Sundström tutustui seuraamalla Sosialistisen työväeninternationaalien vasemmistoa, joka tiivistä rivejään vuoden 1928 aikana sekä Saksassa että Ranskassa: Sundström luki ilmeisen säännöllisesti Saksan sosiaalidemokraattisen vasemmiston Klassenkampf-lehteä ja muita julkaisuja, joissa Max Adlerkin oli mukana³, sekä Ranskan

¹(...continued)

vaikutusmahdollisuudet olivatkin vuodenvaihteessa 1918-19, jolloin se pystyi mobilisoimaan työttömiä ja sodasta palaavia, sekä välittömästi SDAP:n kieltämisen jälkeen keväällä 1934, ks. Kulemann s. 16.

¹. Luonnehdinta on puolueen ensimmäisen johtajan Victor Adlerin, Kulemann s. 118.

². Ks. tästä esim. Blum s. 10-11.

³. Aikakauslehti Der Klassenkampf - Marxistische Blätter ilmestyi ensi kerran lokakuun 1. päivänä 1927. Sen julkaisijoita olivat Max Adler sekä Spd:n kansanedustajat Kurt Rosenfeld, Max
(continued...)

sosialistien La Bataille Socialisté -lehteä¹. Tämän lisäksi Sundström seurasi suhteellisen säännöllisesti Saksan Jungsozialistien julkaisemaa Jungsozialistische Blätter -lehteä. Kaikilla näillä kirjoituksilla oli ilmeisesti vaikutusta siihen, mitä Sundström kirjoitti.

Yleisestä teoriasta kirjoittavan intellektuellin oli ilmeisen ongelmatonta valita ohjenuorakseen näitä tekstejä. Erässä varhaisessa kirjoituksessaan Sundström otti kantaa myös "esikuvien" sopivuuteen: oli "otettava esikuviksemme ne maat, jotka ovat kokeneet samanlaiset pula-ajat kuin me". Tältä pohjalta esikuvia olivat Saksa ja Tšekkoslovakia - eivät Ruotsi ja Tanska, joissa kehitys oli ollut tasaista. Sundström vetosi tässä Marxiin: samat syyt aiheuttivat samat seuraukset.² Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Sundström ei ollut täysin uskollinen ohjelleen - se lienee syntynyt puolustuksena Arbetarbladetin toimituksen tivaukseen, miksei Suomessa voitu ottaa oppia Ruotsista.³ Itse asiassa ohje soti Sundströmin "yleismaailmallisuutta" vastaan.

2.4. Sosialistinen intellektuelli työväenliikettä eheyttämässä

³(...continued)

olivat Max Adler sekä Spd:n kansanedustajat Kurt Rosenfeld, Max Seydewitz ja Heinrich Ströbel. Vuotta myöhemmin julkaisijoihin liittyi Paul Levi, kun hänen lehtensä Sozialistischen Politik und Wirtschaft yhtyi Klassenkampfiin, lehden synnystä ks. E.-V. Rengstorf, Links-Opposition in der Weimarer SPD. Die "Klassenkampf-Gruppe" 1928-1931. Hannover 1976 s. 13-14 ja Hanno Drechsler, Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAPD). Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung am Ende der Weimarer Republik. Hannover 1983 (1965) s. 21-23. Max Adler julkaisi Berliinissä kirjasarjaa Neue Menschen, jonka kirjoista Sundström tunsikin ainakin Adlerin teokset Neue Menschen ja Politische oder soziale Demokratie, Angelica Balabanoffin Erziehung der Massen zum Sozialismus sekä Richard Wagnerin Der Klassenkampf um den Menschen, ks. Cay Sundström, Takaisin Marxiin. KT 1928 ja Cay Sundström, Ihmisen kehitys luokkataistelijaksi, SS 2.3.1930. Sen sijaan Sundströmille oli oudompi Max Adlerin tukema Sozialistische Schriftenreihe, jota julkaisi Saksan Jungsozialisten-yhdistys.

¹. La Bataille Socialisté syntyi heinäkuussa 1927, ks. Willy Buschak, Das Londoner Büro. Europäische Linkssozialisten in der Zwischenkriegszeit. Amsterdam 1985 s. 28.

². C.S., SS 16.3.1928.

³. Ks. Sundströmin vastaus C.S., Höger eller vänster?, Abl 23.1.1928.

Sundströmin julkaisemien artikkelien yleisenä tavoitteena oli työväenluokan eheyttäminen - se oli sosiaalidemokraattien vastine vapaamielisten pyrkimyksille eheyttää kansa.¹ Sundström määrittikin yhtenäisen työväenliikkeen olemusta, mutta teki sen pääasiassa kritisoidulla olemassa olevan työväenliikkeen molempien suuntausten puutteita. Kirjoituksissa reformistisen sosiaalidemokratian viat nousivat kuitenkin enemmän esille kuin kommunistien virheet.

2.4.1. Reformismin kritiikki

Reformisminvastaisuus liittyi varsin saumattomasti Sundströmin Clarté-herätykseen: reformistit olivat samalla tavalla kuin "väärät" intellektuellit liittoutuneet sodan aikana valtaapitävien kanssa. Tavallaan jako "oikeista" ja "vääristä" intellektuelleista siirtyi koskemaan työväenliikettä: reformistit samastuivat "vääriin" - hekään eivät tavoitelleet yhteiskuntaa, joka lopettaisi sodat ja sorron, "oikeat" kamppailivat sosialistisen yhteiskunnan puolesta.

Intellektuelli-määritelmänsä mukaisesti Sundström käsitteli reformismia yleisesti: hän yritti määrittää sen ilmenemismuotoja, alkuperää ja ylittämiskeinoja sekä esitti joitakin esimerkkitaupuksia Euroopan eri puolueista. Omaan puolueeseen hän viittasi vain toteamalla siinä olevan reformistisen ja vasemmistolaisen siiven, joista kumpikaan ei ollut "toistaiseksi kyennyt voittamaan kokonaan työväenjoukkoja".² Sundström katsoi kuitenkin Sdp:n olevan vuoden 1926 puoluekokousratkaisujen takia oikealla tiellä³ ja pyrki omilla kirjoituksillaan tukemaan ja määrittämään tuota tietä.

2.4.1.1. Antautumista porvarillisille arvioille

¹. CS, Abl 18.1.1928; Cay Sundström, Oikeisto vai vasemmisto, SS 16.3.1928.

². CS, Abl 18.1.1928; CS, SS 16.3.1928.

³. Cay Sundström, "Revisionisternas" borgfred och dess följder, Abl 23.3.1928.

Reformismilla Sundström tarkoitti ennen muuta antautumista porvarillisille arvioille yhteiskunnallisesta kehityksestä. Hän ei hyväksynyt sitä, että sosiaalidemokraattisista puolueista tehtäisiin porvariston esittämiin reformeihin tyytyvä liike. Sundströmin mielestä reformistinen politiikka johti siihen, että työväenliikkeestä tuli vain porvariston leikkikalu - sen itsenäisyys katosi. Hän arveli reformismin johtavan myös työväenliikkeen pirstoutumiseen, mikä puolestaan pakotti tyytymään porvariston esittämiin muutoksiin.¹

Varhaisimmissa kirjoituksissaan Sundström piti reformismin pääasiallisena syynä pikkuporvarillisten ainesten liian vapaata pääsyä työväenliikkeeseen. Oli myös uskottu liikaa pikkuporvarillisten ryhmien yhteiskuntakritiikkiin ja siihen, että heidät voitaisiin irrottaa kokonaan perinteistään. Käytännössä pikkuporvarilliset ryhmät olivat kyenneet lyömään leimansa työväenliikkeeseen, mikä oli pirstonut sitä ja saanut sen myöntymään kompromisseihin.² Sundströmin esimerkit Englannin chartisti-liikkeestä ja Ranskasta vuodelta 1848 olivat kuitenkin varsin kaukaisia. 1920-luvun lopulla työväenliike oli jo vakiintunut joukkomittaiseksi ja näin aivan erilainen kuin vasta muotoutumassa oleva liike.

"Pikkuporvarillisten ainesten vieroksuminen" selitti paljolti Sundströmin kielteistä asennetta sivistyneistöryhmien kanssa harjoitettavaan yhteistyöhön. Toisaalta se osoitti, että hänen mielestään työväenliike mukautui varsin helposti vallitsevaan yhteiskuntaan. Ilmeisesti käsitykseen sisältyi kätkeyty ajatus sivistyneistön vaikutusvaltaisesta asemasta yhteiskunnassa. Tässä mielessä se vastasi varsin pitkälle Clarté-liikkeen näkemyksiä.

Sundström luopui kuitenkin varsin pian Karl Kautskyn varhaisten intellektuelli-kirjoitusten sävyttämästä tulkinnasta³ ja alkoi laajemmin korostaa porvarillista maailmankatsomusta välittävien instituutioiden - koulun, kirkon, porvarillisten sanomalehtien,

¹. CS, Abl 18.1.1928; CS, SS 16.3.1928.

². CS, Abl 18.1.1928; CS, SS 16.3.1928; C.S., Marxilainen sosialidemokratia, SS 5.9.1929.

³. Vrt KK, NZ 1894-95.

kirjallisuuden ja elokuvan - merkitystä reformismin ja työläisten epäpoliittisuuden kasvussa.¹ Täten hän siirtyi lähemmäs itävaltalaisten sosiaalidemokraattien esimerkiksi Linzin ohjelmassaan esittämiä painotuksia.

Vuoden 1929 alussa Sundström alkoi puhua myös sisäisistä tekijöistä reformismin lisääntymisessä: vaikutusvaltaisiin valtiollisiin paikkoihin pääseminen oli saanut monet sosiaalidemokraatit lipeämään periaatteellisen kielteisestä asenteesta kapitalistiseen valtioon.² Myös työväenluokan sisäisen koostumuksen muuttuminen koetteli yhteenkuuluvuutta: hyvin palkatulla osalla työväenluokkaa saattoi olla erityisintressejä, jotka eivät samastuneet koko työväenluokan etuihin.³

Sundström katsoi kahden vastakkaisen taktiikan - reformismin ja vallankumouksellisuuden - kiistelleen jo Marxin päivistä lähtien.⁴ Varsinaisesti revisionistinen suuntaus oli kuitenkin päässyt vallalle maailmansodan aikana, jolloin Ranskan ja Saksan puolueet olivat joutuneet kiihkoisänmaallisuuden valtaan. Näin Sundström kytki nationalismiin olennaiseksi osaksi revisionismia.⁵ Vasta 1930-luvun puolella Sundström yhdisti reformismin synnyn laajemmin kapitalismin kulta-aikaan.⁶

Joistakin Sundströmin kirjoituksista saattoi saada sen käsityksen, että hän hylkäsi reformit tyystin.⁷ Kuva voimistui, kun Sundström korosti, että osa kapitalisteista oli oivaltanut reformien tärkeyden: pitämällä työväenluokan terveenä se pystyi lisäämään voittoa. Siksi porvaristo pyrki hajottamaan työväenluokkaa omalla reformipolitiikallaan.⁸

¹. C.S., Röd ungdom, Abl 22.6.1928; CS, KT 1928.

². CS, SS 5.9.1929.

³. CS, SS 29.10.1929; C.S., De sociala klasskampsmännen, Abl 11.12.1929.

⁴. CS, SS 16.3.1928.

⁵. CS, Abl 23.3.1928.

⁶. C.S., Työväenliikkeen kriisi ja kapitalismin umpikuja, SS 20., 23. ja 28.6.1931.

⁷. C.S., Labour Partyn uusi ohjelma, SS 4. ja 11.8.1928; C.S., Rationalisointikysymys, SS 30.8.1928.

⁸. CS, SS 16.3.1928; C.S., Marxismen och borgarklassen, Abl 20.6.1928 pk.

Sundström ei kuitenkaan hylännyt reformeja kokonaan vaan pyrki määrittämään "terveen" reformipolitiikan ehtoja. Ne jäivät kuitenkin varsin yleisiksi: reformeja oli käytettävä yhteiskunnallisen vallankumouksen hyväksi eikä tehtävä vain niiden itsensä takia - liike ilman päämäärää ei ollut mitään. Näin Sundström torjui Eduard Bernsteinin tunnuslausetta.¹

Tervettä reformipolitiikkaa Sundströmin mukaan oli esimerkiksi 10-tuntisen työpäivän toteuttaminen Englannissa vuonna 1847. Tärkeintä tässä uudistuksessa oli se, että pystyttiin osoittamaan porvarillisten kansantaloustieteilijöiden olleen väärässä: nämä olivat väittäneet työajan lyhentämisen merkitsevän teollisuuden tuhoa - seurasikin teollisuuden kukoistuskausi. Se merkitsi periaatteellista voittoa, joka osoitti, että marxismi oli totta eikä utopiaa.² Toisaalta Sundström ymmärsi, että pitkä työpäivä esti työläisiä paneutumasta päivän ongelmiin ja opiskeluun.³ Hänelle ei ollutkaan samantekvää, oliko "työväenluokka väsynyt ja nälissään vai terve ja voimakas"⁴. Hän ei kuitenkaan esittänyt konkreettisesti, millaiset uudistukset olisivat 1920-luvun lopulla taanneet työväenluokan "terveyden" ja "voimakkuuden".

Sundströmin käsitykset reformeista seurailivat ilmeisesti Max Adlerin kirjoituksia. Siihen viittaisi esimerkkitapauskin.⁵ Vaikka Sundström puhuikin reformien tarpeesta työväenluokan aseman parantamiseksi, hänkin painotti reformeissa "symbolista arvoa": reformeja ei niinkään arvioitu sen mukaan, mitä ne olivat ja miten ne vaikuttivat vaan minkä symbolisen arvon filosofit pystyivät niille antamaan. Tärkeintä oli pystyä torjumaan muiden teoreetikojen väitteitä.⁶

¹. CS, SS 16.3.1928; CS, Abl 20.6.1928 pk.

². CS, Abl 20.6.1928 pk.

³. CS, Kt 1928.

⁴. CS, SS 16.3.1928.

⁵. Vrt. Max Adler, Über das Prinzip der proletarischen Politik, Der Kampf, Jg 21, Juni 1928.

⁶. Ks. miten Otto Bauer kritisoi Max Adleria 10-tuntisen työpäivän synnyn mystifioinnista, Otto Bauer, Klassenkampf und Ideologie, Der Kampf, Jg. 21, Juli 1928.

Sundströmin asennetta reformeihin saattoi jossain määrin vahvistaa Klassenkampf-lehden tapa tarkastella uudistuksia: siinäkin pohdittiin varsin vähän, millaiset reformit veisivät Weimarin tasavallassa eteenpäin sosialismia, mitkä olisivat niiden taloudelliset rajat, missä järjestyksessä edettäisiin, jne.¹

Sundströmin asenne reformeihin ja reformismiin ei pohjannut niinkään yhteiskunnallisen tilanteen analysoimiseen kuin marxilaisuuden yleisiin periaatteisiin. Niiden mukaan luokkavastakohdat eivät lientyneet - kuten reformistit uskottelivat - vaan kärjistyivät. Tässäkin lähtökohdassa korostui reformien tarkastelu aatteellisesti.

Monet Sundströmin kirjoituksista onkin nähtävä ennen muuta yrityksenä torjua porvarillisia käsityksiä, joissa luokat ja luokkataistelu kiellettiin yhtenäiselle kansalle vieraana piirteenä.² Sundström polemisoi konkreettisestikin porvarillisia sanomalehtiä vastaan³, mutta pyrki kirjoituksillaan yleisemmin estämään porvarillisten instituutioiden välittämien käsitysten vaikutusta työväenluokassa⁴. Kenties senkin takia Sundströmin esityksiä leimasi monesti marxismin alkeiden opettaminen: hän määräitti luokan ja luokkataistelun käsitteitä ja torjui vaatimuksia luokkataistelun kieltämisestä⁵.

2.4.1.2. Luokkavoimien tasapainotila

Todistellessaan luokkataistelun olemassaoloa Sundström tarttui myös kansainvälisessä työväenliikkeessä esitettyihin ajatuksiin. Tässä

¹. Rengstorf s. 27-28. Osa Klassenkampf-lehden kirjoittajista torjui jopa kokonaan reformipolitiikan mahdollisuudet kapitalismissa, ks. esim. E. Langkavel, Reformpartei oder Klassenkampfspartei, Der Klassenkampf (Kk), 2.Jg., 1. April 1928 tai Ernst Eckstein, Die Preussenkoalition, Kk 2.Jg., 1. Juni 1928.

². Klinge 1972 s. 121-122.

³. Ks. esim. C.S., Byfilosofer och byrackor, Abl 29.2.1928; C.S., Marx' förutsägelser, Abl 1.8.1928; C.S., Den "opolitiska" uppfostran, Abl 17.10.1928.

⁴. Vrt., miten Max Adler puolusti marxilaista luokkataisteluasennetta, Katsoulis s. 213-217.

⁵. Ks. esim. CS, Abl 11.12.1929.

yhteydessä hän yritti erityisesti tulkita Otto Bauerin kirjassaan *Österreichische Revolution* vuonna 1923 kehittelemää käsitystä luokkavoimien tasapainotilasta.

Bauerin lähtökohtana olivat Marxin ja Engelsin kirjoitukset valtion aseman muuttumisesta maa-aatelin ja porvariston välisissä kamppailuissa: sen kuluessa valtio muuttui aateliston herruusorganisaatiosta porvariston välineeksi. Feodaali- ja porvarivaltion väliin sijoittui luokkavoimien tasapainon kausi, jossa kummankin luokan oli joko alistuttava itsenäisen valtiovallan alaisuuteen tai jaettava herruus keskenään.¹

Bauer sovelsi Marxin ja Engelsin kirjoituksia aluksi siihen tilaan, joka Itävallassa vallitsi vuosina 1918-1920. Hän katsoi, että maahan oli vallankumouksen tuloksena syntynyt tila, jossa "taistelevat luokat olivat suhteessa toisiinsa tasapainossa". Tasapainotila vallitsi "toisaalta Wienin, Niederösterreichin ja Obersteiermarkin suurten teollisuusalueiden, ... , ja toisaalta muitten liittomaiden suurten maatalousalueiden välillä". Edellisiä ei voinut hallita työläisiä, jälkimmäisiä talonpoikia vastaan. Tasapainotilan osia olivat myös "työväenluokan vahvan valta maassa ja maan voimattomuus rajojen ulkopuolella olevia kapitalistisia valtoja vastaan". Erityisesti tasavallan alkuaikoina voimasuhde oli joukkojen vallankumouksellisen innostuksen ansiosta edullinen työväenluokalle.²

Tasapainotila ei ulkoisten paineiden takia päätynyt Itävallassa siihen, että valtiovalta olisi alistanut kaikki luokat - niiden oli jaettava valta keskenään. Vaikka sosiaalidemokraatit jättäytyivätkin lokakuussa 1920 hallituksen ulkopuolelle, tasavalta ei silti ollut Bauerin mielestä vielä puhtaasti muodollinen parlamentaarinen demokratia vaan työväenluokka pystyi ulkoparlamentaarisilla toiminnalla estämään porvaristoa hyödyntämästä täysin eduskuntaenemmistöään. Sen sijaan tasapainotila katosi, kun voittajavaltiot alistivat omilla ehdoillaan Itävallan talouden

¹. Otto Bauer, *Die Österreichische revolution*. Wien 1965 (1923) s. 257. Ks. myös Otto Bauer, *Das Gleichgewicht der Klassenkräfte, Der Kampf*, 17. Jg., Februar 1924.

². Bauer 1965 (1923) s. 257-258.

syksyllä 1922.¹

Bauer laajensi tulkintaansa myöhemmin: maailmansodan mullistukset olivat "synnyttäneet monissa maissa luokkavoimien tasapainotilan". Se sai erilaisia ilmenemismuotoja:

"1. Monissa maissa on syntynyt tila, jossa työväenpuolue tai porvarilliset puolueet eivät voi hallita parlamentaarista valtiota. Se on johtanut joskus työväenpuolueen ja porvarillisten puolueiden muodollisiin koalitiollahitukseen. Toisinaan jommankumman luokan hallitus voi hallita vain luokkavastustajansa hiljaiselle suostumuksella ja sen ankaran valvonnan alaisena. Joskus se on johtanut parlamentin toimintakyvyttömyyteen: se on joutunut luovuttamaan toimivaltansa toimeenpanoelimelle. Perinteisen parlamentarismin kriisi onkin ilmaus luokkavoimien tasapainosta. 2. Toisissa maissa luokkavoimien tasapaino on johtanut siihen, että aseelliset puolueet pitävät hallussaan valtiovaltaa ja ovat alistaneet kaikki luokat diktatuuriinsa."²

Bauer korosti, että luokkavoimien tasapainotila horjui herkästi. Sen kääntäminen työväenluokalle edulliseksi riippui paljolti siitä, missä määrin työväenliike pystyi laajentamaan parlamentaarista demokratiaa funktionaalisella - ulkoparlamentaarisella - toiminnalla ja missä määrin se pystyi rajoittamaan porvarillisen ideologian hegemoniaa.³

Bauerin konseptio pohjasi siis Itävallan konkreettisen tilanteen kuvaukseen. Se vaikutti suoraan sosiaalidemokraattien päivänpoliittisiin keskusteluihin koalitiokysymyksestä. Sen avulla yritettiin myös laajemmin arvioida, missä määrin sosiaalidemokratia oli kyennyt vaikuttamaan valtion toimintoihin parlamentarisessa demokratiassa.⁴

¹. Emt s. 258-262, 298-304.

². Otto Bauer, Der Kampf, Februar 1924.

³. Bauer 1965 (1923) s. 258-260, 298-299; Bauer, Der Kampf, Februar 1924; Richard Saage, Parlamentarische Demokratie, Staatsfunktionen und das "Gleichgewicht der Klassenkräfte". Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986 s. 89-93.

⁴. Saage s. 83.

Kun Sundström kytki käsitteen luokkataistelun olemassaolon todisteluun, hän irrotti sen näistä yhteyksistä. Lisäksi hän otti siihen puolustuksellisen kannan: hän keskittyi todistelemaan, että luokkataisteluteoria piti paikkansa luokkavoimien tasapainotilasta huolimatta. Sundström korosti, että tila merkitsi luokkataistelun terävöitymistä: tasapaino syntyi silloin, kun luokat olivat ajaneet etujaan mahdollisimman pitkälle. Sundström halusi myös painottaa, että tasapainon vallitessakin valtio oli taloudellisesti tarkasteltuna yhä luokkavaltio, koska taloudelliset voimat olivat yhä porvariston käsissä¹ - seikka, josta Itävallan sosiaalidemokraattien nuorempaan polveen kuulunut Otto Leichter kritisoi Baueria².

Sundström ei pyrkinyt enempää hyödyntämään Bauerin tulkintaa tasapainotilasta - ei edes liittämään sitä keskusteluun hallitukseen osallistumisesta. Hän ei liioin esitellyt käsitettä laajemmin, vaikka sitä ei tunnettu kunnolla Suomessa.

Vuoden 1926 puoluekokouksen hallituskannanotossa tosin viitattiin tasapainotilaan, mutta käsitettä tulkittiin Karl Kautskyn kirjoituksiin pohjaten. Karl Kautsky tarkoitti luokkien tasapainotilalla sitä, miten luokkasuhde kehittyi yleisen historiallisen kehityskaavan mukaan työväenluokalle edulliseksi ja tulkitsi yleisen äänioikeuden toteutumisen luovan luokkien tasapainon.³ Sdp:n kannanotossa luokkavoimien tasapainotila liitettiin toki hallituskysymykseen mutta liimattiin mukaan ikään kuin historiankulun suunnan yleisenä osoittimena.⁴

Tästä huolimatta Sundström ei katsonut tarpeelliseksi ryhtyä erittelemään laajemmin käsitteen teoreettista ja historiallista

¹. CS, Abl 30.1.1929.

². Otto Leichter, Zum Problem der sozialen Gleichgewichtszustände, Der Kampf, Jg 17. Mai 1924. Saage katsoo Bauerin sanoneen valtion olevan taloudellisesti porvarillinen luokkavoimien tasapainotilan vallitessa, ks. Saage s. 89.

³. Karl Kautsky, Köyhälistön vallankumous. Helsinki 1926 s. 51-54. Kirja ilmestyi saksaksi jo vuonna 1922 - siis aiemmin kuin Bauerin teos Die österreichische Revolution. Ks. myös Saage s. 94-95.

⁴. Puolueen suhde hallituskysymykseen s. 6-7. Alustuksia sosialidemokraattisen puolueen puoluekokoukselle v. 1926, Sdp:n pk 1926.

taustaa tai siitä myöhemmin käytyä keskustelua¹. Hän ei liioin yrittänyt kumota saksalaisten sosiaalidemokraattien tulkintaa, jonka mukaan parlamentaarinen demokratia ilmensi luokkavoimien tasapainoa². Kaikki tämä olisi ilmeisesti mahdollistanut käsitteen positiivisemmän tulkinnan. Samalla Sundström olisi joutunut tunkeutumaan syvällisemmin marxilaiseen keskusteluun valtiosta.

2.4.1.3. "Valtio on kapitalistiluokan väline"

Vaikka Sundström kaipasikin jo 1920-luvun lopussa uuden marxilaisen tutkimuksen esittelyä Suomessa, hän ei sisällyttänyt vaatimukseensa erittelyä valtiosta. Sundströmin varsin dikotominen asenne luultavasti esti häntä perehtymästä laajemmin valtiosta käytyyn keskusteluun: hän saattoi torjua kaikki ajatukset, jotka poikkesivat teesistä "valtio on kapitalistiluokan väline"³, askelina reformismiin. Siten hän torjui kokonaan Otto Bauerin tulkinnan, jonka mukaan luokkavoimien tasapaino "oli tila, jossa porvaristo tai työväenluokka eivät kyenneet hallitsemaan valtiota. Niiden oli pikemminkin jaettava valtiovalta keskenään. Niinpä valtio ei ollutkaan siinä kehitysvaiheessa porvariston tai työväenluokan herruusorganisaatio."⁴

On ilmeistä, että Sundström tulkitsi Baueria Max Adlerin läpi. Se näkyi erityisesti korostuksessa, että valtio oli taloudellisesti tarkasteltuna yhä luokkavaltio.⁵ Sundström pitäytyi kuitenkin Adleria totaalimmin väitteessä "oikea demokratia ei ole mahdollista valtiossa"⁶. Ero johtui osittain siitä, että Adler pohti demokratia-käsitteen historiallista kehitystä ja sen eri käyttötapoja hyvin laajasti - Sundström puolestaan viittasi siihen muuta-

¹. Leichterin ohella Bauerin kirjoituksia polemisoi liberaali itävaltalainen oikeusoppinut Hans Kelsen, ks. Hans Kelsen, Otto Bauers politische Theorie, Der Kampf, Februar 1924.

². Ks. Saage s. 96-98.

³. Cay Sundström, Mihin suuntaan?, PT 44/1931 30.10.1931.

⁴. Otto Bauer, Der Kampf, Februar 1924.

⁵. Adlerin tulkinta luokkavoimien tasapainosta on kirjassa Max Adler, Politische oder soziale Demokratie. Wien 1982 (1926) s. 113-125.

⁶. Emt s. 66.

massa lyhyessä lehtiartikkelissa.

Sundström tunsi Adlerin kirjat Die Staatsauffassung des Marxismus ja Politische oder soziale Demokratie. Noissa kirjoissa esitetyt ajatukset - erityisesti Adlerin polemiikki Hans Kelsenin valtiokäsitystä kohtaan - olisivat saattaneet tuoda Suomeenkin keskustelua valtion luonteesta juuri silloin, kun sosiaalidemokratiasisessa puolueessa yleistyi käsitys valtiosta puolueettomana¹. Sundström ei kuitenkaan pyrkinyt vastustamaan tätä tendenssiä - ei kenties havainnutkaan sitä kunnolla, vaikka esittikin joissakin kirjoituksissaan hallitukseen osallistumisesta käsityksiä valtiosta.

Noissa kirjoituksissa Sundström korosti kuitenkin vain sitä, että valtiota ei pitänyt käsittää koko yhteiskunnan edustajaksi - työväestö ei voinut tuntea samanlaista edesvastuuta valtiota kohtaan kuin porvaristo, sillä yhteiskunta pohjasi omistavien ja omistamattomien väliseen taloudelliseen vastakohtaisuuteen. Siksi kansan kokonaisuus ei voinut syrjäyttää köyhälistön luokkapyrkimyksiä. Valtiollinen edesvastuu merkitsi lisäksi vallitsevan järjestelmän - kapitalismin, militarismin ja sodan - kannattamista.² Tästä ahtaan taloudellisesta näkökulmasta lähtien oli vaikea hyödyntää paljoa Adlerin kirjoituksista Kelseniä vastaan.

Adler halusi nimittäin ennen muuta osoittaa Kelsenin lähestymistavan erilaisuuden marxilaisuuteen nähden ja laajemmin puolustaa marxilaista tulkintaa porvariston bolsevistien käsityksistä tekemiä johtopäätöksiä vastaan.³ Hän moittikin Kelseniä valtion ja yhteiskunnan erottamisesta etukäteen. Näin tehdessään Kelsen korotti valtion yhteiskunnan todellisen tilan yläpuolelle normatiiviseksi olemukseksi ja määrittä sen etukäteen normatiivisen tarkastelun kohteeksi. Marx puolestaan oli opettanut, että valtio, poliittinen

¹. Ks. Kettunen 1986 s. 287. Vuoden 1930 Työväen kalenterissa julkaistua Max Adlerin artikkelia Työväestö ja porvarivaltio voi sen sijaan pitää yrityksenä saada Sdp:ssa aikaan pohdintaa valtion luonteesta.

². C.S., Sosialidemokratian valtiollinen edesvastuu, SS 19.7. 1929.

³. Katsoulis s. 226.

valta ja julkinen etu olivat historiallisia käsitteitä: oli tarkastettava, miten valtio oli syntynyt ja muuttunut. Kelsen ei kuitenkaan halunnut marxilaisten tapaan käsitellä valtion todellisuutta, vaan hänelle "tärkeä oli 'valtio sellaisenaan', jollaisena se ei ole olemassa muualla kuin juristien käsitetaivaassa".¹

Sundströmin yleiset puheet valtiollisesta edesvastuusta saattoivatkin perustua Adlerin ajankohtaisempaan kirjoitussarjaan Über marxistische Staatsauffassung, joka ilmestyi Der Klassenkampf-lehdessä.² Noissa artikkeleissa Adler polemisoi entisen ystävänsä Rudolf Hilferdingin valtiokäsitystä vastaan.³ Samalla Adler kritisoi Hilferdingin tulkintaa luokkavoimien tasapinotilasta. Sen mukaan poliittisen demokratian olemassaolo oli ilmaus tasapinotilasta.⁴

Saksan sosiaalidemokraattien johtavaksi teoreetikoksi noussut Hilferding kehitteli vuonna 1910 ilmestyneen Finanzkapital-kirjansa näkemyksiä kapitalismin kehityksestä mm. Kielin puoluekokouksessa vuonna 1927. Hänen mukaansa anarkistinen kilpailu heikkeni pääomien keskittyessä ja syntyi ns. organisoitunut kapitalismi, joka merkitsi "kapitalistisen vapaan kilpailun periaatteen periaatteellista korvaamista suunnitelmallisen tuotannon sosialistisella periaatteella". Näin työväenliikkeen tehtävänä olikin "muuttaa valtion, tietoisien yhteiskunnallisen sääntelyn, avulla kapitalis-

¹. Max Adler, Die Staatsauffassung des Marxismus. Ein Beitrag zur Unterscheidung von soziologischer und juristischer Methode. Darmstadt 1964 (Wien 1922) s. 34, 49, 61-66. Tosin Adleriakaan ei ole pidetty konkreettisen valtion erittelijänä. Sakari Hännisen mukaan Adlerin erottelut vaikuttavat "määritelmänomaisilta". Lisäksi Adler luonnehti olemassa olevaa luokkayhteiskuntaa ja -valtiota paljolti luonnostelemansa solidaarisen yhteiskunnan kääntöpuolena, Hänninen s. 82-83.

². Max Adler, Über marxistische Staatsauffassung, Kk, 1.Jg., 1. Oktober 1927; Ein neuer Begriff der Politik, Kk 1.Jg., 15. Oktober 1927; Die Verselbständigung der Staatsmacht, Kk 1.Jg., 1. Dezember 1927; Zweck und Nutzen der Sublimierung der Parteien, Kk 2.Jg., 15. Januar 1928; Eine Philosophie der Koalition, Kk, 2.Jg., 1. März 1928; Demokratie als Ziel und Mittel, Kk, 2.Jg., 15. Mai 1928.

³. Hilferding syntyi ja opiskeli Wienissä. Hän perusti yhdessä Max Adlerin kanssa julkaisusarjan Marx-Schriften, jossa ilmestyi mm. Hilferdingin kirja Das Finanzkapital. Hilferding muutti kuitenkin jo vuonna 1906 Saksaan, ks. Glaser s. 22-23, 80-81.

⁴. Saage s. 96-98.

tien organisoima ja johtama talous demokraattisen valtion johtamaksi".¹

Hilferdingin arvioon kuului näkemys siitä, että kapitalistinen yhteiskunta joutui entistä enemmän työväenliikkeen vaikutuksen alaiseksi, mikä näkyi mm. siinä, että se oli kyennyt poistamaan pahimmat kurjistumistendenssit - ja niin myös olennaisimmat syyt vallankumoukselliseen muutokseen. Sosialismi toteutettiin Hilferdingin mukaan vähitellen: mahdollisuudet taloudelliseen demokratiaan kasvoivat, mikä puolestaan merkitsi talouden yksityisetujen alistamista koko yhteiskunnan eduille.²

Hilferding ei nähnyt valtion vaikutusvallan lisääntymisessä ongelmia, vaan korosti, että sosiaalidemokraattien asenne valtioon oli aina ollut myönteinen: he olivat kannattaneet valtion puuttumista talouselämään ja tukeneet valtion sosiaalipoliittisia toimia. Hänen mielestään yhteiskunnalla ei ollut muuta elintä, jonka kautta se saattoi toimia tietoisesti. Toisenlaiset käsitykset valtiosta Hilferding laski saksalaisen valtionfilosofian tiliin: se oli absolutisoinut valtion ja puhunut vapauden tai jonkun muun metafyyssisen periaatteen toteuttamisesta. Kuitenkin valtio oli vain "hallintokoneisto". Myös kaikki modernit puolueet olivat olennainen osa modernia valtiota, ja kamppailu valtiosta oli taistelua talouden johtamisesta.³ Näin Hilferding johti koalitiopolitiikan välttämättömyyden kapitalistisen talouden kehitystendensseistä.⁴

Hilferding puuttui myös demokratia-käsitteeseen. Koska demokratia

¹. Hilferdingin asemasta SPD:ssä, ks. Helga Grebing, Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Ein Überblick. München 1966 s. 180; esityksestä Kielissä, Rudolf Hilferding, Die Aufgabe der Sozialdemokratie in der Republik. Spandau 1927 s. 3, 6; Heinrich August Winkler, Einleitende Bemerkungen zu Hilferdings Theorie des Organisierten Kapitalismus. Kirjassa Organisierte Kapitalismus. Voraussetzungen und Anfänge. Herausgegeben von Heinrich August Winkler. Göttingen 1974 s. 10-12 ja Günter Könke, Organisierte Kapitalismus, Sozialdemokratie und Staat. Eine Studie zur Ideologie der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik (1924-1932). Stuttgart 1982 s. 60-62.

². Winkler 1974 s. 10-12.

³. Hilferding 1927 s. 7-8.

⁴. Rengstorff s. 6.

oli hänestä historiallisesti vain työväenluokan asia, erittelyt "porvarillisesta" tai "formaalista" demokratiasta tuntuivat oudoilta.¹ Juuri näiden valtio- ja demokratia-käsitysten kimppuun Max Adler kävi artikkelisarjassaan. Lupauksestaan huolimatta² hän ei kuitenkaan puuttunut taloudelliseen kehitykseen liittyviin arvioihin.

Adler halusi osoittaa, että Hilferdingin tarkastelutapa oli staatinen - epämarxilainen - ja lähenteli juridista oikeuspositivismia. Se ilmeni ennen muuta Hilferdingin halussa unohtaa, että demokratia oli poliittisena aatteena ollut olemassa jo ennen työväenluokan syntyä. Adlerista oli vaarallista, että Hilferding kiinnitti huomiota vain nykyisyyteen ja juurrutti työväestön mieliin vain taloudellisten etujen ajamista - itse asiassa alistumista muiden puolueiden tasolle. Nykyisyyteen rajoittuminen näkyi Adlerin mielestä myös siinä, miten Hilferding asetti koalitionhallituksen päämääräksi eikä nähnyt sitä luokkataistelun välineenä. Näin Hilferding luopui työväenluokan historiallisesta tehtävästä uuden yhteiskunnan luomisessa.³

Pitäessään valtiota vain yhteiskunnallisten suhteiden tietoisena säätelijänä Hilferding omaksui Adlerin mukaan porvarillisen valtiopin käsitteet. Sitä osoitti myös Hilferdingin näkemys valtiosta kokonaisuuden edustuselimenä. Adlerin mukaan luokkayhteiskunnassa ei voinut olla sellaista kokonaisuutta, joka ilmaisisi yhteisetua. Etuoikeutetut luokat pyrkivät pikemminkin pukemaan omat etunsa yleisedun kaapuun.⁴

Max Adler pyrki sosiologisesti ja historiallisesti erittelemään yleisiä muotoiluja valtiosta, kansasta jne. Samalla hän nosti esille porvarillisen luokan ulkoparlamentaarisen vallan alueet,

¹. Hilferding 1927 s. 9-11.

². Max Adler, *Demokratie als Ziel und Mittel*, Kk 2. Jg. 1. Mai 1928. Rengstorf on arvioinut, että Adlerin näkemykset Hilferdingin talousteoriasta eivät olleet yhtä kriittisiä kuin muun *Klassenkampf*-ryhmän, Rengstorf s. 18.

³. Max Adler, Kk 15. Januar 1928; 1. März 1928 ja 15. Mai 1928.

⁴. Max Adler, Kk 1. Oktober 1927; 15. Oktober 1927; 1. Dezember 1927; 15. Januar 1928.

jotka Hilferding hänen mukaansa unohti. Tarkastelutavan ongelmana oli kuitenkin se, että Adler teki poliittisista järjestelmistä yleistyksiä varsin huolettomasti ja otti valtion luonnetta tulkitessaan huomioon yleisen taloudellisen luokkajaon. Adler ei siten puuttunut konkreettisesti Hilferdingin arvioon Weimarin tasavalta - siihen, miten Hilferding yliarvioi Saksan demokraattisuutta.¹ Gerd Storm ja Franz Walter ovatkin huomauttaneet, että Adlerin arviot poliittisen järjestelmän edellytyksistä saattoivat olla strategisesti erittelykykyisempiä kuin SPD:n normatiivinen ajattelu, mutta Adlerinkin muotoilut saattoivat johtaa ääritulkintoihin demokratiasta - se saattoi "vain verhota luokkavastakohtat".²

Myös Sundström yksinkertaisti Adleria, vaikka ei tuominnutkaan demokratiaa "luokkavastakohtien verhoksi". Sen sijaan hän korosti jatkuvasti yhteiskunnan jakautumista omistaviin ja omistamattomiin - ja otti huomioon vain yleisen taloudellisen luokkajaon. Sundström ei esimerkiksi ryhtynyt raivaamaan yleis- ja erityisetujen ja eri käsitteiden historiallisen tulkinnan viidakkoa, vaikka se olisi helpottanut eritellymmän ja konkreettisemmän asenteen syntymistä. Se, että Sundström ei hyödyntänyt Adlerin pohdiskelua valtiosta ja demokratiasta, osoittaa, ettei hän marxilaisuuteen tutustumisestaan huolimatta ollut kovin innostunut historiallisesta tai konkreettisesta tarkastelukulmasta - edes siinä määrin kuin Max Adler. Kaikki tämä olisi ollut mahdollista, sillä mikään ei pakottanut Sundströmiä korostamaan vain taloudellista vastakkaisuutta.³

Sundströmin reformisminvastaiseen kirjoitteluun liittyi olennaisena hallituskysymys - osallistuminen koalitionhallitukseen. Tannerin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen erottua kokemuksien arvioiminen sdp:ssa vilkastui. Yleensä konkreettiset aikaansaannokset todettiin vähäisiksi mutta myönteisenä nähtiin nousu "paarias-

¹. Storm-Walter s. 28-31; Könke s. 128.

². Storm-Walter s. 24-25, demokratia-tulkinta on esitetty Jungsozialistien konferenssissa vuonna 1922.

³. Vrt., miten Adler puhuu "edesvastuusta valtiota kohtaan" suomennetussa artikkelissa Työväestö ja porvarivaltio, Työväen Kalnteri 1930. Helsinki 1929.

luokan asemasta", legitiimisyyden saavuttaminen.¹ Sundström ei osallistunut keskusteluun suoraan vaan tarttui muiden maiden kokemuksiin ja ilmaisi sitä kautta näkemyksensä. Erityisesti hän puntaroi Saksan koalitiollahituksen kokemuksia.²

Saksan sosiaalidemokraattinen puolue, SPD, saavutti toukokuussa 1928 pidetyissä vaaleissa huomattavan vaalivoiton ja nousi suurimaksi puolueeksi. Sosiaalidemokraattien vaalivoitto perustui ilmeisen paljolti vaalikampanjan vasemmistolaisiin tunnuksiin: käymällä erityisesti varustelupyrkimyksiä vastaan SPD herätti palkkatyöläisissä toiveita näiden etujen ajamisesta. Myös kommunistit voittivat, mutta liittopäivät säilyivät porvarienemmistöisenä.³

Kesäkuussa SPD ilmaisi valmiutensa astua laajaan kokoomushallitukseen, johon keskusta- ja demokraattisen puolueen ohella tulisivat oikeistolaiset kansanpuolue ja Baijerin kansanpuolue. Nämä oikeistopuolueet olivat esiintyneet vaalikampanjassa varustautumisen puolesta. Näin hallituksen muodostaminen oikeistopuolueiden kanssa oli ristiriidassa annettujen vaalilupauksen kanssa. Myös syntyneen hallitusohjelman on katsottu olleen myönnytys kansanpuolueelle.⁴

SPD koki kuitenkin hallituksen synnyttämisen ja sen koossapitämisen hyvin tärkeäksi. Neljännesvuosi vaalien jälkeen hallitus päätti aloittaa panssariristeilijän rakentamisen. Edelliset liittopäivät olivat jäädyttäneet sen, ja SPD oli vaalikampanjassaan vastustanut nimenomaisesti tätä projektia. Hallituksen ratkaisu synnytti kiihkeitä protesteja puolueessa. Ratkaisuun kiistassa päädyttiin vuonna 1929 Magdeburgin puoluekokouksessa, jossa puolue otti myön-

¹. Sdp:n pk 1930 s. 77-83, 85-108, 133-158 ja kokouksessa hyväksytyt menettelytapaohjeet s. 16-33; Kettunen 1986 s. 283-285, 302-305.

². C.S., Sozialdemokratian hallituspolitiikka, SS 8.12.1928; C.S., De tyska socialdemokraterna i regeringen, Abl 23.1.1929; C.S., Saksan sosialdemokraatit hallituksessa, SS 3.2.1929; C.S., Sozialdemokratian valtiollinen edesvastuu, SS 19.7.1929; C.S., Det socialdemokratiska regeringstvänet, Abl 21.8.1929.

³. Heinrich August Winkler, Der Schein der Normalität. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1924 bis 1930. Berlin-Bonn 1985 s. 521-527.

⁴. Emt s. 532-541.

teisen kannan maan armeijaan ja varustautumiseen huomattavan edustajajoukon vastustaessa.¹

Näihin vaiheisiin Sundström tarttui artikkeleissaan. Aluksi hän tyytyi yleisesti referoimaan ranskalaisen sosialistin Jean Zyroms-kin ajatuksia osallistumisesta kokoomushallitukseen: SPD oli mennyt hallitukseen liian heikoilla ehdoilla ja yleensäkin yliarvioinut hallituksen valtaa ja merkitystä kapitalistisessa valtiossa. Näin sosiaalidemokraattisen puolueen politiikasta tuli samanlaista taktikointia kuin muidenkin puolueiden.²

Kuukautta myöhemmin Sundström eritteli laajemmin Saksan koalitiollahituksen kokemuksia. Hänestä oli väärin lähteä käsityksestä, että vaalien voittajan ja suurimman puolueen on automaattisesti otettava hallitusvastuu. Sitä vastaan soti Saksassa mahdottomuus koota demokraattista, tasavaltalaista hallitusta. Oli myös väärin nähdä ainoina vaihtoehtoina osallistuminen hallitukseen taantumusta ja monarkiaa vastaan tai työväenluokan ja sosialismin vastaisen hallituksen muodostaminen. Sundströmin mukaan hallituksen puolivuo-
tissaldokin oli sosiaalidemokraateille tappiollinen: he olivat antaneet periksi monissa tärkeissä kysymyksissä, ja se uhkasi puolueen yhtenäisyyttä.³ Myöhemmin Sundström jopa katsoi, että hallitus oli pysynyt pystyssä, koska työväenluokan edut oli syrjäytetty.⁴

Vaikka Sundström pitikin hallitukseen osallistumista noissa oloissa luopumisena marxilaisesta sosiaalidemokratiasta, hän ei tarttunut Saksan sosiaalidemokraattien vaalilupausten ja hallitukseenmenon ristiriitaan. Sen sijaan hän liitti kysymyksen puheisiin parlamentarismen vararikosta: jos sosiaalidemokraatit toimivat lupauksensa vastaisesti, työläisten parissa lisääntyivät vaalien ja eduskunnan vastaiset mielialat. Sundström valittelikin yleisesti, että Saksassa oli näin puhallettu tuulta fasistien propagandan purjeisiin. Parlamentaarista demokratiaa ei Sundströmin mukaan

¹. Emt. s. 541-555, 629-636.

². CS, SS 8.12.1928.

³. CS, Abl 23.1.1929 ja SS 3.2.1929.

⁴. CS, Abl 21.8.1929.

puolustettu parhaiten saamalla sosialisti ministeriksi, vaan osoittamalla, että järjestelmä hyödytti työläisiä.¹

Näin Sundström pyrki yhdistämään sekä Saksan että Suomen sosiaalidemokraatteja vaivannutta ongelmaa siitä, miten parlamentarismi ja sosiaalidemokraattien osallistuminen hallitukseen liittyivät toisiinsa. Suomessahan sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen muodostamista perusteltiin mm. sillä, että parlamentarismin säännöt vaativat hallituksen kaatajaa muodostamaan uuden², SPD:ssa puolestaan katsottiin suurimmalla puolueella olevan velvollisuus huolehtia parlamentarismin toimintakyvystä³. Sundströmin mielestä parlamentarismin sääntöjen noudattaminen näin ahtaasti pikemminkin heikensi uskoa parlamentaariseen järjestelmään, koska silloin yleensä toimittiin omien vaalilupausten vastaisesti. Hänestä parlamentarismin pelisäännöt eivät siis voineet määritellä hallitukseen osallistumista.

Sundström noudatti Saksan "suuren koalition" arvioinnissa paljolti Klassenkampf-lehden linjaa. Se torjui koalition ja korosti tuloksia arvioidessaan, että SPD ei ollut kyennyt toteuttamaan hallituksessa vaatimuksiaan, mikä puolestaan oli aiheuttanut kannattajissa pettymystä.⁴

Klassenkampf-ryhmä pyrki kritiikissään hyödyntämään myös Otto Bauerin ajatuksia, joiden mukaan "porvarillisen tasavallan" herruusmekanismi ei poistunut, kun sosiaalidemokraatit osallistuivat hallitukseen, sillä poliittisen ylärakenteen instituutiot sopeutuivat porvariston etuihin. Bauer totesi kuitenkin samalla, että porvarillisessa tasavallassa ei vallitse porvariston rajaton herruus ja että porvarillisten puolueiden edut eivät täysin samastu pääoman etuihin. Pikemminkin niiden välillä oli säännöllisesti vastakohtia, jotka tarjosivat työväenluokalle "pelitilaa".⁵

¹. C.S., Faran för parlamentarismens bankrott, Abl 17.4.1929.

². Soikkanen 1975 s. 447.

³. Könke s. 156-161.

⁴. Rengstorf s. 31-32, 52.

⁵. Otto Bauer, Die Kapitalherrschaft in der Demokratie, Der Kampf 21.Jg., August-September 1928. Ks. myös Saage s. 92-93.

Klassenkampf-ryhmä hyödynsi kuitenkin vain ensimmäistä puolta: sen mukaan kapitalismin stabilisointivaiheessa koalitionhallitus ei voinut merkitä muuta kuin sosiaalidemokratian alistumista kapitalistisen järjestelmän herruuskoneistille - se ei voinut edustaa työläisten etuja, mikä horjutti näiden luottamusta sosiaalidemokraatteihin.¹

Myös Sundström laiminlöi "poliittisen pelitilan" arvioimisen. Monia hänen kirjoituksiaan voisi helposti tulkita niin, että hän jo periaatteessa vastusti sosiaalidemokraattien osallistumista hallitukseen. Hän tarkoitti kuitenkin niitä ehtoja, joilla hallitukseen voitiin mennä. Tosin hän määritteli ne hyvin korkeiksi: hallitukseen osallistuminen saattoi olla tehokasta vain silloin, kun työväenluokka sai sanella ehdot porvaristolle.² Käytännössä se saattoi merkitä sitä, että sosiaalidemokraatit eivät voisi osallistua hallitukseen kapitalistisen järjestelmän aikana.

Varsin totaalinen asenne sekä valtion että hallitukseen osallistumiseen antaisi aiheutta olettaa, että Sundström ei havainnut erästä Otto Bauerin ja Max Adlerin korostamaa seikkaa - sitä, että porvariston edut eivät esiintyneet kapitalistisessakaan yhteiskunnassa täysin yhtenäisinä. Hän oli silti tietoinen siitä, että "luokka voi vallita mutta ei hallita" ja että "saman luokan etupyrkimyksiä voi edustaa monin eri tavoin". Hän ei kuitenkaan arvioinut tästä lähtökohdasta porvarillisten ryhmien eroja ja sitä kautta sosiaalidemokraateille avautuvia mahdollisuuksia.³ Mahdollisesti hän piti Suomen tilannetta niin toivottomana, ettei siihen kannattanut ryhtyä.

¹. Storm-Walter s. 43-45; Saage s. 92-93, ks. myös Könke s. 162.

². CS, Abl 21.8.1919; 8.11.1929 ja SS 19.6.1931.

³. C.S., Partistrider och klasskamp, Abl 5.7.1929; C.S., Puoluetaistelut ja luokkataistelu, SS 14.7.1929.

2.4.2. "Sosialidemokraatit ovat kommunisteja"

Sundströmin tavoittelema työväenliikkeen yhtenäisyys edellytti myös kannanottoa kommunisteihin. Vuosien 1928-30 aikana hän esittelikin monessa artikkelissa sosiaalidemokraattien suhdetta kommunisteihin.

2.4.2.1. Aatteellista kamppailua kommunisteja vastaan

Vastuun työväenliikkeen hajoamisesta ja kommunistisen liikkeen synnystä Sundström sysäsi "revisionistien" niskoille: kommunistinen liike oli syntynyt maailmansodan epänormaaleissa oloissa poliittisena ja psyykkisenä reaktiona "linnarauhapolitiikkaa" vastaan. Terve oppositioasenne puolestaan esti kommunistien vaikutusvallan kasvua ja saattoi jopa hajottaa kommunistipuolueita. Itävalta oli hyvä esimerkki siitä. Sen sijaan "Noske-tyyppien" maissa oli vahvat kommunistipuolueet - reformistinen politiikka loi bolseviikeille hyvät mahdollisuudet agitaatioon ja hankki heille uusia joukkoja.¹

Määritellesään asennetta kommunisteihin Sundström tukeutui Ranskan sosialistipuolueen toukokuussa 1928 pitämän konferenssin päätöksiin, jonka lähtökohdissa häntä selvästi viehätti pyrkimys riistää kommunisteilta aseita sosiaalidemokraattien vastaisessa propagandassa. Parhaiten kommunismia vastaan taisteltiinkin pitämällä sosiaalidemokraattien päämääränä sosialismia. Siten voitiin osoittaa, että marxilaisen kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän tavoittelemiseksi ei tarvinnut kuulua kommunistiseen puolueeseen.²

Vieläkin voimakkaammin Sundström pyrki todistelemaan sosiaalidemokraattien kommunistisuutta joulukuussa 1929, jolloin hän itävaltalaista Victor Adleria siteeraten julisti: "Sosialidemokraattina oleminen merkitsee kommunistina olemista". Sillä hän halusi sanoa, että sosiaalidemokraatit eivät vastustaneet kommunismia sellaisena kuin Marx ja Engels olivat sen käsittäneet. Sosiaalidemokraatit

¹. CS, Abl 18.1.1928; 23.3.1928; SS 16.3.1928; C.S., Vi och kommunisterna, Abl 15. ja 18.6.1928 pk; C.S., Kommunistit ja me, SS 16. ja 20.6.1928.

². CS, Abl 15. ja 18.6.1928, SS 16. ja 20.6.1928.

eivät liioin vastustaneet proletariaatin diktatuuria, vaikka torjuivatkin bolsevikkien vähemmistöterrorin. Sundström halusi muutenkin painottaa, että bolsevismi ei merkinnyt samaa kuin sosialismi - se oli vain Venäjällä syntynyt taistelukeino. Lännessä kommunisteiksi itseään kutsuvien bolsevikkien suurin vika olikin siinä, että he tyrkyttivät toisille Venäjän erityisoloiissa syntynyttä taktiikkaa.¹

Vaikka kommunisteilta näin tavallaan riistettiin olemassaolon oikeus, Sundström halusi tuoda esiin myös erottavat tekijät. Sellaisia olivat mm. taloudellisesta kehityksestä tehdyt arviot: kommunistit määrittivät vallankumouksellisen hetken liian tarkkaan - he tekivät liian hätäisiä johtopäätöksiä. Toisaalta Sundström kuitenkin myönsi kommunistien arvioiden tietynlaisen marxilaisuuden.² Erityisen virheellisenä hän piti "vallankumouksellisen taktiikan" suosittamista kapitalismin vakiintumisen oloissa.³ Vääriä tilannearvioita kommunistit olivat tehneet mm. Saksassa vuosina 1923-24 ja hieman myöhemmin Kiinassa.⁴ Sosiaalidemokraattien ja kommunistien ero näkyi myös suhtautumisessa eduskuntatyöhön: kommunistit hylkäsivät parlamentaarisen toiminnan.⁵

Sundström piirsi rajoja selvemiksi eritellessään kesällä 1929 porvariston ja sosiaalidemokraattien suhdetta kommunisteihin ja toukokuussa 1930 kommunismin ja fasismin eroja. Vaikka sosiaalidemokraateilla ja kommunisteilla olikin sama päämäärä, kiistaa käytiin porvariston kukistamisen välineistä. Bolsevismi pelkistyi joukkojen kyvyttömyyteen käyttää hyväksi poliittista demokratiaa yhteiskunnallisen vallankumouksen suorittamiseksi. Toivottomuudessaan bolsevismi näki väkivallan ainoaksi keinoksi työväenluokan vapauttamiseen - sosiaalidemokraatit puolestaan vastustivat väkivaltaa. Kommunismi olikin syntynyt vallankumouksellisissa työläisissä, jotka olivat "vaistomaisesti kohottaneet sosialismin vapautuksen lipun". Sosiaalidemokraatit puolestaan korostivat, että

¹. Cay Sundström, "Kommunistiska Manifestets" anda och vår tid, Abl 23.12.1929.

². CS, Abl 15. ja 18.6.1928, SS 16. ja 20.6.1928.

³. Cay Sundström, Uppgifter, som förestår oss, TS 8/1929.

⁴. CS. SS 20.6.1928.

⁵. CS, Abl 15. ja 18.6.1928.

vallankumous vaati tiettyjä taloudellisia ehtoja ja että se ei voinut toteutua missä ja milloin tahansa.¹

Tältä pohjalta Sundström listasi sosiaalidemokraattien asenteen kommunisteihin: 1) tunnustettiin bolsevikkien historiallinen merkitys Venäjän vallankumouksessa ja Venäjän vallankumous vuosisadan suurimmaksi yhteiskunnalliseksi saavutukseksi, mutta ei silti samastettu sitä yhteiskunnalliseen vallankumoukseen, vaikka bolsevikkien vähemmistödiktatuuri saattoikin olla historiallinen vaihe vallankumouksellisessa kehityksessä, 2) ei hyväksytty bolsevikkien metodeja, vaikka puolustettiin Venäjän vallankumousta taantumusta vastaan, 3) taisteltiin työläisten parissa kommunistista utopiaa ja julmuutta vastaan sekottamatta kommunisteja silti luokkaviholliseen, 4) vastustettiin proletariaatin diktatuuria Leninin tulkitsemassa muodossa mutta ei luovuttu Marxin tulkinasta, 5) pyrittiin kaikkiin keinoin työväenluokan yhtenäisyyteen.²

Vaikka Sundström korostikin, että oli käytävä aatteellista kamppailua kommunisteja vastaan ja että sosiaalidemokraatit olivat todellisia kommunisteja, hän ei ilmeisestikään yrittänyt suoraan vaikuttaa suomalaisiin kommunisteihin tai vasemmistososialisteihin. Vuoden 1928 kirjoitukset voidaan toki nähdä pyrkimyksenä lähentyä heitä: kevättalvella 1928 etsivä keskuspoliisi pidätti Skp:n Suomen byroon kaikki jäsenet ja piiriorganisaattorit, pidätysaaltoa seurasivat laajat oikeudenkäynnit³. Kesän 1929 kirjoitukset voidaan nähdä yrityksenä syventää SAJ:n edustajakokouksen vasemmistossa ilmennyttä hajaannusta ja innostaa ryhmää, joka ei hyväksynyt kommunistisen internationaalina vuonna 1928 lanseeraamaa "kolmannen vaiheen" taktiikkaa ja joka laajemminkin tavoitteli itsenäisyyttä Kominternista ja Skp:sta.⁴

¹. CS, Abl 3.7.1929 ja SS 14.7.1929; C.S., "Kampen mot kommunismen", Abl 23.5.1930.

². CS, Abl 23.5.1930.

³. Ks. Antti Hyvönen, SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920-1930-luvuilla. Kuopio 1971 s. 65-99; Matti Lackman, Taistelu talonpojasta. Suomen kommunistisen puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918-1939. Oulu 1985 s. 140-141.

⁴. Anthony F. Upton, Kommunismi Suomessa. Rauma 1970 s. 99-102; Kettunen 1986 s. 452-463.

Sundströmin kirjoitusten yleisyys ja hänen tapansa määrittää tehtävänsä intellektuellina viittaisivat kuitenkin siihen, että hän yritti vain yleisesti hahmottaa yhtenäisen työväenliikkeen tavoitetta. Hän ei pyrkinyt konkreettisesti määrittämään, miten se tapahtuisi: hän ei etsinyt yhteistyökohteita tai -projekteja. Hän näytti uskovan, että kommunistit pääsisivät irti "voluntarismistaan", kun heille tehtäisiin selväksi "vallankumouksen edellytykset" - hänelle yhteinen työväenluokan jäsenyys ylitti kymmenen vuotta kestäneen hajaannuksen tuomat ristiriidat.

Sundströmin kirjoitusten päätavoitteena olikin ilmeisesti vaimentaa reformististen ja porvarillisiksi katsottujen nekemysten vaikutusvaltaa puolueen linjaa määritettäessä. Se ilmeni ennen muuta siinä, että oikeistoliikehännän voimistuessa Sundström varoitti sotkemasta sosiaalidemokraattien kamppailua kommunisteja vastaan taantumuksellisten antikommunistiseen taisteluun. Sosiaalidemokraatit eivät saaneet olla välinpitämättömiä, kun porvaristo hyökkäsi toisen työväenpuolueen kimppuun.¹

Sundström pyrki konkretisoimaan vaatimustaan kommunistivastaisuuden alkuvaiheissa. Niinpä sosiaalidemokraattisen työläisnuorisoliiton kokous hyväksyi toukokuussa 1928 Sundströmin ja Arvi Hautamäen aloitteesta vastalauseen kommunistipidätyksistä: valtiovalta turvautui demokraattiselle sivistysvaltiolle vieraisiin keinoihin taistelemalla mielipidepropagandaa vastaan vangitsemisin ja viivyttämällä oikeudenkäyntejä.² Till Storms -lehdessä Sundström puolestaan ihmetteli, missä viipyi vapaamielisten porvarien vastalause tällaista mielivaltaa vastaan.³

Tammikuussa 1930 Sundström vielä kummeksui Helsingfors soc.-dem. ungdomsklubbin kokouksessa sosiaalidemokraattisten kansanedustajien menettelyä yhdistyslain muutoskäsittelyssä joulukuussa 1929:

¹. CS, Abl 3.7.1929.

². Pöytäkirja Sos.-dem. työläisnuorisoliiton III:sta edustajakokouksesta Helsingissä 27-28 p:nä toukokuuta 1928. Helsinki 1928 s. 17-18.

³. C.S., Protester, TS 2/1928.

jäämällä pois äänestyksestä osa edustajista oli myötävaikuttanut lain hyväksymiseen. Sundströmin mielestä lakiesitys olisi pitänyt äänestää yli vaalien. Kokous hyväksyikin yksimielisesti vastalauseen menettelystä, vaikka osa kokouksen osanottajista pyrkikin ymmärtämään kansanedustajien käyttäytymistä.¹ Sundströmin into laantui kuitenkin vähitellen: lapuanliikkeen kyydityksiin tai ns. kommunistilakeihin hän ei ottanut kantaa - syynä saattoi olla oleskelu Pariisissa².

Kriittisyyden laimeneminen ilmeni selvästi Sundströmin asenteessa Suomen Ammattijärjestön hajottamiseen ja uuden ammattijärjestön perustamiseen. Hän ei varsinaisesti kommentoinut tapahtumia, mutta alkoi vuoden 1930 alusta avustaa kirjoituksillaan Työläisliiton Palkkatyöläinen-lehteä. Määritellesään siinä vuoden 1931 alussa marxilaisia periaatteita ammatillisessa liikkeessä Sundström otti samalla kantaa sosiaalidemokraattien irtautumiseen SAJ:sta.³

Lähtemällä liikkeelle Marxin ajatuksesta, että ammatillista järjestöä ei saanut koskaan liittää mihinkään poliittiseen puolueeseen, Sundström antoi ymmärtää, että vanha ammattijärjestö oli syyllistynyt siihen. Uuden ammattijärjestön tukeutumista sosiaalidemokraattiseen puolueeseen Sundström puolusti samantapaisella poliittisella reformityöllä. Läheistä suhdetta sosiaalidemokratiaan Sundström perusteli myös sillä, että ammattiyhdistykset olivat monissa maissa sosiaalidemokratian synnyttämiä. Ilmeisesti Sundström pyrki reformipolitiikan arvoa korostamalla tekemään eroa kommunisteihin mutta puolusti aiempiin kirjoituksiinsa verrattuna reformeja yllättävän voimakkaasti.⁴ Tämä viittaisi Sundströmin mukautuneen lapuan liikkeen aikana - ainakin tässä suhteessa - selvemmin sosiaalidemokraattisen puolueen käsityksiin.

¹. H:fors soc.dem. ungdomsklubb, Abl 8.1.1930.

². Sundström oleskeli kesällä 1930 Pariisissa, ks. Gay Sundström, Neljä pikakuvaa. Kevätmyrsky 1931.

³. Ks. Cay Sundström, Marxilaiset periaatteet ammatillisessa liikkeessä, Palkkatyöläinen (PT) 2, 3, 4, 5/1931.

⁴. CS, PT 2-5/1931.

2.4.2.2. Onko Neuvosto-Venäjä yhtä kuin kommunismi?

Sdp:ssa pohjaa suhtautumiselle kommunisteihin loi kansalaissota. Sen arvioiminen yhteiskunnan epänormaalin tilan aiheuttamaksi ja historiallisten lainomaisuuksien vastaiseksi oli pohjana puolueen keskustalaisen suuntauksen käsityksissä: kommunismin katsottiin suuntautuvan toiminnallaan objektiivisia lainalaisuuksia ja siten sosialismiin johtavaa kehitystä vastaan. Kommunistien vaikutuksen estämiseksi keskustalaiset korostivat työväestön tietoisuuden kohottamista ja sen kokoamista sosiaalidemokratian ympärille.¹

Puolueen reformistinen suuntaus teki jyrkempää pesäeroa: kommunistit vaaransivat toiminnallaan sosiaalidemokraattien eduskuntatyötä - he ruokkivat taantumusta ja heikensivät siten sosiaalidemokraattien yhteistyömahdollisuuksia porvarillisten puolueiden kanssa. Reformistinen suuntaus torjui yhteistyön kommunistien kanssa, ja 1920-luvun alun yhteisrintama-yritysten jälkeen käsitys yhteistyön mahdottomuudesta voimistui koko puolueessa. Myös eron tekeminen Neuvosto-Venäjän, bolsevismin ja kommunismin kesken hävisi 1920-luvun puolenvälin tienoilla.²

Määriteltäessä suhdetta kommunisteihin Sdp:ssa käytettiin teoreettisena apuna Karl Kautskyn kirjoja Köyhälistön diktatuuri ja Terrorismi ja kommunismi sekä Otto Bauerin kirjaa Bolshevismi vaiko sosialidemokratia, jotka suomennettiin työväenliikkeen suuntataistelun kiivaimpina vuosina. Vuonna 1922 käännetty Julius Braunthalin matkaraportti Georgiasta ja vuonna 1925 julkaistu venäläisen mensevikin Theodor Danin kirja Venäjän työväenluokka kommunismin jaloissa antoivat puolestaan konkreettisemmän kuvan Neuvosto-Venäjän todellisuudesta. Viime mainitut kirjat osoittivat myös, että tapa määrittää asenne kommunisteihin suhteena Neuvosto-Venäjään voimistui puolueessa.³

¹. Kettunen 1986 s. 95-99, 309-310.

². Emt. s. 296-300, 309-310.

³. Suomennetusta kirjallisuudesta ks. Kari Immonen, Ryssästä saa puhua ... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-1939. Keuruu 1987 s. 405, 517.

Karl Kautskyn kirjat ja kansalaissodan jälkeiset kokemukset loivatkin pohjan suuntautumiselle.¹ Kautsky pyrki kirjoissaan määrittämään erityisesti proletariaatin vallankumouksen aineellisia ja henkisiä edellytyksiä ja luonnetta sekä teki selvän pesäeron väkivaltaiseen kumoukseen, vähemmistödiktatuuriin ja neuvostoihin.² Sosiaalidemokraattisessa puolueessa oli myös henkilöitä, joiden ajatukset vastasivat Otto Bauerin käsitysten henkeä.³ Bauerin arvio pohjasi konkreettisemmin Venäjän tilanteeseen. Vaikka Bauer totesikin Neuvosto-Venäjällä vallitsevan "despoottisen sosialismin", hän näki siinä mahdollisuuden kohtottaa Venäjän talonpoikien ja työläisten kulttuuritasoa ja luoda siten edellytyksiä demokratialle.⁴ Kautsky siis hylkäsi totaalisemmin Neuvosto-Venäjän kokemukset abstraktilla demokratian ja sosialismin erottelulla, Bauer puolestaan pyrki konkreettiseen yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen arvioon.⁵

Kautskyn arviot säilyttivät sijansa Suomessa, vaikka Sdp:ssa tiedettiin, että kansainvälisessä sosiaalidemokratiassa oli erilaisia suhtautumistapoja Neuvosto-Venäjään ja sitä kautta kommunisteihin.⁶ Suomessa tunnettiin, että Kautsky piti Neuvosto-Venäjän olojen kehittymistä demokraattisemmiksi mahdollomana ja että Otto Bauer ja Theodor Dan suhtautuivat asiaan optimistisemmin.⁷

¹. Kettunen 1980 s. 130; Soikkanen 1975 s. 360, 400.

². Karl Kautsky, Köyhälistön diktatuuri. Helsinki 1919 s. 8-12, 20-25, 32-36; Karl Kautsky, Terrorismi ja kommunismi. Tampere 1920 s. 146, 164-166, 183, 204-212.

³. Kettunen 1980 s. 135-136 tarkoittaa erityisesti Johan Heloa ja J.F.Aaltoa.

⁴. Otto Bauer, Bolshevismi vaiko sosialidemokratia. Viipuri 1922 s. 39-41.

⁵. Giovanni Battista Gardoncini, Die Sowjetunion im Urteil der Austromarxisten. Kirjassa Detlev Albers, ... (Hg.) s. 100-101.

⁶. Ks. esim. Reinhold Sventorzetskin alustus vuoden 1926 puoluekokouksessa, pk 1926 s. 14-34.

⁷. Kautskyn, Bauerin ja Danin asenteista ks. esim. Der Kampfissa vuonna 1925 käyty keskustelu, joka syntyi Kautskyn lehtisestä Die Internationale und Sowjetrußland: Theodor Dan, Kautsky über den russischen Bolschewismus, Der Kampf, Juli 1925; Karl Kautsky, Die Internationale und Sowjetrußland, Der Kampf August-September 1925; Otto Bauer, Der Kongress in Marseille, Der Kampf, August-September 1925; Karl Kautsky, Das Proletariat in Rußland, Der Kampf, Oktober 1925. Kantojen esittelystä Suomessa ks. Sosialidemokratia ja kommunismi. Reinhold Sventorzetskin alustus vuonna 1926 pidetylle Sos.-dem. Puoluekokoukselle puolueen suhtautumisesta

Sdp:n puoluekokouksessa vuonna 1926 hyväksyttiin Daniin nojaten ajatus Neuvosto-Venäjän olojen arvioimisesta todellisuuden pohjalta. Vaikka suhtautumisesta kommunisteihin alustaneen Reinhold Sventorzetskin asenne olikin torjuva - hän pyrki etsimään pikeminkin erottavia kuin yhdistäviä tekijöitä - kokous tunnusti tilapäisen yhteistyön mahdollisuuden.¹ Kuitenkin vasta vuoden 1930 puoluekokouksen menettelytapaohjeissa suhde kommunisteihin määriteltiin selvemmin irrallaan Neuvostoliiton olojen arvioinnista. Kannanotto korosti aatteellisen kamppailun käymistä työväestöstä: työläiset oli vapautettava kommunistien vaikutusvallasta. Samalla määriteltiin aiempaa tarkemmin valistustyössä osoitettavat virheelliset opit. Niitä olivat käsitykset pienen ryhmän johtamasta aseellisesta vallankumouksesta, kommunistisen puolueen vähemmistödiktatuurista ja vallankumouksen suorittamisesta sen ehdoilla. Lisäksi oli paljastettava kommunististen oppien hajottava vaikutus ja kommunistien kevytkenkäinen suhtautuminen tärkeisiin yhteiskunnallisiin uudistuksiin.²

Kannanotossa irtauduttiin aiemmasta puolustusasemasta ja siinä nostettiin voimakkaammin esiin ajatus yhtenäisestä työväenliikkeestä. Siihen oli tietenkin helpompi vedota, kun kommunisteja tehtiin voimatoimin kodittomiksi. Samalla päätöksellä haluttiin osoittaa porvaristolle, että sosiaalidemokraatit erosivat selvästi kommunisteista.

"Kommunisminvastaisuuden" voimistuessa koko maassa jälkimmäinen puoli näyttää ohjanneen sosiaalidemokraattien asennetta voimakkaammin kuin edellinen. Se näkyi asennoitumisessa kommunisminvastaiseen lainsäädäntöön sekä SAJ:hin ja uuden ammattijärjestön perustamiseen. Suuntautumista tuki se, että parlamentaaristen toimintamahdollisuuksien turvaaminen nousi sosiaalidemokraattien politiikkaa

kommunismiin sekä puoluekokouksen hyväksymä ponsilauselmä. Helsinki 1926 s. 10-16.

¹. Sdp:n pk 1926 s. 110; Sventorzetskin alustus, Sdp:n pk 1926, liite Alustuksia s. 14-36; Soikkanen s. 444-445; Lantta s. 2-3.

². Ks. Sdp:n pk 1930, menettelytapaohjeet s. 37; K.H.Wiikin alustus, ptk s. 132 ja J.W.Kedon puheenvuoro, ptk s. 139.

ohjaavaksi tekijäksi.¹

Pääsihteeri K.H.Wiik halusi torjua tätä suuntaa varottaessaan pian puoluekokouksen jälkeen tuudittautumasta harhakäsitykseen, että oikeistoliikehdintä olisi vain kommunistien aiheuttamaa ärsytystä porvaristossa ja että se häviäisi itsestään, kunhan kommunismi saataisiin poistettua.² Kannanoton teki ajankohtaiseksi lapuanliikkeen turvautuminen entistä selvemmin voimakeinoihin.³

Vaikka Sundströmin kirjoitukset tavallaan ennakoivat ja tukivat vuoden 1930 puoluekokouksen päätöksiä ja puoluesihteeri Wiikin linjaa, niissä ja vanhempien sosiaalidemokraattien näkemyksissä oli pieniä painoituseroja. Se näkyi ennen muuta siinä, että Sundström korosti varsin voimakkaasti sosiaalidemokraattien kommunistisuutta ja hyväksyi proletariaatin diktatuuri -termin, johon suomalaiset sosiaalidemokraatit viittasivat harvemmin 1920-luvun lopulla⁴. Näillä painotuksilla Sundström osoitti selvempiä yhteyksiä Keski-Euroopan sosiaalidemokraattien vasemmiston kantoihin kuin muut suomalaiset.

2.4.2.3. Marx vai Lenin määrittelee proletariaatin diktatuurin?

Keski-Euroopassa vasemmistososiaalidemokraatit määrittivät suhdettaan kommunisteihin työväenluokan yhtenäisyyden palauttamisen kautta: yhtenäisestä työväenluokasta puhuttiin enemmän kuin konkreettisesta yhteistyöstä kommunistien kanssa.⁵ Yleensä työväen-

¹. Kettunen 1986 s. 309-310, 313.

². K.W., Oikealta vaara uhkaa, SS 25.4.1930 pk.

³. Siltala s. 63-75.

⁴. 1920-luvun alun keskusteluissa mm. J.F.Aalto ja Johan Helo pitivät mahdollisena, että tietyissä oloissa jouduttaisiin turvautumaan diktatuurisiin menetelmiin porvariston vähemmistön murtamiseksi, ks. Kettunen 1980 s. 140. Sama ajatus sisältyi vuoden 1930 puoluekokouksen menettelytapaohjeiden johdanto-osaan, vaikka siinä ei suoraan puhuttukaan proletariaatin diktatuurista, Sdp:n pk 1930, liite VI s. 14.

⁵. Esim. Klassenkampf-lehden ohjelmajulistuksessa ei puhuttu yhteistyöstä mitään, mutta kyllä yleisesti työväenluokan etujen edustamisesta, ks. "Klassenkampf" - Unser Programm!, Kk Jg.1., 1. Oktober 1927.

luokan yhtenäisyys katsottiin saavutettavan edustamalla tinkimättömästi työväenluokan etuja - siten arveltiin voitavan vaikuttaa kommunistisiin joukkoihin.¹

Yleiseen työväenliikkeen yhtenäisyydestä puhumiseen vaikuttivat varmasti kommunistien penseät kannat: sosialidemokraatit leimattiin vuonna 1929 sosiaalifasisteiksi, vasemmiston edustajat pahimmiksi heistä.² Toisaalta yleisyys osoitti, että paluu vanhan työväenliikkeen yhtenäisyyteen nähtiin turhan mutkattomana. Saksan vasemmiston asenteisiin vaikutti myös Itävallan esimerkki: uskottiin, että linjalla, joka oli pystynyt säilyttämään yhtenäisyyden, pystyisi myös palauttamaan sen. Yleistä käsitystä Saksan vasemmistossa voimistivat myös Max Adlerin kirjoitukset: yhtenäisyys oli niissä ennen muuta aatteellinen kysymys.³

Adlerin kirjoitukset Klassenkampf-lehdessä mutta myös hänen varhaisemmat kirjansa Die Staatsauffassung des Marxismus ja Politische oder soziale Demokratie väikkyivät myös Sundströmin artikkelien taustalla. Adlerin tavoin Sundström kirjoitti sosiaalidemokraattien kommunistisuudesta ja kommunistien "kommunistisuudesta", vaati erottamaan bolsevikkien käsitykset Marxin ja Engelsin kirjoituksista⁴ ja yritti yleisemminkin estää työväenliikettä luopumasta Marxin käsitteistä sen takia, että bolseviikit käyttivät niitä.⁵ Adlerin ja Sundströmin kirjoitukset eivät silti olleet identtiset.

Heidän eronsa näkyi selvästi proletariaatin diktatuuri -käsitteen erittelyssä - Sundström ohitti termin viittaamalla vain lyhyesti sen hyväksymiseen Marxin esittämässä muodossa. Suomalaisessa sosiaalidemokratiassa käsite oli kuitenkin jo sen verran har-

¹. Rengstorf s. 29; ks. myös Max Adler, Wohin weist der Wahlsieg ja Bernt Düwell, Politik der Einigung, Kk 2.Jg., 1. Juni 1928.

². Kommunistien kannoista ks. Fernando Claudin, The Communist Movement. From Comintern to Cominform. Part One. The Crises of the Communist International. New York and London 1975 s. 152-159; Niels Christian Sidenius, Kommunistisk Internationale 1928-1935. Århus 1976 s. 34-35, 69-72; Suomessa Upton s. 95-99.

³. Rengstorf s. 29-30; Storm-Walter s. 32; Katsoulis s. 299.

⁴. Adler 1982 (1926) s. 87-89.

⁵. Adler 1964 (1922) s. 196-202.

vinainen 1920-luvun lopulla, että sen laajempi selittäminen olisi ollut tarpeen.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen asennoituminen Neuvostovallan ja proletariaatin diktatuurin sekä demokratian ja proletariaatin diktatuurin suhteeseen jakoi työväenliikettä. Yleensä sosiaalidemokraattien parissa oltiin yksimielisiä siitä, että Venäjällä ei ollut kyse proletariaatin diktatuurista. Sen sijaan käsitykset bolsevikivallan mahdollisuuksista kehittyä demokraattisemmiksi vaihtelivat. Monet sosiaalidemokraatit pitivät sodan jälkeen porvarillista demokratiaa ainoana saavutettavana mahdollisuutena. Tämä tendenssi vahvistui 1920-luvun edetessä: proletariaatin diktatuurilla ei katsottu olevan sijaa sosiaalidemokraattien ohjelmissa ja menetelmissä tai siitä ei haluttu puhua, jotta ei sotkeuduttaisi bolsevikkeihin ja Neuvostojärjestelmään. Näin työväenliikkeen hajaantumisen vakiintuminen vaikutti huomattavasti proletariaatin diktatuuri -käsitteen väistymiseen. Yleensä se säilyi niissä puolueissa ja ryhmissä, jotka olivat tavoitelleet yhtenäistä työväenliikettä 2 1/2 -internationaalissa.¹ Pohjaa asennoitumiselle loivat heti lokakuun vallankumouksen jälkeen työväenliikkeen huomattavat teoreetikot.

Karl Kautsky korosti kirjoissaan², että Marxille Pariisin kommuuni oli ollut proletariaatin diktatuuria. Kommuunissa kansanvaltaa ei ollut lakkautettu vaan diktatuuri oli perustunut laajaan yleiseen äänioikeuteen. Näin proletariaatin diktatuuri ei merkinnyt vähemmistöjen oikeuksien lakkauttamista tai jonkun järjestön diktatuuria, josta Venäjällä oli kyse.³

¹. Katsoulis s. 257-264; Heinrich August Winkler, Von der Revolution zur Stabilisierung. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918 bis 1924. Berlin 1984 s. 698-699; Leser 1985 s. 240-242.

². Die Diktatur des Proletariats. Wien 1918 ja Terrorismus und Kommunismus. Ein Beitrag zur Naturgeschichte der Revolution. Berlin 1919, suomeksi Köyhälistön diktatuuri. Helsinki 1919 ja Terrorismi ja kommunismi. Tampere 1920, olivat olennainen osa polemiikkaa Leninin kanssa, Leninin osuus siitä kirjana Proletaarin valankumous ja luopio Kautsky.

³. Kautsky 1919 s. 20-23; Kautsky 1920 s. 156-158, 160-172.

Painottaessaan kansanvallan laajuutta työväenluokan kypsyyden mittarina ja parlamenttia työväenluokan hallitsemistavan ihanteena Kautsky samasti proletariaatin diktatuurin selvemmin kuin ennen sotaa työväenluokan parlamenttienemmistöön ja demokraattisiin hallintomenetelmiin¹: proletariaatin diktatuuri oli tilanne, joka proletariaatin hallitessa syntyi väistämättömästi kansanvallasta. Itse asiassa sosialismi ilman demokratiaa ei ollut mahdollinen: työväenluokka saavutti demokratian vallitessa sen kypsyyden, jota sosialismin toteuttamiseksi tarvittiin. Niinpä maassa, jossa ei ollut demokraattista perinnettä ja jossa työväenluokka oli vain pieni vähemmistö - kuten Venäjällä - ei voinut toteuttaa sosialismia.²

Itävaltalaiset Otto Bauer ja Max Adler olivat samaa mieltä siitä, että Venäjällä ei vallinnut proletariaatin diktatuuri vaan "despoottinen sosialismi"³ tai "vain proletariaatin yhden osan terrorismi koko luokkaa vastaan"⁴. Bauerin ja Adlerin mukaan bolsevikkien vähemmistöterrori saattoi kuitenkin olla tie työväenluokan valtaan Venäjällä. Kautskylle puolestaan vallankumouksen synnyssä ei ollut erilaisia vaihtoehtoja.⁵ Hänen kielteinen asenteensa bolsevikkivaltaan voimistuikin 1920-luvun edetessä.⁶

Vaikka Bauer ja Adler myönsivätkin, että bolsevikkien menetelmät saattoivat merkitä yhtä "vaihetta demokratiaan vievässä kehityksessä"⁷, he kiistivät niiden soveltuvuuden Länsi- ja Keski-Eurooppaan. Kiistalla Venäjän vallankumouksesta ja proletariaatin diktatuurista he eivät kuitenkaan halunneet syventää työväenliikkeen hajaannusta vaan pyrkivät pikemminkin kiistämään sosiaalidemokratien ja kommunistien eron: Länsi-Euroopassa kommunistit eivät voineet tavoitella enempää kuin sosiaalidemokratitkaan.⁸

¹. Gronow s. 144-145.

². Kautsky 1919 s. 8-12, 19-20; Kautsky 1920 s. 20-21.

³. Bauer 1922 s. 39-41.

⁴. Adler 1982 (1926) s. 98.

⁵. Katsoulisin mukaan Kautsky tavallaan käänsi ympäri bolsevikkien näkemyksen lokakuun vallankumouksen yleispätevyydestä, s. 106.

⁶. Salvadori s. 251, 300-301.

⁷. Bauer 1922 s. 86-87.

⁸. Feichter s. 173; Pfabigan s. 156-158.

Kun demokratia oli Kautskylle absoluuttista, Bauerille se oli vain kaava, joka saattoi saada kapitalistisen, talonpoikaisen tai proletaarisen sisällön yhteiskunnallisista voimatekijöistä riippuen. Demokraattinen valtio - kuten yleensä valtio - perustui Bauerin mukaan väkivaltaan, mutta se käytti yleensä asevoimaa vain niskuroivia vähemmistöjä vastaan. Muissa valtiomuodoissa puolestaan joku luokka otti väkivalloin enemmän valtaa kuin sille yhteiskunnallisten voimatekijöiden mukaan kuuluisi. Tällaisesta diktatuurista oli kyse myös Venäjällä. Länsi- ja Keski-Euroopassa sellainen ei ollut tarpeen, sillä työväenluokka pystyi pääsemään valtaan demokraattisin keinoin.¹

Lännessäkin diktatoriset keinot saattoivat olla tarpeen kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin porvaristo saattoi työväenluokan saatua vallan asettua vastustamaan sitä. Tällöin porvariston jarrutusta saatettiin joutua murtamaan diktatuurin avulla. Toisaalta työväenluokka saattoi joutua turvautumaan diktatuuriin tilanteessa, jossa porvaristo ei enää ja työväenluokka ei vielä kyennyt hallitsemaan demokraattisin keinoin. Proletariaatin diktatuuri saattoi silloin olla ainoa keino porvariston vastavallankumouksen estämiseksi. Bauer korosti myös sitä, että proletariaatin diktauuri saattoi saada erilaisia muotoja.²

Max Adler selvensi vieläkin enemmän käsitteitä. Siten hän pyrki irrottautumaan demokratian ja diktatuurin tiukasta vastakkainasettelusta. Hän korosti demokratia-käsitteen historiallisuutta ja kaksimielisyyttä: porvariston vallankumouksen myötä demokratia tuli merkitsemään oikeudellista ja poliittista tasa-arvoa, työväenliikkeen ihanteena oli kuitenkin kaikkien kansalaisten yhteiskunnallinen tasa-arvo. Edellistä Adler kutsui poliittiseksi, jälkimmäistä yhteiskunnalliseksi demokratiaksi. Adler katsoi edelleen, että poliittisen demokratian enemmistöperiaate ei

¹. Bauer 1922 s. 140-143. Kulemann tosin väittää, että Bauerillekin demokratia ja diktatuuri olisivat olleet tyystin vastakkaiset ja että demokratia olisi ollut luokista riippumaton muoto, Kulemann s. 231-236. Hän näyttää kuitenkin yksinkertaistavan Bauerin kirjoituksia.

². Bauer 1922 s. 144-146.

vastannut todellista demokratiaa - sitä oli yleisedun ajatus. Se ei puolestaan voinut toteutua valtiossa, sillä valtio perustui luokkavastakohtiin ja muodostui yhden tai useamman luokan heruudesta toiseen. Silloin ei voinut vallita yleisetu vaan valtaapitävien ja omistavien luokkien etu. Enemmistö päätös merkitsi silloin luokkaedun toteutumista toista vastaan. Tässä suhteessa poliittisen demokratian ja diktatuurin välillä ei ollut oleellista eroa - diktatuuri oli poliittisen demokratian muoto. Ero oli pikemminkin kestossa: proletariaatin diktatuuri oli ylimenovaihe.¹

Adlerin mielestä oli virheellistä asettaa keinotekoisesti vastakkain demokratia ja diktatuuri. Adler ei kuitenkaan pitänyt Venäjällä vallitsevaa tilaa proletariaatin diktatuurina, koska proletariaatti oli siellä vähemmistönä - siellä vallitsi "vain yhden puolueen terrorismi". Näin demokratian vastakohtaksi asetettiin terrorismi: se merkitsi vähemmistön valtaa enemmistöön.²

Adlerin ja Bauerin käsityserot peittyivät 1920-luvun alussa yleiseen tavoitteeseen säilyttää työväenliikkeen yhtenäisyys. Paljon selkeämmin ne tulivat esille vuonna 1926, kun Itävallan sosiaalidemokraattien puoluekokouksessa Linzissä uusittiin puolueohjelmaa.³ Adler toisti kokouksessa jaottelunsa poliittisesta ja yhteiskunnallisesta demokratiasta ja vetosi proletariaatin diktatuuri -käsitteen säilyttämisen puolesta: jos haluttiin luopua termistä siksi, että kommunistit käyttivät sitä, oli luovuttava myös kommunismista siinä mielessä kuin Kommunistinen manifesti sen esitti. Adlerista oli turhaa pelätä samastumista bolseviikkeihin, suurempi vaara oli sinisilmäinen suhtautuminen porvarilliseen demokratiaan, "demokratian porvarilliset illuusiot".⁴

Bauer vastusti Adlerin tapaa samastaa diktatuuri ja porvarillinen

¹. Adler 1964 (1922) s. 116-133, 188-200; Adler 1982 (1926) s. 49, 52-53.

². Adler 1964 (1922) s. 197-202.

³. Ohjelman synnystä ks. Leser 1985 (1968) s. 240-242; Katsoulis s. 268-287.

⁴. Protokoll des sozialdemokratischen Parteitages 1926. Abgehalten in Linz vom 30. Oktober bis 3. November 1926. Wien 1926 s. 286-292, 308-312.

demokratia. Hänen mielestään luokkaherruus ei ollut yleisesti diktatuuria: luonteen määritti muoto, jolla sitä harjoitettiin - diktatuurin tunnusmerkkinä oli väkivalta. Näin Bauer määritti väkivallan konkreettisemmin ja suppeammin kuin Adler, jolle myös poliittinen demokratia oli enemmistön väkivaltaa vähemmistöä kohtaan. Bauer samasti diktatuurin ja terrorismin, joka puolestaan Adlerille oli vähemmistön väkivaltaa.¹

Vilkkaan keskustelun jälkeen² puolue rajasi proletariaatin diktatuurin puolustukselliseksi - tai puhui itse asiassa diktatuurisista keinoista. Niihin saatettiin joutua turvautumaan tilanteessa, jossa porvaristo yritti väkivalloin estää työväenluokan hallitusta toteuttamasta suunnitelmiaan:

"Mutta jos porvaristo asettuu työväenluokan hallitseman valtiovallan tavoittelemaa yhteiskunnallista muutosta vastaan sitomalla talouselämää suunnitelmallisesti, väkivaltaisesti tai vehkeilemällä ulkomaisten vastavallankumouksellisten voimien kanssa, työväenluokan on pakko murtaa porvariston vastarinta diktatuurin keinoin."³

Saksan sosiaalidemokraattinen vasemmisto otti innokkaana vastaan Linzin ohjelman.⁴ Käsitystä siitä muokkasi ennen muuta Max Adler. Niinpä Adlerin ja Bauerin erot eivät tulleet selvästi esille, ja ohjelmaa tulkittiin Adlerin käsitysten kautta: näytti siltä, että Itävallan sosiaalidemokraateille proletariaatin diktatuuri oli sekä työväenluokan äärimmäisin puolustuskeino että myös enemmistö-herruuden muoto siirtymävaiheessa.⁵

Sundström ilmeisesti omaksui proletariaatin diktatuuri -termin

¹. Bauerin käsityksistä em. Protokoll ... s. 247-271; Katsoulis s. 268-287.

². Keskustelussa mm. puolueen oikeistosiiiven voimahahmo Karl Renner vastusti Adlerin demokratia-jaottelua. Sen sijaan Internationalin pääsihteeri Friedrich Adler tunnusti Max Adlerin käsitykset oikeiksi mutta toivoi vältettävän käsitettä proletariaatin diktatuuri ja puhuttavan proletariaatin luokkaherruudesta. Bauer vastusti tätä muotoilua, sillä hänen mielestään työväenluokka ei pyrkinyt luokkaherruuteen vaan kansan itsehallintaan, em. Protokoll s. 295-296, 298-300.

³. Em. Protokoll s. 176.

⁴. Rengstorf s. 28; Drechsler s. 32; Storm-Walter s. 11-13, 49.

⁵. Storm-Walter s. 20.

Adlerin kirjoista ja Klassenkampf-lehden kirjoituksista. Hän ei kuitenkaan luonnehtinut tarkemmin, kenen tulkitsemasta Marxista hän puhui hyväksyessään proletariaatin diktatuurin Marxin muotoilemana. Se viittaisi siihen, että Sundström ei tuntenut laajasti erilaisia käsityksiä. Hän ei esimerkiksi missään yhteydessä viitannut Kautskyn kirjoituksiin tai Linzin keskusteluihin, vaikka vetosikin - samaan tapaan kuin Adler Linzissä - proletariaatin diktatuuri - termin säilyttämisen puolesta.

Toisaalta Sundström näyttäisi liittyvän Linzin kokouksen yleiseen linjaan. Hän korosti sosiaalidemokraattien ja kommunistien erona olevan sen, että edelliset vastustivat väkivaltaa. Tämä painotus on Sundströmillä paljon voimakkaampi kuin Adlerilla, joka ei periaatteellisesti hylännyt väkivaltaa luokkataistelun välineenä. Erityisesti lokakuun vallankumouksen jälkeen kirjoittamissaan artikkeleissa Adler hyväksyi Leninin näkemyksen, että proletariaatin merkitys syntyi jatkuvasta sotatilasta porvaristoa vastaan¹. Sundströmin lyhyiden kirjoitusten perusteella on kuitenkin vaikea sanoa, samastiko hän proletariaatin diktatuurin väkivaltaan.

Termin pikainen katoaminen Sundströmin teksteistä osoittaa, että hän ei ollut "uskollinen" Adlerille, joka piti erottelua esillä kirjoituksissaan vielä 1930-luvun alussakin² vaikka Otto Bauer yrittikin vakuuttaa häntä siitä, että suuri yleisö liitti sanan yleensä Venäjään ja että vain muutama oppinut pystyi ymmärtämään erot³. Kenties Sdp:ssa vakuuteltiin Sundströmille samoilla tavoilla, sillä termin katoaminen osoitti lähentymistä muun puolueen linjaan.

¹. Max Adler, Demokratie und Rätesystem. Wien 1919. Kirjassa Max Adler, Ausgewählte Schriften. Herausgegeben von Alfred Pfabigan und Norbert Leser. Wien 1981 s. 142-146; Katsoulis s. 257-259.

². Max Adler, Parteidiskussion? Wien 1932. Kirjassa Max Adler, Ausgewählte Schriften s. 304-318, erityisesti s. 313-315; Max Adler, Unsere Stellung zu Sowjetrussland. Die hauptsächlichen Fehlerquellen für die Beurteilung der russischen Revolution. Kirjassa Unsere Stellung zu Sowjetrussland. Berlin 1932 s. 162-166; Max Adler, Linkssozialismus. Notwendige Betrachtungen über Reformismus und revolutionären Sozialismus. Karlsbad 1933 s. 43-46.

³. Ks. Otto Bauer, Faschismus und die Internationale, Der Kampf, August 1933.

2.4.3. Marxilaisuus yhdistäjänä

Vaikka Sundström vastustikin "revisionisteja" ja "kommunisteja", hän ei kieltänyt kummankaan merkitystä vaan katsoi suuntataistelujen olemassaolon välttämättömäksi: "silloin esitettiin erilaisia käsityksiä yhteiskunnallisesta tilanteesta" - keskustelu puolestaan oli välttämätön oikean linjan löytämiseksi. Suuntataistelut olivat Sundströmin mukaan hedelmällisiä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että kaikki osapuolet olivat omaksuneet marxilaisuuden.¹

Sundström ei tarkemmin määritellyt, miten "marxilaisuudesta luopuneet revisionistit" olivat omaksuneet marxilaisuuden. Mutta ilmeisesti hän tarkoitti sitä, että osa revisionisteista oli omana aikanaan päätenyt käsityksiinsä tieteellisin tutkimuksin. Ainakin Sundström arvosti sillä perusteella Eduard Bernsteinia kapitalismin kukoistuskautensa huomattavana teoreetikkona ja nosti tämän jopa Karl Kautskyn ohi.²

Ilmeisesti Sundström halusi kirjoituksillaan suuntataistelujen välttämättömyydestä sanoa ennen muuta sen, että revisionistit ja kommunistit sopivat samaan työväenliikkeeseen. Hänen näkemystään suuntataisteluista dialektiikan sääntöjä noudattavina voisi tulkita siten, että oikea marxilaisuus yhdisti synteesisinä revisionismin ja kommunismin.³

Sundströmin käsitys marxilaisuudesta tieteenä tuki hänen vahvaa uskoansa reformismin ja kommunismin ylittämistä tiedon avulla: erikoisetuun ajavat työläiset oivalsivat marxismin avulla koko työväenluokan asian. Niinpä esimerkiksi kirjoitukset, joissa

¹. CS, SS 29.10.1929.

². Cay Sundström, Kaksi taistelija - Eduard Bernstein - Max Adler, Soihtu 1/1933. Luultavasti Sundström ei olisi tehnyt tätä arviota 1920-luvun lopulla - se liittyi selvästi 1930-luvun alun tarpeeseen osoittaa Kautskyn käsitysten vajaavaisuutta. Mahdollisesti arviossa näkyi myös artikkelin kirjoittaminen Bernsteinin juhlapäiväksi.

³. CS, SS 29.10.1929.

Sundström selitti, miten kapitalismin laajeneminen ei ollut enää mahdollista, olivat yksi tapa sanoa, että erityisetujakaan ei voinut enää ajaa. Sundström luotti siihen, että saadessaan selville kokonaisuuden ihmiset ikään kuin itsestään ja automaattisesti omaksuisivat sen lähtökohdakseen.¹

Sundström tunsii esimerkiksi Kautskyn ja Pannekoekin keskustelut työväenliikkeen menettelytavoista Neue Zeitissa vuosina 1910-12, jolloin Pannekoek korosti ulkoparlamentaaristen toimien merkitystä tietoisuuden luomisessa.² Silti hän ei viitannut toiminnan ja tietoisuuden yhteyteen.

Uskoa tiedon voimaan tukivat varmaankin Adlerin kirjoitukset, joissa ei juurikaan ennen vuotta 1927 viitattu mielenosoituksiin, lakkoihin tai muuhun suoraan toimintaan tietoisuutta lisäävänä tekijänä. Pfabigan korostaakin, että Adlerin mukaan luokkatietoisuus "ei synny spontaanisti, ei kamppailusta eikä arkipäivästä, vaan vain opiskelun avulla".³ Klassenkampf-lehdessäkään ei ennen vuotta 1930 korostettu ulkoparlamentaarisia toimia, vaan strategia pysytteli olennaisilta osiltaan parlamentaarisen ajattelun puitteissa.⁴

Sundströmin uskoa tietoon tuki myös suomalaisen sosiaalidemokratian ajatusmaailma: erityisesti 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa puolueessa suhtauduttiin varovaisesti lakkoihin ja muihin aktionistisiin toimiin, koska niiden yhteydessä kommunistit saattoivat päästä sekaantumaan liikehdintään.⁵ Tässä lähtökohdassa Sundström ei nähnyt porvarillisten katsomusten tunkeutumista työväenliikkeen tai deterministisen historia-käsityksen rippeitä vaan mukautui siihen.

¹. C.S., Sosialistisen tietoisuuden kehittäminen, SS 14.6.1931; C.S., Työväenliikkeen kriisi ja kapitalismin umpikuja, SS 20., 23. ja 28.6.1931.

². CS, SS 16.3.1928.

³. Pfabigan s. 209-210.

⁴. Rengstorf s. 27-28, 82-83.

⁵. Kettunen 1986 s. 299-305.

2.4.3.1. Suunnitelmalliseen ja kattavaan valistustyöhön

Työväenluokan ja -liikkeen yhtenäisyyden saavuttaminen tiedon avulla - jonkinlaisen oppimisprosessin kautta - oli Sundströmin kirjoitusten punainen lanka 1920-luvulla. Sundström pyrki ylittämään ahtaita ryhmä- ja puolue-etuja, mutta hänen suhtautumisessaan työväenliikkeen yhtenäisyyteen ja sitä luovaan politiikkaan voi nähdä samantapaista dikotomista luokittelua, joka Sakari Hännisen mukaan oli tyypillistä Max Adlerille ja Otto Bauerille: oma poliittinen linja määriteltiin ennen muuta vastustajan linjan kääntöpuolelta, jotta siten lujitettaisiin omien kannattajien luottamusta¹. Sundströmillä, joka esiintyi pelkistetyemmin kriitikkona, lähtökohta oli jopa voimakkaampi kuin Adlerilla tai Bauerilla.

Ero näkyi selvästi Sundströmin kirjoitusten puolustuksellisuudessa. Vaikka Sundström uskoikin itävaltalaisten tavoin henkisten välineiden voimaan työväenluokan yhtenäisyyden ja sen vallan luomisessa, hän ei pyrkinyt Adlerin ja Bauerin tavoin heikentämään vastustajia, laajentamaan vaikutustaan työväenluokan ulkopuolelle tai sitomaan linjaansa konkreettisiin uudistuksiin. Kun itävaltalaiset sosiaalidemokraatit pyrkivät voittamaan keskiluokkia², Sundström pitäytyi varjelemaan työväenluokan tietoisuutta: Sundström ei vielä 1920-luvulla yrittänyt lähestyä keskiluokkia -sivistyneistöä lukuun ottamatta. Mahdollisesti Sundströmille riitti se, että Sdp puhui vuonna 1930 hyväksytyissä menettelytapaohjeissa keskiluokkiin suuntautumisesta³. Tosin Sundströmin pidättyvyys oli selvä kannanotto juuri vuoden 1930 puoluekokouksen kiistoihin,

¹. Hänninen s. 49-55.

². Talonpoikien houkuttelemiseksi laadittiin erityinen maatalousohjelma, ks. Leser 1985 s. 222-227; Kulemann s. 341-342, ohjelma ja puolueen politiikka eivät kuitenkaan koskettaneet paljontaan talonpoikien kulttuuria, ks. Lehnert, s. 236. Sosiaalidemokraatit lievensivät myös kantaansa yksityisasiaksi julistettuun uskontoon korostamalla, että he eivät kamppailleet uskontoa tai vakaumusta vaan kirkkoa ja muita uskonnollisia yhteisöjä vastaan, ks. tästä Paul Michael Zulehner, Kirche und Austromarxismus. Eine Studie zur Problematik Kirche-Staat-Gesellschaft. Wien 1967 s. 169-170, 216-224, 232-235 ja Kulemann s. 342-343.

³. Vrt., miten Sdp hyväksyi itävaltalaisten sosiaalidemokraattien tapaan maa- ja metsätalousohjelman vuonna 1930, Kettunen 1986 s. 322-323.

keskitytäänkö työväenluokkaan vai suuntaudutaanko keskiluokkiin.

Puolustuksellinen asenne korostui myös Sundströmin vaatimuksessa työväenliikkeestä laajana kulttuuriliikkeenä. Hän nimittäin perusteli ajatustaan eräänlaisen vastakulttuurin luomisesta sillä, että siten estettäisiin porvarillisen maailmankatsomuksen tunkeutuminen työväestön keskuuteen. Selkeimmin ja yhtenäisimmin tavoitteet ilmenivät lokakuussa 1931 Sosialidemokraatissa julkaistusta kirjoituksesta - olihan se Työväen Sivistysliiton neuvottelupäivillä pidetty alustus.

Sundströmin lähtökohtana oli sanoutua irti porvarillisen kasvatuksen ajatuksista, joiden mukaan kasvatusta voisi olla luokkien ja poliittisten puolueiden yläpuolella. Marxiin vedoten Sundström julisti kasvatuksen olevan yhteiskunnallinen ilmiö, joka kapitalistisessa yhteiskunnassa oli hallitsevien luokkien käsissä. Sundström piti silti mahdollisena, että työläisjoukkojen keskuudessa voitaisiin sosialististen kasvatustajien avulla toteuttaa uusia kasvatusperiaatteita kapitalismin vallitessakin. Se edellytti kuitenkin luopumista ajatuksista, että kasvatusta olisi "puolueetonta" tai "epäpoliittista" - sellaisilla näkemyksillä porvaristo pyrki saamaan vaikutusta työväestön keskuudessa. Laiminlyömällä sosialistisen kasvatuksen työväenliike luisui porvarilliseen aatemaailmaan.¹

Sundström korosti voimakkaasti, että kapitalismin voittaminen oli myös sivistyksellinen kysymys. Siksi työläisten sivistystyön tuli ennen muuta tehdä työväenluokka tietoiseksi historiallisesta tehtävästään: oli luotava poliittisesti valveutuneita ja toimivia työläisiä, jotka ymmärsivät asemansa luokkana. Heidän tuli olla tietoisia ihmisten asemasta maailmassa, tapahtumien lainalaisuuk-

¹. Cay Sundström, Sosialistisia sivistysnäkökohtia, SS 16.10.1931; ks. myös C.S., Socialistisk uppfostran och kritik, TS provnummer 1/1928; Cay Sundström, Takaisin Marxiin, Kevättervehdys 1928; Cay Sundström, Uutta sosialistista kirjallisuutta. Työväen Kalenteri 1929. Helsinki 1928; Cay Sundström, Ihmisen kehitys luokkataistelijaksi, SS 2.3.1930 sekä Ernst Lähteen kanssa Työläisnuorisossa vuonna 1928 käyty kiista, Cay Sundström, Sosialistista vai "puolueetonta" sivistystä?, Työläisnuorisoso (TN) 17/1928 15.8.-1928 ja 20/1928 26.9.1928.

sista ja yksilöiden välttämättömästä toiminnasta ihmiskunnan vapauttamiseksi.¹

Sivistystyö ei ollut kuitenkaan ongelmatonta: työläiset kokivat eriarvoisuuden hyvin voimakkaasti jokapäiväisessä elämässään - työssään, asumisessaan, vaatetuksessaan, eriytymisessä omiin kaupunginosiin. Lisäksi työväestöä pyrittiin johtamaan järjestelmällisesti harhaan "koulujen, kirjallisuuden, porvarillisen sanomalehdistön, 'kansannäytäntöjen', elokuvien ym." avulla. Sivistystyötä vaikeuttivat myös työläisten perinteiset tavat ja ajan puute: taloudellisten vaikeuksien ohella tehtävät ammatillisessa ja poliittisessa liikkeessä veivät aikaa.² Myös työväenliikkeen keskityminen jokapäiväiseen reformityöhön haittasi sivistystoimintaa.³

Ilmeisesti juuri siksi Sundström teroittikin tarvetta suunnitelmalliseen, tietoiseen ja yksityiskohtaiseen marxilaiseen sivistys- ja valistustyöhön, laajan sosialistisen kasvatusjärjestelmän luomisen tärkeyttä. Sen tehtävänä oli huolehtia, että lapset joutuivat oikeaan ympäristöön ja että nuorisojärjestöissä huolehdittaisiin kasvatuksesta väittelyin. Institutionaalisesti varsinainen kasvatustoiminta oli ilmeisesti toteutettava omissa korkeakouluissa ja kerhoissa - ainakin Sundström viittasi muiden puolueiden vastaaviin laitoksiin.⁴

Sosialistisen sivistystyön tuli ulottua myös taiteeseen: teatterin, maalaustaiteen ja kirjallisuuden avulla tuli ohjata kiinnostusta sosialismiin. Työväenlehtiin oli lisäksi saatava sellaisia arvosteluja, jotka eivät liikkuneet porvarillisen kulttuurin rajoissa tai eläneet porvarillisen ideologian ilmapiirissä vaan oivalsivat taideteosten yhteiskunnallisen sisällön. Työväenteatteri ja kustannustoiminta oli saatava palvelemaan sosialistista kasvatusta. Elokuva oli Sundströmin mukaan hetken "tärkeimpiä kasvatukseenkeinoja" ja siksi porvaristo halusi "hallita sen yksin".⁵

¹. CS, SS 16.10.1931.

². CS, KT 1928; CS, SS 2.3.1930 ja 16.10.1931.

³. C.S., Sosialistisen tietoisuuden kehittäminen, SS 14.6.1931.

⁴. CS, SS 16.10.1931.

⁵. CS, SS 2.3.1930 ja 16.10.1931.

Sundströmin näkemykset erosivat sosiaalidemokraattien sivistys- ja kulttuurityöstä vastaavan Työväen sivistysliiton linjasta ennen muuta siinä, että hänelle kasvatusta, sivistys ja kulttuuri olivat selvemmin poliittisia kysymyksiä.¹ Työväen sivistysliitossa oli puolestaan taipumusta nähdä sivistystyö "puolueettomana", taloudellisen ja poliittisen kamppailun yläpuolella olevana. Erityisesti TSL:n puheenjohtaja Väinö Voionmaa hyväksyi näkemyksen, että oli olemassa inhimillistä kulttuuria, joka oli riippumatonta sen tuottaneiden ihmisten luokka-asemasta. Lisäksi TSL:ssa - toisin kuin vanhassa työväenliikkeessä - oli tehty selkeä ero toisaalta agitaation ja propagandan ja toisaalta sivistystyön välillä², kun taas Sundström ei nähnyt mitään eroa niiden välillä.

TSL:n tavoitteena oli ennen muuta työläisten yleissivistyksen lisääminen: opintotoiminnan ytimen muodostivatkin käytännöllinen valtio- ja kunnallistieto sekä Suomen valtiollinen ja yhteiskunnallinen historia - eivät niinkään ne marxilaisuuden aatteet, joista Sundström oli kiinnostunut. TSL:n opintotoiminta pyrki toki esittämään mahdollisuuksien mukaan teorian perusteet, mutta se ei välttämättä johtanut marxilaisuuteen - esimerkiksi Väinö Voionmaa näki monien marxilaisuuden teorioiden merkityksen vain joskus vallinneiden historiallisten olojen kritiikkinä.³

Sundströmin ja TSL:n vanhemman polven erot pohjasivat paljolti erilaiseen kokemustaustaan. TSL:n perustaja Väinö Voionmaa omaksui jo silloin nuorena kansanvalistajana käsityksen kulttuurista yleisenä hyvänä.⁴ Niinpä väitteet puolueettoman kasvatuksen

¹. Vrt. CS, SS 16.10.1931.

². Työväen sivistysliitosta ks. Jorma Kalela, Työväen Sivistysliitto 1919-1979. Tutkimussuunnitelma. Helsinki 1978 s. 13-21; Väinö Voionmaasta ks. Aimo Halila, Väinö Voionmaa. Helsinki 1962 s. 167, 258-264.

³. Kalela 1979 s. 13-21; Olavi Hurri, Väinö Voionmaa. Kirjassa Tiennäyttäjät 2. Toimittanut Hannu Soikkanen. Rauma 1967 s. 240-241.

⁴. Halila s. 84-92; ks. myös Vesa Kurkela, Tanhuten valistukseen. Musiikkivalistus ja perinnetyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitossa. Helsinki 1986 s.40.

mahdottomuudesta herättivät hämmennystä TSL:ssä.¹ Nuoremman sukupolven edustajana Sundström puolestaan halusi voimakkaammin päästä eroon vallitsevasta kulttuurista, joka oli aiheuttanut mm. maailmansodan.

Erojen ohella löytyi yhtäläisyyksiäkin: sekä Voionmaalle että Sundströmille sosialismi merkitsi tavoitteena ihmisyyden, järjen ja moraalien periaatteiden toteutumista. Yleisesti Voionmaan "suuret linjat" ja älyllisten ja tiedollisten harrastusten korostaminen vastasivat hyvinkin Sundströmin näkemyksiä.² Lisäksi TSL:n lehdessä Työläisopiskelijassa keskusteltiin 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa sivistystyön suunnasta, sen sisällön suhteesta tieteelliseen tuuteen ja puolueettomuuteen. Näissä kirjoituksissa tuli esiin samankaltaisia ajatuksia kuin Sundströmin artikkeleissa marxismista.³ Lehdessä kirjoitettiin myös työväenliikkeen sivistystoiminnan ulottamisesta kulttuurin eri alueille.⁴

2.4.3.2. "Uusia ihmisiä"

Kasvatuksen merkityksen korostaminen oli Suomen työväenliikkeessä vähäistä Keski-Eurooppaan verrattuna, jossa reagoitiin aktiivisesti työajan lyhenemiseen ja työläisten vapaa-ajan kasvuun. Kasvatustyön painottamista on pidetty myös kompensationsa poliittisen ja taloudellisen vallan vähenemiseen vallankumousvaiheen jälkeen sekä teoreettisena reaktiona mekanistiseen marxismi-tulkintaan.

¹. Ks. esim. Työväen omatoimisen sivistystyön puolueettomuus, TO n:o 5, marraskuu 1928 pk; P(ekka) R(ailo), Ajatuksia sosialistisesta kasvatuksesta, TO n:o 1, tammikuu 1929, jossa kirjoittaja moittii Max Adleria siitä, että tämä käyttää "vakiintuneen merkityksen saaneita sanoja" toisessa merkityksessä kuin muut.

². Voionmaasta ks. Halila s. 165, 255-256.

³. Kirjoituksista ks. esim. A(rvi) H(autämä)ki, Tieteellinen totuus ja yhteiskuntatieteet, TO, n:o 2, helmikuu 1929; K.H.Wiik, Työväen sivistystyö ja puolueettomuus, TO n:o 6, syyskuu 1929; A.H:ki, Työväenliikkeen uusiutuminen ja sivistystyömme, TO n:o 8, marraskuu 1929 pk. Sundström osallistui keskusteluun artikkeleilla Marxilaisuus yhteiskuntatieteenä, TO n:o 7, lokakuu 1929 ja Yhteiskunnallinen luonne Marxin teorioissa, TO n:o 3, maaliskuu 1930.

⁴. Työväenliikkeen osuus kansan sivistystyössä, TO n:o 1, tammikuu 1930 pk.

Monet Keski-Euroopan marxistit "löysivät uudelleen" subjektiivisen tekijän - mm. Karl Korsch, Georg Lukacs, Otto Rühle ja Max Adler pohtivat kirjoituksissaan ihmisten toiminnan merkitystä historiasa.¹ Suomessa heistä tunnetuimmaksi tuli Max Adler - hänen vuonna 1924 ilmestynyt kirjansa *Neue Menschen* suomennettiin neljä vuotta myöhemmin.

Uusia ihmisiä oli pohjimmiltaan "teoreettinen tutkimus kasvatuksen sosiologisesta merkityksestä".² Adler pyrki selvittämään kasvatuksen merkitystä yhteiskunnallisessa kehityksessä ja sen asemaa sosialistisen teorian perusteluissa. Hän päätyi käsitykseen, että kasvatusta oli erittäin tärkeää sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän puolesta käytävässä kamppailussa - se oli jopa tärkeämpää kuin luokkataistelun taloudellinen aspekti.³

Adlerin kirja oli myös kritiikkiä Saksan ja Itävallan työväenliikkeiden varhaisia kasvatuskäsityksiä kohtaan. Niiden mukaan täytyi "oikean kasvatuksen olla täysin puolueetonta kaikkiin valtiollisiin ja yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin nähden" - sen päämäärä oli yleisinhimillinen kulttuuri.⁴ Adler moitti voimakkaasti "yleisinhimillisen kulttuurin" "naiivia" hyväksymistä ja käytti osan kirjaansa selvittääkseen kasvatuksen historiaa ja sen yhteyttä vallitsevan järjestelmän säilyttämiseen.⁵ Adlerin mukaan kasvatusta ei voinut olla puolueetonta, koska sen täytyi ottaa kantaa konkreettiseen historialliseen kehitykseen.⁶

Osoitettuaan puolueettoman kasvatuksen mahdottomuuden Adler pyrki määrittämään "yhteiskunnallisen kehityksen hyväksi" toimivaa kasvatusta. Se oli suuntautumista tulevaisuuteen, henkistä, intellektuaalista ja tahdonmukaista vapautumista vanhasta porvaril-

¹. Weidenholzer 1981 s. 60-66; Wilfried van der Will-Rob Burns, *Arbeiterkulturbewegung in der Weimarer Republik. Eine historisch-theoretische Analyse der kulturellen Bestrebungen der sozialdemokratisch organisierten Arbeiterschaft*. Frankfurt/M 1982 s. 32-40, 74-88.

². Max Adler, *Uusia ihmisiä*. Helsinki 1973 (1928) s. 34.

³. Weidenholzer 1981 s. 68-73, Weil s. 176-179, 188-189.

⁴. Adler 1973 (1928) s. 50.

⁵. Emt. s. 37-44.

⁶. Emt s. 61-62.

lisesta maailmasta, yksityisomaisuuden ja luokkavaltion ideologian ylittämistä sekä eläytymistä uuteen oikeus- ja yhteiskuntakäsitykseen, joka ei perustunut yksityiseteun vaan yhteispyrkimykseen. Tavoitteena oli vapautuminen "kaikista uskonnon ja moraalien, tapojen ja oikeuden alalla jo aikoja sitten sisällyksettömäksi tulleen menneisyyden perintötavoista". Näin tavoiteltiin uusia ihmisiä, joille moraalien, oikeuden ja kulttuurin kehittäminen oli "puolueasia".¹

Vaikka Adler halusikin irrottautua "porvarillisesta maailmasta", hän ei kokonaan kieltänyt aiempaa kulttuuria. Kaikkeen kasvatukseen oli pikemminkin liityttävä "tutustuminen vanhan kulttuurin suuriin ajatuksiin, uudenajan runouden ja ajattelutyön välittäminen, mielen suuntaaminen taideteoksiin, mutta ennen kaikkea Saksan klassisen filosofian suurenmoisen laajuuden ja syvällisyyden aukaiseminen ja sen yhteiskunnallisen sisällyksen, ihmisuysajatuksen esittäminen". Sen lisäksi kasvatukseen oli kuuluttava tietoja luonnosta ja historiasta sekä yhteiskunnallisen prosessin taloudellisesta lainmukaisuudesta. Ne loivat "henkisen yhteisomaisuuden, jota yhteiskunnallisen vallankumouksen idealismi" edellytti ja edisti.²

Vaikka Max Adler halusikin "uusia ihmisiä", hän ei puuttunut paljoakaan vaatimuksen käytännön toteutukseen. Itävallan sosiaali-demokraattien kasvatustyössä siitä pitivät huolta ennen muuta henkilöt, jotka olivat orientoituneet Alfred Adlerin yksilöpsykologian mukaan. Sekä Josef Luitpold Stern että Otto Felix Kanitz puhuivat ensimmäisinä lapsuusvuosina syntyvästä "elämäntasosta", joka seurasi ihmistä läpi elämän. He arvelivat vanhempien synnyttävän monissa työläiskodeissa alemmuudentunnetta lapsissaan, mikä oli ristiriidassa työväenluokan vapauttamistehtävän kanssa. Sosialistisen kasvatustoiminnan tavoitteena olikin saattaa yksityisen ihmisen "elämäntaso" sopusointuun työväenluokan historiallisen tehtävän kanssa: oli poistettava proletariaatin kasvatuksesta se,

¹. Emt. s. 65-69.

². Emt. s. 84-85.

mikä merkitsi herruutta.¹

Tämä näkemys soveltui parhaiten lasten ja nuorten kasvatukseen. Totesihan Max Adlerkin, että sosialistinen kasvatustoteutus parhaiten, "jos voitaisiin temmata proletaarilapsia jo ruumiillisestikin vanhan maailman syleilystä, jos he siis saisivat kasvaa omissa sosialistisissa kasvatus- ja opetuslaitoksissa jo alun pitäen".² Lapsiin ja nuoriin suuntautuminen merkitsi sitä, että sosialistisessa kasvatuksessa kiinnitettiin paljon huomiota tunteisiin ja elämyksiin. Toisaalta luokkayhteiskunnan arvioitiin poistavan tunteen ja älyn luonnollista yhteyttä ja haluttiin palauttaa se kasvatuksella.³

Yhteenkuuluvuuden tunteen voimistaminen saikin tärkeän sijan itävaltalaisien sosiaalidemokraattien kasvatustoiminnassa. Erityisesti proletaariset juhlat valjastettiin edistämään kasvatusta solidaarisuuteen ja tukemaan sosialismin kokemista.⁴ Sosiaalidemokraattien kulttuuripolitiikka pyrki vastaamaan myös uuden ajanviesteollisuuden haasteisiin - kaupallisen elokuvan vastapainoksi pyrittiin tarjoamaan "hyviä" elokuvia.⁵ Autoistumiseen yritettiin vastata kehittämällä omaa lomakulttuuria.⁶

Vaikka kulttuuritoiminnalla - ja "tunnekasvatuksella" - olikin tärkeä sija itävaltalaisien sosiaalidemokraattien sivistystyössä, tietopuolista kasvatusta ei suinkaan laiminlyöty. Erilaiset luennot, luentosarjat ja kurssit sekä Wienin puoluekoulussa että työväenkorkeakouluissa auttoivat lisäämään tiedollista tuntemusta

¹. Weidenholzer 1981 s. 77-81; Wolfgang Neugebauer, Bauvolk der kommenden Welt. Geschichte der sozialistischen Jugendbewegung in Österreich. Wien 1975 s. 149-151; Wolfgang Neugebauer, Sozialdemokratische Jugend und Erziehungsbewegung. Kirjassa Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945. Wien 1981 s. 60-61, Weil s.431-436.

². Adler 1973 (1928) s. 90.

³. Weidenholzer 1981 s. 82; Helmut Uitz, Die österreichische Kinderfreunde und Roten Falken 1908-1938. Beiträge zur sozialistischen Erziehung. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Salzburg. Salzburg 1975 s. 454-482; Neugebauer 1975 149-151; Neugebauer 1981 s. 61-63.

⁴. Weidenholzer 1981 s. 75-76, 180-192; Alfred Pfoser, Literatur und Austromarxismus. Wien 1980 s. 70-78.

⁵. Weidenholzer 1981 s. 207-215.

⁶. Emt. s. 215-219.

työväenliikkeestä ja sosialismista.¹

Sundström tai muut suomalaiset sosiaalidemokraatit eivät varmaankaan tunteneet perinpohjin itävaltalaiden toveriensa kasvatustoiminnan lähtökohtia - tieto siitä rajoittui paljolti Max Adlerin kirjoituksiin ja Väinö Meltin näkemisiin. Sundströmiä yhdisti itävaltalaisiin kuitenkin kasvatuksen korostaminen muun toiminnan kustannuksella. Lähtökohta sopi hyvin Sundströmin taustaan: myös Clarté-liike korosti vallankumouksen olevan henkinen.

Sundström näyttää mieltyneen erityisesti Adlerin ajatukseen siitä, että politiikka ja kasvatustaku kuuluivat ehdottomasti yhteen. Varhaiskirjoituksissaan hän hyödynsikin näkemyksiä puolueettoman kasvatustuksen mahdottomuudesta. Siihen tarrautumisen Sundström katsoi olevan tulosta porvariston vaikutusvallasta työväenliikkeessä. Hän näki kuitenkin porvariston "harhaanjohtavan" työväenluokkaa tietoisemmin kuin Adler². Tähän tulkintaan Sundströmiä ilmeisesti ajoi Suomen yhteiskunnallinen tila: porvariston valta ja työväenluokan "harhaanjohtaminen" saattoi näyttää totaalilaiselta - varsinkin henkilöstä, jolla ei ollut kovin paljon yhteyksiä työväestöön. Toisaalta Sundström saattoi yrittää sanoa, ettei "uusien ihmisten" luominen ollut mahdollista, jos työväenluokan tietoinen osa ei irrottautuisi porvarillisen yhteiskunnan kasvatustprosessista.

Sundström painotti artikkeleissaan sivistystoiminnasta voimakkaammin tietoa kuin Itävallan sosiaalidemokraattien kasvatustoitiminnan käytännön järjestäjät. Hänen kirjoituksissaan pääpaino oli tietoa välittävissä lehdissä ja opistoissa.³ Näin hän pitäytyi hyvin selkeästi Max Adlerin painotuksissa ja vaatimuksessa, että kasvatust ei saanut jäädä vain tunnepitoisen torjumisen tasolle vaan sen oli johdettava tieteelliseen tietoon⁴.

¹. Emt s. 105-155.

². Ks. esim. CS, KT 1928.

³. Vrt. esim. Cay Sundström, Sosialistinen agitaatio, SS 24.3. 1930; CS, SS 14.6. ja 16.10.1931.

⁴. Max Adler, Die Aufgaben der marxistischen Arbeiterbildung. Dresden 1926 s. 9.

Sundström sivuutti kulttuuritoiminnan varsin lyhyesti eikä yrittänyt laajemmin selittää sen järjestämistä. Näin hän ei myöskään esittänyt vaatimuksia arkielämän muuttamisesta, mikä oli tyypillistä sekä itävaltalaiselle että saksalaiselle kulttuuriliikkeelle¹. Puuttumattomuus vastasi Sundströmin yleistä lähtökohtaa: ei tule puuttua käytäntöön. Näin hän ei syyllistynyt liiaksi moralisoimaan työläisten tapoja tai esittämään vaateita, jotka sopivat varsin huonosti heidän elämänmahdollisuuksiinsa². Toisaalta hän ei myöskään nähnyt työläisten omassa keskuudessa syntyvän toiminnan ja kulttuurin merkitystä "vastakulttuurin" luomisessa eikä osannut rohkaista näitä muotoja.

Sundström oli jossain määrin omaksunut itävaltalaisten lähtökohtia siitä, että työläislapsset oli saatava varhain "oikeaan ympäristöön".³ Referoidessaan Richard Wagnerin⁴ kirjaa *Der Klassenkampf um den Menschen* Sundström viittasi siihen, miten monet työläiset käyttäytyivät kodeissaan yksinvaltiaina ja miten lapsista tuli "nöyriä palvelijoita ja palkkaorjia", jos heidät kasvatettiin tuon hengen mukaisesti. Hän ei kuitenkaan viitannut suoraan psykologisiin perusteluihin, vaikka totesikin porvarillisen yhteiskunnan vaikuttavan työläisten tunteisiin.⁵

2.4.3.3. "Nuorisorintamat"

Adlerin vaatimus "uusista ihmisistä" ja se, että itävaltalaiset kasvatusteoreetikot korostivat nuorten kasvatuksen merkitystä, ilmeisesti inspiroivat Sundströmiä niihin kirjoituksiin, joissa hän

¹. Weidenholzer s. 71-86; van der Will-Burns s. 242-244; Michael Scholing-Franz Walter, *Der "Neue Mensch". Sozialistische Lebensreform und Erziehung in der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung Deutschlands und Österreichs*. Kirjassa *Solidargemeinschaft...* s. 255-256.

². Saksassa tällaistaakin esiintyi, vrt. Scholing-Walter ems.

³. CS, SS 16.10.1931.

⁴. Richard Wagner oli Itävallan sosiaalidemokraattien sivistystoiminnan keskeisiä hahmoja, joka toimi mm. ammattiyhdistysliikkeen sivistystoiminnan kehittämiseksi, Glaser s. 344-346.

⁵. CS, SS 2.3.1930; ks. myös CS, KT 1928.

vuosina 1930-31 viittasi nuorten ja vanhojen välisiin näkemuseroihin. Sitä lienevät tukeneet myös Keski-Euroopan sosiaalidemokraattisissa nuorisjärjestöissä vallinneet tunnot, joiden mukaan "nuorisossa oli tulevaisuus".

Sundström yritti noissa kirjoituksissaan eritellä yleisesti nuorten sosiaalistumistaustaa: nuorten ja vanhojen välillä oli aina ollut erimielisyyksiä, mutta 1920-luvun lopulla niiden ajankohtaisuutta selitti paljolti maailmansodan vaikutus. Rintamalla olleisiin sota oli lyönyt moraalisen ja henkisen leimansa, se oli saattanut naiset tuotantoon ja muuttanut siten suhtautumista perheeseen.¹ Taloudellinen lama oli täydentänyt sodan vaikutuksia repäisemällä nuoret irti tuotantoprosessista.² Sundström ei pyrkinyt etsimään sodasta sivussa olleen Suomen nuorison erityispiirteitä, erittelemään kansalaissodan merkitystä suomalaisille nuorille, vaan tyytyi yleiseen toteamukseen.

Vanhempi sosiaalidemokraattinen polvi ei ollut Sundströmin mukaan yrittänyt kovinkaan usein ymmärtää entisen ja senhetkisen nuorison eroja vaan oli liian helposti todennut entisen nuorison olleen parempaa. Puolueessa nuoret eivät olleet saaneet ymmärrystä harrastuksilleen - Suomessakin oli saanut liikaa sijaa näkemys, että politiikkaan oltiin kypsiä vasta "harmaahapsisina". Erityisesti puoluebyrokratia oli kummeksinut nuorison aatteellisuutta ja innostusta. Sundström väittikin hyvin voimakkaasti, että "nykyhetki" ja "ministerisosialismi" eivät kiinnostaneet nuorisoa - se tarvitsi vallankumouksellisia ja sankarillisia ihanteita ja sille oli puhuttava sosialistisista päämääristä. Sdp:ssa erityisesti Tannerin johtama siipi oli ollut ylimielinen ja välinpitämätön nuorisoliikettä kohtaan.³

Välinpitämättömyys ja reformistinen politiikka selittivät myös sitä, miksi nuoret kapinoivat sosiaalidemokraattisessa puolueessa.

¹. C.S., Stundens krav, Abl 25.2.1931; ks. myös Cay Sundström, Nuoriso ja puoluekokous, SS 1.2.1930.

². C.S., "Kristidsungdom", Abl 11.12.1931.

³. Cay Sundström, Ungdomen och soc.dem. partikongressen, TS 1/1930 Januari 1930; Cay Sundström, Ungdomes politisering, TS 4/1930 April 1930; CS, SS 1.2.1930.

Sundström halusi kuitenkin muistuttaa loppuvuodesta 1931, ettei poliittinen toiminta puolueessa merkinnyt kapinaa sitä vastaan vaan työtä aktivoitumisen puolesta: oli muokattava mieliä puolueessa¹.

Sosiaalidemokraattien välinpitämättömyyden takia ei ollut ihme, että fasismi ja bolsevismi vetivät nuorisoa puoleensa: ne antoivat tilaa sen tunteille ja toiminnalle. Sundström ei kuitenkaan ollut tyytyväinen tällaiseen "heittäytymiseen". Se oli osoitus nuorison "tunnetradikalismista": nuoret olivat erilaisten tuntemusten vallassa syöksyneet liikkeeseen - fasistiseen tai bolsevistiseen. Sundström vaatikin "tunnetradikalsimin" kurissapitämistä "järkikiradikalismiin" avulla: vallankumouksellisen tahdon omaksuminen oli mahdollista vasta, kun ymmärsi laajemmin kapitalistisen tuotantotavan luonnetta ja niitä tekijöitä, jotka johtaisivat sen häviöön.²

Siksi sosialistista valistustyötä oli voimistettava. Myös puolueen ja ammattiyhdistysliikkeen oli ryhdyttävä taistelemaan nuorisosta, jotta se ei joutuisi "maailmasta vieraantuneiden anarkististen 'vallankumousliikkeiden' uhriksi". Sitä varten nuorisolle oli saatava omat toimintakentät, joita oli tuettava aineellisesti ja henkisesti.³ Nuorison oli myös päästävä selvemmin mukaan puolue-elämään. Esimerkkinä Sundström piti vielä vuonna 1931 Itävaltaa, jossa nuoriso oli osoittanut aktiivisuutensa parlamenttivaaleissa: nuoret olivat järjestäneet suuria joukkotapaamisia, inspiroineet katutapaamisia, tehneet omia lentolehtisiä, luoneet puhekuoroja, esittäneet vaalilauluja, jne.⁴

On vaikea arvioida, missä määrin Sundströmin arvio nuorison toimintatarmon tukahduttamisesta vastasi tilannetta Suomen sosiaalidemokraattisessa työläisnuorisoliikkeessä. Osittain ne ilmeises-

¹. CS, Abl 11.12.1931.

². Cay Sundström, Aktiv socialistisk agitation bland ungdom!, TS 2/1930 februari 1930; CS, TS 4/1930; CS, Abl 25.2.1931; C.S., Ungdomens front, Abl 3.6.1931.

³. CS, TS 4/1930; CS, Abl 3.6.1931.

⁴. C.S., Ungdomen in i rörelsen!, Abl 28.1.1931; ks. myös C.S., Ungdom, med i politiken, Abl 11.9.1931.

ti heijastivat yleisempiä tuntemuksia¹. Toisaalta työläisnuorisoliitossa suhtauduttiin varsin epäillen ja varovaisesti yksilöllisyyttä ja erilaisuutta korostaviin ratkaisuihin.²

Osan Sundströmin kirjoituksista voikin nähdä enemmän tai vähemmän tietoisina puheenvuoroina nuorisoliiton suunnasta ja sen puheenjohtajuudesta - Sundström hävisi IV edustajakokouksessa puheenjohtajuuden äänin 28 - 15.³ Vuoden 1930 artikkelit puolestaan olivat vihjeitä puoluekokoukselle. Tannerin ja tämän suuntauksen moitteissa saattoi tuntua myös Tannerin edellisvuoden piikittely Sundströmille artikkelien kääntämisestä.

On silti selvää, että ajankohtaiseksi aihetta tekivät Suomen tilanteen ohella Keski-Euroopan sosiaalidemokraattisen nuorison äänet. Erityisesti Sundströmin viittaukset "nuorisointamaan"⁴ osoittivat yhteyttä Saksan Jungsozialisten-liikkeeseen.

Vuonna 1920 Kasselin puoluekokouksessa perustettu Jungsozialisten-liike oli varsinaisen nuorisoliittolaisiän - Sozialistische Arbeiter Jugend rajoittui 14-18-vuotiaisiin - ylittäneiden tapa tiivistää yhteistyötään. Se oli toisaalta tulosta sodan aikana syntyneestä tyytymättömyydestä, jonka institutionalisoimiseen puolue oli valmis säilyttääkseen vaikutustaan nuorisossa - äänioikeusikäraja laskettiin Saksassa vuonna 1919 25 vuodesta 20:een.⁵

¹. Vrt. keskustelu puolueen ja lehtien yliolkaisesta suhtautumisesta liittoon III edustajakokouksessa vuonna 1928, Pöytäkirja Sos.-dem. työläisnuorisoliiton III:sta edustajakokouksesta Helsingissä 27-28 p:nä toukokuuta 1928. Helsinki 1928 s. 16-17, ja keskustelu liiton suhteesta puolueeseen IV edustajakokouksessa 1931, Pöytäkirja Sos.-dem. työläisnuorisoliiton IV:sta edustajakokouksesta Helsingissä 17-18 p:nä lokakuuta 1931. Helsinki 1932 s. 18-19.

². Atos Virtanen esitti IV edustajakokoukselle, että annettaisiin tukikannanotto sotapalveluksesta omantunnonsyistä kieltäytyville. Ehdotus kuitenkin raukesi kannatuksen puutteeseen - puheenvuorossa katsottiin esityksen vain sotkevan käsitteitä ja vähentävän sosiaalidemokraattisten rauhanpyrkimysten arvoa, ks. emt. ptk s. 21-22.

³. Työläisnuorisoliiton kokous on päättynyt, SS 19.10.1931.

⁴. Ks. esim. CS, Abl 3.6.1931.

⁵. Reinhard Lüpke, Zwischen Marx und Wandervogel. Die Jungsozialisten in der Weimarer Republik 1919-1931. Marburg 1985 s.17-19; Martin Martiny, Sozialdemokratie und junge Generation am Ende der

Nuorten itsenäistymistä osoitti se, ettei Jungsozialisten-ryhmä ollut yhtä tarkkaan puolueen valvonnassa kuin sodan edellä toimineet nuorisjärjestöt. Jungsozialistien toiminta rajattiin kuitenkin entiseen tapaan kasvatustyöhön. Ryhmässä oli alusta alkaen erilaista suhtautumista puolueeseen ja sen harjoittamaan politiikkaan. Vasemmiston voitettua ryhmän sisäisissä kiistoissa vuosina 1925-26 liikkeen lehti Jungsozialistische Blätter alkoi tuntua terävänä piikkinä puolueessa: se kritisoi SPD:n käsityksiä valtiosta, koalitiosta, puolustuskysymyksestä, fasismista ja moitti puoluetta yleisesti passiivisuudesta. Kritiikki ja itsenäistymispyrkimykset johtivat siihen, että ryhmä hajotettiin Leipzigin puoluekokouksen päätöksellä kesäkuun alussa 1931. Samalla Jungsozialistische Blätter -lehti lakkasi ilmestymästä - sen tilalle perustettiin yksityishenkilöiden toimittama Sozialistische Jugend.¹

Sundström seurasi Jungsozialisteja ainakin Jungsozialistische Blätter -lehden välityksellä ja tunsikin näin ryhmän lähtökohtia varsin hyvin. Sen sijaan hänen tietonsa Itävallan sosiaalidemokraattien nuorisotyöstä olivat vähäisemmät, vaikka hän pitikin sitä esikuvallisena.

Itävallan sosiaalidemokraattinen nuorisoliike kiinnitti erityistä huomiota kasvatukseen. Se korosti sosialistista tunnekoulutusta: maailmankatsomus ja tahto olivat pääasiassa tunnepitoisia. Lisäksien oli helpompi vaikuttaa kuin rationaalisella selittämällä. Tunnekasvatuksen keskeisiä välineitä olivat erilaiset juhlat ja symbolit, joiden avulla luotiin yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Tunnekoulutusta seurasi ymmärryskoulutus, joka oli ennen muuta johdatusta "itsenäiseen sosialistiseen ajatteluun". Nuorisoliikkeessä kasvatusta solidaarisuuteen ja luokkatietoisuuteen tapahtui moraalisena kasvatuksena avulla: liikkeen edut oli asetettava yksityisten käsitysten ja tarpeiden edelle, oli vapaaehtoisesti

Weimarer Republik. Kirjassa Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung 1927-1933. Herausgegeben von Wolfgang Luthardt. Zweiter Band. Frankfurt am Main 1978 s.57.

¹. Lüpke s. 78-135, 190-218, 241-245; Martiny s. 57-62; Winkler 1985 s. 365-367, 371-372.

suuntauduttava yhteisöön. Kasvatuksessa korostettiin mm. terveitä elämäntapoja.¹

1930-luvun alussa nuorisjärjestön toimimista pelkästään kasvatusjärjestönä alettiin kritisoida. Tyytymättömyyttä voimisti maan valtava nuorisotyöttömyys. Nuorisajohtajat Felix Otto Kanitz ja Karl Czernitz vaativatkin nuorisolle suurempaa itsenäisyyttä Heimwehrin ja kansallissosialistien vastaisessa taistelussa.² Puoluejohto suhtautuikin Itävallassa nuorisoon joustavammin kuin Saksassa: vuoden 1932 aikana "nuorille aikuisille" luotiin oma yhteisö "Jungfront", jonka poliittista aktiivisuutta ohjattiin kuitenkin tiukasti puolueesta.³

Perusteellisempaa kritiikkiä esitti kesällä 1931 ilmestynyt Ernst Fischerin⁴ kirja *Krise der Jugend*, jossa yritettiin artikuloida Itävallan nuorison tilaa psykologisesti. Fischerin mukaan nuorison kriisi ei ollut vain taloudellinen vaan myös maailmankatsomuksellinen ja seksuaalinen. Pulan maailmassa varttunut nuoriso kärsi alemmuudentunteesta, jota se yritti ylikompensoida mutta ei työn puutteessa löytänyt siihen keinoja. Niinpä nuorison valtasikin toivottomuus, johon kytkeytyi kapinointi aiemman sukupolven rationalistisuutta vastaan. Samalla se suuntautui myös poliittista demokratiaa vastaan. Urheilu korvasikin nuorisolle politiikkaan osallistumisen: siinä yhtyivät persoonallisuuden ja yhteisöllisyyden ohella sankaruus ja ryhmäkuri. Fischer katsoi myös sosiaalidemokraattisen nuorisoliikkeen kasvatustoiminnassa olevan samanlaisia piirteitä - hän arvosteli sen urheilukeskeisyyttä, heroismia, kuria, kilpailuhenkeä ja seksuaalisuuden tukahduttamista.⁵

Vaikka Sundström tarkastelikin sukupolvien eroja samaan tapaan kuin

¹. Neugebauer 1975 s. 149-151; Neugebauer 1981 s. 60-64.

². Rabinbach s. 65-66; Neugebauer 1975 s. 125-130, 133-134, 191-192, 202-204; Neugebauer 1981 s. 58-59.

³. Rabinbach s. 75-78; Neugebauer 1975 s. 130-134.

⁴. Ernst Fischer oli Arbeiter-Zeitungin kulttuuritoimittaja, ks. Rabinbach s. 70-71.

⁵. Ernst Fischer, *Krise der Jugend*. Wien 1931 s. 15-17, 32, 72-78, 83-89.

saksalaiset ja itävaltalaiset kumppaninsa, hän rajoittui esitteleeseen lähtökohtaeroja. Hän ei liioin hyödyntänyt yhtä paljon psykologista tarkastelutapaa kuin Fischer, jonka teksteissä näkyi Itävallan keskeinen asema psykologian kotimaana ja myös Itävallan sosiaalidemokraattien yhteys siihen¹.

Sundström sukelsi myös nopeammin puolueen sisälle kuin saksalaiset tai itävaltalaiset nuorsosialistit² eikä puuttunut arkielämään, vaikka olisi voinutkin osoittaa, miten arkipäivän patriarkaaliset ja autoritaariset suhteet siirtyivät helposti työväenliikkeen sisällekkin. Sundström ei liioin vaatinut "arkipäivän politisomista" kuten Jungsozialistit³.

Vaikka Sundström pitikin Itävallan sosiaalidemokraattien nuorisotoimintaa jonkinlaisena ihanteena, hän ei seurannut sitä varauksitta. Hän ihaili toki Itävallan sosiaalidemokraattien juhlia ja niiden ulkoisia tunnusmerkkejä - ja siten tunteisiin vaikuttavia tekijöitä - mutta korosti kuitenkin aina järkeä enemmän kuin tunnetta. Se saattoi osittain johtua spontaanisuuden vastustamisesta - spontaanisuus liittyi tunteisiin. Ilmeisesti Sundström seurasi tässä Max Adlerin esimerkkiä: vaikka Adler painottikin ihanteellisuuden merkitystä nuorison vetämisessä työväenliikkeeseen, ihanteellisuus oli johdettava yhteiskunnan ja politiikan tuntemuksesta, marxismista⁴. Samassa hengessä Sundström moitti suomalaisten sosiaalidemokraattisten nuorisjärjestöjen toimintaa: nuorisosastot tyytyivät yhdessäoloon ja pelkkään seurusteluun mutta laiminlöivät opiskelun.⁵

¹. Wilhelm Reichin ajatuksilla ja toiminnalla oli yhteyttä Fischerin kirjoituksiin, ks. Rabinbach s. 66-72.

². Itse asiassa saksalaisilla ja itävaltalaisilla nuorilla oli suurempi syy kritiikkiin, sillä molemmissa puolueissa puoluejohto pysyi vakaammin samana kuin Suomessa, jossa sentään puolueen eri suuntausten väliset voimasuhdevaihtelut vaikuttivat jossain määrin puoluejohdon koostumukseen, vrt. Könke s. 7-14; Kulemann s. 313-317.

³. Ks. Scholing-Walter s. 255.

⁴. Max Adler, Jugend und Politik, Jungsozialistische Blätter 11/1930.

⁵. CS, TS 8/1929.

3. Akateeminen Sosialistiseura 1931-1934

3.1. Työväenliikkeeseen suntautuva ylioppilasjärjestö

3.1.1. ASS kiinteytyy

Kun Cay Sundström 20.10.1931 valittiin ASS:n puheenjohtajaksi¹, se merkitsi muutosta hänen rooliinsa kirjoittavana intellektuellina - hänen oli vastattava laajemman yhteisön työstä ja sopeuduttava siihen. Toiminta Helsingfors soc.-dem. ungdomsklubbin ja Finlands svenska socialdemokratiska ungdomsklubbars centralkommittén puheenjohtajina sekä Till Stormsin vastaavana toimittajana olivat ilmeisesti jossain määrin koulinneet Sundströmiä tällaiseen toimintaan.²

Sundströmin paluu ASS:n johtokuntaan on hieman epäselvä asia. Sen voi tietenkin nähdä johtopäätöksenä "nuorisorintama"-kirjoituksista: ASS sai käydä sellaisesta. Suunnitelmat oman lehden perustamisesta saattoivat voimistaa tätä tulkintaa. ASS:n puheenjohtajuutta - "sivistyneistörintaman" johtamista "nuorisorintaman" sijasta - voi myös pitää eräänlaisena lohdutuspalkintona: paria päivää aiemmin Sundström hävisi äänestyksen työläisnuorisoliiton puheenjohtajuudesta.³

Uuden puheenjohtajan ja ennen muuta uusien jäsenten saaminen⁴ piristivät ASS:aa: keskustelutilaisuudet ajankohtaisista aiheista lisääntyivät, opintokerhotoiminta tiivistyi ja tunkeutuminen yliopistolle voimistui. Lisäksi seura alkoi julkaista omaa lehteä.

¹. ASS:n vuosikokous (vk) 20.10.1931, ASS:n pöytäkirjat, ASS:n arkisto, Kansan Arkisto (KA). Ks. myös ASS:n puheenjohtajaksi tov. Cay Sundström, SS 22.10.1931.

². Raoul Palmgren ei tosin pitänyt Sundströmiä kovin hyvänä käytännön miehenä, ks. R.Palomeri, 30-luvun kuvat. Helsinki s. 227.

³. Työläisnuorisoliiton kokous on päättynyt, SS 19.10.1931. Sundström hävisi Aleksii Lehtoselle äänin 28 - 15.

⁴. Kesäkuun lopussa 1931 ASS:ssa oli jäseniä 28, vuoden lopussa jo 39, ks. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Tilastollisia tietoja Puolueen asemasta v. 1929-31 ja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1931. Helsinki 1932. s. 2. ASS:n toimintakerptomuksen mukaan jäseniä oli vuoden 1931 lopussa 41, ASS:n toimintakertomus (tk) kaudelta 1931-32 (20.10.1931-25.10.1932), ASS:n arkisto, KA.

Näin ASS:sta tuli aiempaa selvemmin kiinteä kokonaisuus: ulospäin esiinnyttiin enemmän ASS:na eikä yksittäisinä sosialistisina intellektuelleina. Sille loi hyvää pohjaa myös se, että monet uudet jäsenet pitivät juuri ASS:aa tärkeimpänä toimintakenttänään. Myös lapuanliikkeen pahimpien hulinoiden laantuminen lienee myötävaikuttanut ASS:n elpymiseen.

ASS:n kokouksissa puhuttiin Sundströmin tultua puheenjohtajaksi vielä paljon sivistyneistön ja työväenliikkeen suhteesta.¹ Seurassa päätettiin kuitenkin, että kokouksiin hankitaan alustajia työväenliikkeen eri aloilta.² Sillä ilmeisesti pyrittiin pitämään ASS:aa kiinteämmässä yhteydessä työväenliikkeen sisäisiin kysymyksiin.

Kokouksissa alkoivatkin saada vähitellen sijaa talouskriisi ja siihen liittyvät kysymykset: etsittiin talouspulan syitä³ ja käsiteltiin sen ratkaisuyrityksiä⁴. Sitäkin useammin pohdittiin työväenliikkeen ajankohtaisia haasteita: suhtautumista Mäntsälän kapinaan⁵, kansallissosialismin nousua Saksassa⁶, suhtautumista Neuvostoliittoon⁷ ja työväenliikkeen yhdistämistä⁸. Teemat muut-

¹. Työväen Sanomalehtien Tietotoimiston toimittaja Yrjö Kaarne puhui henkisestä kriisistä ja työväenluokan tehtävistä, ks. ASS:n kuukausikokous (kk) 17.11.1931 ja Akateeminen Sosialistiseura, SS 19.11.1931, SAK:n sihteeri E.K.Louhikko henkisen työn tekijöiden järjestäytymisestä ja sosialistisen ylioppilasyhdistyksen suhteesta siihen, kk 9.2.1932 ja Erkki Vala sivistyneistöstä ennen kansalaissotaa ja sen jälkeen, kk 5.4.1932, ASS:n arkisto, KA.

². ASS:n johtokunta (jk) 28.10.1931 ja kk 3.11.1931, ASS:n arkisto, KA.

³. Taloustieteen tohtori Roope Tuhti puhui ASS:n järjestämässä yleisötilaisuudessa, ks. Roope Tuhti, Mikä on talouspulan pohjimmainen syy, SS 27.11.1932. ASS:n jäsen Kalle Lehmus puhui seuran kuukausikokouksessa kriisien syntymisen edellytyksistä Marxin mukaan, kk 21.3.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁴. Tohtori Antero Rinne puhui Rooseveltin New Deal -politiikasta, ks. kk 26.9.1933 ja Rooseveltin taloudelliset suunnitelmat, SS 27.9.1933.

⁵. ASS:n kk 8.3.1932, ASS:n arkisto, KA.

⁶. Puoluesihteeri K.H.Wiik puhui ASS:n järjestämässä tilaisuudessa, ks. Akateeminen keskustelutilaisuus, SS 17.4.1932, ja SS:n toimittaja Antti Vahteri ASS:n kuukausikokouksessa, ks. ASS:n kk 7.3.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁷. ASS:n johtokunnan jäsen Eero Saxell puhui aiheesta, ks. kk 22.11.1932 ja Akateemisen Sosialistiseuran kokous, SS 23.11.1932.

⁸. Käsitelyä esitteli Mauri Ryömä, ks. ASS:n kk 17.1.1933 ja Työväenluokan yhdistämiskysymys, SS 19.1.1933.

tuivat siis yleisemmiksi ja koskettivat enemmän työväenliikettä. ASS näyttäisikin vuoden 1931 lopulta suuntautuneen aiempaa selvemmin myös osaksi työväenliikettä.

3.1.2. Sosialismin menettelytavat ja materialistinen historiankäsitys

Myös ASS:n opintotoiminta loi pohjaa suuntautumiselle. Jo keväällä 1931 ASS:aan perustettiin opintokerho, jonka aiheena ilmoitettiin olevan "saksalaisen ja englantilaisen sosialismin menettelytavat toisiinsa verrattuna"¹. Kevään aikana käsiteltiin kuitenkin Max Adlerin kirjoja Marxin oppi köyhälistön elämänohjeena ja Politische oder soziale Revolution² sekä englantilaisten fabianistien uusia kirjoja³. Valinta oli siinä mielessä kiinnostava, että "menettelytapoja" tarkasteltiin joidenkin intellektuellien kirjoitusten kautta - ei niinkään puolueiden käytännöstä, josta varsinkin englantilaiset olivat melko syrjässä. Vaaka näytti vertailussa painuneen "saksalaisen sosialismin" puolelle - myöhempi opintotoiminta ainakin viittaisi siihen: keväällä 1932 opintokerhossa tutustuttiin lyhyesti suunnitelmatalouteen ja oppaana käytettiin saksalaisen Carl Landauerin kirjaa Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft⁴.

Opintokerhotoiminta pääsi kuitenkin kunnolla vauhtiin vasta syksyllä 1932, jolloin aiheeksi otettiin materialistinen historiankäsitys. Sundströmin esityksestä opiskeltavaksi valitut kirjat edustivat erilaisia näkemyksiä ja tasoja. Saksalaisen Julian

¹. Akateeminen Sosialistiseura, SS 26.3.1931.

². Akateeminen Sosialistiseura, SS 16.1., 16.2., 5.3., 5.4., 27.4. ja 25.5.1931.

³. Kerhossa tutustuttiin H.G.Wellsin vuonna 1925 suomennettuun Uusia maailmoita -kirjaan, Akateeminen Sosialistiseura, SS 20.3.1931, Bernard Shaw'n vuonna 1928 ilmestyneeseen Intelligent woman's guide to socialism and capitalism, Akateeminen Sosialistiseura, SS 12.9.1931 sekä kiltasosialismiin, Akateeminen Sosialistiseura, SS 21.9.1931.

⁴. Akateeminen Sosialistiseura, SS 26.1. ja 4.2.1932; ks. myös ASS:n kk 26.1.1932, ASS:n arkisto, KA.

Borchardtın Der historische Materialismus ja hänen maanmiehensä Wilhelm Reimesin Die materialistische Geschichtsauffassung sekä ruotsalaisen Gunnar Hirdmanin Den materialistiska historieuppfattningen olivat johdannoksi tarkoitettuja "yleistajuisia" oppikirjoja. Sen sijaan hollantilaisen Hermann Gorterin Socialismens ABC, Max Adlerin Lehrbuch der Materialismus ja venäläisen Nikolai Buharinin Den materialistiska historieuppfattningen olivat jo syvällisempiä ja laajempia esityksiä, jotka vaativat laajempaa filosofista ja sosiologista tuntemusta.¹

Nämä kirjat liittyivät myös selvemmin erilaisiin historiallisiin tilan-teisiin kuin yleisesitykset: Gorterin kirja ilmestyi jo vuonna 1907 ja siihen epäilemättä jätti jälkensä "Massenstreik-debatte"², Buharinin teos vuonna 1921, jolloin "kommunisti-intellektuelli" yhä "kiirehti kommunismiin"³, ja Adlerin vuonna 1930, jolloin lama vaivasi kapitalistista maailmaa. Ajankohdan merkitystä ei pidä kuitenkaan ylikorostaa, sillä erityisesti Buharinin ja Adlerin kirjat jatkoivat polemiikkia vuosisadan vaihteen tieteellisten suuntausten kanssa.⁴

Buharinin - tunnetun kommunistin - kirjan valitseminen sosiaalidemokraattisen ylioppilasjärjestön opintokerhon ohjelmaan oli aika outoa. Se saattoi liittyä siihen, että Buharin pyrki Max Adlerin tavoin esittämään marxismin tieteenä, sosiologiana, mikä merkitsi

¹. Kirjoista ks. opintokerhon (opk) perustava kokous 11.10. 1932, ASS:n arkisto, KA. Ilmari Susiluodon mukaan Buharinin kirja oli populaari vain tyylissään. Keskustelut Weberin, Durkheimin, Simmelin ja Michelsin kanssa vaativat yhteiskuntatieteiden kehityksen tuntemusta - kirja oli intellektuellin kirja intellektuelleille, ks. Ilmari Susiluoto, The Origins and Development of Systems Thinking in the Soviet Union. Political and Philosophical Controversies from Bogdanov and Bukharin to Present-day Re-Evaluations. Helsinki 1982 s. 78. Samanlainen arvio sopii myös Adlerin kirjaan.

². Ks. Hans Manfred Bock, Zur Geschichte und Theorie der Holländischen Marxistischen Schule. Kirjassa A. Pannekoek, H. Gorter, Organisation und Taktik der proletarischen Revolution. Herausgegeben und eingeleitet von Hans Manfred Bock. Frankfurt 1969 s. 14. Jäljet näkyivät ennen muuta tietoisuuden ja valistuksen korostamisena organisaatioiden kustannuksella.

³. Susiluoto s. 78-79.

⁴. Stephen F. Cohen, Bukharin and the Bolshevik Revolution. A Political Biography. New York 1974 s. 111-113; Heintel s. 13-18.

myös avoimuutta ei-marxilaisia suuntauksia kohtaan. Yhteistä oli myös se, että molemmat pyrkivät etäännyttämään Marxia Hegelistä: Buharin halusi puhdistaa marxismista kaikki metafysiset hegeliläiset elementit, jotka ilmenivät teleologiana.¹

Adler ja Buharin erosivat kuitenkin huomattavasti: Adler hylkäsi filosofisen materialismin eikä pitänyt marxismin tärkeimpänä kysymyksenä olemisen ja ajattelun, materian ja hengen suhdetta, Buharin puolestaan piti sitä keskeisenä lähtökohtana. Näin historiallinen materialismi ei ollut Adlerille yhtä kattava - se ei ollut maailmankatsomus, vaikka saattoikin olla sen perusta - kuin Buharinille.²

On hieman epäselvää, missä määrin näihin kaikkiin kirjoihin tutustuttiin - pöytäkirjat viittaavat vain Borckhardtin, Reimesin, Buharinin ja Gorterin kirjojen käsittelyyn.³ Vielä vaikeampi on arvioida niiden vaikutusta. Sundström ilmeisesti olisi toivonut materialistista historiankäsitystä tulkittavan Adlerin ja Gorterin hengessä - ainakin hänen aiemmat kirjoituksensa viittaavat siihen. Samaa tulkintatapaa tuki myös Antero Rinteen ASS:n kokouksessa keväällä 1932 pitämä alustus: Rinne ei hyväksynyt porvariston ja kommunistien tulkintoja, joiden mukaan sosialismi oli puhtaasti materialistista. Sosialismi ei liioin ollut maailmankatsomus eikä samastunut materialistiseen historiankäsitykseen.⁴

¹. Nikolaj Bucharin, Den materialistiska historieuppfattningen. Lund 1980 (1923) s. 30-47; Sheehan s. 168-170; Otto Kallscheuer, Marxismus und Erkenntnistheorie in Westeuropa. Eine politische Philosophiegeschichte. Frankfurt/Main-New York 1986 s. 51-53, 87-91.

². Buharin s. 83-101. Adlerin suhteesta muihin marxilaisiin ks. Sheehan s. 84-87, 168-170, 254. Vrt. myös, miten Gorter toteaa, ettei historiallinen materialismi ollut maailmankatsomus, Herman Gorter, Socialismens ABC. Den historiska materialismen förklarad för arbetare av Herman Gorter. Malmö 1921 s. 22-24.

³. Opk ptk:t 1., 15. ja 29.11.1932, ASS:n arkisto, KA.

⁴. ASS:n kk 19.4.1932, ASS:n arkisto, KA sekä Akateemisella Sosialistiseuralla, SS 21.4.1932.

3.1.3. Oma teorettinen lehti

Ajatus oman lehden perustamisesta oli elänyt ASS:ssa jo jonkin aikaa.¹ Rohkaisua perustamiseen antoi kaudella 1930-31 puolueen vanhemmalle polvelle tehty kysely toimintamuodoista.² ASS:laiset myönsivät taloudellisen tilanteen olevan epäedullisen aikakauslehden perustamiseen mutta uskoivat silti lehden tarpeellisuuteen: ihmiset kaipasivat "syvällistä ja perinpohjaista asioiden käsittelyä, kun kapitalistinen järjestelmä natisee liitoksissaan".³ Sanomalehdet eivät heidän mielestään käsitelleet riittävästi teoreettisia ja periaatteellisia aiheita.⁴ Soihtu-lehden näytenumero ilmestyi marraskuussa 1931 päätoimittajinaan Eero Saxell ja Cay Sundström ja toimittajanaan Mauri Ryömä.

Lehden perustaminen ja sen luonteen määrittely osoitti selvästi, ettei ASS halunnut rajoittaa toimintaansa kapeasti opiskelijasektorille. Lehti nähtiin nimittäin taloudellisten, yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten päivänkysymysten ja teorioiden asiallisen käsittelyn foorumiksi, joka pyrki levittämään maan työväenluokan keskuuteen syvempää marxilaisen sosiaalidemokratian tuntemusta. Sen edistämiseksi oli tärkeää, että erilaiset näkökannat ja mielipiteet pääsivät syvällisemmin esille kuin päivälehdissä. Tietoisuutta aiottiin edistää myös seuraamalla ulkomaisten veljespuolueiden ja työväen kansainvälisten järjestöjen toimintaa.⁵

Soihdun perustamisen taustalla oli ilmeisesti ajatus kehittää lehdestä koko puolueen aikakauslehti. Siihen viittaisivat puheet Sdp:n oman julkaisun puuttumisesta sekä pyrkimys koota lehden

¹. Ks. Sos.dem. aikakauslehti alkaa ilmestyä, SS 15.11.1931, jossa haastatellaan Soihdun ensimmäistä päätoimittajaa Eero Saxellia, sekä ASS 10 vuotta, Soihtu 7/1935 pk.

². SS 15.11.1931 sekä ASS:n tk 1930-1931 (30/X-30 - 20/X-31), jossa todetaan Hannes Ryömän ja Matti Paasivuoren esittäneen sosialistisen aikakauslehden perustamista, ASS:n arkisto, KA.

³. SS 15.11.1931; Toimitus, Lukijalle, Soihtu, Marraskuu 1931.

⁴. Ks. esim. C.S., Den socialdemokratiska partipressen, Abl 16.4. 1930.

⁵. Toimitus, Lukijalle, Soihtu, näytenumero 1931; Matkalle lähdetessä, Soihtu 1/1932.

avustajiksi laaja joukko sosiaalidemokraattisia nimimiehiä¹. Lisäksi lehteä yritettiin useaan otteeseen saada puolueen lehdeksi.²

On kuitenkin ilmeistä, että ASS:laiset eivät halunneet luovuttaa lehteä kokonaan puolueen valvontaan. Pikemminkin he toivoivat puolueen siunaavan Soihdun lehtiperheeseensä ja takaavan sille siten lukijakuntaa mutta jättävän vastuun lehden tekemisestä ASS:lle tai jopa Soihdun toimitukselle.³ Soihdun esikuvina saattoivat tässä suhteessa olla itävaltalaiden sosiaalidemokraattien Der Kampf tai Saksan ja Ranskan vasemmistosiipiin lehdet Der Klassenkampf ja La Bataille Socialiste.⁴ On myös mahdollista, että Saksan Jungsozialistien Jungsozialistische Blätter -lehden

¹. Avustajiksi lupautuivat puoluesihteerit K.H.Wiik, puolueen varapuheenjohtaja Matti Paasivuori, puoluetoimikunnan jäsenet J.W.Keto ja Väinö Tanner, kansanedustajat Johan Helo, Julius Ailio, Mikko V. Erich, Hannes Ryömä, Reinhold Sventorzetski, Väinö Voionmaa, "sosialistisen työväenliikkeen 'aatteellinen herättäjä'" N.R. af Ursin, puoluelehdistön toimittajat Helmer Lehti, Juhana Peräläinen, Eero Pulli, Väinö Meltti, Yrjö Räisänen, Antti Vahteri, Eero A. Vuori ja TSL:n toimihenkilöt Arvi Hautamäki ja Pekka Railo, Toimitus, Lukijalle, Soihtu, näyttenumero 1931.

². Ks. Sdp:n puolueen neuvosto 12.2.1933 ja 4.3.1934, Sdp:n arkisto, TA sekä Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XVI puoluekokouksesta Tampereella 25.-28.5.1933. Helsinki 1934 s. 35-36.

³. Soihdun toimituksessa oli ilmeisesti erimielisyyttä siitä, kuka viime kädessä päätti lehden sisällöstä, ks. ASS:n johtokunta (jk) 5., 8. ja 12.11.1932, joista viimeisessä päätettiin, että johtokunta puuttuu toimitusperiaatteisiin vain, kun toimituksessa on periaatteellisia erimielisyyksiä. Minkäänlaisia suunnitelmia lehden sisällöstä ei kertaakaan esitetty johtokunnan tai seuran kokouksissa, julkaistuja numeroita kyllä kritisoitiin, ks. ASS:n kk 23.2., 3.9. ja 23.9.1932, ASS:n arkisto, KA.

⁴. Der Kampf -lehden perustivat vuonna 1907 Otto Bauer, Adolf Braun ja Karl Renner, he myös toimittivat lehteä. Sodan jälkeen lehden julkaisijana oli Friedrich Adler, vuodesta 1923 puolue tuki lehteä taloudellisesti, ks. Glaser s. 24-25; Kulemann s. 22-23. Der Klassenkampfia julkaisivat aluksi Max Adler, Kurt Rosenfeld, Max Seydewitz ja Heinrich Ströbel. Lokakuussa 1928 Paul Levin julkaisema Sozialistische Politik und Wirtschaft sulautui Klassenkampfiin ja Levi liittyi julkaisijoihin, Rengstorff s. 13-14. La Bataille Socialiste syntyi heinäkuussa 1927 Ranskan sosialistipuolueen vasemmistoryhmittymien lehtenä ja sen kantavana voimana oli Jean Zyromski, Georges Lefranc, Der Sozialismus in Frankreich. Geschichte des Sozialismus von 1919 bis 1945. Herausgegeben von Jacques Droz. Band XIII. Frankfurt/M-Berlin-Wien 1978 s. 62-63 sekä Buschak s. 28.

lakkauttaminen puoluekokouspäätöksellä¹ varoitti toisaalta si-
toutumasta liikaa puolueeseen.

Soihtu ei kuitenkaan määritellyt itseään samalla tavoin kuin esimerkiksi Klassenkampf sosiaalidemokratian vasemman siiven julkaisuksi.² Syksyllä 1932 vastaava päätoimittaja Eero Saxell tosin otti askelia siihen suuntaan ilmoittaessaan lehden pyrkivän edistämään työväenluokan yhdistämistä ja kiinnittävän huomiota fasisminvastaiseen taisteluun.³ Sundström oli Till Storms -lehden päätoimittajana vuonna 1928 ilmaissut selvemmin lähtökohtansa: tehtävänä oli harjoittaa tervettä kritiikkiä omassa puolueessa⁴. Se oli varmaan hänen pyrkimyksensä kolme vuotta myöhemminkin.

Monet tunnetut sosiaalidemokraatit lupautuivat siis avustamaan Soihtua. Alkuvaiheessa lehteen ilmestyikin kohtuullisesti Sdp:n nimimiesten kirjoituksia, mutta niiden määrä väheni koko ajan. Samalla ASS:laisten omat artikkelit lisääntyivät - erityisesti keväällä 1934 ASS:laisten omien kirjoitusten määrä hypähti ylöspäin. Tuossa vaiheessa myös ulkomaista perua olevat artikkelit vähenivät. Seuraava taulukko osoittaa Soihdussa julkaistujen kirjoitusten alkuperän vuoden 1934 loppuun.

¹. Ks. Lüpke s. 241-244.

². "Klassenkampf" - Unser Programm! Kk, Jg. 1, 1. Oktober 1927.

³. Sosialistinen aikakauskirja "Soihtu" joka sosialistille, SS 22.11.1932.

⁴. C.S., Socialistisk uppfostran och kritik, TS, provnummer 1, november 1928.

Taulukko 1: Soihdussa 1931-34 julkaistujen artikkelien alkuperä

	1/31 - 2/33		3/33 - 2/34		3/34 - 8/34 ¹	
ASS:laiset	25	35,7%	20	40%	19	51,4%
Muut suomalaiset						
sosiaalidemokr.	16	22,9%	10	20%	3	13,5%
Kansainväliset						
sosiaalidemokr.	26	37,1%	18	36%	9*	24,3%
Muut	3	4,3%	2	4%	4	10,8%
	-----		-----		-----	
	70	100,0%	50	100,0	37	100,0%

* Lukuun sisältyy kolme Marxin ja Engelsin kirjoitusta.

Soihdun artikkeleita on vaikea ryhmitellä aihepiirinsä mukaan. Voinee kuitenkin sanoa, että pääosa ASS:laisten kirjoituksista käsitteli alkuvaiheessa erilaisia sivistyksellisiä kysymyksiä. Tavallaan ne nousivat vastustamaan AKS:n dominoiman ylioppilasmaailman käsityksiä isänmaallisuudesta², aatteellisuudesta³, uskonnosta⁴ ja Neuvostoliitosta⁵. Lehden luonteesta kuitenkin johtui, että kirjoitukset suuntautuivat ennen muuta työväenliikkeen jäsenille ja valoivat heihin näkemystä porvarillisten käsitysten vastustamisesta. Selkeämmin työväenluokan "sosialistisen hengen luomista" edistivät kirjoitukset Marxista⁶ ja muista teoreetikoista⁷.

¹. Aikajaottelun pohjana on fasismin valtaannousu ensin Saksassa ja sitten Itävallassa. Vuoden 1934 loppu on valittu pääkohdaksi lähinnä siksi, että silloin päättyi Cay Sundströmin kausi lehden vastaavana. Erottelu käy tavallaan yksiin Nyrki Tuomisen tekemän jaksottelun kanssa, vaikka hänen perusteensa ovatkin enemmän lehtien - Soihdun, Kirjallisuuslehden ja Tulenkantajien - käsittelemissä aiheissa, ks. Nyrki Tuominen, Soihdun, Kirjallisuuslehden ja Tulenkantajien poliittisen linjan muototuminen vuosina 1931-35. Pro gradu Turun yliopiston poliittisen historian laitoksella 1977 s. 150-153.

². Mauri Ryömä, Ylioppilaat, isänmaallisuus ja sosialidemokratia, Soihtu, näyttenumero 1931.

³. Porvariston henkinen pula, Soihtu 4/1932 pk; Sylvi-Kyllikki Kilpi, Kumpi on sivistynyttä nuorisoa?, Soihtu 4/1933.

⁴. Suhteemme uskuntoon, Soihtu 6/1932 pk; Uskonto ja luokkataistelu, Soihtu 6/1932.

⁵. Cay Sundström, Neuvostoliiton sfinksi, Soihtu 1/1932; Cay Sundström, Neuvostoliitto 15-vuotias, Soihtu 6/1932.

⁶. Cay Sundström, Hegel ja Marx, Soihtu, näyttenumero 1931; Uudestisyntynyt Karl Marx, Soihtu 2/1933 pk.

⁷. Cay Sundström, Kaksi taistelijaa, Soihtu 1/1933.

ASS:laiset eivät kirjoittaneet vain yleisistä sivistyksellisistä kysymyksistä. Erityisesti lehden päätoimittajat Cay Sundström ja Eero Saxell yrittivät hahmottaa yhteiskunnallista tilaa ja siitä työväenliikkeelle nousevia tehtäviä.¹ Keväällä 1933 - Hitlerin noustua valtaan Saksassa - tällaiset artikkelit lisääntyivät.² Kirjoittelua saattoi aktivoida ASS:n ja Sundströmin esitysten nyreä vastaanotto puoluekokouksessa toukokuussa 1933.³ Tässä vaiheessa Sundström linjasi lehteä lähes yksinään.⁴ Keväällä 1934 ASS:n nuorempi polvi, Raoul Palmgren ja Mauri Ryömä, alkoi selostuksillaan ja kirjoituksillaan moittia voimakkaasti Sdp:n linjaa.⁵

ASS:laiset eivät kummallakaan taholla kohdanneet kunnolla vanhempia sosiaalidemokraatteja, jotka esittelivät pääasiassa puolueen toimintaa eri sektoreilla⁶. Joissakin artikkeleissa sivuttiin Suomen ja maailman taloudellista tilaa, mutta ei esitetty johtopäätöksiä

¹. Ks. esim. Eero Saxell, Puolustuksesta hyökkäykseen, Soihtu 2/1932; Internationaalimme ja nykyhetken vaatimukset, Soihtu 5/1932 pk.

². Ks. esim. Cay Sundström, Saksan sosialidemokratian kova kohtalo, Soihtu 3/1933; Vaalit ja työväenluokka, Soihtu 4/1933 pk; Cay Sundström, Historiallinen puoluekokous?, Soihtu 4/1933; Cay Sundström, Vaalivoiton jälkeen, Soihtu 5-6/1933; Cay Sundström, Luokkapolitiikka korostettava!, Soihtu 7/1933; Cay Sundström, Sosialistinen sovinnon ja rauhan juhla, Soihtu 8/1933 pk.

³. Sdp:n pk 1933 s. 35-36, 52-55, 66, 69-70, 83-84 ja 109-113.

⁴. Vaikka Eero Saxell olikin Soihdun vastaava päätoimittaja, Sundström näyttäisi määrittäneen lehden linjan alusta alkaen. Saxell joutui eroamaan vastaavan päätoimittajan tehtävistä vuodenvaihteessa 1932-33, kun hänen työnantajansa - Elanto ja sen toimitusjohtaja Väinö Tanner - ei hyväksynyt Saxellin oloa sellaisen lehden päätoimittajana, joka sai jatkuvasti painokanteita, ks. tästä ASS:n jk 8.12.1932 ja 7.1.1933. Sundström valittiin Soihdun vastaavaksi toimittajaksi ASS:n kokouksessa 7.2.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁵. Ks. esim. Raoul Palmgren, Taide ja luokkataistelu, Soihtu 1/1934; Raoul Palmgren, Puolueen kulttuuripolitiikka, Soihtu 3/1934; Mauri Ryömä, Koneisto toimii! Havainnot Uudenmaan sd-piirikokouksesta, Soihtu 3/1934; Mauri Ryömä, "Demokratian ja kansanvallan" puolesta! Lahden liittokokousta seuraamassa, Soihtu 4-5/1934.

⁶. Ks. esim. Ernst Lähde, Mikä johti vanhan ammattijärjestön häviöön, Soihtu näytenumero 1931; Eero A. Pulli, TUL:n ja SVUL:n kilpailullinen yhteistoiminta, Soihtu 1/1932; Arvi Hautamäki, Työväenliike ja työväen sivistyksellinen elämä, Soihtu 1/1932.

puolueen toimintaan¹. Sen kannalta kiintoisimmat artikkelit olivat Reinhold Sventorzetskin pohdiskelu työmiehen ja talonpojan yhteistyöstä: Sventorzetski vaati sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton neuvotteluja, jotta työttömyys ja talonpoikien ongelmat voitaisiin ratkaista ja jotta parlamentaarinen demokratia voitaisiin pelastaa², sekä K.A.Fagerholmin kirjoitus Hendrik de Manin kirjasta Socialismens idé³.

Soihdun ulkomaista perua olevat artikkelit tulivat pääasiassa saksankieliseltä alueelta, mutta lehti seurasi myös Ranskan ja Viron tapahtumia.⁴ Yhteistä suurelle osalle artikkeleista oli se, että ne edustivat Sosialistisen työväeninternationaalin vasemmiston kirjoituksia.⁵ Itävaltalaisienkin sosiaalidemokraattien kirjoituksista valittiin ennen muuta puolueen vasemmiston - Max Adlerin, Käthe ja Otto Leichterin - töitä. Puolueen oikeisto sivuutettiin tyystin ja puoluejohtaja Otto Bauerkin pääsi mukaan vain poikkeustapauksessa.⁶ Myös virolaisista suosittiin nuorta vasemmistoa, mikä saattoi johtua henkilökohtaisista yhteyksistä.⁷ Yksittäisistä

¹. Hannes Ryömä, Valtiontaloudestamme vuosina 1922-1930, Soihtu 2/1932; Helmer Lehti, Eräitä ajatuksia nykyisen talouspulan johdosta, Soihtu 4/1933; Antero Rinne, Eräitä näkökohtia talouskonferenssista, Soihtu 4/1933; Yrjö Kaarne, Pari esitelmää ja pari reunahuomautusta, Soihtu 8/1933.

². Reinhold Sventorzetski, Mitkä voimat estävät työmiehen ja talonpojan yhteistoimintaa?, Soihtu 1/1934.

³. K.A.Fagerholm, Revisionismin vararikon jälkeen, Soihtu 4-5/1934.

⁴. Jos Berliinissä vaikuttaneet menseviikit lasketaan mukaan saksankieliseen alueeseen, Soihdun 53 ulkomaisesta artikkelista 37 tuli saksankieliseltä alueelta. Niistä 17 oli käännetty Der Kampfista tai muista itävaltalaisista lähteistä. Artikkeleissa näkyi yhä myös Der Klassenkampfien vaikutus kahtena käännöksenä. ASS:laiset seurasivat myös SPD:n uuden vasemmiston Marxistische Tribünea ja Jungsozialistische Blätteria sekä ranskalaista La Bataille Socialistea. Monen käännösartikkelin alkuperä on kuitenkin hämärän peitossa.

⁵. STI:n vasemmistosta, ks. Buschak s. 28-29.

⁶. Puolueen vasemmistosta, ks. Kulemann s. 380-394. Leichterit saattoi lukea myös puolueen nuorempaan sukupolveen.

⁷. Eryyisesti Nigol Andresen oli Suomessa tunnettu ja Cay Sundströmin ystäviä, ks. tästä Raoul Pamgrenin kirje tekijälle 23.11.1981, tekijän hallussa. Ks. myös, miten Andresen luokittelee itsensä puolueen vasemmistoon K.H.Wiikille osoittamissaan kirjeissä, esim. Nigol Andresen K.H.Wiikille 2.1.1932 tai 22.12.1932, Sdp:n arkisto, kirjeenvaihto 1932 (A-Hu). Jonkinlaista yhteyttä (jatkuu...)

henkilöistä Soihdun palstoilla esiintyivät useimmin venäläinen menseviikki Theodor Dan, itävaltalaiset Otto Leichter ja Max Adler sekä italialainen Pietro Nenni.¹

Kansainväliset artikkelit oli selvästi valittu täyttämään Soihdun tavoitetta valaista senhetkisiä "päivänkysymyksiä ja teorioita": lähes kaikki kirjoitukset puuttuivat kapitalismin kehitysvaiheeseen ja sen nostamiin tehtäviin. Muutamissa artikkeleissa rajoituttiin puhtaammin kapitalismin kehityksen erittelyyn² mutta yleensä analyysiin liittyi työväenliikkeen tehtävien hahmottaminen³.

Monissa artikkeleissa kapitalismin kehityksen katsottiin ilmenevän demokratian häviämisenä⁴, fasismin nousuna⁵ ja sodanvaarana⁶. Niinpä demokratian ja valtion⁷ sekä fasismin⁸ luonteen erittely olikin tärkeää. Positiivista ratkaisua viitoitettiin pohtimalla työväenluokan rivien kokoamista.⁹ Sitä helpotti ainakin periaatteessa se,

⁷(...jatkuu)

merkitsi ilmeisesti myös virolaisten sosiaalidemokraattien vuosina 1932-34 julkaisema lehti Sotsialistlik Voitlus, jonka toimitukseen Andresen kuului, ks. Sotsialistlik Voitlus 1932-34.

¹. Danilta, joka myös kuului puolueensa vasemmistoon, julkaisiin viisi, Leichterilta neljä, Adlerilta ja Nenniltä kolme artikkelia.

². Natalia Moszkowska, Kapitalismin rakennevaihtelut, Soihtu 2/1932; Arthur Crispian, Kapitalismin väestölaki, Soihtu 2/1933.

³. Esim. Max Adler, Kapitalismin ristiriidat, Soihtu 2/1933 ja Muutoksia työväenluokassa?, Soihtu 7/1933; Otto Leichter, Valtio-kapitalismi ja valtiomahdi, Soihtu 4 ja 5/1932.

⁴. Adler, Soihtu 2/1933.

⁵. Theodor Dan, Fashisminvastaisen taistelun merkitys ja tehtävät, Soihtu 1/1932; Adler, Soihtu 2/1933.

⁶. Siegfried Wagner, Työväenluokan kansainvälisyys ja kapitalismin pula, Soihtu näyttenumero 1931; Theodor Dan, Rajupilviä kaukaisessa idässä, Soihtu näyttenumero 1931; Dan, Soihtu 1/1932. Siegfried Wagner oli Itä-Saksin Jungsozialistien puheenjohtaja, Storm-Walter s. 58.

⁷. Otto Leichter, Soihtu 4 ja 5/1932; Jean Zyromski, Sosialismi - porvarillinen valtio - demokratia, Soihtu 5/1932.

⁸. Pietro Nenni, Mitä Italian fashismi on luvannut ja mitä se on pitänyt, Soihtu 1/1932; Leo Blum, Taistelurintama yliopistofashismia vastaan, Soihtu 4/1932; Margareta Stegmann, Piirteitä fashismin psykologiasta, Soihtu 6/1932 - Stegmann oli Klassenkampf-in avustajia ja SPD:n vasemmistoa mm. Leipzigin puoluekokouksessa 1931, ks. Drechsler s. 22, 65.

⁹. Dan, Soihtu 1/1932; Otto Bauer, Työväen kansainvälistä yhtenäisyyttä on kehittämällä rakennettava, Soihtu 6/1932; Theodor (jatkuu...)

että monien huomattavien sosiaalidemokraattien asenne Neuvostoliittoon oli käynyt myönteisemmäksi.¹

Hitlerin nousu valtaan Saksassa ja työväenliikkeen toiminnan kieltäminen tiivistivät uusien ratkaisujen etsintää: työväestön yhteisrintaman ohella alettiin pohtia suhdetta keskiluokkiin². Demokratia-arvioinneissa lisääntyi parlamentaarisen ja ulkoparlamentaarisin toiminnan suhteen puntarointi.³ Samalla voimistui Saksan puolueen passiivisen roolin kritiikki.⁴ Siihen liittyi entistä enemmän henkilökohtaisten virheiden korostaminen.⁵

Dolfussin kaapattua vallan Itävallassa helmikuussa 1934 ja tungettua työväenliikkeen kokonaan maan alle ulkomaiset artikkelit vähenivät - niiden kirjoittajat olivat kokeneet romahduksen. ASS:laisten oli etsittävä uudenlaista viitekehystä.

3.1.4. Suuntautumiserot esiin

ASS:ssa ei kukaan vastustanut välittömästi toimia, jotka muuttivat järjestön luonnetta sivistyneistöjärjestönä. Sen sijaan Sosialidemokraatissa ilmestyi jo helmikuussa 1932 toimituksellinen artikkeli, jossa arveltiin ASS:n toimivan "liikaa sisäänpäin" ja hoitavan varsinaista ylioppilaspolitiikkaa liian vähän. ASS:n piti

⁹(...jatkuu)

Dan, Sodanjälkeisen työväenliikkeen vastakkaisilmiöt, Soihtu 3/1933; Adler, Soihtu 7/1933, ks. myös Heinrich Soffner, Sosialistisen nuorison poliittinen tehtävä, Soihtu, näytenumero 1931 - Soffner oli Itävallan sosialistisen työläisnuorisoliiton vasemmistosiiven keulahahmoja, Storm-Walter s. 58.

¹. Ks. Karl Kautsky-Friedrich Adler, Tärkeä periaatteellinen väittely, Soihtu 3/1933.

². Otto Leichter, Uusia kokemuksia - uusia tehtäviä, Soihtu 4/1933; Adler, Soihtu 7/1933; Käthe Leichter, Paras puolustus, Soihtu 1/1934.

³. Adler, Soihtu 2/1933; Otto Leichter, Soihtu 4/1933; Käthe Leichter, Soihtu 1/1934.

⁴. K.B.Neuendorf, Romahdus Saksassa, Soihtu 8/1933; Käthe Leichter, Soihtu 1/1934.

⁵. Friedrich Stampfer, Lisää itsearvostelua, Soihtu 5-6/1933; Neuendorf, Soihtu 8/1933; Hendrik de Man, Kapitalismia vai fashismia, tautia vai oiretta vastaan?, Soihtu 2/1934; Willi Schlamm, Ikuinen puoluejohto, Soihtu 4-5/1934.

"kiinnittää enemmän huomiota sosialististen käsitysten levittämiseen ylioppilaspiireissä ja valheellisten, väärin käsitysten oikomiseen".¹

Vaikka ASS:n toiminnassa tapahtuikin selvää painopisteen siirtymistä, seura ei suinkaan laiminlyönyt ylioppilasmaailmaa. Itse asiassa ASS esitti aiempaa selvemmin kantansa ylioppilaille yliopiston suomalaistamiskysymyksen aktualisoiduttua uudelleen vuonna 1931.²

Sosialidemokraatin kirjoituksella oli kuitenkin tukijoita ASS:ssa. Se ilmeni keväällä 1932, kun toissijainen ja mitätön kiista humalassa esiintyneiden puoluetoimitsijoiden paheksumisesta laajeni keskusteluksi suuntautumisesta. Siinä seuran sihteeri Reino Oittinen kiteytti kiistan ilmaisuun: toiminta oli "suunnattava pääasiassa yliopistomaailmaan eikä puolueeseen".³ Soihdun kirjoituksetkaan eivät oikein tyydyttäneet kaikkia seuran jäseniä - erityisesti käännösten paljoutta arvosteltiin.⁴

Monet tyytymättömistä olivat imeneet työväenliikkeen arvomaailman jo äidinmaidossa ja osa heistä oli sitoutunut muihin sosiaalidemokraattisiin järjestöihin voimakkaammin kuin ASS:aan. Ilmeisesti tällaisten henkilöiden oli helpompi hyväksyä ajatus, että sivistyneistöjärjestö toimi ennen muuta ylioppilaiden parissa ja että sivistyneistön jäsenet olivat puolueessa korkeintaan erityisalojen asiantuntijoita. Suuntautumista tuki monessa tapauksessa oikeustieteen opiskelu, mikä kenties lisäsi taipumusta tarkastella maailmaa sääntöjen läpi.⁵

¹. Sosialistisen ylioppilasnuorison tehtävät, SS 26.2.1932.

². Saarela 1982 s. 31-33.

³. Ks. ASS:n jk 14.5.1932. Kokouksessa erityisesti Cay Sundström ja Mauri Ryömä paheksuivat humalassa esiintyneitä toimitsijoita, ASS:n arkisto, KA.

⁴. ASS:n kk 23.9.1932, ASS:n arkisto, KA.

⁵. Tyytymättömiin kuuluivat ennen muuta Kalle Lehmus ja Aku Sumu ja heihin voitaneen lukea myös Arvi Heiskanen sekä Reino Oittinen ja Aimo ja Arvo Paasivuori. Kaikkien heidän intressinsä oli enemmän nuorisoliitossa kuin ASS:ssa. Oikeustieteen opiskelijoita heistä olivat Sumu, Heiskanen ja Aimo Paasivuori. ASS:ssa oli muitakin oikeustieteen opiskelijoita, mutta kukaan heistä ei osallistunut näkyvästi kiistoihin.

Nämä tekijät lienevät yhdistäneet sitä ryhmää, joka helmikuussa 1933 pidetyssä vuosikokouksessa otti ASS:n johtokunnan haltuunsa.¹ Pohjaa johdon vaihtamiselle loi tammikuussa 1933 käyty keskustelu puoluekokoukselle tehtävistä aloitteista, erityisesti yhteisrintamakysymyksestä. Polemiikissa ennen muuta Kalle Lehmus ja Aku Sumu vastustivat aloitetta, jota puolestaan Sundström, Ryömä ja Saxell tukivat.² Aloitteen laadintaprosessi ilmeisesti lisäsi tyytymättömyyttä johtokuntaan: esityksestä jäi aluksi pois maininta yhtenäisyyden toteuttamisesta sosialidemokratian puitteissa, mikä herätti närkästystä seuran kokouksessa.³ Sundströmin syrjäyttämiseen puheenjohtajan paikalta saattoi vaikuttaa myös se, että hänestä oli tullut hieman aiemmin Soihdun vastaava päätoimittaja⁴ - saman henkilön ei haluttu vastaavan kaikesta.

Uusi johto yritti saada Soihtua reivaamaan linjaansa⁵, mutta Soihdun painokanteista saamat tuomiot⁶ tiivistivät ASS:n yhtenäisyyttä ja lehden linjan reivaamisyritys kuivui toteamukseksi, että "periaatteellinen linja säilytetään mutta pyritään välttämään vallanpitäjiä

¹. Ks. ASS:n vk 14.2.1933, ASS:n arkisto, KA.

². ASS:n jk 17., 21. ja 24.1.1933, ASS:n arkisto, KA.

³. ASS:n kk 31.1.1933, ASS:n arkisto, KA. Erityisen innokkaasti johtokuntaa paheksui Raoul Palmgren, joka kummasteli myöhemmin, miksi hänet valittiin johtokunnan varajäseneksi, ks. R. Palomeri, 30-luvun kuvat. Helsinki s. 254. Ilmeisesti juuri innokas paheksunta vaikutti siihen, että Palmgrenista tuli johtokunnan varajäsen.

⁴. ASS:n jk 8.12.1932, kk 7.2.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁵. ASS:n jk 7. ja 11.3.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁶. Soihdussa 5/1932 julkaistuja artikkeleita Otto Leichter, Valtiokapitalismi ja valtiomahti, Jean Zyromski, Sosialismi - porvarillinen valtio - demokratia sekä pääkirjoitusta Internationaalimme ja nykyhetken vaatimukset syytettiin kehotuksesta valtiopetokseen, ks. 'Soihdulle' kolme painokannetta, SS 29.11.1932; Oikeusjuttu 'Soihtua' vastaan lykätty vieläkin, SS 31.1.1933 sekä Tehdäänkö sosialismista puhuminen rikokseksi? Soihtu 1/1933. Tämä juttu ei ollut vielä ratkennut, kun lehti haastettiin uudelleen oikeuteen Soihdussa 1/1933 julkaistusta Sosialistisen ylioppilasinternationaalien julkilausumasta, ks. "Soihtu" sai taas kanteen, SS 27.2.1933; Kuulumisia, Soihtu 2/1933. Syytteet Soihdussa 5/1932 julkaistuja artikkeleita vastaan hylättiin mutta ylioppilasinternationaalien julkilausuman julkaisemisesta tuli sakkoja 1500 markkaa, ks. myös ASS:n jk 8.12.1932; 7.3. ja 3.4.1933, ASS:n arkisto, pöytäkirjat, KA.

ärsyttäviä sanoja ja lausetapoja".¹ Linja ei kuitenkaan muuttunut, ja syksyllä 1933 reivaajien keskeiset hahmot jättivät ASS:n².

Vaikka ASS ei ollut senkään jälkeen täysin yksimielinen, pahimmat ristiriidat siirtyivät taka-alalle. Sitä osoitti esimerkiksi keväällä 1934 Uudenmaan sosiaalidemokraattiselle piirikokoukselle tehty esitys. Se oli ensimmäinen laaja yhteenveto ASS:laisten käsityksistä ja ilmensi varsin selvästi seuran yhtenäistä suuntautumista. Esitykselle olivat luoneet hyvää pohjaa monet Soihdussa julkaistut artikkelit.

3.2. ASS:n tilannearvio ja tehtävänmäärittely

3.2.1. Kapitalismin kehitys ja sosialismi

ASS:n piirikouksesitys³ ei lähtenyt liikkeelle Suomen tilanteen konkreettisesta arvioimisesta vaan yleisistä väitteistä, että elettiin kapitalistisen järjestelmän rappiovaihetta. Sitä ilmensivät täydet markkina-alueet, huomattavat määrät käyttämättömänä olevaa tuotantokoneistoa ja suuret työttömien joukot. Kilpailun kiristyminen markkinoista oli puolestaan pakottanut kapitalistit polkemaan työssä olevien työläisten palkkoja. Myös keskiluokkien asemassa oli tapahtunut muutoksia: monista pienomistajista oli muodostunut luokastaan sortuneiden armeija.

ASS:laisten mukaan nämä ryhmät - työväenluokka ja keskiluokat - pystyisivät yhdessä muodostamaan yhteiskunnallisen voiman, joka kykenisi lopettamaan pääoman herruuden. Siksi kapitalistiluokka oli pyrkinyt hajottamaan sen. Sille loi hyvää pohjaa varsinaisen

¹. ASS:n jk 3.4.1933, jossa todetaan myös Saxellin saaneen kolmen kuukauden vankeustuomion ja Sundströmin sakkoja 1500 markkaa, ASS:n arkisto, KA.

². Puheenjohtaja Arvi Heiskanen muutti Tampereelle Kansan Lehden toimittajaksi, myös Kalle Lehmus muutti paikkakunnalta, ja Sylvi-Kyllikki Kilpi erosi Soihdun toimituksesta, ks. ASS:n jk 12.9. ja 14.10.1933.

³. Ks. Kapitalismia vastaan! Sosialismin puolesta! Akateemisen Sosialistiseuran esitys Uudenmaan sos.-dem. piirikokoukselle, Soihtu 3/1934.

työväenluokan hajoaminen kolmeen osaan: työttömiin, työssä oleviin ja työläisaristokratiaan. Kapitalistiluokka oli lisäksi onnistunut erottamaan keskiluokat työväenluokasta. Eritäin voimakkaalla demagogialla ja vaalipropagandalla se oli uskotellut keskiluokille, että ne pelastuisivat, kun työväenluokka alistettaisiin. Näin oli syntynyt fasistinen liike, joka oli hyökännyt raivokkaasti työväenluokkaa ja kansanvaltaista valtiomuotoa vastaan. Työväenluokalta oli riistetty valtiollisia oikeuksia. Näin parlamentaarisen toiminnan merkitys oli vähentynyt.

Talouden ja politiikan ristiriidat heijastuivat myös kulttuuriin: proletaaristen ja vapaamielisten sivistysilmiöiden esillepääsyä yritettiin estää, uskontoa käytettiin entistä selvemmin taantumuksen apuna, ala-arvoisilla ja kelvottomilla julkaisuilla myrkytettiin nuorisoa ja koulu- ja yliopisto-opetuksen luokkaluonne paljastui entistä selvemmin.

Tästä taloudellisesta kriisistä ja näistä poliittisista ja kulttuurisista ristiriidoista järjestelmä ei ASS:laisten mukaan pystynyt selviämään. Ainoa ulospääsy toivottomasta tilasta oli se, että työväenluokka saavutti valtiollisen vallan ja ryhtyi muuttamaan talousjärjestelmää sosialistiseksi. Työväenluokan olikin johdettava kriisin kurjistamat kansankerrokset taisteluun kapitalismia vastaan. ASS:n tunnuksena olikin Kapitalismia vastaan, sosialismin puolesta!

Ensimmäinen tehtävä tässä suuressa taistelussa oli työväenluokan kolmen kerroksen yhdistäminen toiminnan ja taistelun avulla. Tuloksien aikaansaamiseksi oli kaikkia - sekä ammatillisten järjestöjen että oma-aloitteisia - toimia tuettava. Yhdistämistä auttoivat myös kaikkia kokoavat tunnukset. Tuotantolaitosten sosialisointi olikin nostettava päävaatimukseksi. Pankkien ja suurliikkeiden sosialisointitunnus palveli myös sitä määrätietoista kapitalisminvastaista taistelua ja valistustyötä, jolla keskiluokille osoitettiin niiden todelliset edut ja jolla niiden kannatus saavutettiin.

Kaikki tämä edellytti Sdp:n propagandakoneiston tehostamista:

marxilaisella valistustyöllä voitiin vastata fasistien demagogiaan ja kulttuuritaistelun kärjistymiseen. Puolueen olikin saatettava kuntoon sosialistinen kustannustoiminta ja julkaistava kirjallisuutta, joka vastasi ajan haasteisiin. Myös sanomalehdistö oli saatettava edistämään luokkataistelua.

ASS:n piirikokousesitys oli toisaalta hyvin yleinen, mutta sisälsi toisaalta varsin konkreettisia vaatimuksia Suomen tilanteeseen. ASS:laiset halusivat kokonaisesityksellään ilmeisesti osoittaa, että kriisissä ei ollut kyse vain taloudellisesta lamasta vaan että se ilmeni kaikilla tasoilla. Samalla ASS halusi vakuuttaa, että työväenliikkeen oli välttämättä muutettava politiikkaansa, koska olotkin olivat muuttuneet.

ASS:laisten tekstin ehdottomuudessa näkyivät selvästi Saksan työväenliikkeen kukistumisen ohella uudemmat tappiot Itävallassa ja Virossa. ASS:laiset saattoivat jopa kuvitella, että työväenliikkeen toimintaa ehkäisevä lainsäädäntö saattoi Suomessakin johtaa koko työväenliikkeen kieltämiseen: vuoden 1934 alussa esillä olleet pusero-, yhdistys- ja kiihotuslaki saattoivat olla samanlaisen kehitystien alkupää kuin Itävallassa tai Virossa, joissa prosessiin tosin liittyi jo varhaisessa vaiheessa parlamentin aseman heikentäminen ja lopulta syrjäyttäminen. Silti erityisesti kiihotuslaki, jossa puhuttiin valtionvastaisen propagandan estämisestä, saattoi näyttää antavan mahdollisuuksia valvoa työväenliikettä ja kieltää se lopulta kokonaan. Tästä näkökulmasta Kivimäen hallituskin saattoi näyttää suuntautuvan työväenliikkeen kieltämiseen. ASS halusikin ennen muuta korostaa, että Saksan, Itävallan ja Viron esimerkit todistivat sosiaalidemokraattien myöntyväisyyspolitiikan hyödyttävän vain vastustajia. Siksi siitä olikin luovuttava.¹

¹. ASS:laisten huolestuneisuutta kiihotuslaista kuvaa Cay Sundström, Käsittämätön menettely, Soihtu 3/1934; viittauksista Saksan, Itävallan ja Viron esimerkkeihin ks. CS, Soihtu 7/1933; Austromarxismin teoria ja käytäntö, Soihtu 2/1934 pk; Ryömä, Soihtu 3/1934, ks. myös Junius, Demokratian diktatuuri - vai mitä?, Soihtu 3/1934 ja Eestin diktatuuri ja "anarkosyndikalistiset vivahteet", Soihtu 6/1934, jonka Raoul Palmgren on myöhemmin ilmoittanut kirjoittaneensa, ks. Raoul Palmgren, Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä. Jyväskylä 1980 s. 28. Itävallan työväenliikettä syrjivän lainsäädäntöä (jatkuu...)

ASS:laiset perustelivat esitystään myös samantyyppisillä argumen-
teilla kuin keskieuropalaisessa keskustelussa oli käyty Saksan
sosiaalidemokratian jäätyä Hitlerin anturan alle. ASS:laiset eivät
kuitenkaan hyödyntäneet suoraan Saksan tilannetta kommentoivia
kirjoituksia vaan käyttivät hyväkseen yleisempää kritiikkiä
työväenliikkeen siihenastisia menettelytapoja kohtaan. Se näkyi mm.
viittauksina Max Adlerin ja Hendrik de Manin teksteihin.

Vaikka sekä Adler että de Man viittasivatkin työväenliikkeen
senhetkiseen tilaan Keski-Euroopassa, he eivät lähteneet liikkeelle
konkreettisesti Saksan tai minkään muunkaan maan työväenliikkeestä.
Adlerin lähtökohtana olivat reformismin ja vallankumouksellisen
socialismin erot¹, de Manin liikkeen ja aatteen yhteensovittaminen².
Silti kirjoitusten taustalla oli huoli fasismin etenemisestä ja
työväenliikkeen linjasta sen torjumisessa. ASS:n piirikokousesityk-
sen lähtökohta oli samalla tavalla "yleinen": siinä ei eritelty
Suomen poliittista tilannetta ja työväenliikkeen harjoittamaa
politiikkaa.

Näin se konkreettinen tapa, jolla joissakin Keski-Euroopassa
julkaistuissa artikkeleissa arvioitiin Saksan tilannetta ja sen
työväenpuolueita, ei menetelmänä innostanut ASS:laisia.³ Niinpä
ASS:laiset eivät erityisemmin kiinnittäneetkään huomiota Saksan -
tai yleisemmin Keski-Euroopan - ja Suomen tilanteiden eroihin. He
eivät esimerkiksi nähneet sitä, että oikeiston ulkoparlamentaarinen
toiminta oli Suomessa jo hiipunut vuonna 1932 ja että oikeisto oli
jo saanut läpi monet vaatimuksensa.⁴

¹(...jatkuu)

dännön kehityksestä ks. Kulemann s. 372-379; Leser 1985 s. 304-
3 3 0
Virosta J.Kahk, K.Siilivask, Eestin SNT:n historia. Tallinna 1978
s. 109-110 sekä Toivo U.Raun, Viron historia. Keuruu 1989 s. 146-
150.

¹. Adler 1933 s. 2-8.

². Hendrik de Man, Socialismens idé. Stockholm 1933 s. 5.

³. Tällaisista töistä ASS:ssa luultavasti tunnettiin itäval-
talaisen Otto Leichterin Das Ende des demokratischen Sozialismus?
Ein offenes Wort über die deutschen Lehren. Wien 1932.

⁴. STH s. 183-185.

Vaikka ASS:n piirikokousesitys muistuttikin yleisissä lähtöasetelmissään Adlerin ja de Manin esityksiä, se myös poikkesi niistä: ASS:n tekstissä käsiteltiin paljon laajemmin "kapitalistisen järjestelmän rappiovaiheen" taloudellista ilmenemistä ja vaikutuksia. Toki de Man ja Adlerkin totesivat kriisin luonteen ja viittasivat sen aiheuttamiin muutoksiin¹ mutta keskittyivät enemmän harjoitetun politiikan virheisiin ja sen vaihtoehtoihin. Yleensäkin Keski-Euroopassa ei enää tuossa vaiheessa pohdittu laman luonnetta ja sen vaikutuksia yhtä laajasti kuin paria vuotta aiemmin² - työväenliikkeen toiminnan tukahduttaminen pakotti puuttumaan poliittisiin toimintaehtoihin.

ASS:laisten mielestä työväenliikkeen poliittista toimintaa oli suunnattava sen mukaan, että demokratia oli lakannut olemasta porvaristolle tärkeä asia. Tämän yleisen arvion teki myös Adler, jota mukailleen ASS katsoi luokkataistelun siirtyneen entistä enemmän parlamentin ulkopuolelle, tärkeimmäksi asiaksi oli noussut joukkovalistus.³ ASS:laiset eivät kuitenkaan antaneet demokratialle samaa painoa kuin keskieuropalaiset sosiaalidemokraatit.⁴

ASS:n piirikokousesitys ei muutenkaan pelkistynyt Adlerin ja de Manin kirjoitusten antamiin virikkeisiin. Niissä esitetyt ajatukset mukautuivat eri tavoin piirikokousesitysten laatijoiden aiempiin

¹. de Man 1933 s. 386-190; Max Adler, Wandlung der Arbeiterklasse? Der Kampf, 26. Jg., August 1933. Osia tästä artikkelista suomennettiin, ks. Max Adler, Muuttaako työväenluokka olemustaan? SS 20., 22. ja 27.8. 1933 sekä Max Adler, Muutoksia työväenluokassa? Soihtu 7/1933.

². Vrt. esim. Kampf 1933.

³. Vrt. Adler 1933 s. 20-21, 43-46 sekä myös de Man 1933 s. 383-386 ja Leichter 1932 s. 14-16, 23.

⁴. Vrt. Leichter 1932 s. 3. Myös Adler korosti, että poliittisen demokratian muotoja oli hyödynnettävä, Adler 1933 s. 40-46. Enzo Collotti tosin painottaa, että Leichterkaan ei kiinnittänyt riittävästi huomiota demokratian puolustusrintaman laajentamiseen, Enzo Collotti, Über die Weimarer Sozialdemokratie: Kritische Bemerkungen der österreichischen Sozialdemokraten am Beispiel Otto Leichters. Kirjassa Helmut Konrad-Wolfgang Neugebauer (Hrsg.): Arbeiterbewegung-Faschismus-Nationalbewusstsein. Wien 1983 s. 22-23.

näkemyksiin.¹ Piirikokousesityksen teksti saakin lisäväriä, kun se suhteutetaan ASS:laisten aiempiin käsityksiin.

3.2.1.1. Cay Sundström kapitalismin kehityksestä

Cay Sundströmiä pidettiin aikanaan talousteorioiden tuntijana. Esimerkiksi Raoul Palmgrenille kerrottiin hänen liittyessään ASS:aan, että Sundström oli "pian Marxin taloudellisen teorian arvovaltaisista tuntijista meillä"². Sundström kirjoitti toki 1930-luvun alussa paljon taloudesta, mutta artikkelit eivät ainakaan osoita Marxin taloudellisten kirjoitusten monipuolista tuntemusta: Sundström puuttui pääasiassa lamaan ja sen merkitykseen kapitalismin kehityksessä ja hyödynsi siinäkin enemmän aikalaisia kuin Marxia. Sundströmin taloudelliset kirjoitukset nousivatkin selvästi ajankohtaisesta poliittisesta tarpeesta: oli määritettävä pulan historiallista asemaa ja sen työväenliikkeelle asettamia tehtäviä.

Varhaisimmissa taloudellisissa kirjoituksissaan Sundström lähti liikkeelle kapitalismin yleisestä luonnehdinnasta: kapitalistiselle taloudelle oli ominaista sisäinen tarve levittäytyä ympäri maailmaa ja tuhota aiemmat tuotantomuodot. Aluksi markkinat näyttivätkin loputtomilta ja kriisit ohimeneviltä - kriisejä seurasi yleensä laajeneminen uusille alueille. Lopulta laajeneminen törmäsi kuitenkin markkinoiden rajallisuuteen: teollisuutta alkoi kehittyä Euroopan ulkopuolellakin ja kamppailu uusien markkinoiden ja raaka-ainelähteiden valtaamiseksi kävi kovemmaksi. Vuonna 1930 Sundström saattoikin jo todeta, että maailma oli jaettu kuuden valtion kesken.³ Toisaalta hän kuitenkin näki hetken, jona kapitalismi ei

¹. Esityksen laativat Cay Sundström, Eero Saxell ja Mauri Ryömä, ASS:n jk 6.4.1934 ja kk 17.4.1934, ASS:n arkisto, KA.

². Palomeri s. 155.

³. Cay Sundström, Den kapitalistiska ekonomins tendenser, Abl 10. ja 12.9.1930; Cay Sundström, Imperialismen och faran för världskrig, Abl 1.10.1930; C.S., Teollisuuden kasvaminen siirtomaissa ja Euroopan ulkopuolella, PT 23.8.1930; C.S., Kapitalistisen talouden tendenssit, PT 6. ja 20.9.1930.

enää pystyisi kehittymään, olevan vielä kaukana, sillä Euroopasakin oli paljon pienyrityksiä ja suurta osaa maataloudesta hoidettiin ei-kapitalistisesti.¹

Arvio tiukkeni vähitellen: talvella 1931 Sundström puhui jo "monopolikapitalismin ensimmäisestä ankarasta kriisistä", joka ei suoraan johtaisi kapitalismin kukistumiseen mutta nosti silti kysymyksen kapitalismi vai sosialismi ihmiskunnan elinongelmaksi.² Hieman myöhemmin hän näki kapitalismin ainoaksi ulospääsytieksi sodan: markkinoita voitiin hankkia vain sotilaallisin keinoin.³ Toisaalta hän aprikoi pulan luonnetta vielä kesällä 1932.⁴

Sundström kuvasi monopolikapitalismiksi⁵ tai imperialismiksi⁶ kutsu- maansa aikakautta tarkemminkin. Tyypillistä sille oli tuotannon ja pääoman keskittyminen - ratkaiseva osa oli monopoleilla. Lisäksi pankki- ja teollisuuspääoma olivat sulautuneet yhteen: oli syntynyt finanssipääoma. Uudelle vaiheelle olikin ominaista pääoman viennin kasvu. Sekään ei estänyt voittojen ja työläisten ostokyvyn putoamista, mikä puolestaan sai monopolit supistamaan tuotantoaan ja siten jähmettämään tuotantomekanismia. Se puolestaan ehkäisi teknillisen parannustyön - kehitysmahdollisuuksia ei ollut lainkaan.⁷

Keväällä 1933 Sundströmin arvio olikin kiteytynyt: hän ei enää epäröinyt sanoa, että maailmankapitalismi eli laskukautta. Se ei kuitenkaan merkinnyt kapitalismin välitöntä romahtamista vaan jatkuvaa kriisiä: väliaikaisia lievennyksiä lukuun ottamatta kapitalismi ei enää kyennyt selviämään.⁸ Ikään kuin kapitalismin

¹. CS, Abl 10. ja 12.9.1930.

². C.S., Maailmansodan jälkeen, PT 27.2.1931.

³. C.S., Voiko kapitalismi muuttaa luonnettaan?, PT 2.4.1931.

⁴. Cay Sundström, Kapitalismin jähmettyminen, SS 11.7.1932.

⁵. Cay Sundström, Monopolikapitalismin aikakausi, PT 1.11.1930.

⁶. C.S., Imperialismi ja maailmansodanvaara, PT 27.9.1930.

⁷. A-sali osoittautuu pieneksi sunnuntailuentojen paikkana, SS 1.2.1932, jossa selostetaan Sundströmin alustusta Imperialismi, sodanvaara, sosialistinen internationaali Helsingin työväenyhdistyksen sunnuntailuennoilla; CS, SS 11.7.1932.

⁸. Cay Sundström, Karl Marx. Hänen työnsä ja nykyaika, PT 10.3. 1933; Elääkö kapitalismi laskukautta?, PT 31.3.1933, jossa (jatkuu...)

lopun osoituksena Sundström puhui työväenluokan absoluuttisesta kurjistumisesta.¹

Arvion vakiintumisen myötä pääpaino siirtyikin markkinoiden laajenemismahdollisuuksien erittelystä - ASS:n piirikokouksesityksessä todettiin ykskantaan markkinoiden olevan täynnä - kapitalistien pyrkimykseen pelastua umpikujasta. Niinpä Sundström kirjoitti, miten "yhä kärjistävä taistelu maailmanmarkkinoilla pakottaa pääoman hyökkäämään kaikkien kansanluokkien elintason kimppuun".²

Sundströmin kirjoitukset kapitalismin kehityksestä eivät luodanneet vain yleisiä linjoja, vaan hän puuttui erityisesti Palkkatyöläisessä myös maailmantalouden kehitykseen ensimmäisen maailmansodan jälkeen.

Maailmansodan jälkeisen talouden huomattavimpia muutoksia oli Sundströmin mukaan Yhdysvaltojen nousu johtavaksi kapitalistiseksi valtioksi. Kun sota tuhosi eurooppalaisia pääomia, Yhdysvallat pystyi valtaamaan markkinoita siirtomaista ja tunkeutumaan Eurooppaan myöntämällä lainoja jälleenrakentamiseen.³ Yhdysvallat pystyi valtaamaan markkina-alueita myös siksi, että se saattoi jättimäisen tuotantonsa takia laskea tavaroiden hintoja enemmän kuin eurooppalaiset.⁴

Euroopan valtiot olivat pyrkineet suojautumaan amerikkalaisen pääoman hyökkäyksiä vastaan tulleilla, suosimalla kotimaista teollisuutta ja rationalisoimalla. Eurooppalaiset valtiot olivat yrittäneet elvyttää tuotantoaan myös yleiseurooppalaisin talussopimuksin. Tällaisena yrityksenä Sundström piti esimerkiksi suunnitelmia Pan-Euroopasta. Hänestä ne olivat kuitenkin mahdot-

⁰(...jatkuu)

selostetaan Sundströmin alustusta Helsingin ammatillisen paikallisjärjestön luontosarjassa.

¹. CS, Soihtu 2/1933.

². Uudestisyntynyt Karl Marx, Soihtu 2/1933 pk.

³. C.S., Vuoden 1930 huonot enteet, PT 18.1.1930; C.S., Amerikan kasvava ylivoima Euroopassa, PT 22.2.1930; C.S., Amerikan talous ja sen politiikka, PT 4.10.1930.

⁴. Cay Sundström, Euroopan Yhdysvallat ja taloudellinen todellisuus, SS 22.12.1930.

tomia, koska Euroopan valtioiden edut törmäsivät liian monessa kohdassa - esimerkiksi Saksa ja Ranska kilpailivat Balkanin ja Tonavan maiden markkinoista. Euroopan valtioiden ainoaksi ratkaisuksi jäi protektionismi ja rationalisointi, joista kumpikaan ei pystynyt ratkaisemaan kapitalismin yleistä ristiriitaa.¹

Kriisi ei Sundströmin mukaan rajoittunut vain teollisuuteen vaan ulottui myös maatalouteen. Siinäkin markkinat vähenivät: viljan tuotanto oli kasvanut ja ennen muuta valtamerentakaiset maat yrittivät tunkeutua Euroopan markkinoille, joita myös Itä-Euroopan uudet valtiot pyrkivät monopolisoimaan. Viljan kysyntä oli kuitenkin vähentynyt laman ja työttömyyden takia. Sundströmin mukaan tullisopimukset tai suojatullit eivät voineet ratkaista tätäkään ongelmaa.²

3.2.1.2. Imperialismi merkitsee kapitalismin loppua

Yleispiirteissään Sundströmin käsitys kapitalismin kehityksestä oli samanlainen kuin jo toisen internationaalien teoretikoilla ennen maailmansotaa. Analysoidessaan vuosisadan vaihteessa kapitalismin kehitystä - tuotannon ja pääoman keskittymistä, pankkien sekaantumista tuotantoon, kartellien ja trustien syntyä, protektionismia, pääoman vientiä, siirtomaiden anastusta - he olivat pitkälti yhtä mieltä siitä, että imperialismiksi ristitty vaihe oli kapitalismin viimeinen.³

Käsitykseen päätymistä helpotti se, että kapitalismia analysoitiin ennen muuta kiertoprosessissa. Näin pääoman suhde tuotantoon hämärtyi. Sen luonne kävi puolestaan selkeämmäksi: finanssipääoman ja kartellien käsissä omistamisesta tuli selvemmin vahvemman

¹. C.S., Taistelu kansainvälisistä markkinoista ja sen seuraukset, PT 25.1.1930; C.S., Saksalais-itävaltalainen tulliliitto, PT 17.4.1931; C.S., Imperialismin peli Euroopassa, SS 3.8.1931.

². C.S., Maatalouskriisi ja maailmankriisi, PT 29.11.1930.

³. Wolfgang J. Mommsen, Imperialismustheorien. Ein Überblick über die neueren Imperialismusinterpretationen. 3., erweiterte Auflage. Göttingen 1987 s. 30-31, 55; Dieter Groh, Negative Integration und revolutionärer Attentismus. Die deutsche Sozialdemokratie am Vorabend des Ersten Weltkrieges. Ulm 1974 s. 296.

oikeutta riistää ja jakaa voittoja omien etujensa mukaisesti. Illuusio työnantajien ja työläisten tasavertaisesta suhteesta katosi, ja polarisaatio voimistui: imperialismia kannattivat vain finanssipääoman edustajat, muille siitä ei ollut hyötyä.¹

Esitetyt teoriat erosivat kuitenkin yksityiskohdissaan. Ne voidaan jakaa kahtia sen perusteella, miten ajankohtaiseksi kapitalismin kukistuminen nähtiin ja millaisia poliittisia johtopäätöksiä siitä esitettiin. Rudolf Hilferding, Karl Kautsky ja Otto Bauer uskoivat imperialismiin merkitsevän kapitalismin loppua mutta heidän mielestään taloudellisten olojen muuttuminen loi enemmän tai vähemmän automaattisesti poliittisen voiman, joka toteuttaisi sosialismin. Rosa Luxemburg, V.I.Lenin ja Anton Pannekoek sen sijaan korostivat enemmän sitä, miten työväenliike pystyisi imperialismiin oloissa omalla aktiivisuudellaan luomaan sen tietoisin työväenluokan, joka kukistaisi kapitalismin.²

Rudolf Hilferdingin *Das Finanzkapital*, joka ilmestyi vuonna 1910, eritteli laajimmin kapitalismin uusinta kehitystä. Hilferding totesikin "modernin" kapitalismin luonteenpiirteiksi "sen keskittymisen, joka ilmenee toisaalta kartellien ja trustien muodostamisena ja 'vapaa kilpailun syrjäyttämisenä', sekä toisaalta aiempaa läheisempänä suhteena pankki- ja teollisuuspääoman välillä".³

Hilferding kiinnittikin hyvin paljon huomiota kartellien ja trustien syntyedellytyksiin - pankkien, osakeyhtiöiden ja pörssin kehittymiseen sekä niiden merkitykseen pääoman keskittymisessä.⁴ Mutta hän huomasi myös valtion aseman muuttuneen finanssikapitalismin oloissa: tarvittiin valtio, joka suuntautui voimakkaasti ulkomaisten markkinoiden valtaamiseen.⁵

¹. Gronow s. 119, 230.

². Tämäntyyppisestä jaosta ks. myös Groh s. 296-302.

³. Rudolf Hilferding, *Das Finanzkapital. Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus*. Berlin 1955 (Wien 1910) s. 1.

⁴. Emt s. 94-262. Gronowin mukaan Hilferding oli ainoa toisen internationaalien teoretikoista, joka kunnolla mietti, miten kartellit ja trustit syntyivät, Gronow s. 112.

⁵. Hilferding 1955 s. 502-503.

Vaikka Hilferding totesikin valtioiden välisen kilpailun voimistuvan ja myös sotien mahdollisuuden lisääntyvän¹, hän esitti myös toisenlaisen taloudellisen mahdollisuuden pohtiessaan kartellien muotoutumisen rajoja:

"Prosessin tuloksena syntyisi yleiskartelli. Koko kapitalistista tuotantoa säätelee tietoisesti yksi laitos, joka määrää tuotannon laajuuden kaikilla alueilla. ... Se on tietoisesti säädelty mutta antagonistinen yhteiskunta."²

Poliittisesti yleiskartelli ei kuitenkaan ollut mahdollinen.³ Sen sijaan tuotannon sääntelyn voisi toteuttaa sosialismissa. Luokkataistelun viimeiseksi vaiheeksi jäikin hallitsevan oligarkian syökseminen vallasta. Se helpottui, kun finanssipääoman edut kävivät kaikkien muiden ryhmien etuja vastaan. Hilferding ei kuitenkaan puuttunut siihen, miten "pääomamagnaattien diktatuuri muuttuisi proletariaatin diktatuuriksi".⁴

Toisen, poliittisemmän linjan, perustan laski Rosa Luxemburg kirjallaan Die Akkumulation des Kapitals vuonna 1913. Hän oli vakuuttunut, että imperialismi oli "varmin keino saattaa pääoman olemassaolo lyhintä tietä objektiivisesti päätökseen".⁵ Vakaumuksensa pohjaksi Luxemburg tulkitsi uudelleen Marxin Pääomassa esittämää uusintamiskaavaa: hänen mukaansa kapitalismin laajeneminen oli mahdollista vain niin kauan kuin oli ei-kapitalistisia alueita.⁶

Luxemburgin malli merkitsi myös sitä, että ei-kapitalistiset alueet vähenivät sitä mukaa kuin kapitalistinen järjestelmä laajeni. Kampailu niistä kovenikin entisestään. Luxemburgin mukaan tämä vaihe - imperialismi - olikin

¹. Emt. s. 504-505.

². Emt. s. 394.

³. Emt. s. 440.

⁴. Emt. s. 556-562.

⁵. Rosa Luxemburg, Die Akkumulation des Kapitals. Ein Beitrag zur ökonomischen Erklärung des Imperialismus. Berlin 1913 s. 424.

⁶. Emt. s. 337.

"poliittinen ilmaus pääoman kasautumisprosessista, kun se kilpailee jäljellä olevasta valloittamattomasta ei-kapitalistisesta maailmasta. ... Kapitalististen maiden kehittyessä ja niiden kilpailun ei-kapitalistisista alueista käydessä yhä kiiivaammaksi imperialismin toimintakyky ja väkivaltaisuus lisääntyvät. Aggressiivinen toiminta ei-kapitalistista maailmaa kohtaan vahvistuu. Myös vastakohtat kilpailevien kapitalististen maiden välillä tiukentuvat."¹

Luxemburg ei kuitenkaan ajatellut, että kapitalistinen järjestelmä romahtaisi itsestään. Hänen mukaansa kapitalististen maiden yritykset hankkia ei-kapitalistisia alueita merkitsivät sitä, että kapitalistit saivat vastaansa ei-kapitalististen maiden asukkaat, omien maidensa työväenluokan ja keskiluokat, koska kapitalistien oli ei-kapitalistisista alueista kilpaillessaan ja varustautuessaan sitä varten poljettava näiden ryhmien elintaso. Tilanne teki työväenluokan vallankumouksen välttämättömäksi.² Muilla kirjoituksillaan Luxemburg yrittikin saada työväenliikettä aktiivisen joukkotoiminnan tukijaksi.³

Aikalaiset eivät kuitenkaan kiinnittäneet tähän tarpeeksi huomiota, sillä Luxemburgin selitysmalli herätti kritiikkiä jopa Saksan sosialidemokraattien vasemmistossa.⁴ Hollantilainen Anton Pannekoek totesikin Neue Zeitissa, ettei Luxemburgin malli luonnehtinut imperialismista mitään.⁵ Hän ei tätä kirjoitusta lukuun ottamatta pyrkinyt kuitenkaan osallistumaan teoreettiseen pohdiskeluun kapitalismin mahdollisuudesta tai mahdottomuudesta. Häntä kiinnosti enemmän pääoman viennin, eri maiden välisen kilpailun, siirtomaiden valtauksen, varustelun, sodanvaaran, porvariston väkivaltaisuuden,

¹. Emt. s. 423-424.

². Emt. s. 443-446.

³. Muita kirjoituksia olivat esimerkiksi Sozial Reform oder Revolution, 1900; Massenstreik, Partei und Gewrkschaften, 1906; Die Krise der Sozialdemokratie, 1916. Norman Geras on kirjassaan The Legacy of Rosa Luxemburg. London 1976 nähnyt paljon vaivaa osoittaakseen, ettei Luxemburg uskonut kapitalismin romahtavan ilman työväenluokan tietoista toimintaa, ks. s. 16-41.

⁴. Groh s. 301-302.

⁵. Anton Pannekoek, Theoretisches zur Ursachen der Krisen, NZ, 31.Jg., 1913, I Band s. 780-792.

sisäisen taantumuksen ja uudistusten lakkaamisen suhde työväenluokan poliittiseen toimintaan.¹ Sodanaikaisissa kirjoituksissa tämä näkökulma korostui entisestään.²

Otto Bauer piti Luxemburgin selitysmallia mekaanisena: hän ei uskonut, että kapitalismi kariutuu "mekaaniseen mahdottomuuteen realisoida lisäarvoa". Hänestä työväenluokka, jota tarvittiin kapitalismin kukistamiseen, nousisi ennen kuin "maailman viimeinen talonpoika tai viimeinen pikkuporvari muuttuu palkkatyöläiseksi".³

Bauer pyrki myös osoittamaan, että tuotantokoneisto ei pystyisi laajenemaan kotimaassa lainkaan, jos kaikki tavarat vietäisiin ulkomaille. Hänen mielestään erilaiset kapitalistit ja työläiset realisoisivat lisäarvon vähitellen. Bauer korosti tässä väestönkasvun ja kasautumisen yhteyttä. Hänen mukaansa kapitalismissa vallitsi tendenssi, jonka mukaan kasautuminen sopeutuisi väestönkasvuun. Bauer luotti siis selvästi enemmän kuin Luxemburg kapitalismin koneiston omaan kykyyn palautua tilaan, jossa kasautuminen oli mahdollista. Hänen mielestään voitiin ajatella kapitalismia, joka ei laajentunut sillä tavalla kuin Luxemburg vaati.⁴

Myös Karl Kautsky tutki vuosina 1911-13 kapitalismin kehitystä ja sai juuri ennen maailmansodan syttymistä valmiiksi artikkelinsa *Der Imperialismus*, joka ilmestyi *Neue Zeit*issa sodan jo puhjettua. Siinä Kautsky käänsi ympäri aiemmat näkemyksensä, joiden mukaan kamppailu siirtomaista synnyttäisi lähitulevaisuudessa suursodan: hän korosti, ettei imperialismi johtanut välttämättä sotaan.⁵

¹. Tämä piirre ilmenee jo Kautskyn ja Pannekoekin väittelyissä työväenliikkeen menettelytavoista, ks. A.Pannekoek, K.Kautsky, *Väittelyä sosialidemokratian menettelytavoista*. Oulu 1912 s. 1-2.

². Ks. esim. Anton Pannekoek, *Der Imperialismus und die Aufgaben des Proletariats*. Kirjassa A.Pannekoek, ... s. 88-101. Kirjoitus ilmestyi alunperin vuonna 1916.

³. Otto Bauer, *Die Akkumulation des Kapitalismus*, NZ, 31 Jg., 1913, I Band s. 874.

⁴. Bauer, NZ, 31 Jg., 1913 I Band s. 834-837, 868-873.

⁵. Kautskyn näkemysten muuttumisesta, ks. Salvadori s. 170-180; Gronow s. 82-90. Kautskyn aiemmista näkemyksistä ks. esim. Karl Kautsky, *Tie valtaan*. Helsinki 1909 s. 82-83, 112-118.

Der Imperialismus -artikkelissa Kautsky määritteli imperialismin kehittyneen teollisen kapitalismin tuotteeksi: kaikilla kapitalistisilla teollisuusmailla oli taipumus alistaa yhä suurempia maatalousalueita, koska kasautuminen oli teollisuudessa paljon nopeampaa kuin maataloudessa. Niinpä maatalousalueiden oli laajettava jatkuvasti, jotta ei olisi syntynyt teollisuustuotteiden ylitarjontaa. Järjestelmä joutui lopulta kriisiin, kun maatalousalueet oli jaettu teollisuusvaltioiden kesken. Kautskyn mukaan kriisin ei kuitenkaan tarvinnut johtaa välttämättä sotaan. Oli mahdollista, että suuryritykset pystyisivät ylittämään ristiriidat keskinäisin sopimuksin. Näin syntyisi ultra-imperialistinen vaihe, jota Kautsky pohti ennen muuta taloudellisena mahdollisuutena - poliittisena se oli varsin epätodennäköinen.¹ Todennäköisempänä Kautsky sen sijaan piti seuraavana vuonna esittämänsä vaihtoehdon: valtiot saattoivat solmia demokraattisen liiton, joka perustui yhteiseen kauppasopimukseen ja vapaakauppaan.²

Nämä käsitykset eivät varmaankaan olisi leimanneet Kautskya kovin paljon, ellei V.I.Lenin olisi vuonna 1916 ilmestyneessä kirjassaan Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena polttomerkinnyt niitä voimakkaasti. Vaikka Lenin korosti kirjoittavansa vain imperialismin taloudesta, hän hyökkäsi hyvin voimakkaasti Kautskyn ajatusten kimppuun ja tuomitsi näkemykset imperialismista vain teollisuusmaiden laajenemisena maatalousalueille ja ultra-imperialismista.³

Muuten Leninin kirja pohjasi hyvin pitkälle Hilferdingin esityksiin. Tämän tavoin Lenin määritteli imperialismin kapitalismin monopolistiseksi vaiheeksi, mutta listasi sen tuntomerkit tarkemmin:

"1)tuotannon ja pääomien keskittyminen, joka on saavuttanut niin korkean kehitysasteen, että se on

¹. Karl Kautsky, Der Imperialismus, NZ, 32.Jg., 1914 II Band s. 908-922.

². Gronow s. 89-91.

³. V.I.Lenin, Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena. V.I.Lenin, Teokset. 22. osa. Petroskoi 1959 s. 189-190, 258-260, 261-264, 278-288.

luonut monopolit, joilla on ratkaiseva osa taloudellisessa elämässä; 2) pankkipääoman sulautuminen yhteen teollisuuspääoman kanssa ja finanssiharvinaisuuden muodostuminen tämän 'finanssipääoman' pohjalta; 3) pääoman vienti, erotukseksi tavarain viennistä, saa erikoisen tärkeän merkityksen; 4) muodostuu kapitalistien kansainvälisiä monopoliliittoja, jotka jakavat maailman, ja 5) maapallon alueellinen jako suurimpien kapitalistivaltojen kesken on suoritettu loppuun."¹

Lenin julisti myös Hilferdingiä selvemmin imperialismin "loismaiseksi" tai "kuolevaksi" kapitalismiksi ja vaati työväenluokkaa toimintaan sen kumoamiseksi.²

3.1.2.3. Kapitalismin "viimeinen kriisi" vai "orgaaninen kapitalismi"?

Kiinnostus kapitalismin kehitykseen uusiutui 1920-luvun lopulla, kun lama pakotti miettimään uudelleen työväenliikkeen toimia. Tietyssä määrin tilanteesta tehdyt arviot olivat analogisia 1910-lukuun: osa kirjoittajista näki kriisin kapitalismin "viimeisenä" ja edellytti työväenliikkeeltä sitä vastaavaa sosialismin toteuttamista, osa taas uskoi kapitalismin palaavan ennen pitkää jaloilleen omin voimin - sitä ennen ei voinut tehdä paljoakaan. Saksankielisessä työväenliikkeessä näitä ääripäitä edustivat luxemburgilaista traditiota jatkanut Fritz Sternberg ja "orgaaninen kapitalismi"-käsityksen kehittänyt Rudolf Hilferding. Osa saksalaisista ja itävaltalaisista sosiaalidemokraateista yritti tässä välissä yhdistää marxilaisen analyysin ja välittömät toimintaohjeet.³

Fritz Sternberg⁴ puuttui erityisesti kirjoissaan Der Imperialismus

¹. Emt. s. 257.

². Emt. s. 266-275, 290.

³. Tämän tyyppisestä jaottelusta ks. myös Cora Stephan, Wirtschaftsdemokratie und Umbau der Wirtschaft. Kirjassa Sozialdemokratische Arbeiterbewegung ... Erster Band s. 286-289.

⁴. Vuonna 1895 syntynyt Sternberg toimi vuosina 1919-24 assistenttina Frankfurtin yliopistossa ja sen jälkeen vapaana kirjoittajana, joka luennoi mm. monilla Jungsozialistien kursseilla.
(jatkuu...)

(1926) ja *Der Niedergang des deutschen Kapitalismus* (1932) kapitalismin kehitykseen. Hän piti Luxemburgin analyysia pääkohdissaan oikeana, vaikka katsoikin tämän korostaneen liikaa imperialistisen talouden romahtamisen sisäistä välttämättömyyttä.¹ Sternberg myönsi myös, että imperialismin varhaisvaiheessa taloudelliset kriisit heikkenivät, työläisten palkat ja elintaso nousivat sekä luokkataistelu laimeni. Imperialististen valtioiden suhteet kärjistyivät kuitenkin samaan aikaan - luokkavastakohtien voimistuminen ja taloudelliset kriisit eivät näin sattuneetkaan samaan aikaan kuin kansainvälisen politiikan kiristyminen. Tuo vaihe loppui kuitenkin jo maailmansotaan.²

Imperialismi-kirjassaan Sternberg vielä hyväksyi kapitalismin laajenemisen mahdolliseksi: yli puolet maailman ihmisistä asui alueella, jolla kapitalismi ei ollut tärkein talousmuoto, ja Euroopassakin oli vielä paljon ei-kapitalistisia alueita. Silti laajenemisen mahdollisuudet olivat heikenneet.³ Myöhemmin Sternberg puhui jo selvemmin kapitalismin taantumiskaudesta.⁴ Taantumista aiheutti se, että ei-kapitalistiset alueet olivat pienentyneet oleellisesti teollisuusmaissa, uusien itsenäisten valtioiden tullipolitiikka rajoitti vientimahdollisuuksia, Neuvostoliiton markkinat olivat jääneet kansainvälisen kaupan ulkopuolelle ja siirtomaissa oli syntynyt omaa teollisuutta.⁵

Kapitalismin eri vaiheiden erottelun pohjalta Sternberg kritisoi revisionisteja siitä, että nämä absolutisoivat tietyn historiallisen vaiheen: revisionismi oli "kapitalismin 'rauhoitusajan'

⁴(...jatkuu)

Vaikka Sternberg sympatisoi Spd:n vasemmistoa, hän ei kuulunut Klassenkampf-ryhmään. Lokakuussa 1931 perustettuun Sozialistische Arbeiterparteiin hän kuitenkin liittyi, ja hänen kättensä jälki näkyi puolueen ohjelmassa, Sternbergistä ks. Drechsler s. 21-22, 205-206, 371-372 ja Jörg Bremer, *Die sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAP). Untergrund und Exil 1933-1945*. Frankfurt 1978 s. 32, 39-41.

¹. Fritz Sternberg, *Der Imperialismus*. Berlin 1926 s. 87-88.

². Sternberg 1926 s. 162-163; Fritz Sternberg, *Der Niedergang des deutschen Kapitalismus*. Berlin 1932 s. 11-49, 99-102.

³. Sternberg 1926 s. 82, 196-227.

⁴. Sternberg 1932 s. 83-96.

⁵. Sternberg 1926 s. 203-227; Sternberg 1932 s. 86-102.

teoria". Sternberg myönsi revisionistien olleen oikeassa luokkarakenteen muutosta koskevissa arvioissaan, vaikka toisaalta katsoikin revisionistien luoneen teoriansa kapitalismin kriisien heikkenemisestä ja kapitalismin organisoitumisesta poliittisia johtopäätöksiään varten.¹

Sternbergin arviot olivat aluksi muuten viilleitä eikä hän yhdistänyt niitä selvästi SPD:n poliittiseen linjaan. Vuonna 1932 äänenpainot olivat jo selvästi kiristyneet: koko kirja oli "reformistisen ajattelutavan immanenttia kritiikkiä". Aiempaa selvemmin Sternberg totesi, että reformismi oli kapitalismin kulta-ajan tuote ja että tuo aika oli ohi. Hän vastusti myös sitä, että SPD:n johto absolutisoi politiikkansa lähtökohdaksi vuodet 1924-28, jotka olivat taloudellisesti suotuisat.²

Sternbergin mielestä oli vaarallista, että SPD:n johto piti senhetkistä kriisiä samanlaisena kuin aiemmatkin. Se merkitsi sitoutumista passiivisuuteen: odotettiin vain parempia aikoja. Sternbergin mukaan reformistit ymmärsivät kriisiä paljon huonommin kuin porvaristo, joka organisoi fasismia turvaamaan järjestelmää. Sternberg pyrkiikin analysoimaan laajasti keskikerrosten siirtymistä fasismin kannattajiksi ja mahdollisuuksia luoda yhteistä rintamaa fasismia vastaan.³

Willy Buschak on arvellut, että monet Klassenkampf-lehden yleiset arviot kapitalismin kehityksestä muistuttivat Sternbergin näkemyksiä, vaikka lehdessä suhtauduttiinkin varauksellisemmin pääoman uusintamisen mahdottomuuteen. Lisäksi monet Klassenkamppiin kirjoittaneet pitivät kriisiä tyypillisen suhdannekriisin ja maailmansodan aikaisen rakennekriisin yhteisvaikutuksen tuloksena.⁴

¹. Sternberg 1926 s. 246-248, 260-261.

². Sternberg 1932 s. 320-326.

³. Emt. s. 330-337, 340-399.

⁴. Buschak s. 34-36. Klassenkampf-ryhmän arvioiden keskitymisestä maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen ks. Gg. Engelbert Graf, Wirtschaftliche Strukturwandlungen der Kriegs- und Nachkriegszeit ja Eduard Weckerle, Die Krise des Kapitalismus. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Von Max Seydewitz, Gg. Engelbert Graf, Eduard Weckerle, Max Adler, Franz Petrich. Berlin-Britz.

Buschak korostanee kuitenkin liikaa Klassenkampf-ryhmän yhtenäisyyttä. Lehteen mahtui luxemburgilais-sternbergiläisen lähestymistavan kritiikkiä¹ sekä sitä tukevia kirjoituksia². Lisäksi kirjoittajat lähestyivät aihetta eri tavoin: osa keskittyi erittelemään Euroopan tai Saksan talouden kehitystä ilmaisematta kovin tarkoin käsitystään kapitalismin kriisin syistä, osa puolestaan teoretisoi juuri niitä³.

Erilaiset arviot ja suhtautumistavat näkyivät ennen muuta kriisin luonteen määrittelyssä. Yleensä se nähtiin järjestelmän kriisiksi kapitalismin taantumiskaudella⁴ tai sitä luonnehdittiin kapitalistisen järjestelmän loppuvaiheeksi⁵. Osa puolestaan halusi Luxemburgista ja Sternbergistä erottuakseen korostaa, ettei kyse ollut välttämättä rautaisesta joko-tai-vaihtoehdosta, kapitalismin ratkaisevasta tai "viimeisestä kriisistä"⁶.

Klassenkampf-in toimitus ei kuitenkaan halunnut tehdä näistä eroista ryhmää jakavaa tekijää. sen mielestä oli toissijaista kiistellä, oliko kriisi kapitalismin viimeinen vai ei - työväenluokan oli

¹. Ks. A.Gurland, Absatz und Verwertung im Kapitalismus, Kk 4.Jg., 1. Februar 1930, jossa kirjoittaja kritisoi Luxemburgia ja Sternbergiä siitä, että nämä johtivat kapitalismin romahtamisen kierrosta - Marx oli korostanut tuotannon ristiriitoja. Ks. myös Franz Petrich, Ein Streifzug durch die Krisentheorien. Kirjassa Die Krise... s. 176-177, jossa Petrich kiittää Luxemburgin ja Sternbergin kykyä eritellä kapitalismin kehitystä mutta moittii näiden arvioita kehitysnopeudesta ja -varmuudesta.

². Ks. Klaus Zweiling, Der Imperialismus und imperialistische Krieg, Kk 3.Jg., 15. Februar 1929; Klaus Zweiling, Der deutsche Imperialismus, Kk, 15. April 1929.

³. Edellisistä ks. esim. Heinrich Ströbel, Der Finanzprogramm der Reichsregierung, Kk 4. Jg., 15. März 1930; Eduard Weckerle, Wirtschaftsankrabelung durch Lohnabbau? Kk 4. Jg., 1. Juli 1930; Heinrich Ströbel, Wem danken wir Krise und Arbeitslosigkeit? Kk 4. Jg., 15. August 1930; F.Petrich, Wirtschaftskrise und politischer Machtkampf, Kk 4. Jg., 15. Oktober 1930; jälkimmäisistä erit. A. Gurland, Absatz und Verwertung im Kapitalismus. Zur neuersten Diskussion des Zusammenbruchsproblems, Kk 4. Jg., 1. Februar 1930; Max Adler, Die soziale revolution. Kirjassa Die Krise... s. 141-142.

⁴. Max Seydewitz, Die Aufgabe der Arbeiterklasse. Kirjassa Die Krise... s. 129.

⁵. Max Adler, Die soziale Revolution, emt. s. 141.

⁶. Petrich, emt. s. 177.

tehtävä siitä kapitalismin viimeinen.¹ Erilaiset arviot ja lähestymistavat vaikuttivat kuitenkin kriisin ratkaisuesityksiin: toisille riitti vaihtoehdoksi yleinen pyrkimys sosialismiin, toiset taas yrittivät enemmän tai vähemmän konkreettisesti hahmottaa tapoja lieventää kriisin seurauksia.²

Klassenkampfissa esitettiin jo lokakuussa 1930 oma kriisiohjelma, jonka tavoitteena oli estää työväenluokan kurjistumista ja myötävaikuttaa siihen, että joukot aktivoituisivat toimimaan kapitalismia vastaan. Kriisiohjelma painotti joukkojen ostovoiman lisäämistä: reaalipalkkoja oli korotettava, poistettava kulutus-tavaroilta kartellihinnat, saatava aikaan työttömyysvakuutus ja lyhennettävä työaika. Valtion oli lisäksi laadittava työllistämishjelma, joka rahoitettaisiin korottamalla omaisuusveroa.³

Muuten Klassenkampfissa suhtauduttiin varsin kriittisesti erilaisiin suhdanneohjelmiin. Siihen ilmeisesti vaikuttivat huonot kokemukset ns. Hoover-luottojen merkityksestä Saksan taloudelle: ne voimistivat vain monopolien pyrkimystä pitää hintoja korkealla ja lisäsivät inflaatiota. Osa ryhmästä suhtautui - samoin kuin Sternberg - epäillen myös monopolien valtiolliseen valvontaan ja pääomien ohjaukseen: niillä ei ollut kovinkaan paljon taloudellista vaikutusta.⁴

Saksan sosiaalidemokraattien vasemmistossa voimistuivat kuitenkin laman jatkuessa äänet, joiden mukaan oli konkreettisemmin puututtava työläisten vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen. Eräät Klassenkampfissa mukana olleet mutta SPD:hen jääneet henkilöt, jotka epäilivät kapitalismin taantumisen ehdottomuutta, halusivat-

¹. Ks. toimituksen huomautus Helmut Wagnerin artikkeliin *Das Heute der proletarischen Aktion*, Kk, 5.Jg., 15. April 1931, jossa Wagner kritisoi lehteen kirjoittaneen Arkadij Gurlandin ajatuksia. Ks. myös Max Adler, *Endlosigkeit oder Beendigung der kapitalistischen Widersprüche*, *Der Kampf*, Jg. 24, Juli-August 1931.

². Esimerkiksi Klassenkampf-ryhmän toimittama *Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse* keskittyy enemmänkin kriisin luonteen erittelyyn.

³. Max Seydewitz, *Unser Kampfprogramm*, Kk, 4.Jg., 15. Oktober 1930; ks. myös Franz Petrich, *Kapitalismus ist die Krise*, Kk, 4.Jg., 15. Juli 1930; Rengstorf s. 86-87.

⁴. Rengstorf s. 86; Buschak s. 36-37.

kin ennen muuta päästä pois lamatilanteesta: tuotantoa voitiin kehittää lisäämällä ostovoimaa.¹

Erityisesti Arkadij Gurland korosti, miten ostovoiman lisääminen aktivoi kapitalistisen talouden liikevoimia. Vaikka Gurland painotikin lähiajan tavoiteohjelman tärkeyttä, hän halusi toisaalta korostaa, että kriisiaikana oli esitettävä selvästi sosialistinen päämäärä. Gurland kritisoi muutenkin talouden automaattisuuden pohjalta nousevaa passiivisuutta ja käsitystä, että taloudellinen kehitys johtaa työväenluokan automaattisesti valtaan. Hän huomauttikin, että valtiollistaminen merkitsi vain taloudellisen vallan keskittymistä hallitsevan kapitalistiluokan käsiin, ellei työväenluokalla ollut poliittista valtaa. Ilman sitä valtiollistaminen ei muuttanut mitään kapitalistisesta tuotantotavasta.²

Otto Bauerin arviot kriisistä olivat samankaltaiset. Hänkin halusi liittää maailmansodan aiheuttamat muutokset yleisiin taloussykleihin. Hänen mukaansa sodan ja sen jälkeisen inflaation lamaannuttamaa taloutta oli yritetty vakiinnuttaa rationalisoinnilla. Näin tuotantovälineitä tuottava teollisuus oli elpynyt hyvin lyhyen jakson aikana. Kun tuotantovälineiden uusiminen lakkasi, syntyi työttämyyttä, joka heijastui kulutustavaroiden kysyntään ja näkyi pian työttömyytenä myös kulutustavateollisuudessa. Työttömyyden kustannukset jäivät kuitenkin yhteiskunnan maksettaviksi, minkä takia Bauer kutsuikin tehtyä rationalisointia virherationalisoinniksi. Hänen mielestään tällaista virherationalisointia ei voinut välttää, ellei yhteiskunta puuttunut asiaan: sen tehtävänä oli huolehtia taloussyklin tasaamisesta.³

Bauer ei kuitenkaan määritellyt selkeästi, mikä olisi työväenliik-

¹. Stephan s. 287-288. SPD:hen jäänyt vasemmisto keräytyi erityisesti Marxistische Tribüne -lehden ympärille, jota toimitti Arkadij Gurland, ks. Drechsler s. 122-123.

². Arkadij Gurland, Zur Krisenkongress des ADGB, Marxistische Tribüne (MT), 2.Jg., 15. März 1932; Arkadij Gurland, ADGB-Kongress, Afa-Programm und Sozialismus, MT, 1. Mai 1932; A.G., "Unser" Staat, MT, 1. Juni 1932.

³. Otto Bauer, Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg. Erster Band. Rationalisierung und Fehlrationalisierung. Wien 1931 s. 160-200.

keen linja ja mitä sen pitäisi tehdä. Hänen maanmiehensä Otto Leichter pyrki sen sijaan keväällä 1932 ilmestyneellä kirjallaan *Die Sprengung des Kapitalismus* erittelemään työväenliikkeen talouspolitiikkaa: hän yritti yhdistää kapitalismin taloudelliset tendenssit ja työväenliikkeen politiikan.

Leichterin mukaan kapitalismissa oli kehittynyt tendenssejä, jotka sotivat kapitalismin taloudellisia normeja vastaan ja jotka vaikuttivat "räjähdysaineina kapitalistisessa taloudessa". Sellaisia piirteitä olivat mm. kapitalistisen kilpailun lieveneminen, suunnitelmallisten elementtien ilmaantuminen talouteen ja valtion sekaantuminen talouselämään.¹

Leichterin mielestä työväenliikkeen tuli saattaa nämä tendenssit vallitseviksi: oli vaikutettava siten, että taloudellisissa ratkaisuissa otettaisiin entistä enemmän huomioon kokonaisuuden näkökulma. Se oli mahdollista laajentamalla taloudellista valvontaa ja valtion vaikutusta talouselämässä. Leichter arveli, että monopoliyritysten investointien yhteiskunnallinen valvonta voisi johtaa koko pääomankäytön suunnitelmallisuuteen. Sitä helpottaisi luotonannon ja pankkipolitiikan kontrolli, mikä olisi helppo toteuttaa laajentamalla valtion vaikutusvaltaa vararikkojen uhkaamissa pankeissa.²

Leichter nimitti tätä vaihetta, jossa valtio otti huolehtiakseen kapitalistien aiemmin hoitamia tehtäviä, valtiokapitalismiksi. Se ei ollut enää puhdasta kapitalismia, koska itsenäiset kapitalistit eivät enää johtaneet sitä. Valtiokapitalismissa eivät siten hallinneet enää porvariston talous- ja valtioihanteet. Valtiokapitalismi oli ylimenovaihe, jota leimasi niin voimakas kaksijakoisuus, ettei talous voinut pysyä kauan muuttumattomana.³

Leichter pitikin välttämättömänä, että työväenluokka ottaisi tuossa

¹. Otto Leichter, *Die Sprengung des Kapitalismus. Die Wirtschaftspolitik der Sozialisierung*. Wien 1932 s. 12-26.

². Emt. s. 91-95, 100-121. Ks. myös Otto Leichter, *Die Automatik des Kapitalismus und die Arbeiterklasse, Der Kampf*, Jg. 26, März-April 1933.

³. Emt. s. 138-147.

vaiheessa haltuunsa poliittisen vallan. Optimistisesta arviostaan huolimatta Leichter näki tiellä esteitä: juuri siirtymävaiheessa porvaristo pyrki lakkauttamaan demokratian ja alistamaan työväenluokan väkivalloin. Leichter ei kuitenkaan pitänyt väkivaltaa kaikkein varallisimpana - fasistinen liike saattoi houkutella näennäisradikaalilla politiikallaan niin paljon kannattajia, että se esti työväenluokan vallanoton. Siksi työväenluokan oli uhrattava siirtymävaiheessa paljon energiaa kasvatus- ja agitaatiotyöhön.¹

Myös belgialainen Hendrik de Man pyrki vuonna 1933 ilmestyneessä kirjassaan *Der sozialistische Idee* yhdistämään arviot kapitalismin kehityksestä työväenliikkeen tehtäviin. Rosa Luxemburgin imperialismi-kirjoituksia ja katsoi laman ilmentävän kapitalismin taantumista, vaikka myönsikin hetkittäiset noususuhdanteet mahdollisiksi. Taantuminen osoitti kuitenkin, ettei jaettava "kakku" kasvanut. Näin mahdollisuudet reformeihin heikkenivät. Siksi de Manin mielestä olikin korostettava, että yritykset "saneerata" taloutta muuttamatta omaisuus- ja tuotantosuhteita eivät riittäneet. Oli esitettävä vaatimuksia, jotka eivät tähänneet vain kriisin vaan koko kapitalistisen järjestelmän voittamiseen - itse asiassa kriisi teki tilannetta suotuisammaksi radikaaleille muutoksille. Työväenliikkeen pitikin siksi samastaa minimi- ja maksimiohjelmat, keinot ja päämäärä - välittömäksi vaatimukseksi oli asetettava pankki- ja luottolaitosten sekä monopolisoituneen teollisuuden siirtäminen yhteiskunnan omistukseen.²

3.2.1.4. Ei-kapitalististen alueiden loppumisesta suunnitelmatalouteen

Tästä laajasta, monitasoisesta ja eriaikaisesta kirjoitusvirrasta Cay Sundströmin poimi ajatuksensa kapitalismin kehityksestä.³ Hän

¹. Emt. s. 151-161.

². Hendrik de Man, *Socialismens idé*. Stockholm 1933 s. 376-385.

³. Toisen internationaalien ajan teoretikoista Sundström oli tutustunut Hilferdingiin, Leniniin, Luxemburgiin, Pannekoekiin ja Kautskyyn, ks. Cay Sundström, *Marxin taloudelliset opit*. Kirjassa *Marxilaisuus*. Helsinki 1937 s. 23 sekä CS, Abl 10. ja 12.9.1930.
(jatkuu...)

ei kuitenkaan hyödyntänyt vain yhtä kirjoittajaa ja tämän ajatuksia vaan liitti niitä yhteen omalla tavallaan. Samalla hän rajasi pois pohjoismaisten sosiaalidemokraattien talouspoliittiset keskustelut ja konkreettiset toimenpideohjelmat.

Sundströmin kirjoitusten kantava ajatus oli pitkään luxemburgilais-sternbergiläinen "ei-kapitalististen alueiden loppuminen". Hän ei kuitenkaan lähestynyt kysymystä kertaakaan klassisesta erottelusta tuotantovälineiden ja kulutustavaroiden tuotantoon. Sen sijaan hän tarkasteli ostokyvyn ja kasautumisen ongelmaa toisella tasolla: kesäkuussa 1931 julkaistussa artikkelissaan hän viittasi "kuolleen" ja "elävän" pääoman suhteeseen. Hän ei kuitenkaan tarttunut havaintoon, että voitot yleensä pienenevät ja kasautuminen vaikeutui yritysten suuretessa ja kiinteän pääoman osuuden kasvaessa, vaan tarkasteli kysymystä palkkojen nousumahdollisuuksista.

Sundström myönsi, että palkat olivat nousseet monissa maissa ja että kehitys oli kulkenut toisin kuin toisen internationaalien teoreetikot olivat tulkinneet. Palkkojen nousu ei Sundströmin mukaan ollut kuitenkaan jatkuva ilmiö. Lisäksi palkkojen noususta puhuvat tarkastelivat usein työväenluokkaa liian suppeasti - mukaan oli luettava myös "teollinen varajoukko".¹

Kapitalismin alkuvaiheessa vara-armeija oli lisääntynyt, kun käsityöläissäätö oli pienentynyt ja kun maalaisväestöä oli siirtynyt kaupunkiin. Se alkoi kuitenkin vähetä, kun kapitalismi levisi - vara-armeija supistui muuttoliikkeen ansiosta. Tämä vaihe oli 1930-luvun alussa jo ohi: teollisen vara-armeijan poistaminen oli vaikeutunut, koska siirtomaissa oli syntynyt omaa köyhälistöä, muuttaminen Amerikkaan vaikeutunut. Niinpä työttömyys kasvoi ja

³(...continued)

Ajankohtaisemmista kirjoista Sundström lienee tuntenut Sternbergin *Der Niedergang des deutschen Kapitalismus* -kirjan ja Marxistische Probleme -vihkosen, Klassenkampf-ryhmän julkaiseman *Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse* -kirjan, Otto Bauerin ja Otto Leichterin kirjat. Lisäksi hän seurasi *Kampfia* ja *Marxistische Tribüna*. Vrt. Soihdun artikkelit 1932-33.

¹. CS, SS 20. ja 28.6.1931.

palkat laskivat.¹

Näin Sundström siis Sternbergin tavoin² korosti, että käsitykset köyhyyden poistamisesta kapitalismissa pohjasivat poikkeustilanteeseen. Liittäessään tällaiset arviot kapitalismin kulta-aikaan Sundström sai Sternbergin³ ohella tukea Max Adlerilta⁴ ja Karl Kautskylta⁵.

Sundström pyrki kuitenkin useassa yhteydessä tekemään pesäeroa Kautskyyn - jopa selvemmin kuin Hilferdingiin, joka sentään oli ns. orgaanisen kapitalismin pääteoreetikko. Kautsky-kritiikissään Sundström näyttäisi hyödyntäneen Leniniä. Hänkin piti riittämättömänä Kautskyn tulkintaa siitä, että teolliset kapitalistivaltiot pyrkisivät imperialismissa liittämään itseensä yhä suurempia maatalousalueita - kyse oli myös teollisista alueista. Sundströmin toteamus, ettei ollut mahdollista luoda yhtä kansainvälistä trustia⁶, merkitsi erottautumista sekä yleiskartelli-ajatuksesta että ultra-imperialismista. Yleiskartellin torjuminen ei kuitenkaan ollut Leninin yksinoikeus - myös Sternberg tai Carl Landauer kiistivät sen⁷. Leninin vaikutus näkyi kuitenkin selvästi niissä kirjoituksissa, joissa Sundström määritteli imperialismia ja "jakoi" maailmaa imperialististen valtioiden ja monopolien kesken⁸.

Sundström pyrki langettamaan Kautskyn ja Hilferdingin niskoille myös tulkinnan, jonka mukaan pulien perimmäinen syy oli alikulutuk-

¹. CS, SS 20. ja 28.6.1931.

². Sundströmin artikkeli muistuttaa huomattavasti Sternbergin vihkosta Marxistische Probleme, ks. s. 7-15.

³. Sternberg 1926 s. 246-247; Sternberg 1928 s. 24-26.

⁴. Max Adler, Der historische Funktion des Linkssozialismus, Der Kampf, Jg. 25, Februar 1932; Max Adler, Wandlung der Arbeiterklasse?, Der Kampf, Jg. 26, August-September 1933 ja Oktober 1933.

⁵. Gronow s. 56.

⁶. CS, SS 11.7.1932.

⁷. Sternberg 1926 s. 69-70; Carl Landauer, Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft. München und Leipzig 1931 s. 77. Landauerin kirjaan tutustuttiin ASS:n opintokerhossa, ks. ASS:n kk 26.1.1932, ASS:n arkisto, KA sekä Akateeminen Sosialistiseura, SS 26.1. ja 4.2.1932.

⁸. CS, Abl 1.10.1930.

nessa.¹ Sillä Sundström mahdollisesti halusi sanoa, että Kautsky ja Hilferding näkivät kriisin ennen muuta kiertoprosessissa ilmenevänä häiriönä ja jättivät liian vähälle huomiolle kapitalistiseen tuotantoon liittyvät ristiriidat. Ainakin Sternberg suhtautui näin alikulutusteorioihin - liittämättä niitä tosin mitenkään Kautskyyn ja Hilferdingiin.² Ilmeisesti Sundström kuitenkin tulkitsi Sternbergin ja Luxemburgin tekstien oivaltaneen paremmin koko kapitalistisen tuotannon ristiriitoja.

Suhtautumisessaan kriisiin Sundström näyttää mukailleen Sternbergin ja Klassenkampf-ryhmän ajatuksia. Aluksi Sundström esitteli varsin paljon maailmansodan jälkeistä taloudellista kehitystä³ mutta siirtyi pian tarkastelemaan Sternbergin tapaan yleisesti kapitalismin kehitystä. Sundström ei uhrannut vallitsevan ja aiempien kriisien erojen pohtimiseen yhtä paljon energiaa kuin jotkut Klassenkampf-ryhmän jäsenet⁴. Ilmeisesti yleisempi ja totaalimpi näkemys markkinoiden loppumisesta teki sen turhaksi.

Klassenkampf-ryhmän tavoin Sundström päättyi alkuvaiheen aprikointien jälkeen näkemykseen, että oli toissijaista kiistellä, oliko kriisi kapitalismin viimeinen vai ei - tärkeämpää oli toimia siten, että siitä tulisi viimeinen. Näin Sundströmkkin halusi korostaa, että kapitalistinen talous ei romahtaisi automaattisesti. Klassenkampf-ryhmän tavoin hänkin halusi muuttaa "Doktorfragen" kriisin luonteesta kiistaksi harjoitettavasta politiikasta⁵.

Sundström lienee kuitenkin tulkinnut kapitalistisen järjestelmän kriisiä tiukemmin kuin jotkut Klassenkampfiin kirjoittavat henkilöt. Se näkyi mm. suhtautumisessa "pitkääaltoteorioihin",

¹. Cay Sundström, Miksi kapitalistiset pulat uusiutuvat, PT 21.12.1933.

². Sternberg 1928 s. 19-20.

³. Ks. esim. CS, PT 25.1.1930; CS, PT 22.2.1930; CS, PT 27.2.1931; C.S., "Euroopan pula", PT 6.3.1931.

⁴. Ks. esim. Weckerle. Kirjassa Die Krise... s. 88-93 tai Petrichin kritiikki kriisien vertailusta, emt s. 173-175.

⁵. Klassenkampfiesta ks. esim. Helmut Wagner, Kk 15. April 1931; Zwischen Hagen und Bagen, Kk 1. mai 1931; Eduard Weckerle, Reichsparteitag im Schatten der Weltkrise, Kk 15. Mai 1931; Max Seydewitz, Der Parteitag hat das Wort, Kk 1. Juni 1931.

joista Sundström sanoutui irti.¹ Osa Klassenkampfiin kirjoittavista puolestaan oli valmis hyväksymään pitkäaaltoteorian tai ainakin tulkitsemaan, että sen ja järjestelmän kriisistä puhumisen välillä ei ollut ristiriitaa.² Sundströmin olisi voinut hyödyntää pitkäaaltoteoriaa liittämällä sen vaatimukseensa kapitalismin arvioimisesta pitkällä aikavälillä. Sen sijaan hän torjui koko teorian, koska se hänen mielestään antoi väärän kuvan kriisin luonteesta - se näytti ohimenevältä. Fritz Sternberg erottautui hieman samaan tapaan "Lange-Wellen-Theoriesta".³

Sundström jakoi Klassenkampfian ja Sternbergin kielteisen asenteen erilaisiin suhdanneohjelmiin. Klassenkampfissa tosin arvioitiin Saksan tilannetta ja siihen esitettyjä ratkaisuhjelmia paljon konkreettisemmin kuin Sundströmin kirjoituksissa. Sundström ei puuttunutkaan Suomen tilanteeseen, vaan kirjoitti muualla tehdyistä esityksistä, jotka hän torjui hyvin selkeästi⁴.

Sundström halusi ennen muuta osoittaa, että uudistusohjelmat pyrkivät vain "lievittämään pulan vaikeuksia, ei lopettamaan pulaa".⁵ Hän keskittyikin 1930-luvun ensivuosiin todistelemaan, mikä ei ollut oikeaa suunnitelmataloutta ja miten tehdyt esitykset erosivat sosialismista.⁶ Pulasta kärsivien aseman lievitäminen jäi tässä vaiheessa kokonaan sivuun. Tässä Sundström erosi selvästi Klassenkampf-ryhmästä.

Eron tekeminen "väärin" pulaohjelmiin sai ilmeisesti Sundströmin vähitellen määrittämään tarkemmin suunnitelmataloutta ja

¹. PT 31.3.1933.

². Ks. Zwischen Hagen und Bangen, Kk 1.Mai 1931.

³. Sternberg 1932 s. 168-175. On epäselvää, missä määrin Sundström tunsi varsinaisen pitkä sykli -teorian isän, neuvostoliittolaisen N.D. Kondratjevin ajatuksia 48-60-vuotta pitkistä sykleistä. Graf ja Weckerle tosin viittasivat häneen. Kondratjevistä ks. Pekka Korpinen, Kriisit ja pitkät syklit. Helsinki 1981 s. 80-86.

⁴. Ks. Cay Sundström, Kaksi ehdotusta pulan lieventämiseksi: Hooverin ja Fracquin, PT 24.7.1931; C.Sundström, Rooseveltin suunnitelma ja sen sosialistinen arvostelu, PT 24.11., 1. ja 8.12.1933.

⁵. Reunamuistutuksia, Soihtu 1/1932.

⁶. Ks. esim. C.S., Ovatko monopolit sosialismin "alkioita"?, PT 23.1.1931.

etenemistä sitä kohti. Hän korosti, että suunnitelmatalous, joka merkitsi kysynnänmukaista taloutta, ei voinut toteutua kapitalistisessa taloudessa, koska suunnitelmallisuus yhdellä alalla aiheutti epäjärjestyksiä toisille. Onnistuakseen suunnitelmatalouden oli oltava maailmanlaajuista - ja se edellytti sosialismia.¹ Sen edistämiseksi tarvittiinkin eri maiden työläisten yhteisiä sopimuksia ja yhteistä toimintaa - muuten alhaisten palkkojen maat vetivät palkat alas muuallakin.²

Kansallisesti suunnitelmatalous puolestaan edellytti sitä, että yhden alan työläiset eivät hankkineet etuja toisten kustannuksella. Sen takia oli tärkeää, että yhteiskunta omistaisi talouden avainalat: se voisi tehokkaasti määrätä, mitä teollisuutta olisi kehitettävä ja miten voitot käytettävä. Suunnitelmatalouteen kuului myös oleellisena osana pankkien valvonta.³

Vaikka sosialisointi nousikin vuoden 1933 aikana - eduskuntavaalikamppailussa - Sundströmin keskeiseksi teemaksi⁴. Hän uhrasi siltäkin enemmän aikaa taloudellisen tilanteen määrittelyyn kuin sen ratkaisemisen miettimiseen. Vaatimuksella Sundström halusi nimittäin korostaa, että taloudelliset olot olivat kypsät sosialisoinnille - tarvittiin poliittista valtaa.⁵ Sundström ei kuitenkaan esittänyt kovin tarkkaan, mitä olojen kypsyys tarkoitti.

Puhuessaan tai kirjoittaessaan sosialisoinnista Sundström ei kertaakaan yrittänyt esittää, millainen sosialistinen talousjärjestelmä olisi. Hän ei ilmaissut, millainen asema työläisillä olisi

¹. Cay Sundström, Mihin pyrittävä? Suunnitelmatalouteen - mutta miten ja minkälaiseen?, PT 10.6. ja 15.7.1932.

². Den ekonomiska krisen och socialdemokratin, Abl 20. ja 22.4.1932, jossa selostetaan Sundströmin esitelmää Arbetarförbundin kongressissa.

³. CS, Abl 20. ja 22.4.1932.

⁴. Ks. uutiset eduskuntavaalituloksista, Onnistunut vätjuhla Käpylässä, SS 28.3.1933; Helsingin Eteläisen työväenyhdistyksen, SS 9. 4.1933; "Yhteiseen rynnäkköön yhteistä vihollista vastaan!", SS 21.6.1933; Työväki käy vaaleihin sos.-dem. tunnuksin, SS 28.6.1933; Kevätvirrat tulevat, mutta toisaalta kuin Virkkunen odottaa, SS 30.6.1933.

⁵. Sosialisoinniskysymys käsiteltävänä, SS 13.11.1932; Cay Sundström, Kapitalismin pula ja sosialisoinnivaatimus, PT 23.6.1933.

socialisoiduissa yrityksissä tai mikä niissä oli ammattiyhdistyksen asema - vaikka kirjoittikin aiheesta Palkkatyöläiseen. Hän ei liioin viitannut ongelmiin, jotka koskivat yksityisen yrityksen ja kokonaistalouden suhdetta. Näin Sundström ei erityisemmin noudattanut sitä linjaa, jota ASS:ssakin luettu Carl Landauer suositti: hänen mukaansa valtakysymys ei ollut kovin merkittävä, tärkeämpää oli pystyä luomaan silmien eteen sosialistisen yhteiskunnan yleisrakenne¹. Sundström puolestaan oli innostuneempi yleisemmästä vallan saamisesta, mitä mm. Adler, Gurland ja Leichter painottivat.

Se, että Sundström kirjoitti vuodesta 1932 alkaen enemmän suunnitelmataloudesta, saattoi liittyä "esikuvan" vaihdokseen: Der Kampf ja Marxistische Tribüne, joita Sundström Klassenkampf in muututtua Sozialistische Arbeiterpartei lehdeksi ilmeisesti seurasi, saattoivat ohjata Sundströmiä käsittelemään konkreettisemmin kriisistä selviämistä. Samaan suuntaan varmaan vaikutti Sdp:ssa valmisteltavan talouspoliittisen ohjelman käsittely vuoden 1933 puoluekokouksessa².

Sundström omaksui lehdistä kuitenkin vain ne puolet, jotka sopivat hänen yleiseen malliinsa. Hän yritti mm. hyödyntää Bauerin jaottelua "todellisesta" ja "väärästä" rationalisoinnista³. Sundström kannatti myös Leichterin puheita jokapäiväisten vaatimusten ja sosialismin yhdistämisestä sekä agitaatiotyön voimistamisesta⁴ mutta painotti niitä muita kohtia voimakkaammin. Tästä huolimatta Sundströmin suhdetta sekä Baueriin että Leichteriin lienee yhä leimannut Klassenkampf in jälki: hän ilmeisesti epäili, että Bauer ja Leichter näkivät sosialismin toteutuvan liiaksi senhetkisen valtioon ja kapitalistiseen talouteen pohjaten.⁵

¹. Landauer s. 174. Vrt. myös, miten Otto Leichter pohti näitä kysymyksiä, Leichter 1932B s. 100-110, 127-129, 166-167.

². Sdp:n puolueneuvosto asetti 18.11.1930 talouspoliittisen ohjelmakomitean, joka laati esityksen vuoden 1933 puoluekokoukselle, Soikkanen 1975 s. 531-542.

³. Abl 20, ja 22.4.1932.

⁴. Vrt. Leichter 1932B s. 94.

⁵. Tämäntapaisista eroista Klassenkampfissa ks. Fritz Wenzelin ja itävaltalaisen Alfred Braunthalin väittely: Fritz Wenzel, Das nichtmarxistische Marx, Kk 4. Jg., 1. Juli 1930; Alfred Braunthal, Der wirtschaftsdemokratische "Wunderglaube", Kk 5. Jg., 1. Februar (jatkuu...)

Se näkyi esimerkiksi siinä, että Leichter suhtautui luottavaisemmin kapitalismin luomiin suunnitelmallisiin elementteihin kuin Sundström, joka korosti, ettei kapitalistisen yhteiskunnan suunnitelmallisuus poistanut riistoa. Sundströmin epäluuloa osoittaa myös se, että hän korosti sosialisointia, kun Leichter oli valmis tyytymään valvontaan. Sundström ei liioin innostunut valtiokapitalismista Leichterin tavoin: hän ei nähnyt kehitystä kilpailukapitalismista monopolikapitalismiin yhtä myönteisenä.¹ Pikemminkin hän arvioi valtiokapitalismia hieman samaan tapaan kuin Max Adler: se oli vaihe, jossa hallitsevat luokat käyttivät valtiota uhatun valta-asemansa suojaamiseksi². Sundströmin mielestä oli myös tärkeää korostaa, että työväenluokka tarvitsi poliittista valtaa vaatimustensa toteuttamiseksi.

Vaikuttaakin siltä, että näkemykset valtiosta estivät Sundströmiä hyödyntämästä laajemmin Leichterin ajatuksia. Suunnitelmatalous ja sosialisointi olivat hänen kirjoituksissaan ennen muuta agitaation välineitä. Tähän tulkintaan Sundströmiä lienee auttaneet myös hänen aiemmin tuomitsemansa Hendrik de Manin kirja *Der Sozialistische Idee*, joka ilmestyi keväällä 1933.

Ilmeisesti juuri de Mania hyödyntäen Sundström argumentoi Sdp:n talouspoliittista ohjelmaa vastaan. Sosialisoinnin agitaatioluonteen liittäminen käytäntöön ja pyrkimys kansallisten ja kansainvälisten ratkaisujen yhdistämiseen liitti Sundströmiin tietenkin de Manin ohella Leichterin, Adlerin ja Sternbergin. De Manin

⁵(...jatkuu)

1931 ja F.Wenzel, *Wunderglaube oder Entwicklungstheorie*, Kk 5. Jg., 15. Februar 1931; ks. myös Petrich. Kirjassa *Die Krise...* s. 175.

¹. Vrt. Leichter 1932B s. 95-96, 151-156. Ks., miten Arkadij Gurland kritisoi valtiollistamista kapitalistisessa valtiossa, Gurland, MT 1. Juni 1932. Myös puolalaissyntyinen Natalie Moszkowska varoitti yliarvioimasta monopolikapitalismin suunnitelmallisuuden elementtejä, Natalie Moszkowska, *Monopolkapitalismus und Arbeitslosigkeit*, *Der Kampf*, Jg. 24, Februar 1931. Soihdussa julkaistussa artikkelissa *Kapitalismin rakennevaihtelut*, Soihtu 3/1932 hän sen sijaan vertailee kilpailu- ja monopolikapitalismia ja todistelee "marxilaisen pulaopin" olevan "oikeutettu" jälkimmäisessäkin.

². Max Adler, *Zur Diskussion über Sowjetrussland*, *Der Kampf*, Jg. 25, Mai 1932.; Sundströmin näkemyksistä Soihtu 6/1932.

kirjoitukset olivat kuitenkin konkreettisempia¹ ja ajoittuivat sat-
tuvasti juuri Sdp:n talouspoliittisen ohjelman käsittelyn alle.²

Max Adler ja de Man totesivat, että lama sai porvariston vastus-
tamaan kaikkea reformipolitiikkaa.³ Sundström jakoi tämän näkemyksen
- siksi hänen asenteensa reformipolitiikkaan muuttuikin suotuisam-
maksi. Sundström painotti kuitenkin voimakkaammin kuin Adler tai
de Man, että työläisten oloja helpottavat uudistukset auttaisivat
sosiaalidemokraatteja ottamaan vallan.⁴ Tämä näkyi mm. Sundströmin
konkreettisissa vaatimuksissa syksyllä 1933: hän kiinnitti
erityistä huomiota talonpoikien aseman parantamiseen, jotta
voitaisiin estää Isänmaallisen kansanliikkeen propaganda talon-
poikien parissa.⁵

3.2.1.5. Cay Sundström ja Eero A. Vuori

Sundströmin moite siitä, että puolueessa ei lainkaan kirjoitettu
pulasta, ei pitänyt täysin paikkaansa. Se sattui varsin hyvin
puolueen pää-äänenkannattajaan Sosialidemokraattiin⁶ mutta muualla
toki pohdittiin pulaa ja sen merkitystä. Laajimmat artikkelit
olivat lähtöisin viipurilaisen Kansan Työn päätoimittajan Eero A.
Vuoren kirjoituskoneesta: hän julkaisi artikkelit Työväen Kalente-
rissa ja laati vuoden 1933 puoluekokoukselle talouspoliittisen
ohjelman perusteluosan.⁷ Vuoren tekee kiinnostavaksi se, että

¹. Vrt. esim. vaatimus 30-tuntisesta työviikosta, de Man 1933
s. 380-381 ja CS, Soihtu 4/1933.

². Pentti Puoskari on epäillyt, että Cay Sundströmin ohjelman
käsittelyn yhteydessä vaatima työnhankintaohjelma juontaisi juuren-
sa Ruotsin sosiaalidemokraattien kriisipolitiikasta, Pentti
Puoskari, Tehokkaan kysynnän teoria Sdp:n suhdannepoliittisessa
ajattelussa 1930-luvulta 1960-luvun alkuun. Yleisen valtio-opin pro
gradu. Helsingin yliopisto. Syyskuu 1979 s. 98. Se ei Sundströmien
yhteyksien perusteella liene kuitenkaan luultavaa - samanlainen
esitys sisältyi Klassenkampf'n kriisiohjelmaan.

³. Adler 1933 s. 43-44;

⁴. CS, Soihtu 4/1933.

⁵. CS, Soihtu 7/1933.

⁶. Vrt. SS:t 1930-1932.

⁷. Eero A. Vuori, Maailmanpula marxilaisuuden valossa. Työväen
Kalenteri 1932. Helsinki 1931; Eero A. Vuori, Liian suuret voitot
tukahduttavat kapitalismin. Työväen Kalenteri 1933. Helsinki 1932;
(jatkuu...)

Kettusen ja Turtolan mukaan hänkin "seurasi keskusteluja ulkomailla ja tarttui mm. austromarxismin teoreettikkoihin".¹

Ensimmäisessä Työväen Kalenterin artikkelissaan Vuori keskittyi erittelemään pulan syitä. Pohjana olivat kapitalistisen järjestelmän sisäiset tekijät: tuotantovälineiden ja kulutustavaroiden tuotannon välinen ristiriita sekä tuotannon harjoittaminen voiton saamiseksi loivat perustan kapitalistisen tuotannon anarkialle. Vuori esitteli kuitenkin enemmän maailmansodan jälkeisen talouden kehitystä. Hänen mukaansa sen huomattavin piirre oli teollisuuden rationalisointi. Hän ristikin vuodet 1923-29 Otto Baueria mukailleen rationalisoimiskonjunkturiksi. Valtava rationalisoiminen oli kuitenkin vaikeuttanut menekkiä ja lisännyt työttömyyttä - se oli yhteiskunnallisessa mielessä virherationalisointia, sillä yhteiskunta maksoi työttömyydestä aiheutuneet kustannukset. Maailmansodan jälkeistä talouselämää olivat vaikeuttaneet myös Versailles'n rauhansopimuksen määräykset, jotka olivat edistäneet taloudellista nationalismia. Pulaa moninkertaisti maatalous-, finanssi- ja teollisuuskriisin päällekkäisyys.²

Vuori viittasi artikkelissaan kartellien ja trustien merkitykseen pulien synnyssä³ mutta korosti sitä paljon voimakkaammin talouspoliittisen ohjelman perusteluosassa. Siinä Vuori kytki pulien voimistumisen selvemmin monopolien syntyyn: kapitalistisen järjestelmän mukautumiskyky oli heikentynyt monopolien synnyn myötä. Pääomien jähmettymistä ja kapitalismin kangistumista oli vielä lisännyt maailmansodan jälkeinen rationalisointi.⁴

"Markkinoiden loppuminen" ilmeni Vuorella vain viittauksina kaupan vähenemiseen ja työläisten ostokyvyn heikentymiseen.⁵ Tavallaan

⁷(...jatkuu)

Eero A. Vuori, Suomen sos. dem. puolueen talouspoliittinen ohjelma. Turku 1933. Ks. myös J.W.Keto, Pula-aika ja osuuskaupat. Helsinki 1931.

¹. Kettunen-Turtola, s. 101.

². Vuori 1931 s. 102-108. J.W.Keto esitti kirjoituksessaan hyvin samankaltaisen arvion, ks. Keto s. 5-25.

³. Vuori 1931 s. 107.

⁴. Vuori 1933 s. 31-43.

⁵. Emt. s. 38-39, 42-44.

siihen sisältyi myös arvio pulan paikasta kapitalismin kehityksessä: Vuori myönsi, että lama oli yksi vaihe kapitalismin rappeutumisessa, mutta ei pitänyt käytännön kannalta tärkeänä pohtia, oliko pula kapitalismin viimeinen.¹ Hän korostikin paljon enemmän "liberalistisen kapitalismin" katoamaista ja valtion osuuden kasvamista talouselämässä.²

Vuoren hahmotteleman linjan mukaan oli tärkeää lisätä työläisten ostokykyä ja edistää valtion puuttumista talouselämään. Vuori ei kuitenkaan pitänyt välttämättömänä, että eri tuotannonalat saatettaisiin välittömästi valtion omistukseen. Tärkeämpää oli saada valtiolle talouselämän johtovalta, valtio oli "kohotettava auttajasta johtajaksi". Se mahdollistui, kun valtio kontrolloi raha- ja luottopolitiikan ohella trusteja, kartelleja ja muita monopoleja. Vuori uskoi, että valvonnalla voitaisiin estää liialliset monopolivoitot ja ohjata sijoituksia yhteiskunnallisesti järkevästi. Lisäämällä valtion yritystoimintaa voitaisiin myös rajoittaa talouselämän kapitalistista aluetta ja luoda edellytyksiä valtiokapitalismille. Se ei kuitenkaan ollut mikään lopullinen tavoite - sosialistinen päämäärä - mutta saattoi "muodostua - työväenluokan saavuttaessa tarpeellisen poliittisen vallan - väliasteeksi kuljettaessa kapitalismista sosialismiin".³

Sundströmin ja Vuoren erot eivät käy selvästi ilmi vuoden 1933 puoluekokouspuheenvuorojen ja Soihdun kirjoitusten perusteella.⁴ Painotuserot pulan pääsyistä - ei-kapitalististen markkinoiden loppuminen vastaan virherationalisointi - ja kapitalismin taantumisen lopullisuudesta olivat toki olemassa, vaikka ne eivät tulleetkaan julki yhtä voimakkaasti kuin Sundströmin polemiikissa Vuorta vastaan syksyllä 1930. Silloin Sundström halusi näiden seikkojen ohella painottaa kapitalistisen talouden anarkiaa, jota muutokset kapitalistien ja työläisten tulojen välillä eivät voineet yksin poistaa.⁵ Vuoren mukaan kapitalismi oli siis sopeutumiskykyi-

¹. Emt. s. 61.

². Emt. s. 30-34, 57-58.

³. Vuori 1933 s. 57-64, 97-99.

⁴. Ks. Sdp:n pk 1933 s. 52-54, 111-112; CS, Soihtu 4/1933.

⁵. Cay Sundström, Taloudellinen pulma ja henkinen pula, SS 26.10. ja 2.11.1930.

sempi kuin Sundströmin mielestä.

On hieman outoa, että Sundström ei ohjelmaesitystä kritisoidessaan viitannut arvioon kapitalismin kriisin luonteesta. Mahdollisesti hän tuossa vaiheessa oli jo niin vakuuttunut ajatuksesta, että kiista kriisin luonteesta oli toissijaista - tärkeintä oli kamppailla harjoitettavasta politiikasta. Ilmeisesti natsien valtaannousu Saksassa ja pelko sen toistumisesta Suomessa nostivat Sundströmin mielestä tärkeimmiksi kiistanaiheiksi puolueen aktivoimisen. Erimielisyyden kohteita olivatkin talouspoliittisen suuntautumisen vaihtoehdot - ennen muuta vaatimusten ajankoh-
taisuus.¹ Erilaiset arviot kapitalismin kehityksestä tuntuivat tietenkin näissä ajankohtaisuuskiistoissa.

Vaatimusten erot näkyivät ennen kaikkea siinä, että Sundström korosti "perusteellisuuksien sosialisointia, pankkien valtiollis-
tuttamista" ja tuotantoelämän kontrolloimista paljon voimakkaammin kuin Vuori, jonka hahmottamassa linjassa valtiollisella kontrollil-
la oli keskeinen asema - tosin se ei näkynyt ohjelmassa yhtä selkeänä kuin perusteluosassa, mihin Sundströmin kiinnitti
huomiota². Sundströmin tapa painottaa sosialisointivaatimusta
saattoi ilmentää epäilystä Vuoren "valtiokapitalismia" kohtaan.
Ainakin syksyllä 1930 Sundström antoi ymmärtää Vuoren ajatusten
lähenevän "orgaanista kapitalismia".³ Näin siis käsitys valtion
luonteesta ja siitä, missä määrin sosialismia voitaisiin luoda
olemassa olevan valtion pohjalle, erottivat Vuorta ja Sundströmiä.

Tämä ero oli olemassa, vaikka Sundström ei talouspoliittista
ohjelmaa kritisoidessaan sanonutkaan sitä selvästi. Hän ei muuten-
kaan kirjoittanut valtiokapitalismista: hänelle se ei ollut yhtä
tärkeä kuin Vuorelle, joka loi linjansa sen varaan, että senhet-
kisen valtion valvonta talouteen lisääntyisi.⁴ Sundström ei liioin

¹. Sdp:n pk 1933 s. 52-54; CS, Soihtu 4/1933.

². CS, Soihtu 4/1933. Sdp:n pk 1933 s. 52.

³. CS, SS 26.10. ja 2.11.1930.

⁴. Tämä ajatus sisältyi myös Sdp:n vuoden 1933 puoluekokoukses-
sa hyväksymään talouspoliittiseen asiakirjaan. Siinä todettiin,
että puolue "tukee valtiokapitalistisia pyrkimyksiä täysin tietoi-
(jatkuu...)

yrittänyt selittää oman sosialisimislinjansa eroja Vuoreen nähden. On mahdollista, että Sundström yhtyi de Maniin, jonka mukaan sosialisimisessa ei ollut kyse byrokraattisen valtiokapitalismin laajentamisesta vaan ammattiyhdistyksiin ja osuuskuntiin pohjaavasta "yhteiskunnallistuttamisesta"¹. Ennen muuta sosialisimisesta puhuminen merkitsi Sundströmille kuitenkin välinettä valtion valtaamiseen - sen avulla hankittiin kannattajia liikkeelle.

Konkreettisella talouspolitiikalla ei näin ollut Sundströmin linjassa yhtä merkittävää asemaa kuin Vuorella, joka pohjasi yhteiskuntapolitiikkansa siihen.² Sundström kirjoitti toki paljon taloudesta, mutta artikkelien merkitys oli ennen muuta vakuuttamisessa: erittelemällä kapitalismin kehitystä Sundström yritti toisaalta herättää Sdp:n johdon oivaltamaan muutoksen aiheuttamat vaarat ja saada sitä muuttamaan linjaansa, toisaalta hän pyrki sosialisimisesta puhumalla hankkimaan liikkeelle kannatusta. Analogia Sundströmin ja Rosa Luxemburgin välillä on tässä suhteessa ilmeinen.³

Näkemyksiin sosialisimisen ajankohtaisuudesta vaikutti erilaisen kapitalismin joustavuusarvion ohella tapa hamottaa maailmaa. Sundström kirjoitti aina kapitalismista yleensä. Se ilmensi hänen tapaansa korostaa kapitalismin kokonaisuutta, mutta sulki samalla pois erityispiirteiden ja eriaikaisuuden tarkastelun, vaikka Sundström periaatteessa olikin tietoinen eriaikaisuuden merkityksestä. Ei Vuorikaan kytkenyt maailmantalouden ja Suomen taloudellisen kehityksen arvioita kovin kiinteästi yhteen, mutta käsitteli aihetta toki paljon enemmän kuin Sundström. Lähtökohtaero näkyi epäilemättä tehdyissä johtopäätöksissä: Sundström ohitti edessä olevat vaikeudet halpemmin kuin Vuori.

⁴(...jatkuu)

sena siitä, että valtiokapitalismi ei ole mikään sosialistinen päämäärä vaan enintään välttämätön väliaste, jonka kautta voidaan kulkea kohti sosialistista suunnitelmataloutta.", Sdp:n pk 1933 s. 127.

¹. de Man 1933 s. 384-385.

². Kettunen-Turtola s. 100-102.

³. Luxemburgista ks. Geras s. 26-41.

Vaikka Vuori ei ollutkaan samaa mieltä kuin Sundström, hänen linjansa poikkesi puolueen yleisestä uusklassisesta talouspoliittisesta ajattelutavasta: Vuori korosti kulutuskysyntää ja halusi tasata suhdanteita valtion toimin.¹ Jos Sundström näin ollen olisi halunnut vahvistaa vaihtoehtoa puoluejohdon linjan muuttamiseksi, hän olisi korostanut kulutuskysynnän voimistamista ja yrittänyt yhdistää yritysten kontrolli- ja sosialisimisvaatimuksia. Se olisi tietenkin saattanut viedä Sundströmiä kokonaan toiseen suuntaan kuin Vuoren valtiokeskeinen tarkastelutapa: Max Adler väläytteli kirjoituksissaan neuvostojen merkitystä² ja de Man ammattiyhdistysten ja osuuskuntien³. Sundströmin puheet tuotantoelämän kontrollista tarkoittivat ilmeisesti samaa.

Yrittämisen puute saattaa osoittaa, ettei Sundström havainnut sen paremmin kuin muutkaan aikalaiset Vuoren ja puoluejohdon eroja⁴. Vuori saattoi näyttää hänestä pikemminkin puoluejohdon uskolliselta tukijalta, vaikka hänen olisi Saksan keskustelujen perusteella pitänyt havaita erot. Ilmeisesti tiukassa kannanottotilanteessa yhdistävät tekijät katosivat samalla tavalla.⁵

Tässä lienee käsitysten erilaisuuden ohella syy siihen, että Sundström hyökkäsi puoluekokouksen jälkeen niin voimakkaasti Vuoren kimppuun: syytti tätä opprtunistiksi, joka oli vuorotellen "palvelut kaikkia työväenliikkeen ja suuntien johtajia ja kaikkia yhtä innokkaasti ja intohimoisesti" ja joka vaputui "'hyödyttömistä' periaatteista yhtä mukavasti kuin ruuansulatuskanava hyödyttömistä aineista".⁶

¹. Puoskari s. 95-97.

². Adler 1933 s. 46.

³. de Man 1933 s. 384-385.

⁴. Kettunen-Turtola s. 101; Puoskari s. 8-10.

⁵. Vrt. esim. miten Helmut Wagner sijoitti Arkadij Gurlandin, jonka kanssa hänellä oli ollut aiemmin varsin paljon yhteistä, tulevaksi puolueoikeiston teoreetikoksi, ks. Helmut Wagner, Das Heute der proletarischen Aktion, Kk, 15. April 1931 sekä Arkadij Gurland, Meine Entlarvung als Reformist, Kk, 1. September 1931 ja Helmut Wagner, Gurlands Verteidigung - die Bestätigung der Kritik, Kk, 1. September 1931. Wagnerista ja Gurlandista ks. Storm-Walter s. 55-57, 61-63.

⁶. Cay Sundström, Soihtu 5-6/1933. Ks. myös, miten Sundström nakersi Vuoren Työväen Joulualbumissa 1933 julkaisemaa artikkelia, (jatkuu...)

Sylvi-Kyllikki Kilpi on arvellut, että Sundström olisi pettynyt, kun ei vuoden 1933 eduskuntavaaleissa päässytäkään kansanedustajaksi.¹ Hyökkäys Vuorta kohtaan saattoi johtua myös siitä, että Vuori "syrjäytti" Sundströmin jonkinlaisena Sosialidemokraatin taloudellisena asiantuntijana.² Nämä syyt saattoivat korostua tilanteessa, jossa poliittinen tie näytti menevän lukkoon³ - turhautuminen saattoi ilmetä myös sanavalinnoissa.⁴

⁶(...jatkuu)

Cay Sundström, Kolmannen luokan revisionismia eli "vallankumouk-
 enteistä", Soihdu 2/1934. "Kaikkien suuntien palvelemisella"
 Sundström viittasi siihen, että Vuori oli kansalaissodan jälkeen
 paennut Neuvosto-Venäjälle ja ollut mukana perustamassa kommunisti-
 a puoluetta. Palattuaan Suomeen Vuori oli istunut Tammisaares-
 sa, Kettunen 1986 s. 374.

¹. Kilpi 1966 s. 56.

². Ks. Sundströmin viittaukset SS:n taloudelliseen osastoon,
 CS, Soihdu 2/1934. Ks. myös Kilpi 1966 s. 64.

³. Sundström päätti ilmeisesti tuossa vaiheessa ryhtyä jatka-
 maan opintojaan, sillä hän anoi lääketieteelliseltä tiedekunnalta,
 että hänen vuonna 1928 lääketieteen kandidaatin tutkintoa varten
 tekemänsä työ anatomiassa pätesi vuoden 1933 loppuun, ks. lääketie-
 teellisen tiedekunnan pöytäkirjat 12., 19. ja 26.9.1933, HYA.
 Sundström vetosi opintojen viivästymisessä huonoon terveyteensä,
 mistä oikeistolehdistö yritti irvustella viitaten Sundströmin
 aktiiviseen poliittiseen toimintaan, ks. Hra Cay Sundström pyrkii
 yliopistoon, US 20.9.1933 ja sille vastineena Friman, Cay Sundströ-
 m, Abl 25.9.1933.

⁴. Yleensä Sundströmiä pidettiin hyvin kilttinä ja kohteliaana,
 ks. Kilpi 1965 s. 161-162 sekä Fm, Porträttgalleri, Rödspottan
 (ilman painovuotta. todennäköisesti vuodelta 1929); Jeremias, Vem
 och vad?, Rödspottan 6/1930; Inpiskaren, Korta karakteristiker,
 Rödspottan, September 1931, TA.

3.2.2. Fasismi porvariston ratkaisukeinona

ASS:n piirikokouksesityksessä vuonna 1934 kapitalistien mahdollisuudeksi selviytyä umpikujasta nähtiin vain turvautuminen diktatuuriin. Fasismi oli tuossa arviossa se väline, jolla kapitalistit selviäisivät kriisistä. ASS:laiset - ennen muuta Sundström - olivat kirjoittaneet fasismista aiemminkin. Aihe esiintyi Sundströmin kirjoituksissa tavallaan suomalaisen oikeistoliikehdinnän nousujen ja laskujen mukaisesti. Silti Sundström pyrki aluksi määrittelemään fasismia yleisesti.

3.2.2.1. Fasismi "materialistisen historiakäsityksen valossa"

Ensimmäisen kerran Sundström viittasi fasismiin toukokuussa 1930 - pian sen jälkeen, kun lapuanliikkeen "kommunistipelkoa ja -vihaa uhkuvat kirjoitukset yltivät kielenkäytössään suoranaiseen hysteriaan"¹. Artikkelissaan "Kampen mot kommunismen" Sundström halusi varottaa sosiaalidemokraatteja samastamasta kommunismia ja fasismia. Artikkelin pääpaino olikin kommunistien menettelytapojen erittelyssä. Siinä sivussa fasismi määriteltiin yleisesti riistäjäluokan menetelmäksi estää yhteiskunnallinen vallankumous ja suojella kapitalismia.²

Seuraavan kerran Sundström palasi aiheeseen syksyllä 1930. Kyyditysten ja talonpoikaismarssin sävyttämä "Lapuan kesä"³ saattoi antaa pontta Sundströmin väläyttämään mahdollisuuteen, että fasistinen kausi pyyhkäisisi yli koko Euroopan ja vakiintuisi hetkeksi taloudellisen kriisin takia. Näkemystä tuki se, että Euroopan 24 valtiosta yhdeksän oli fasistisen diktatuurin alla ja kuutta uhkasi fasismi. Tässäkin yhteydessä Sundström määritteli fasismin kapitalistisen talousjärjestelmän kamppailuksi pelastumisensa puolesta: kun porvaristo tunsu järjestelmää uhkaavan vaaran, se mitätöi demokratian ja pystytti terrorin. Tuossa vaiheessa Sundström ei pitänyt tarpeellisena pohtia, miten ja miltä pohjalta se oli

¹. Siltala s. 72.

². CS, Abl 23.5.1930.

³. Siltala s. 119-124, 135-173, 357-367.

mahdollista. Artikkelin tarkoituksena oli pikemminkin varoitella sosiaalidemokraatteja fasismista: se yritti käydä kommunistien kautta sosiaalidemokratian kimppuun.¹

Seuraavan kerran Sundström palasi aiheeseen maaliskuussa 1932 - pian Mäntsälän kapinan jälkeen - jolloin hän kaksiosaisessa artikkelissaan pyrki arvioimaan fasismia "materialistisen historiakäsityksen valossa". Hän pyrki ilmeisesti kritisoimaan yksinkertaista arviota fasismista: kaikkea väkivaltaan perustuvaa vallankäyttöä ei pitänyt leimata fasismiksi, koska sillä perusteella fasismia olisi saattanut olla vaikkapa Napoleonin keisarikausi, Ludvig Napoleonin vallankumous Ranskassa 1851 tai jopa Neuvosto-Venäjä.²

Sundström vaati tarkempaa määrittelyä ja erotti toisaalta ne monopolikapitalistiset maat, joissa demokratiaa pyrittiin hävittämään, ja toisaalta ne maatalousmaat, joissa kapitalistinen kehitys oli jo alkanut ja joihin oli syntynyt terroristinen ja militaristinen diktatuuri, vaikka porvaristo ja työväenluokka eivät olleetkaan vielä kehittyneet kunnolla. Eriteltyään Italiaa, Espanjaa, Puolaa, Unkaria ja Romaniaa hän totesi, että fasismikäsitetä oli vaikea soveltaa jälkimmäisiin. Hän jätti kuitenkin epäselväksi, pitikö noita maita fasistisina.³ Aiemmassa artikkelissaan hän ainakin oli ryhmittänyt ne fasistisiin maihin.⁴

Yhteenvedossa Sundström myös syvensi arviotaan: fasismi oli syntynyt tiettyjen taloudellisten, poliittisten ja yhteiskunnallisten voimien yhteisvaikutuksesta - pääsija oli taloudellisilla tekijöillä. Fasismi liittyi kapitalismin elinkyvyttömyyteen ja sen vaikutuksiin keskiluokissa, erityisesti maatalouden liikaväestössä:

¹. C.S., En fascistisk epok?, Abl 8.9.1930 pk. Artikkelin pohjana oli selvästi Klassenkampfissa julkaistu Vitaly Gawronskyn kirjoitus, jossa tämä laski Suomen fasistisiin maihin ja paljon kärkevämmin kuin Sundström moitti suomalaisia sosiaalidemokraatteja välinpitämättömiksi ja huolettomiksi fasistien pyrkimyksien suhteen - sosiaalidemokraatit olivat jopa toivoneet kommunistipuolueen lakkauttamista saadakseen siten sen äänet, ks. Vitaly Gawronsky, Faschisierung Europas?, Kk, 4.Jg., 1. September 1930.

². Cay Sundström, Fascismi materialistisen historiakäsityksen valossa, SS 13. ja 27.3.1932.

³. CS, SS 13. ja 27.3.1932.

⁴. CS, Abl 8.9.1930.

kapitalismin kehittyessä keskiluokkien jäsenet proletarisoituivat ja pitivät demokraattista järjestelmää syynä surkeaan tilaansa. Puheet uudesta valtiomuodosta ja "voimakkaasta miehestä" saivatkin niissä kannatusta synnyttäen samalla edellytyksiä diktatuurille. Sundström ei silti pitänyt fasismia keskiluokkien omana liikkeenä, vaan se oli "keskiluokkien, pikkuporvariston ja vararikon tehneiden talonpoikien nousu finanssikapitalistien johdolla".¹

Sundström yritti soveltaa historiallista arvioimistapaansa Suomenkin fasistiseen liikkeeseen. Hänen mukaansa Suomen kapitalismi oli nojannut pääasiassa puu- ja paperiteollisuuteen, jotka olivat suuntautuneet yksipuolisesti Länsi-Euroopan kapitalistisille markkinoille. Siellä alkanut rahapula vaikutti epäedullisesti Suomeen: puutavaran vienti laski jo vuonna 1927. Pula ei kuitenkaan ilmennyt heti räikeänä, vaan näkyi selvästi vasta vuonna 1929.²

Pula teki Sundströmin mukaan kapitalistit levottomiksi työväenluokan voimasta, joka ilmeni vaikutusvaltana eduskunnassa ja kunnissa sekä vahvana ammatillisena ja osuuskunnallisena liikkeenä. Yleistä vastakkaisuutta ruokkivat erimielisyydet tullipolitiikasta, jossa teollisuuskapitalistien ja talonpoikien edut olivat yhtyneet suojatullivaatimuksissa. Pula ei näin muuttanut talonpoikien työläisvihamielisyyttä, vaikka tekikin heistä kapinallisia. Sundström ei kuitenkaan arvioinut tarkemmin, miten pulan vaikutukset ilmenivät talonpoikien keskuudessa.³

Sundström korosti artikkelissaan, miten teollisuuden edustajat, suurmaanomistajat ja muut taantumukselliset olivat osanneet peittää todellisen tarkoituksensa - ammatillisen ja poliittisen työväenliikkeen vaikutusvallan heikentämisen. Sundström ei silti unohtanut kokonaan lapuanliikkeessä mukana olleiden ryhmien omia vaikuttimia: virkamiehet olivat tyytymättömiä palkkoihinsa, jotkut väestönosat liikehtivät Suur-Suomen puolesta. Hän katsoi myös liikkeen

¹. CS, SS 13. ja 27.3.1932.

². CS, SS 13. ja 27.3.1932. Pulan ilmenemisestä Suomessa vrt. Jorma Kalela, Pulapolitiikka. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929-1933. Helsinki 1987 s. 20-23.

³. CS, SS 27.3.1932.

syntypaikan - Pohjanmaan - erityispiirteitä: väestön asema oli heikentynyt väestönkasvun myötä, mutta pohjalaiset eivät silti olleet lakanneet pitämästä itseään talonpoikaisvapauden edustajina - valkoinen armeijakin oli luotu Pohjanmaalla. Myös "kommunistit" olivat erityisesti siellä ärsyttäneet väestöä. Vaikka Sundström Marxiin viitaten myönsikin, että vanhat tavat ja käsitykset vaikuttivat pitkään, hän ei silti uskonut, että lapuanliike olisi noussut ilman taloudellisia tekijöitä.¹

Tämä erilaisten yhteiskunnallisten prosessien monipuolinen arvio vastasi pitkälle sitä tapaa, jolla suomalaisista sosiaalidemokraateista puoluesihteerit K.H.Wiik luonnehti fasismia vuonna 1930. Sundström piti kuitenkin todennäköisempänä kuin Wiik, että Suomeenkin voisi syntyä fasistinen järjestelmä. Wiik nimittäin korosti jo vuonna 1930, että Suomessa ei ollut yhteiskunnallisia edellytyksiä fasistiselle järjestelmälle: työväenliike ei uhannut suurpääoman valtaa eikä fasistiselle liikkeelle ollut riittävää joukkopohjaa. Lisäksi Wiik pitäytyi selvemmin Sundström parlamentarisissa toimintatavoissa puhuessaan oikeistoliikehdinnän vastustamisesta.²

3.2.2.2. Finanssipääoman järjestöt

Sundströmin monitasoinen arvio poikkesi kuitenkin enemmän siitä kuvasta, jonka Mauri Ryömä ja Raoul Palmgren esittivät fasismista ylioppilaille keväällä 1934 laatimassaan lentolehtisessä. Ryömä ja Palmgren halusivat tuoda siinä ennen muuta esille vastakkainasettelun yläluokka - muut. Arvioidessaan fasismia he eivät niinkään yrittäneet luonnehtia niitä ristiriitoja, joista fasismi nousi, vaan personoida yläluokkaa listaamalla pankki- ja teollisuuspääoman sekä "maaylimystön" edustajia. Samalla he häivyttivät oikeistoliikkeiden - lapuanliikkeen, AKS:n ja Isänmaallisen kansanliikkeen - oman syntytaustan: ne olivat yksinkertaisesti finanssipääoman

¹. CS, SS 27.3.1932.

². Wiikin näkemyksistä, Kettunen 1986 s. 311-313.

järjestöjä.¹

Ryömä ja Palmgren eivät paneutuneet lentolehtisessään lapuanliikkeeseen - olihan se taaksejäänyttä elämää. Päähuomion he kiinnittivät Isänmaalliseen kansanliikkeeseen, jota kirjoittajat luonnehtivat suomalaisen pääoman rahoittamaksi - lapuanliikettä oli tukenut pääasiassa ruotsalainen pääoma. Toisaalta kirjoittajat kyllä mitätöivät pääomapiirien välisiä eroja: taistelu marxilaisia vastaan yhdisti ne.²

Korostaessaan lapuanliikkeen ja IKL:n erilaisuutta Ryömä ja Palmgren viittasivat menettelytapoihin: lapuanliike oli yrittänyt saada työväestön kannatusta huutamalla "kommunisteista ja provosoi-
malla sotaa Neuvostoliittoa vastaan, mutta IKL kalasteli työväestön kannatusta yhteiskunnallisella ohjelmallaan". Se olikin nuorten ASS:laisten mielestä vaarallisempaa kuin lapuanliikkeen metelöinti.³ Tämä painotus saattoi syntyä siitä, että IKL vetosi työ- ja koulu-
tettuun väestöön paljon selvemmin kuin lapuanliike ja saattoi näin näyttää opiskelijapiireissä liikkuvista erityisen pahalta. Samoin lienee vaikuttanut IKL:n Helsinki-keskeisyys.⁴

Sundströmin ja nuorempien ASS:laisten painotuserot saattoivat johtua osittain tilanteesta: Sundström kirjoitti lapuanliikkeestä jälkikäteen harkiten, Ryömä ja Palmgren "taistelun tiimellyksessä":
IKL:n synty saattoi näyttää vaaralliselta Hitlerin valtaannousua sekä Viron ja Itävallan tapahtumia vasten. Agitaatio ja propaganda

¹. Älymystö, työväestö ja talonpojat yhteisrintamaan! Helsinki 1934 s. 3-4, 5-6. Lentolehtisen laatijoista ks. ASS:n kk 27.2. ja 7.3. 1934 sekä jk 3.3.1934, ASS:n arkisto, KA.

². Älymystö, työväestö ja talonpojat yhteisrintamaan! s. 4. Teollisuus- ja pankkipiirien yhteyksistä lapuan liikkeeseen ja Isänmaalliseen kansanliikkeeseen vrt. STH s. 179, 182, 188-189.

³. Älymystö, työväestö ja talonpojat yhteisrintamaan! s. 4-5. IKL:n ohjelmista, ks. Mikko Uola, Sinimusta veljeskunta. Isänmaalinen Kansanliike 1932-1944. Keuruu 1982 s. 60-64, suhteesta työväestöön s. 319-323.

⁴. IKL:n johto- ja kannattajakunnasta sekä Helsinki-keskeisyydestä ks. Nygård 1982 s. 94, 98-100 ja Risto Alapuro, Mass Support for Fascism in Finland. Kirjassa Suomalaisten ja ddr:läisten historiantutkijoiden Hanasaressa 5.-8.5.1977 pitämän neljännen seminaarin esitelmät. Toimittanut Hannes Saarinen. Helsinki 1978 s. 9-10.

saattoivat tuolloin voittaa erittelevämmän suhtautumisen.

Siihen viittaisi myös se, että vuoden 1933 edetessä Sundströmin käsitykset IKL:n vaarallisuudesta lisääntyivät. Hän katsoi sillä olevan suuremmat mahdollisuudet nostattaa joukkovoimaa kuin lapuanliikkeellä. Huoli kumpusi IKL:n taloudellisista ja yhteiskunnallisista tunnuksista: propagandavaatimuksillaan se saattoi saada huomattavaa kannatusta taloudellisesti heikossa asemassa olevien parissa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Yletön huolestuneisuus oli epäilemättä myös tapa herättää Sdp:ta tekemään esityksiä pulan uhkaamien talonpoikien ja työttömien aseman parantamiseksi. Silti Sundström palasi yksioikoisempaan fasismi-tulkintaan.¹

3.2.2.3. Fasismi porvariston taisteluvälineenä

Vaikka ASS:laisten kirjoitusten ajankohdat sattuivatkin varsin hyvin suomalaiseen oikeistoliikehdintään, artikkeleissa näkyi myös työväenliikkeen perinne ja Keski-Euroopan senhetkiset fasismikeskustelut, jotka tavallaan jatkoivat toisen internationaalien marxistien kirjoituksia imperialismin väkivaltaisesta luonteesta². 1920-luvulla nimittäin monet marxilaiset yhdistivät fasismin yleisesti kapitalistisen yhteiskunnan senhetkiseen vaiheeseen: se oli kapitalismin taistelumuoto työläisten vallankumousliikettä vastaan. Tämän käsityksen mukaan fasismi oli mahdollinen muuallakin kuin Italiassa. Se saattoi jopa olla kapitalismin kehityksen välttämätön muoto.³

Tämä yleinen käsitys sai lisää yksityiskohtia, kun fasismin vaara lisääntyi eri maissa. Saksassa erityisesti kansallissosialistien menestys parlamenttivaaleissa syyskuussa 1930 synnytti vilkkaan keskustelun fasismin yhteydestä kapitalismin kriisiin. Samalla pohdittiin myös liikkeen kannattajapohjaa, syntyedellytyksiä ja

¹. CS, Soihtu 7/1933.

². Ks. esim. Pannekoek, Kautsky s. 1-2, jossa Pannekoek puhuu sisäisestä taantumuksesta ja uudistusten lakkaamisesta.

³. Renzo DeFelice, Interpretations of Fascism. London 1977 s. 30.

keinoja kamppailla sitä vastaan.¹

Klassenkampfissakin ilmestyi vuodenvaihteessa 1930-31 monia kirjoituksia fasismista. Ryhmän keskeisiin hahmoihin kuulunut Max Seydewitz määritteli sen talvella 1931: "... fasismi on luokkataistelujen nykyvaiheessa hallitsevan suurkapitalistisen luokan ase, kenties tärkein ase, porvariston luokkaetujen nimissä asetettujen taantumuksellisten vaatimusten läpiviemiseksi." Näin lehdessä haluttiin ennen muuta torjua väitteet, että fasismi olisi porvariston ja työväenluokan välissä oleva itsenäinen liike.²

Yleinen teesi siitä, että fasistinen liike oli porvariston kamppailuväline taantumisen kaudella, riittikin yleensä Klassenkampf-ryhmälle fasismin luonnehdintaan. Lehdessä ei kovinkaan paljon puututtu porvarillisen demokratian ja fasismin tai porvarillisten puolueiden ja fasistisen liikkeen eroihin. Niinpä lehdessä saattoikin esiintyä mielipiteitä, että Brüningin keskustalainen hallitus oli "kahdeltakolmasosalta tai jopa kolmeltaneljäosalta fasistinen"³. Klassenkampfissa ei liioin pohdittu kovin paljon fasistisen liikkeen koostumusta tai sitä, miten porvaristo pystyi luomaan fasistisen "taisteluvälineen".⁴

Max Adler yritti tosin jo syksyllä 1929 luonnehtia fasismia liikkeeksi, jossa yhdistyivät kaikki demokratiaa vastustavat voimat ja jota tukivat elämäntilanteeltaan ja ideologiaaltaan luokkien välissä olevat ryhmät.⁵ Myös joissakin muissa Klassenkampf-in artikkeleissa

¹. Helga Grebing, Auseinandersetzung mit dem Nationalsozialismus. Kirjassa Wolfgang Luthardt (Hg.). Zweiter Band s. 259-261. Reinhard Sturm puolestaan korostaa, että Saksassa oli jo 1920-luvulla varsin monipuolisia tulkintoja fasismista, ks. Reinhard Sturm, Fachismusauffassungen der Sozialdemokratie in der Weimarer Republik. Kirjassa Richard Saage (Hg.) s. 302-330.

². Max Seydewitz, Die nächsten parlamentarischen Entscheidungen, Kk, 5.Jg., 1. Februar 1931. Ks. myös Max Seydewitz, Die Rolle des Faschismus, Kk, 15. März 1931 sekä Max Seydewitz, Die politische Auswirkung der Krise des Kapitalismus. Kirjassa Die Krise... (Seydewitz B) s. 114.

³. Drechsler s. 73.

⁴. Rengstorf s. 76-78.

⁵. Max Adler, Fascismus und Koalitionsgesinnung, Kk, 3.Jg., 15. Oktober 1929. Gerhard Botzin mukaan Adler tarkasteli fasismia
(continued...)

tarkasteltiin fasismin sosiaalipsykologisia edellytyksiä.¹

Nämä kirjoitukset eivät silti antaneet riittävästi vivahteita yleiselle fasismi-luonnehdinnalle, jota ilmeisesti voimisti SPD:n johdon "suvaitsevaisuuspolitiikka" Brüningin hallitusta kohtaan: linjataistelun tuoksinassa näkemykset polarisoituivat, kun vasemmistolaiset katsoivat juuri SPD:n linjan edistävän fasismia. Myös puolueen vasemmiston irtautuminen lokakuussa 1931 omaksi Sozialistische Arbeiterparteiksi tuki yksinkertaistettua tulkintaa - se auttoi erottumaan SPD:sta.²

3.2.2.4. Porvaristo luopuukin poliittisesta vallasta?

Saksankielisessä työväenliikkeessä syntyi 1920-luvun aikana toisenlainenkin tulkinta fasismista. Sen esitti Otto Bauer, joka kirjoituksissaan luokkien tasapainosta puuttui myös fasismiin. Marxin Louis Bonaparten 18. brumairekuuta -kirjoitukseen ja Engelsin Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperään pohjaten Bauer rinnasti fasismin synnyn absolutisminkehitykseen Euroopassa ja Napoleon III:n hallintoon: luokkien tasapainotilassa valtiosta saattoi tulla itsenäinen suhteessa kamppaileviin luokkiin. Tällaisessa tilanteessa porvaristo saattoi luovuttaa poliittisen vallan säilyttääkseen taloudellisen ylivaltansa.³

Bauer luonnehti bonapartismin ja fasismin yhteyttä:

⁵(...continued)
enemmän kapitalistisen valtion yleisenä muotona ja arvioi ennen muuta kapitalistisen järjestelmän tuottamia fasistisia menetelmiä, ei niinkään fasististen liikkeiden pohjaa, Gerhard Botz, Austro-Marxist Interpretation of Fascism, Journal of Contemporary history 1976 s. 138.

¹. Erit. Margareta Stegmann, Zur Psychologie des Fascismus, Kk 4. Jg. 1. September 1930. Artikkelin julkaistiin myös Soihdussa, ks. Piirteitä fasismin psykologiasta, Soihtu 6/1932.

². Drechsler s. 175, 230-232; Rengstorf s. 76-77, 80-84; vrt. Seydewitz B s. 115-118.

³. Bauer, Der Kampf, Februar 1924; ks. myös Gerhard Botz, Genesis und Inhalt der Faschismustheorien Otto Bauers, International Review of Social History. Volume XIX - 1974 s. 29-32 sekä Botz 1976 s. 132-134.

"Italialainen fasismi vuodelta 1922 vastaa ranskalaista bonapartismia vuodelta 1851. Molemmissa tapauksissa seikkailija hajotti aseellisten joukkojen tukemana parlamentin, jotta voisi kumota porvariston poliittisen herruuden ja pystyttää diktatuurinsa kaikkien luokkien ylle. Porvaristo itse sen sijaan jätti poliittisen edustuksensa pulaan, pani alttiiksi oman luokkaherruutensa ja heittäytyi sen omaa valtiovaltaa vastaan kapinoivien valtaan pelastaakseen työväenluokan uhkaaman omaisuutensa luopumalla poliittisesta herruudestaan."¹

Italialainen fasismi ei ollut Bauerin mielestä ainoa muoto, jossa aseelliset joukot anastivat vallan - sitä oli myös bolsevismi. Hän ei silti samastanut fasismia ja bolsevismia, vaan korosti niiden erilaista lähtökohtaa.² Tämä tulkinta - kuten yleensä fasismi-teema - jäi taka-alalle Bauerin kirjoituksissa myöhemmin 1920-luvulla. Se näkyi kuitenkin Linzin ohjelmassa, vaikka tulkintaan oli liittynyt yleisempi selitys porvariston pyrkimyksestä turvata asemiaan.³

Fasismi ei Botzin mukaan ollut muuten kovin keskeinen aihe itävaltalaisien sosiaalidemokraattien kirjoituksissa 1920-luvun lopulla, vaikka Italian fasismin vakiintuminen, kansallissosialistien nousu joukkopuolueeksi Saksassa, Itävallan omien oikeistoliikkeiden voimistuminen ja talouskriisi lisäsivätkin kiinnostusta aiheeseen vuosikymmenen vaihtuessa. Vasta kansallissosialistien menestys Itävallan maapäivä- ja kunnallisvaaleissa keväällä 1932 lisäsi todella sosiaalidemokraattien huolestuneisuutta.⁴

Vaikka Bauerin käsitys fasismista ei ollutkaan 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa yhtä yhtenäinen kuin 1930-luvun loppupuolen kirjoituksissa Zwischen zwei Weltkriegen?, Die illegale Partei ja

¹. Bauer, Der Kampf, Februar 1924.

². Em. artikkeli.

³. Botz 1974 s. 34-36.

⁴. Kantojen kehityksestä ks. Botz 1974 s. 37-38 sekä Kulemann s. 365-366. Kansallissosialistit saivat huhtikuussa 1932 pidetyissä vaaleissa esimerkiksi Wienissä 17,4% äänistä. Kyse oli ennen muuta porvarillisten puolueiden jakautuman muuttumisesta, sillä sosiaalidemokraattien ääniosuus laski vain yhdellä prosenttiyksiköllä, Frei s. 58-59. Itävaltalaisien sosiaalidemokraattien huolestumisen ilmauksista ks. Otto Bauer, Der 24. April, Der Kampf, Jg.25, Mai 1932; Wilhelm Ellenbogen, Wurzeln und Geisteshaltung des internationalen Fascismus, Der Kampf, Mai 1932.

Der Faschismus¹, hänen tulkintansa erosi edukseen yleisemmästä sosiaalidemokraattisesta näkemyksestä siinä, että hän ei halunnut nähdä fasismia kapitalismin rakenteista automaattisesti syntyväksi herruuden muodoksi. Fasismi oli hänelle pikemminkin osoitus porvarillisen hegemonian kriisistä. Myös työväenliike joutui samaan aikaan kriisiin. Fasismi ei siis syntynyt työväenliikkeen hyökätessä, vaan sen etenemisen päätyttyä suvantovaiheeseen. Bauer pyrki tarkastelemaan, miten erilaiset intressit yhtyivät ideologisesti ja poliittisesti fasistisessa liikkeessä.²

Myös saksalainen kommunisti August Thalheimer käytti fasismitulkinnessaan hyväksi Marxin bonapartismi-kirjoitusta - fasismin arvioinnin kannalta vieläpä ajankohtaisemmassa vaiheessa. Thalheimerin vuonna 1928 kirjoittamassa mutta vasta tammikuussa 1930 julkaistussa tekstissä pyrittiin myös hyödyntämään yksittäisten kommunistipuolueiden ja Kominternin virhearvioita - fasismiksi leimattiin eriytymättömästi kaikki vastustajat - ja oikaisemaan niitä Italian fasismista tehtyjen analyysien avulla.³

Thalheimerin fasismi-analyysi lähti liikkeelle luokkakoostumuksesta ja sen ilmenemisestä. Hahmottaessaan fasismin syntyä Thalheimer kiinnitti erityistä huomiota kolmeen seikkaan: fasismi syntyi tilanteessa, jossa porvaristo luopui poliittisesta vallastaan säilyttääkseen yhteiskunnallisen herruutensa, samaan aikaan ilmeni luokista pudonneiden tyytymättömyyttä ja parlamentinvastaista

¹. Ks. näistä Botz 1974 s. 42-50.

². Albers 1983 s. 54-58; Hänninen s. 50-51. Molemmat tosin arvioivat Bauerin käsityksiä ennen muuta 1930-luvun lopun kirjoitusten mukaan, mutta samat piirteet näkyvät kyllä Bauerin Kampf-artikkelissa vuonna 1924.

³. A. Thalheimer, Über den Faschismus, Gegen den Strom, Organ der KPD (Opposition), 3. Jg., 1930 nr. 2-4. Teksti oli alunperin tarkoitettu Kominternin ohjelmatyöhön, mutta se ei kelpannut Kominternille, tekstin taustasta ja Thalheimerista ks. K.H. Tjaden, Struktur und Funktion der KPD-Opposition (KPO). Eine organisationssoziologische Untersuchung zur Rechtsopposition im deutschen Kommunismus zur Zeit der Weimarer Republik. Hannover 1983 (1964) s. 271-272; Jürgen Kaestner, Die politische Theorie August Thalheimers. Frankfurt/Main, New York 1982 s. 118-121 sekä Heikki Marjomäki, Oppositio vaiko pelkkä nolla? Kommunistische Partei(-deutschlands)-Opposition (KPO). August Thalheimer in Memoriam. Uudistuva Ihmiskunta 4/1986.

toimintaa. Oma merkityksensä oli myös työväenluokan etenemisen kariutumisella. Tällaisessa labiilissa yhteiskunnallisessa tilanteessa saattoi kehittyä erityinen poliittinen prosessi, jossa parlamentaarinen tasavalta muuttui antiparlamentaariseksi hallituksen johtamaksi maaksi.¹

Thalheimer puhui samaan tapaan kuin Otto Bauer toimeenpanovallan itsenäistymisestä, mutta sanoi selvemmin, että fasismi oli pääoman avointa mutta epäsuoraa diktatuuria. Thalheimer halusi myös korostaa, että fasismi ei ollut täysin samanlaista kuin bonapartismi - fasismissa olivat mukana laajat joukot. Bauer jätti tämän puolen vähemmälle keskittyessään hallitustasoon. Thalheimer pyrki myös erittelemään niitä piirteitä, joilla luokastaan pudonneet liittyivät fasistiseen liikkeeseen. Hän halusi liittää fasismin myös kapitalismin kehitykseen - bonapartismi-tulkintahan tarkastelikin varsin puhtaasti poliittista tasoa. Hänen mukaansa kapitalistien tarve puuttua palkkoihin voimistui, kun voittojen saaminen kriisiytyi. Parlamentaarinen järjestelmä rajoitti puuttumismahdollisuuksia - näin talouden logiikka pakotti hylkäämään sen. Thalheimer kehottikin kommunisteja puolustamaan tasavallan demokraattisia instituutioita. Hänen mielestään se oli tehokkainta ulkoparlamentaarisella toiminnalla.²

Ilmeisesti juuri Thalheimerin kirjoitukset vaikuttivat Saksan Sozialistische Arbeiterpartein ohjelmallisissa kirjoituksissa - niissä hyödynnettiin bonapartismi-tulkintaa.³ Toisaalta SAP:n arvioiden pohjana olivat Fritz Sternbergin kirjan Der Niedergang

¹. Thalheimer, Gegen den Strom; Tjaden s. 277-278.

². Thalheimer, Gegen den Strom. Mihaly Vajda on myöhemmin korostanut, että Thalheimer käytti Marxin bonapartismi-analyysia kuvaamaan fasismia ilmiönä - hän etsi samankaltaisuuksia ja eroja - ei niinkään hyödyntänyt sitä tutkimuksen lähtökohtana, Mihaly Vajda, Fascism as a mass movement. London 1976 s. 103. Kaestner on puolestaan halunnut torjua analogia-syytöksiä erittelemällä Thalheimerin ja Marxin eroja ja korostamalla Italian fasismin arvioinnin merkitystä. Hän on jopa viitannut mahdollisuuteen, että kommunisteille tarkoitettussa tekstissä Marx saattoi olla vain taho, johon vedottiin. Kaestner on myös korostanut, etteivät Thalheimerin kirjoitukset olleet mikään teoria fasismista - tärkeintä oli arvioida poliittista prosessia ja johtaa siitä oma strategia, Kaestner s. 119-121.

³. Drechsler s. 229; Bremer s. 43.

des deutschen Kapitalismus esittämät ajatukset fasismista. Näin fasismi liitettiin kapitalismin "taantumiskauteen".

Sternberg oli selvästi huomannut Klassenkampf-ryhmän puutteet porvarillisen herruuden määrittelyssä. Hän korosti, että laillinen monopolikapitalistinen diktatuuri ja avoin fasismi eivät suinkaan olleet samoja: ensin mainitussa työväenjärjestöt olivat laillisia, jälkimmäisessä ne tuhottiin. Sternbergin mielestä monopolikapitalistien oli helpompi polkea työläisten palkkoja silloin, kun fasistinen liike oli vielä oppositiossa: työväenliikettä pystyttiin uhkaamaan tehokkaasti fasistien päästämisellä hallitukseen. Tämä tila ei kuitenkaan voinut kestää kauan, vaan fasistit halusivat vallata toimeenpanovallan.¹

Vaikka Sternberg korostikin laillisen ja laittoman diktatuurin eroa, hän ei kuitenkaan painottanut yhtä voimakkaasti kuin Thalheimer fasistisen liikkeen itsenäisyyttä. Se näkyi mm. siinä, miten Sternberg korosti monopolipääoman luoneen fasistisen joukkoliikkeen. Hän arvioi silti hyvin laajasti kansallissosialistisen liikkeen pohjan muodostaneiden keskikerrosten aseman heikkenemistä ja "taantumuksellisromanttista" reaktiota siihen. Eniten asennoitumiseen vaikutti Sternbergin mukaan keskikerrosten asema tuotantoprosessissa: se esti niitä pääsemästä kunnolla tietoisiksi taloudellisista prosesseista ja päävastustajista.²

Sternberg lausui hyvin painokkaasti, että monopolipääoma oli voimistanut keskikerrosten taantumuksellista reaktiota nationalistisella ideologialla. Niinpä kansallissosialismia seuraavat joukot eivät uskoneetkaan puolustavansa kapitalistien etuja vaan kamppaillevansa Saksan vapauden ja aseman palauttamisen puolesta - nationalismi oli takonut yhteen intellektuellit, proletarisoituneet pienyrittäjät, talonpojat ja ryysyköyhälistön. Sosiaalidemokraatit ja kommunistit eivät olleet osanneet vastustaa nationalismia vaan olivat pikemminkin tukeneet sitä.³

¹. Sternberg 1932 s. 341-343.

². Emt. s. 344-348.

³. Emt. s. 348-358, 362-367.

Tarkastellessaan nationalismin merkitystä fasismin pohjana Sternberg lähestyi Max Adleria. Tämä eritteli erityisesti artikkelissaan *Wandlung der Arbeiterklasse?* yhteiskunnallisia, taloudellisia ja psykologisia mekanismeja, jotka vetivät keskikerroksia ja työttömiä fasistisiin liikkeisiin. Adler tunnisti näiden ryhmien taantumukselliset utopiat ja pelon työväenluokkaa kohtaan, mutta puhui toisaalta niiden kapitalisminvastaisuudesta - ja näki sen vahvempana. Korostamalla keskikerrosten järjestelmänvastaisuutta ja objektiivista kuuluvuutta työväenluokkaan Adler uskoi, että niiden "väärä" tietoisuus oli varsin helppo muuttaa "oikeaksi". Hän korostikin sosialististen vaatimusten merkitystä keskiryhmien kannatuksen saavuttamiseksi.¹

3.2.2.5. Sundström ja bonapartismi-tulkinta

Sundströmin kirjoituksia leimasi ennen Hitlerin valtaannousua varsin selvästi yleinen tulkinta fasismista eräänä vaiheena kapitalistista kehitystä.² Silti Sundströmiltä löytyi - myönteisesti lukien - piirteitä bonapartismi-tulkinnasta. Korostus, ettei Ludvig Napoleonin vallankaappaus Ranskassa vuonna 1851 pitänyt lukea fasismiin, antaisi tosin aiheen olettaa, että hän hylkäsi bonapartismi-tulkinnan tyystin. Kuitenkin hän samassa kirjoituksessa eritteli maatalousmaita, joissa porvaristo ei ollut kunnolla kehittynyt mutta joissa kuitenkin oli diktatuuri. Siinä hän saattoi hyödyntää bonapartismi-tulkinnan ajatusta, että valta oli eliitillä, joka ei suoraan edustanut porvaristoa. Sundström puhui myös siitä, miten fasistinen liike oli "tullut taisteluun luokkien keskelle". Hän ei kuitenkaan yrittänyt soveltaa lähtökohtaa niihin kehittyneisiin kapitalistisiin maihin, joissa syntyi fasistisia liikkeitä.³

Sundström lähti bonapartismi-tulkintaa selvemmin liikkeelle

¹. Max Adler, *Der Kampf*, August-September ja Oktober 1933. Ks. myös Botz 1976 s. 137; Katsoulis s. 301-307.

². Vrt. CS, Abl 8.9.1930.

³. Vrt. CS, SS 13. ja 27.3.1932 sekä Cay Sundström, *Ovatko fasismi ja kansallissosialismi sosialismia?*, SS 12.6.1932.

taloudellisesta kehityksestä, mutta häntä yhdisti siihen varsinkin maaliskuun 1932 kirjoituksissa monipuolinen luokkasuhteiden erittely. Sundströmin tilannearvio poikkesi bonapartismi-tulkinnasta siinä, että hän korosti työväenliikkeen voiman pakottavan porvaristoa tiukentamaan otteitaan - Bauer ja Thalheimer totesivat työväenliikkeen etenemisen päättyneen siltä erää. Sundström ei liioin kirjoittanut siitä, miten porvaristo luopui poliittisesta vallastaan ja miten toimeenpanovalta itsenäistyi, vaikka toisaalta erottikin hallitsemisen ja johtamisen. Hän korosti bonapartismitulkinntaa selvemmin porvariston kykyä petkuttaa keskiluokkia¹. Missään vaiheessa hän ei Bauerin ja Thalheimerin tapaan yrittänyt soveltaa bonapartismi-tulkintaa omaan maahan, vaikka tilanne Suomessa olisi 1930-luvun alussa saattanut olla sille otollinen.

Sundström ei näin hyödyntänyt kovin paljon Bauerin tai Thalheimerin bonapartismi-tulkintoja - jos yleensä tunsi jälkimmäistä². Ilmeisesti sekä Bauerin että Thalheimerin tulkintaan liittynyt tapa korostaa fasismin itsenäisyyttä porvaristosta ei miellyttänyt Sundströmiä. Onkin mahdollista, että se vähä, mitä Sundströmin kirjoituksista löytyy bonapartismi-tulkintaa tuli Sternbergin välittämänä - tämä näki fasismin enemmän monopoliporvariston luomuksena - tai Marxin omista teksteistä, jotka antoivat mahdollisuuden tulkita bonapartismia "sternbergiläisesti"³.

¹. Cay Sundström, Hitlerin "sosialismi" eli miten pyy pienenee lopun edellä, Tk 16/1933 22.4.1933.

². Thalheimer saattoi olla liiaksi kommunistinen, jotta Sundström olisi tuntenut häntä. Jotkut henkilöt SAJ:ssa tunsivat tosin kiinnostusta KPD(O):hon ja Thalheimeriin, ks. viittaus Suomesta tulleeseen kirjeeseen mainoksessa, joka alkaa "Ein Genosse schreibt uns aus Helsingfors (Finnland) am 8. Januar 1930...", Gegen den Strom 3/1930 18. Januar 1930, sekä artikkelit Eine oppositionelle kommunistische Bewegung wächst auch in Finnland, Gegen den Strom 6/1930 8. Februar 1930; Finnland - ein Alarmsignal; Reaktionärer Terror in Finnland. Unterdrückung der Arbeiterpresse, Deportationen und Drohungen; Novi, Einige Lehren der finnischen Gewerkschaftsbewegung, Gegen den Strom 28/1930 12. Juli 1930.

³. Vrt., miten Sundström viittaa Marxin Luokkasodat Ranskassa - kirjoitukseen ja korostaa, kuinka taantumus kykeni vuonna 1848 hyödyntämään Ranskassa keskiluokkien kurjaa asemaa ja taloudellisia vaikeuksia, CS, Tk 22.4.1933.

Mutta Sundström ei noudattanut täysin Sternberginkään tulkintaa: hän ei ottanut tosissaan tämän jaottelua lailliseen diktatuuriin ja avoimeen fasismiin - hänestä - ja yleensä ASS:laisista - "lailiset" ja "laittomat" menetelmät eivät juuri eronneet.¹ Kukaan ASS:laisista ei erotellut kunnolla fasismin ja porvarillisen demokratian suhdetta. Ilmeisesti Suomen poliittisen järjestelmän "valkoisuus" tuki tällaista asennoitumista.

Sen sijaan Sundström tunnisti Adlerin tapaan keskikerrosten ristiriitaisuuden - toisaalta taantumukselliset utopiat ja työväenluokan pelko, toisaalta objektiivinen kuuluminen työväenluokkaan. Sundström totesi jo keväällä 1932, että "aatteet eivät aina seuraa kehitystä yhtä nopeasti kuin aineelliset tekijät vaan ajattelu- tapaan vaikuttavat vielä pitkään vanhat tavat ja käsitykset".² Tästä lähtökohdasta kävi tärkeäksi murtaa noita vanhoja käsityksiä - valistustyö keskikerrosten "oikean" edun osoittamiseksi oli olennaista. Erityisesti Ryömä ja Palmgren omistautuivat työlle varsin propagandistisesti.

3.2.2.6. Sundström ja suomalainen kansallissosialismi

Sundström aloitti hyökkäyksen suomalaista kansallissosialismia vastaan jo kesällä 1932. Lapuanliikkeen terän tylsyttyä Mäntsälän kapinaan ja IKL:n ollessa vasta kypsymässä Sundströmillä oli aikaa tarttua Yrjö Ruudun suomalaiseen kansallissosialismiin - mahdollisesti hän näki sen erityisenä uhkana sivistyneistöpiireissä.

Kesäkuussa 1932 ilmestyneessä kirjoituksessaan Sundström kysyi poleemisesti, olivatko fasismi ja kansallissosialismi sosialismia. Lähtäkohtana oli Ruudun väite, että todellinen kansallissosialismi pyrki hävittämään luokkavastakohtat. Sundström ei kuitenkaan puuttunut suoraan Ruudun kansallissosialismiin vaan Italian fasismia ja Saksan kansallissosialismia erittelemällä totesi Ruudun

¹. Vrt. Kapitalismia vastaan! Sosialismin puolesta!, Soihtu 3/1934.

². CS, SS 27.3.1932.

väitteet mahdottomiksi.¹

Vaikka Sundström tässä artikkelissa totesikin fasistisen liikkeen "tulleen" Italiassa "taistelevien luokkien välille", hän katsoi kuitenkin suurmaanomistajien rahoittavan sitä. Se piti myös huolta heidän eduistaan. Myös Saksan kansallissosialismi tukeutui suurkapitalisteihin, vaikka sen kannattajina olikin paljon keskiluokkien jäseniä. Sundströmin mukaan tämä todisti, että molemmat edustivat selvästi porvariston luokkapolitiikkaa.²

Sundström halusi myös osoittaa, etteivät fasistit olleet pystyneet kehittämään Italian maataloutta tai teollisuutta - maassa vallitsi yhä tuotannon anarkia. Saksassakaan katkeroituneen keskiluokan hyväksi ei ollut tehty mitään. Näin Sundström todisteli, ettei fasismi pystynyt poistamaan kyseisten maiden ongelmia - se ei siis ollut mitään sosialismia.³

Sundström ei puuttunut lainkaan Ruudun pyrkimykseen erottaa oma kansallissosialisminsa ja lapuan liike. Ruutu nimittäin korosti, että lapuan liike oli porvarillista luokkapolitiikkaa. Porvaristo puolestaan tukeutui individualismiin ja liberalismiin, jotka kehitys oli jättänyt taakseen. Ruutu piti myös virheellisinä käsityksiä, että marxilaisuus voitaisiin juuria pois väkivalloin. Hän ei liioin hyväksynyt pyrkimyksiä sulkea työläiset oikeusjärjestelmän ulkopuolelle.⁴

Nämä arviot Sundström olisi voinut nostaa esille myönteisinä, mutta ilmeisesti juuri Ruudun pyrkimys lähestyä työläisiä aatteellisesti sai Sundströmin korostamaan, miten Ruutu kuului vastustajien leiriin. Tekihän Sundström muutenkin tuossa vaiheessa eroa "virheellisiin" sosialismi-, sosialisointi ja suunnitelmatalousesityksiin. Tässä suhteessa Ruutu saattoikin näyttää erittäin vaaralliselta - olihan "kansallissosialismi eli fascismi saanut

¹. CS, SS 12.6.1932.

². CS, SS 12.6.1932.

³. CS, SS 12.6.1932.

⁴. Yrjö Ruutu, Ajan vaatimus. Helsinki 1932 s. 6-9, 14-15.

Suomessa teoreettisen edustajansa Yrjö Ruudussa".¹

Ruudun tapa julistautua kansallissosialismin kannattajaksi säikäytti selvästi Sundströmiä niin paljon, että tämä ei tuntenut intoa etsiä mahdollisia yhdistäviä tekijöitä, joita olisi voinut löytyä Ruudun varhaisemmista kirjoituksista. Ruudun tapa korostaa kokonaisetua tai konkreettisemmat esitykset teollisuuden valtiolistamisesta ja työläisten itsehallinnosta² olisivat voineet yhdistää häntä ja Sundströmiä. Tosin Ruutu tulkitsi kokonaisetua ennen muuta kansallisvaltion näkäkulmasta, Sundström puolestaan piti lähtökohtana kansainvälistä työväenluokkaa. Ruutu korosti myös liiaksi valtion neutraalisuutta, jotta Sundström olisi voinut tarttua siihen tarkistamatta aiempia näkemyksiään. Ruudun hellimä näkemys keskikerroksista kansan edun näkijöinä ei todennäköisesti olisi myöskään miellyttänyt Sundströmiä, vaikka hänen intellektuelli-kirjoituksensa pohjasivatkin samantapaisiin ajatuksiin. Näin Sundström ei ilmeisesti olisi kohdellut Ruutua suopeammin, vaikka olisikin arvioinut tämän tuotantoa laajemmin. Sitä paitsi silloinkin silmään olisivat saattaneet ensimmäisinä sattua Ruudun myönteiset kirjoitukset Italian fasismista ja Mussolinista³.

Puolueen vanhemmalla polvella oli pitemmälle menneisyyteen ulottuva muisti. Puoluesihtööri Wiik, joka puuttui Ruudun oppeihin lokakuussa 1932 pitämässään alustuksessa, jäljitti tämän kantoja vuonna 1920 julkaistuun Uuteen suuntaan. Jo silloin Ruutu oli kiinnittänyt huomiota keskiluokkien ja sivistyneistön proletarisoitumiseen. Hän oli lisäksi puhunut toimeentulolle tärkeiden alojen sosialisoinnista, missä oli näkynyt Otto Bauerin vaikutus.⁴

Wiik ei - toisin kuin Sundström - pitänyt lähtökohtanaan Saksan kansallissosialismin ja Ruudun oppien samanlaisuutta, vaan korosti, ettei elokuussa 1932 perustetun Helsingin kansallissosialis-

¹. CS, SS 12.6.1932.

². Y.O.Ruuth, Uusi suunta. Suomalaisen yhteiskuntaohjelman ääriiviivoja. Jyväskylä 1920 s. 101-108, 135.

³. Ruudun kirjoituksista 1920-luvun lopulla, ks. Uusihakala s. 95-97.

⁴. Suomalainen kansallissosialismi, SS 5.10.1932, jossa selostetaan Wiikin alustusta Keskusteluseuran kokouksessa.

tisen yhdistyksen tai Kansallissosialistisen liiton ohjelmassa ollut Saksan natseille tyypillistä vaahtoamista. Ajatus Suur-Suomestakin oli jätetty pois, vaikka muuten ohjelmasta paistoikin aitosuomalaisuus.¹

Wiik ei nähnyt suomalaisessa kansallissosialismissa vaaraa sosiaalidemokratialle. Perustana sille oli Wiikin aiemminkin esittämä arvio: työväestö ei ollut Suomessa niin vahva, että porvaristo tarvitsisi avukseen kansallissosialismia. Keskiluokkaan eivät näyttäneet köyhtyneen siinä määrin, että ne tukisivat Ruudun oppeja. Wiik totesikin, että keskiluokkien henkiseen kehitykseen voitiin vaikuttaa ja että se tehtävä lankesi nuorisolle ja akateemisille.² Näin hän ikään kuin antoi tehtävän ASS:lle.

Reinhold Sventorzetski puolestaan erotti lapuanliikkeen ja Ruudun kansallissosialismin. Hän painotti, miten Ruudun johtama liike oli herättänyt huomiota kamppailullaan lapuanliikettä vastaan. Sventorzetski ei huolestunut ASS:laisten tapaan kansallissosialistien taloudellisista ja sosiaalipoliittisista vaatimuksista, vaikka kritisoikin niitä rajoittuneiksi - sosialisointiohjelmaa ei voinut toteuttaa kansallisissa puitteissa.³

Kenties näidenkin näkemysten innoittamana ASS kutsui Ruudun tammiukuussa 1934 kuukausikokoukseensa selostamaan uusinta oppiaan suomalaissosialismia. ASS:ssa suhtauduttiin kuitenkin yhä kriittisesti Ruudun ajatuksiin - erityisesti epäiltiin Ruudun kansallista lähtökohtaa, maanpuolustuksellisuutta ja pyrkimystä unohtaa luokkataistelu. Myös suomalaissosialismin ja hitleriläisyyden suhteita epäiltiin liian läheisiksi. Kritiikistään huolimatta ASS:laiset löysivät myönteistäkin: molemmat näkivät sosialismin toteuttamisen välttämättömäksi.⁴ Ruudun kutsumisen kuukausikokoukseen voisi kuitenkin myönteisesti tulkiten nähdä ASS:n politikoin-

¹. SS 5.10.1932; kansallissosialisteista ja näiden ohjelmasta ks. Uusihakala s. 110-116.

². SS 5.10.1932.

³. Sunnuntainen klo 12 luento, SS 1.3.1933, jossa selostetaan Sventorzetskin luentoa Helsingin työväenyhdistyksessä.

⁴. Akateemisen Sosialistiseuran kokous, SS 1.2.1934; ASS:n kk 30.1.1934, ASS:n arkisto, KA.

tikäsityksen kehittymisenä: etsittiin tahoja, joiden kanssa voitiin olla yhteistyössä.¹

3.2.3. Yhtenäinen työväenluokka vastavoimana

3.2.3.1. Työväenluokan eri kerrosten yhteistoimintaan

Fasismin torjuminen nähtiin ASS:n piirikokousesityksessä mahdolliseksi siten, että luotiin yhtenäisen työväenluokan johtama vastavoima, johon proletarisoituneet keskikerrokset vedettäisiin mukaan. ASS:n esitys määrittäi työväenluokan yhtenäisyyden sen eri kerrosten - työttömien, satunnaisesti ja säännöllisesti työssä olevien sekä työläisaristokratian - eikä aatteellisten suuntausten perusteella.

Samaan tapaan työväenluokan eri kerrosten yhtenäistämistä Sundström kirjoitti jo kesällä 1931 todetessaan pulan hajottavan työväenluokkaa: oli säännöllisesti ja tilapäisesti työssä olevia sekä työttömiä. Samalla Sundström kaipasi keinoja, joilla sosiaalidemokratia voisi edustaa koko työväenluokkaa eikä vain osia siitä.²

Suhtautuminen "työväenluokan yhtenäistymiseen" sai uusia sävyjä tammikuussa 1933, kun ASS laati aiheesta aloitteen Sdp:n puoluekokoukselle. Pitkää puimista³ vaatineessa esityksessä ASS viittasi fasististen liikkeiden etenemisen nostaneen työväen yhtenäisyyden ajankohtaiseksi Keski-Euroopassa. Seura ehdottikin, että puoluekokous "lausuisi Suomen työväenluokalle vakavan kehoituksen ...

¹. Tähän suuntaan viittaisi myös Sundströmin Ruudulle 29.6.1934 lähettämä kirje, jossa Sundström toteaa, että "yhteiskunnallisten ja poliittisten tieteiden vapaata erittelyä ja selvittelyä vastaan kohdistuvat toimenpiteet vaativat meiltä yhtenäistä toimintaa", siteerattu Paakkunaisen mukaan s. 61. Ruutu puolusti jo kesällä 1933 Soihdun uskonnovastaisia kirjoituksia oikeudelle antamassaan lausunnossa, ks. Uskonnollinen oikeudenkäynti Hämeenlinnassa, Tk 24/1933 20.7.1933.

². CS, SS 20. ja 28.6.1931.

³. Ks. ASS:n jk 7., 16., 17., 21. ja 24.1.1933 sekä ASS:n kk 17. ja 31.1.1933, ASS:n arkisto, KA.

yhtenäistymiseen" ja "velvoittaisi puoluetoimikunnan sosialidemokratian puitteissa kaikin tavoin edistämään yhtenäistytämiskysymyksen kansainvälistä ratkaisua".¹

Vaikuttaa siltä, että aloite sai käsittelyn aikana eri sisällön kuin ajatuksen esittänyt Eero Saxell alunperin tarkoitti: hän halusi aloitetta yhteisrintamakysymyksestä². On mahdollista, että Saxell tavoitteli sillä internationaalien hyökkäämättömyyssopimuksen ja niiden välisten neuvottelujen tukemista.³ Aloite muuttui kuitenkin osittain seurassa olleen vastustuksen⁴ takia epämääräisemmäksi⁵.

Toisaalta ASS:ssa ei muutenkaan eritelty kovin tarkkaan työväenluokan yhteisrintaman - siis jonkinlaisen yhteistyön - ja yhdistämisen suhdetta. Esimerkiksi Sundström puhui useimmiten jälkimmäisestä ja uskoi, että voitaisiin luoda puolue, joka edustaisi koko työväenluokkaa. Hän ei niinkään yrittänyt edistää yhtenäisen puolueen syntymistä olemassa olevien puolueiden tai ryhmien yhteistyön kautta vaan määrittelemällä sitä linjaa, joka auttaisi koko työväenluokan kokoamisessa. Näissä kirjoituksissa työväenluokan yhtenäisyys oli ennen muuta aatteen, hengen ja poliittisen linjan kuin organisaation kysymys.⁶ Yhdistämistermi oli myös kattavampi kuin yhteisrintama tai yhteistyö: se piti sisällään sekä työväen-

¹. Sdp:n pk 1933 s. 305-306.

². ASS:n jk 7.1.1933, ASS:n arkisto, KA.

³. Tähän viittaisi se, että Soihdussa julkaistiin vähän ennen aloitteen laatimista Otto Bauerin puoluekokouspuheenvuoro, jossa Bauer näki ainoaksi tieksi yhteisrintamaan neuvottelut Sosialistisen työväeninternationaalin ja Kommunistisen internationaalin välillä, koska jälkimmäinen esti yksittäisten puolueiden sopimukset, Otto Bauer, Työväen kansainvälisyä yhtenäisyyttä on kehittämällä rakennettava. Soihtu 6/1932.

⁴. Esimerkiksi Kalle Lehmus vastusti ensin koko aloitetta ja sitten mainintaa internationaalien välisestä hyökkäämättömyyssopimuksesta, ks. ASS:n jk 17., 21. ja 24.1.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁵. Lienee ilmeistä, että aloitteen moninainen käsittely on saanut Erkki Tuomiojan väittämään, ettei siinä puhuttu sosiaalidemokratian yleisistä periaatteista, ks. Tuomioja 1982 s. 157. "Sosialidemokratian puitteissa" lienee kuitenkin tulkittava sellaiseksi. Ks. myös ASS:n kokous 31.1.1933, ASS:n arkisto, KA.

⁶. Ks. esim. Sundströmin puhe puoluekokouksessa, Sdp:n pk 1933 s. 66.

luokan eri kerrosten että aatteellisten lähtökohtien yhdistämisen.¹

Mahdollisesti juuri siksi Sdp:n johto, joka samasti aloitteen selvemmin kommunistien ja sosiaalidemokraattien yhteistyöhön, torjuikin esityksen: kun ASS:laiset puhuivat yleisesti esimerkiksi työläisjoukkojen yhteisestä taistelusta fasismia ja sodanvaaraa vastaan², sen voitiin katsoa edistävän kommunistien hellimää yhteisrintamaa alhaalta. Mahdollisesti siksi Sdp:n puoluejohto pyrki jo ennen puoluekokousta torjumaan koko kysymyksen toteamalla, että Suomessa ei ollut kumppania, jonka kanssa olisi voitu neuvotella: yhteistyöstä ei voinut keskustella maanalaisten ryhmien kanssa, jotka eivät olleet vastuussa kenellekään. Sen sijaan puoluejohdolla ei ollut mitään sitä vastaan, että kommunis-teihin liittyneiden mielistä poistettiin epäluuloja sosiaalidemokratiaa kohtaan.³

Ero ASS:laisten ja puoluekokousvastauksen välillä ei siis tuossa vaiheessa ollut niinkään siinä, että ASS:laiset olisivat kannattaneet yhteistyötä kommunistien kanssa ja puoluekokous ei. Kiista koski pikemminkin sitä, millaisella linjalla sosiaalidemokratia pystyisi kokoamaan riveihinsä myös kommunistiset työläiset.

Sundström pyrki kesällä 1933 määrittelemään linjaa konkreettisemmin. Hendrik de Maniin viitaten hän piti radikaalia sosialisointiohjelmaa pohjana sille. Sen lisäksi oli etsittävä ajankohtaisia kysymyksiä, joiden ympärille työväenluokka voisi kasaantua. Sundströmin mielestä niitä olivat kamppailu erilaisten kansalaisoikeuksien puolesta, taistelu fasismin sotaisuutta vastaan, kamppailu työväenluokan elintason kohottamiseksi ja talouselämän demokraattisen valvonnan tavoittelu.⁴ Sundström uskoi yhtenäisyyden toteu-

¹. Erkki Tuomioja tulkinneekin ASS:n puoluekokouksesitystä turhan yksiviivaisesti vasemmiston yhteistyön edistämiseksi, ks. Tuomioja s. 157.

². Ks. esim. Työväenluokan yhdistämiskysymys, SS 19.1.1933, jossa selostetaan Mauri Ryömän puhetta ASS:n kokouksessa.

³. Työväenluokan yhteisrintama, SS 25.3.1933 pk. Ks. myös ptmk:n vastaus aloitteisiin, Sdp:n pk 1933 s. 306-307.

⁴. Cay Sundström, Työväenluokan yksimielisyys taantumuksen edessä, SS 15.7.1933.

tuvan luonnollisimmin ammatillisissa järjestöissä.¹ Hän puolusti lakkoja - jopa hyvin spontaaneja - yhtenäisyyttä lisäävänä ja aktivoivana tekijänä.²

Lakkojen tukemista voisi tulkita yritykseksi rohkaista kommunisteja liittymään ammattiyhdistysliikkeeseen. Se ei kuitenkaan ollut kirjoitusten ensisijainen tarkoitus. Pikemminkin Sundström pyrki esityksillään tavallaan yhdistämään "sosiologisen" ja "poliittisen" lähestymistavan.³

3.2.3.2. Järjestöjen yhteistyö vai vasemmistososialismi?

Otto Bauerin puoluekokouspuheenvuoron julkaiseminen Soihdussa osoitti, että ASS:ssa seurattiin Euroopan sosiaalidemokraattien keskusteluja työväenluokan yhteistyöstä ja yhtenäistämistä. Se näkyi myös muissa lehdessä julkaistuissa artikkeleissa. Esimerkiksi venäläinen Theodor Dan piti järjestöllistä ja poliittista yhteistyötä kommunistien kanssa harhakuvana, elleivät nämä lakanneet vastustamasta kansanvaltaa. Silti voitiin valmistella työläisjoukkojen yhteistä torjuntataistelua fasismia ja taantumusta vastaan.⁴

Itse asiassa työväenliikkeen - tai työväenluokan - yhtenäisyys ei ollut kovin tärkeä aihe Keski-Euroopan työväenliikkeessä ennen vuotta 1932, sillä molemmat pääsuuntaukset olivat liiaksi omien käsitystensä vankeja: kommunistit pitivät sosiaalidemokraatteja sosiaalifasisteina ja pyrkivät eristämään sosiaalidemokraattien johtajat joukoista, sosiaalidemokraatit puolestaan arvioivat kommunistien yhteisrintamapuheet taktisiksi manöövereiksi, mille syytteet sosiaalifasismista epäilemättä antoivat tukea. Lisäksi

¹. Cay Sundström, Sosialistisen sovinnon ja rauhan juhla, Soihtu 8/1933 pk.

². Työtaistelu ja ammatilliset järjestöt, Soihtu 1/1934 pk.

³. Se ei estänyt Sundströmiä ilmaisemasta ilahtuneisuuttaan Ranskassa keväällä 1934 syntyneestä sosialisti- ja kommunistipuolueen yhteisrintamasta. Siinäkin hän painotti yhteistä kamppailua demokraattisten oikeuksien puolustamiseksi, Cay Sundström, Vasemmiston poliittisia kysymyksiä, Tk 33/1934 29.9.1934.

⁴. Dan, Soihtu 1/1932.

Sosialistinen työväeninternationaali kielsi jäsenjärjestöjään osallistumasta minkäänlaisiin yhteisrintamatoimiin. Vasta vuoden 1933 aikana internationaalit alkoivat yleisesti puhua yhteistyön mahdollisuuksista, mutta pitivät yhä lujasti kiinni aiemmista lähtökohdistaan.¹

Klassenkampfissa puhuttiin periaatteessa myönteisesti yhteistyöstä ja liitettiin se puolueen vallankumoukselliseen uudistumiseen.² Myös Der Kampfissa ilmestyneissä artikkeleissa kannatettiin yhteistyötä, mutta sidottiin se ylätasoon neuvotteluihin.³ Max Adler puolestaan pyrki hahmottamaan "vasemmistososialismia", joka poliittisten lähtökohtiensa ja toimintansa perusteella sulkisi sisäänsä koko työväenluokan. Saksan työväenliikkeen tappion jälkeen Adler painotti entistä voimakkaammin, ettei yhtenäisyys ollut organisaa-tion vaan ennen muuta tietoisuuden ja mielialojen kysymys. Näistä lähtökohdista Adler kritisoikin reformistisen sosiaalidemokratian ja bolseviikkien käytäntöä yrittäen samalla esittää niille vaihtoehdon.⁴

Jo 1920-luvun lopun kirjoituksissaan Sundström korosti Adlerin tapaan tietoisuutta ja poliittista ohjelmaa, jonka taakse työväenluokka koottaisiin ikään kuin poliittista hajaannusta ei olisikaan olemassa. Myöhemminkin ASS:laiset lähestyivät kysymystä samalla tavalla. Siinä saattoi välillä vilahda painotuksia puolueiden välisestä yhteistyöstä, mutta ne katosivat pian yleisemmän yhte-näisyysvaatimuksen tieltä. Suomen tilanne - ei ollut kuin yksi työväenpuolue - saattoi lyödä leimansa ASS:laisten asennoitumiseen.

ASS:n piirikokousesityksessä noudatettiin selkeästi Adlerin jaot-telua: puhuttiin työttömistä, työssä olevista ja ns. työläisaristo-kratiasta. On mahdollista, että ASS:laiset katsoivat tämän

¹. Braunthal 1963 s. 410-414, 417-420; Claudin s. 127-128, 159-166.

². Ks. esim. Klaus Zweiling, Wir und die Kommunisten, Kk, 5 Jg., 1. Juni 1931.

³. Ks. esim. Theodor Dan, Der Vormarsch der deutschen Konter-revolution, Der Kampf, Jg. 25, August-September 1932; Otto Leichter, Warnung und Lehre, Der Kampf, November 1932.

⁴. Adler 1933 s. 19-24, 33-35.

jaottelun kattavan myös aatteellisen jaon - viittasihan Adler laajassa artikkelissaan siihen, että työttömiä oli Saksassa siirtynyt paljon kommunisteihin ja että sosiaalidemokratia oli yhä työssä olevien puolue.¹ Väite saattoi Suomessakin tuntua vakuuttavalta.

ASS:laiset suhtautuivat työväenluokan yhtenäistämiseen ongelmattomammin kuin Adler. He ievät viittaneet laikaan työttömyyden merkitykseen välinpitämättömyyden ja passiivisuuden kasvattajana eivätkä näin nähneet työttömien mobilisoinnille ongelmia edes siinä määrin kuin Adler, joka tässä yhteydessä vetosi Itävallassa tehtyyn Die Arbeitslosen in Marienthal -tutkimukseen². ASS:laiset puhuivat vain työttömien omasta aktiivisuudesta ja omaksuivat mutkattomasti Adlerin yleisen johtopäätöksen, että tuotantolaitosten sosialisointi kiinnostaisi työttömiäkin.

ASS:laisten asenne työläisaristokratiaan oli myös yksipuolisempi kuin Adlerin, joka katsoi ryhmän syntyneen taloudellisesti hyvin voivien työläisten ja työläisjärjestöjen toimihenkilöiksi nousseiden kerroksista. Hän katsoi kuitenkin, ettei työläisaristokratian ajattelutapaa voinut samastaa vain näihin ryhmiin - se oli joukko-ongelma.³ ASS:laiset samastivat työläisaristokratian paljon selvemmin puoluevirkailijoihin tai pitivät heitä vastaavan ajattelutavan synnyttäjinä.⁴ Mitä pitemmälle vuosi 1934 eteni, sitä selvemmäksi jako tuntui käyvän joillekin ASS:laisista: lokakuussa 1934 Mauri Ryömä jakoi työväenliikkeen "puoliporvarilliseen työläisaristokratiaan ja vallankumouksellisiin joukkoihin".⁵

¹. Ks. Adler, Der Kampf, August-September ja Oktober 1933, vrt. myös de Man 1933 s. 362-363. Katsoulis moittii Ossip K. Flechtheimin vuodelta 1948 peräisiin olevaan tutkimukseen Die KPD in Weimarer Republik nojaten Adlerin käsitystä yksioikoiseksi, koska vuosina 1918-1928 monet ammattitaitoiset työläiset tukivat kommunisteja, Katsoulis s. 296-297. Vuodesta 1929 lähtien KPD sai kuitenkin huomattavasti kannatusta työttömiltä, ks. tästä Hermann Weber, Kommunismus in Deutschland 1918-1945. Darmstadt 1983 s. 67-68.

². Ks. Adler, Der Kampf, August-September ja Oktober 1933.

³. Adler, Der Kampf, August-September 1933.

⁴. Ks. esim. Ryömä, Soihtu 3 ja 4-5/1934 sekä Palmgren, Soihtu 3/1934.

⁵. Mauri Ryömä, Revisionismin vararikon jälkeen - uusi revisionismi?, Soihtu 6/1934.

3.2.3.3. Keskikerrokset - osa työväenluokkaa, osa sosiaalidemokratiaa?

Keskiluokkien käsittely omana erityisenä ryhmänä oli uutta ASS:n piirikokousesityksessä. Sundström yritti toki 1920-luvun lopulla vakuuttaa kirjoituksillaan sivistyneistöä, mutta laajemmin hänkin alkoi tarkastella keskiluokkia vasta oikeistoliikkeiden edetessä koko Euroopassa.

Vuodenvaihteessa 1933-34 Sundström ja muut ASS:laiset kummastelivat ennen muuta sitä, että talonpojista oli tullut fasististen liikkeiden kasvualustaa - he eivät olleetkaan liittyneet objektiivista asemaansa vastaavasti työväenluokkaan. Pääsyyksi siihen nähtiin fasistien voimakkaampi propaganda. Työväenliikkeen olikin siksi tehostettava valistustoimintaansa talonpoikien keskuudessa ja ryöstettävä siten aseita fasisteilta. Propagandaa talonpoikien keskuudessa oli tehtävä konkreettisillä esityksillä näiden aseman parantamiseksi.¹ Piirikokousesityksessä talonpoikien arveltiin vihaavan erityisesti pankki- ja monopolipääomaa ja siksi tukevan pankkien ja suuryritysten sosialisointia.²

Näissä arvioissa oli lähes kokonaan häivytetty se eriytynyt näkemys keskikerroksista, jonka Sundström esitti keväällä 1932. Silloin Sundström ryhmitti työväenluokkaa lähimmäs pienviljelijät, käsityöläiset ja pienvirkamiehet, kauemmas talonpojat, pienteollisuuden harjoittajat ja pienkauppiaat. Keväällä 1934 keskikerrokset pelkistyivät lähes täysin talonpoikiin. Lisäksi työläisten ja talonpoikien vastakkaiset intressit, joista Sundströmkin aiemmin kirjoitti, unohtuivat kokonaan.³

Keskikerrosten pelkistäminen talonpoikiin kuvasi tietenkin sitä, että Suomi oli 1930-luvun alussa vielä hyvin maatalousvaltainen maa. Silti hyppäys aiemmasta työväenluokan ja sivistyneistön yhteyden tarkastelusta on melkoinen. Se ei selity edes sillä, että

¹. Ks. erityisesti CS, Soihtu 7/1933.

². Sosialismin puolesta! Kapitalismia vastaan!, Soihtu 3/1934.

³. Vrt. CS, SS 13.3.1932.

Sdp kiinnitti huomiota talonpoikiin uudistamalla vuoden 1930 puoluekokouksessa maatalousohjelmaansa, mikä merkitsi taistelua pienviljelijöistä¹.

Tuottaja-kuluttaja-suhde hallitsi kuitenkin sosiaalidemokraattien asennoitumista eikä konkreettisesta yhteistyöstä erityisemmin puhuttu. Poikkeuksen muodosti Reinhold Sventorzetskin Soihdussa helmikuussa 1934 julkaistu artikkeli, jossa kirjoittaja vaati sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton neuvotteluja - ilman niitä työttömyyttä tai talonpojan ongelmia ei voitu ratkaista eikä palauttaa parlamentaarista demokratiaa.²

Vaikka artikkeli julkaistiinkin Soihdussa, ASS:laisia ei luultavasti kiinnostanut kovin paljon tällainen yhteistyö. Pikemminkin heitä innosti Sdp:n muuttaminen sellaiseksi liikkeeksi, että myös talonpojat voisivat liittyä siihen. Sventorzetskin artikkeli sopi ASS:laisten näkemyksiin siksi, että se vaati uudelleen suuntautumista ja vastusti näin Kivimäen hallituksen tukemista. Näin se sopi hyvin puoluejohdon linjaa arvostelevaan suuntaukseen³.

ASS:laiset lienevätkin hyödyntäneet enemmän niitä yleisiä pohdintoja keskikerroksista, jotka yleistyivät saksankielisessä työväenliikkeessä fasismin voimistuessa. Yleensä noissa kirjoituksissa tunnistettiin keskikerrosten taloudellisen aseman heikkeneminen ja katsottiin niiden liikehdinnän olevan objektiivisesti kapitalisminvastaista. Kapinointi ei kuitenkaan saanut "oikeaa" suuntaa, koska työväenliike ei kyennyt ohjaamaan sitä. Sen sijaan kansallissosialismi ja fasismi saavuttivat keskikerrosten kannatuksen näennäissosialistisilla tunnuksillaan.⁴

Kirjoittajat arvioivat kuitenkin eri tavoin sitä, miten työväen-

¹. Kettunen 1986 s. 275.

². Sventorzetski, Soihdu 1/1934.

³. Kritiikistä Sdp:ssa, ks. Soikkanen s. 584-585.

⁴. Ks. esim. Otto Bauer, Der deutsche Faschismus und die Internationale, Der Kampf, Jg.26, August-September 1933; Theodor Dan, Die kleinbürgerliche Rebellion und das Proletariat, Der Kampf, August-September 1933; Max Adler, Der Kampf, August-September ja Oktober 1933 sekä Käthe Leichter, Die beste Abwehr, Der Kampf, November 1933.

luokka pystyisi saavuttamaan näiden ryhmien luottamuksen. Otto Bauer korosti, että työväenluokka kykenisi mobilisoimaan keskikerroksia fasistista diktatuuria vastaan korostamalla kansalaisoikeuksia, vapautta ja demokratiaa.¹ Max Adler ei puolestaan ymmärtänyt sitä lainkaan: keskikerrokset olivat olleet tyytymättömiä juuri porvarilliseen demokratiaan. piti pikemminkin osoittaa, että fasistinen liike ei kyennyt toteuttamaan keskikerrosten antikapitalistisia tavoitteita. Se puolestaan toteutui parhaiten erittelemällä proletariaatin diktatuurin historiallista voimaa.² Adler ei silti hylännyt parlamentaarista demokratiaa - oli hyödynnettävä sen kaikkia muotoja. Parlamentaarinen toiminta ei kuitenkaan voinut olla etualalla keskikerrosten voittamisessa, paljon tärkeämpää oli ulkoparlamentaarinen valistustyö.³ Myös Theodor Dan korosti, etteivät pienet yhteiskunnalliset reformit riittäneet keskikerroksille. Liittoutuminen niiden kanssa oli mahdollista vain, jos tavoiteltiin kaikilla yhteiskunnan alueilla radikaalia mullistusta.⁴

Näistä ajankohtaisista kirjoituksista ASS:laiset tukeutuivat innokkaimmin Max Adlerin tulkintoihin. He tosin uskoivat Adleriakin voimakkaammin, että keskikerrokset voitettaisiin työväenluokan puolelle korostamalla sosialismia ja sen saavuttamiseen liittyviä toimia: heillä keskikerrosten intressit samastuivat voimakkaammin työväenluokan tavoitteisiin.

Se, mitä Ilias Katsoulis on sanonut Max Adlerista, sopii tässä suhteessa vieläkin paremmin ASS:laisiin. Katsoulis kritisoi Adleria siitä, että tämä tarkasteli keskikerroksia liikaa kahden luokan näkökulmasta. Adler uskoi liikaa siihen, että niistä tulisi osa työväenluokkaa. Vaikka Adler myönsikin keskikerrosten työväenvastaisuuden, hän korosti enemmän niiden kapitalisminvastaisuutta ja radikalisoitumista. Katsoulisin mukaan Adler ei näin huomannut,

¹. Bauer, Der Kampf, August-September 1933. Ks. myös Leichter 1932A s. 33-34.

². Adler, Der Kampf, August-September ja Oktober 1933. Ks. myös Käthe Leichter, Der Kampf, November 1933. Vrt. myös de Man 1933 s. 380-387.

³. Adler 1933 s. 43-46.

⁴. Dan, Der Kampf, August-September 1933.

miten jatkuvat taloudelliset ja yhteiskunnalliset kriisit hajottivat maailmansodan jälkeen perinteistä luokkajakoa erityisesti hävinneissä valtioissa.¹

Keskikerrosten tarkastelu työväenluokka-porvaristo-vastakkainasettelun läpi oli hyvin selkeää Ryömän ja Palmgrenin kirjoituksissa. Sundström yritti joissain yhteyksissä eritellä keskikerrosten taustoja laajemmin, mutta antoi usein periksi näkemykselle, että keskikerrokset kuuluivat objektiivisesti työväenluokkaan. Se merkitsi yleensä sitä, että keskikerrosten arvioiminen kävi tavallaan tarpeettomaksi, koska niiden olemassaoloa pidettiin väliaikaisena tai koska ne jo kuuluivat työväenluokkaan. Niinpä niitä myös lähestyttiin samalla tavalla kuin varsinaista työväenluokkaa.

Lähestymistapa ei pelkisty vain Adlerin viaksi, vaan sillä oli yleisempää kaikua koko eurooppalaisessa työväenliikkeessä. Norbert Leser on esimerkiksi kritisoinut Itävallan sosiaalidemokraattien työväenluokka-käsitystä. Hänen mukaansa SDAP määritteli työväenluokan joissakin yhteyksissä niin laajasti, että siihen luettiin kaikki, jotka möivät työvoimaansa: teollisuustyöväestön ohella siihen kuuluivat toimihenkilöt, virkamiehet, muun henkisen työn tekijät, maa- ja metsätalouden työläiset. Näin työväenluokkaan luettiin laajoja kerroksia, jotka eivät kuitenkaan vielä olleet sosiaalidemokraattien tavoitteiden kannattajia. Kuuluminen "objektiivisesti" työväenluokkaan hallitsi niin voimakkaasti itävaltalaisten sosiaalidemokraattien mieliä, että kyseisten ryhmien katsottiin jo kuuluvan sosiaalidemokraatteihin.²

Leser ilmeisesti korostaa turhan paljon itävaltalaisten sosiaalidemokraattien kyvyttömyyttä lähestyä keskikerroksia ja muistaa näiden subjektiivisia lähtökohtia.³ Siinä Leser on kuitenkin oikeassa,

¹. Katsoulis s. 301-307. Katsoulis korostanee kuitenkin liikaa sitä, että Adler ei ymmärtänyt fasismin leviämisen sosiaalipsykologisia tekijöitä. Ks. myös, miten Pels kritisoi de Mania aatteen ja yksityisten etujen samastamisesta liian helposti, Pels s. 215-218.

². Leser 1985 (1968) s. 232-235.

³. Vrt. edellä sosiaalidemokraattien suhteesta uskontoon ja (jatkuu...)

että työväenliikkeessä oli taipumusta tarkastella keskikerroksia osana työväenluokkaa ja samastaa se työväenliikkeeseen. Tarkastelutavan voi katsoa periytyvän Marxilta ja toisen internationaalien teoreetikoilta.

Erityisesti monissa ennen maailmansotaa ilmestyneissä imperialismikirjoituksissa korostettiin, miten imperialistien tavoitteet eivät voineet hyödyttää keskikerroksiakaan.¹ Vaikka näissäkin kirjoituksissa muistutettiin hyvin laajasti työväenluokan ja keskikerrosten lähtökohtien erilaisuudesta², työväenliikkeen ohjelmallisissa kirjoituksissa korostui tulkinnan alkupuoli.

Työväenliikkeen yleisen perinteen ohella ASS:laisten suhtautumistavassa saattoi näkyä myös suomalaisen työväenliikkeen kielenkäyttö: saksalainen *das Proletariat* -sana suomennettiin sanaksi köyhälistö.³ Se oli tavallinen vielä 1920- ja 1930-luvullakin.⁴ Myös ASS:laiset puhuivat köyhälistöstä.⁵ Termi tavallaan jakoi väestön "köyhiin" ja "rikkaisiin" ja kiinnitti huomion "objektiiviseen" tilaan. Myös suomalaisen työväenliikkeen historia näytti tukevan tätä tulkintaa: se oli voimakas jo ennen kansalaissotaa, vaikka maassa ei ollutkaan kovin runsaasti varsinaista teollisuustyöväestöä.

3.2.4. Valistustyön uudet vaatimukset

ASS:n piirikokousesityksessä vuonna 1934 korostettiin, miten uusi

³(...jatkuu)
maatalouteen, joissa molemmissa otettiin huomioon lähestyttävien ryhmien ajatuksia.

¹. Ks. esim. Anton Pannekoek, Työväenliikkeen menettelytavoista. Pori 1910 s. 4-5 tai Luxemburg 1913 s. 443-446.

². Ks. esim. Pannekoek 1910 s. 126-145.

³. Ks. esim. Karl Kautsky, Erfurtin ohjelma. Helsinki 1974 (1899); Suomen sosialidemokraattisen puolueen ohjelma. Toimittanut Yrjö Sirola. Helsinki 1906.

⁴. Esim. Karl Kautskyn *Die proletarische Revolution und ihr Programm* suomennettiin *Köyhälistön vallankumous ja sen ohjelma* ja Max Adlerin *Der Marxismus als proletarische Lebenslehre* Marxin oppi köyhälistön elämänohjeena.

⁵. Ks. esim. CS, SS 13. ja 27.3.1932.

tilanne asetti sosialistiselle joukkovalistustyölle toiset vaatimukset kuin aiemmin. Uusien tunnusten saattaminen laajojen joukkojen keskuuteen edellytti propagandakoneiston tehostamista. ASS:laiset uskoivat, että sosialistinen työväenliike pystyi "mahtavine tosiasiavarastoineen" valloittamaan joukkoja paljon paremmin kuin fasistinen liike. Kulttuuritaistelun kärjistyminen pakotti tehostamaan myös työväenliikkeen sisäistä sivistystyötä: kaikki laitokset oli saatava levittämään marxilaista tietoisuutta.¹

Tämä linja vastasi yleisesti Sundströmin aiempia kirjoituksia. Soidun alettua ilmestyä hän puuttui aiheeseen vasta syksyllä 1933, jolloin hän aiempaa voimallisemmin hyökkäsi puolueen suuntautumista vastaan. Sundström katsoi puolueessa olevan liikaa niitä, jotka arvostivat vain edustusta eduskunnassa ja kunnallisvaltuustoissa. Hänen mukaansa oli vaikea löytää "marxilaisesti kasvatettuja kykyjä", kun aiemmin oli suosittu "puolueetonta" sivistystä. Erityisen huolestunut Sundström oli kustannustoiminnasta.²

3.2.4.1. "Irti pikkuporvarillisesta kulttuuripolitiikasta!"

Vieläkin laajempaa kepitystä Sdp:n kulttuuripolitiikka sai kevättalvella 1934 Raoul Palmgrenin kynästä. Kritiikkinsä pohjaksi Palmgren esitti yleisen arvion työväenliikkeen kehityksestä: sosiaalidemokraattiset puolueet olivat sitoutuneet valtioon maailmansodan jälkeen, työväenluokka oli vaurastunut sodanjälkeisessä korkeasuhdanteessa ja oli syntynyt asemaltaan ja ideologialtaan pikkuporvarillistunut työläisaristokratia. Työväestön vauraimista kerroksista olikin tullut porvarillisten ihanteiden kannattajia. Näistä tekijöistä huolimatta työväestö olisi voinut säilyä sosialistisena, "jos työväen kulttuuripolitiikkaa olisi johdettu määrätietoisen marxilaisesti".³

Kun Sundström moitti Sdp:ta "puolueettoman" sivistystyön suosimisesta, Palmgren pani astetta paremmaksi: nuoriso- ja sivistysliit-

¹. Kapitalismia vastaan! Sosialismin puolesta!, Soihtu 3/1934.

². CS, Soihtu 5-6 ja 7/1933.

³. Palmgren, Soihtu 3/1934.

to, sanomalehdistö, kustannustoiminta ja työväenteatteri olivat olleet "luomassa sitä pikkuporvarillista ajatus- ja tuntemistapaa", joka luonnehti työväenluokkaa. Nuorisoliiton johtoa Palmgren syytti sosialistisen kasvatuksen vieroksunna, mikä näkyi siinä, että nuorisoyhdistysten illanvietot olivat "sekoitus porvarillista sentimentaalisuutta ja hapuilevaa sosialistisuutta". Työläisopiskelijassa se merkitsi "sivukaupalla ala-arvoisia rakkausjuttuja ja huonoja runoja täynnä porvarillista tunteellisuutta". Työväen Sivistysliitto ei puolestaan kyennyt marxilaiseen sivistystyöhön, koska valtionapu sitoi sen käsiä. Sosiaalidemokraatti ei käsitellyt lainkaan marxilaista teoria ja lehden taidearvostelu oli lähes tyystin porvarillisella pohjalla. Kustannustoiminta - Palmgren tarkoitti erityisesti kaunokirjallisuutta - oli ollut laimeaa jo vuosikausia: oli julkaistu vain "ala-arvoista seikkailukirjallisuutta, porvarillisia rakkausjuttuja, kaikenkaltaista kirjallista makulatuuria".¹

Syy siihen, että kaikki kulttuurityön haarat oli hoidettu "yhtä määrätiedottomasti, yhtä sekavasti" Palmgren näki johdossa, jolla ei ollut selvää marxilaista näkemystä ja joka oli itsekin puoliporvarillinen. Se oli tulosta puolueessa vallinneesta suunnasta, joka oli saattanut työväenluokan taloudellisesti, poliittisesti ja sivistyksellisesti täysin riippuvaiseksi porvaristosta.²

Palmgrenin esityksen mukaan pikkuporvarillisuus oli siis juurtunut puolueeseen varsin syväälle, vaikka pääsyy saikin niskoilleen johto. Palmgren ilmeisesti uskoi, että pikkuporvarillisuudesta vapauduttaisiin, kunhan kulttuurityö suunnattaisiin oikein. Hän esittikin painopistealueet, joihin huomio oli suunnattava. Merkittävintä esityksessä oli koko kulttuuritoiminnan käsitteleminen.

Nuorisoliittoa Palmgren opasti luomaan aktiivisia sivistysohjaajia ja propagandisteja, lehtiä julkaisemaan marxilaisia analyysseja ja teoriaa, taistelemaan kulttuuririntamalla aktiivisesti taantumusta

¹. Palmgren, Soihtu 3/1934.

². Palmgren, Soihtu 3/1934.

vastaan ja julkaisemaan sosialistisia arvosteluja ja sosialistista taide- ja kulttuuriteoriaa. Kustannuspuolen oli käännettävä Amerikan, Euroopan ja Neuvostoliiton uutta kirjallisuutta ja julkaistava oman maan sosialististen kirjailijoiden töitä. Helsinkiin oli lisäksi perustettava sosialistinen työväenteatteri, joka esittäisi määrätietoista sosialistista propagandaa.¹

Palmgrenin kritiikin pontimena oli ajatus, että työväenliikkeessä ei ollut oivallettu taiteen yhteiskunnallista merkitystä. Hän pyrkikin antamaan oppitunnin siitä, miten taide "henkisen ylärakenuksen" ilmiönä oli "heijastusta tuotantosuhteiden määräämästä yhteiskunnallisesta alarakenteesta": yhteiskunnallinen olemassaolo, yhteiskunnallinen asema ja ympäristö määräsivät myös kirjailijoiden ja taiteilijoiden tietoisuuden. Myös he kuuluivat johonkin yhteiskuntaluokkaan - "omana aikanaan tunnustetut kirjailijat ja taiteilijat ovat melkein säännöllisesti olleet hallitsevan luokan maun, tunteiden, ajatusten ja pyrkimysten propagandisteja".²

Palmgrenin vaatimukset Sdp:n kulttuuritoiminnasta olivat samankaltaisia kuin Sundströmin aiemmin esittämät ajatukset - molemmat halusivat vapauttaa työväenluokan hallitsevan luokan aatteista. Palmgrenin mukaan se prosessi, jolla taiteilijat "propagoivat" vallitsevia aatteita oli kenties hieman suoraviivaisempi kuin Sundströmillä. Sundström ei liioin kritisoinut kulttuuritoiminnasta vastaavia henkilöitä yhtä suoraan kuin Palmgren, jolle "viholliset" olivat konkreettisempia.

Sekä Sundströmin että Palmgrenin vaatimus työväenliikkeen valistus-toiminnan tehostamisesta vastasi yleisesti niitä lähtökohtia, joita Max Adler, Otto Leichter ja Hendrik de Man olivat esittäneet. Palmgrenin tavassa painottaa taiteen merkitystä näkyi kuitenkin selvästi Nikolai Buharinin tekstien jälki.³ Sitä ilmensi myös selkeä suhde perustan ja päällysrakenteen välillä sekä jako kahteen vastakkaiseen luokkaan.⁴ Buharin tosin piti luokkien vastakkaisuutta

¹. Palmgren, Soihtu 3/1934.

². Palmgren, Soihtu 1/1934.

³. Vrt. Buharinin s. 322-346.

⁴. Emt. s. 244-371.

monimutkaisempaan kuin Palmgren - hän puhui mm. luokan erilaisista eduista.¹

3.2.4.2. Suhde Neuvostoliittoon

Sundströmin kirjoitukset Neuvostoliitosta olivat satunnaisia ennen Soihdun ilmestymistä.² Vuoden 1932 aikana ne lisääntyivät. Niille antoi oman sysäyksensä se, että Sundström vieraili vuodenvaihteessa 1931-32 Moskovassa.³ Matka yksin ei kuitenkaan liene vaikuttanut siihen, että artikkelit Neuvostoliitosta muuttuivat kokonaisvaltaisemmiksi. Pikemminkin kirjoittelussa näkyi se, että lama vaivasi koko kapitalistista maailmaa ja että Neuvostoliiton taloudelliset saavutukset saattoivat sitä vasten näyttää merkittävältä.⁴

Sundströmin lähtökohta suhtautumisessa tiivistyi vaatimukseen saada objektiivisia selostuksia siitä, mitä Neuvostoliitossa tapahtui. Tarvetta siihen oli, vaikka oikeistonkin suhtautuminen Neuvostoliittoon oli muuttunut, kun maa oli päässyt taloudellisesti jaloilleen - monet myönsivät saavutukset. Objektiivisia arvioita hän kaipasi ennen muuta maan taloudesta ja ensimmäisestä viisivuotissuunnitelmasta: oli syytä oikoa puheita viisivuotissuunnitelman kustannusten sälyttämisestä työläisten niskoille, puheita Neuvostoliiton valtiokapitalistisuudesta tai imperialistisuudesta sekä rinnastuksia fasistisiin diktatuureihin. Neuvostoliittoa arvioitaessa oli muistettava yhteiskunnallinen ja historiallinen tausta: bolseviikit olivat saaneet haltuunsa kaaoksessa olevan maan, jonka

¹. Emt. s. 496-500.

². Cay Sundström, Religionen och Råds-Ryssland, TS, Mars 1930; C.S., Neuvostovenäläinen "dumping", PT 22.11.1930. Ks. myös Helsingfors soc.-dem. ungdomsklubbin keskusteluillanvieto 1.2.1928, Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb, protokoll, TA, jossa Sundström puhui Neuvosto-Venäjän koulu- ja yliopistoloista.

³. Ks. Havainnot Venäjän sivistystyön alalta, SS 12.1.1932, jossa haastatellaan Sundströmiä, sekä Kulturellt, ekonomiskt och politiskt i dagens Ryssland, intryck från en kort visit, Abl 13.1.1932.

⁴. Vrt. yleisemmin kirjoittelun ja Neuvostoliittoon matkustamisen lähtökohdista, Paul Hollander, Political Pilgrims. Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928-1978. New York 1981 s. 103-107.

tuotantokoneisto ja kulkuvälineet oli hävitetty. Niiden kuntoon saaminen olikin ollut voimannäyte.¹

Arvioidessaan Neuvostoliiton taloudellista tilaa Sundström myönsi, että maassa oli pulaa ruoka- ja kulutustavaroista sekä asunnoista ja että jakelujärjestelmä ei toiminut kunnolla.² Hän halusi kuitenkin korostaa, että sen vertailukohtana ei pitänyt olla "saksalaisen, amerikkalaisen tai suomalaisen" työläisen asema vaan maan tila ennen vallankumousta tai vuotta 1921.³

Sundström ei itse arvioinut kehitystä ja ohitti väitteet viisivuotissuunnitelman toteuttamisesta työväenluokan kustannuksella yleisellä rinnastuksella kapitalismiin, jossa hyötyi kapitalistiluokka. Viisivuotissuunnitelmasta sen sijaan hyötyi koko kansa. Neuvostoliitossa tavoiteltiin sitä paitsi kurjuuden vähittäistä poistamista, kapitalismissa sen lisäämistä.⁴ Toinen ASS:lainen, Eero Saxell, oli tässä suhteessa pidättyväisempi: hän ei hyväksynyt, että työväenluokkaa poljettiin teollisuuden luomiseksi ja rinnasti tapahtuman ns. alkuperäiseen kasaantumiseen.⁵

Sundström katsoi Neuvostoliiton elävän siirtymävaihetta: kansalais sodan jälkeen oli ryhdyttävä rakentamaan sosialismia. Hän myönsi, että Neuvostoliitossa oli luotava taloudellinen pohja, johon työväenluokan valta perustui - toisin sanoen työ, jonka muualla tekivät kapitalistit. Silti hänestä oli väärin rinnastaa bolseviikkien taloudelliset toimet ja kapitalismin synty. Sundströmin mielestä Neuvostoliittoa ei voinut kutsua valtiokapitalistiseksi, vaikka valtio johtikin maassa taloutta. Nimitys sopi maahan, joka oli läpikäynyt kapitalistisen kehityksen ja jossa yksityiskapitalistien tehtävät siirtyivät valtiolle. Valtiokapitalismi oli näin kapitalistiluokan uusi toimintamuoto - Neuvos-

¹. CS, Soihtu 1/1932.

². SS 12.1.1932; Abl 13.1.1932.

³. CS, Soihtu 1/1932; Cay Sundström, Sovjettrusten contra Pan-europamonopolet, Abl 24.2.1932.

⁴. CS, Soihtu 1/1932.

⁵. Akateemisen Sosialistiseurauksen kokous, SS 23.11.1932, jossa selostetaan Saxellin alustusta ASS:n kokouksessa. Ks. myös ASS:n kokous 22.11.1932, ASS:n arkisto, KA.

toliitossa kapitalistiluokka oli sen sijaan poistettu kokonaan.¹

Sundström ei silti pitänyt Neuvostoliittoa sosialistisena - sosialismi saattoi olla vain demokraattista. Diktatuuri loi Neuvostoliitossa kuitenkin sosialismin edellytyksiä. Näin Sundström hyväksyi lähtökohdan, että vain terroristinen diktatuuri pystyi pakottamaan kansan alistumaan suuriin uhrauksiin tulevaisuuden hyväksi. Sundströmin mukaan viisivuotissuunnitelman onnistuminen poisti kuitenkin vähitellen bolseviikkien diktatuurin ja loi edellytyksiä demokratiaan siirtymiselle. Puolueen diktatuurissa oli myös kyse taistelusta tsaristisia ja porvarillisia jäänteitä, uuden kaupp-, teollisuus- ja kyläporvariston sekä kapitalistisen ja pikkuporvarillisen ideologian syntyä vastaan.² Eero Saxell suhtautui epäilevämmiin sosialismin toteutumiseen Neuvostoliitossa ja kritisoi diktatorisia menetelmiä, mutta vaati toisaalta torjumaan porvarillisia hyökkäyksiä.³

Sdp:n suhtautuminen Neuvostoliittoon muuttui 1930-luvun alussa: sitä ei enää käytetty 1920-luvun tapaan välineenä kamppailussa kommunisteja vastaan.⁴ Lehdissä esitetyt arviot maasta - erityisesti ensimmäisestä viisivuotissuunnitelmasta - olivat silti kriittisiä: Neuvostoliiton taloudellisia kehittymismahdollisuuksia epäiltiin.⁵

ASS:laiset eivät olleetkaan täysin tyytyväisiä lehdistön antamaan kuvaan. Sundströmin ja Mauri Ryömän tammikuussa 1933 esittämä moite saattoi liittyä ASS:laisten samaan aikaan miettimään yhteisrintamakysymykseen - voitiinhan Neuvostoliiton puolustamista pitää

¹. CS, Soihtu 6/1932; CS, Abl 24.2.1932.

². CS, Soihtu 6/1932; CS, Abl 24.2.1932.

³. SS 23.11.1932.

⁴. Sdp:n pk 1930 s. 37. Ks. myös Soikkanen s. 589-590; Immonen s. 425-428.

⁵. Ks. erit. SS:n toimittajan Antti Vahterin ja Pekka Railon kiista: (Antti Vaht)eri, Neuvostoliiton raskas teollisuus, SS 22.1.1933; Pekka Railo, Neuvostoliiton raskas teollisuus, SS 25.1.1933; -eri, Muutamia huomautuksia tov. Railon reunamuistutusten johdosta, SS 25.1.1933; K.Liukonen, Muutama sana nimimerkki "-erille", SS 29.1.1933; -eri, Vieläkin vertailukohdista, SS 29.1.1933; Pekka Railo, Neuvostoliiton raskas teollisuus ja "-eri", SS 30.1.1933; -eri, Vertailukohdat, SS 30.1.1933; -eri, Neuvostoliiton teollisuuden tuotannon kannattavuuskysymys, SS 2.2.1933.

hyvänä keinona edistää työväenluokan yhdistämistä. Tältä kannalta tarkasteltuna Sosialidemokraatissa julkaistut "tuntemattomien henkilöiden antamat 'tiedot'" näyttivät virheellisiltä.¹ Moitteet voi nähdä myös puolueen passiivisuuden kritiikkinä: se oli jättänyt Neuvostoliitto-kuvan hahmottamisen suomalaiselle porvaristolle tai mukautunut sen välittämiin näkemyksiin.² Suhde Neuvostoliittoon ei silti ollut 1930-luvun alkupuolella kovin tärkeä kysymys ASS:n ja puoluejohdon välien kannalta. Ilmeisesti puoluejohdossakin oivallettiin, että ASS:laisten näkemykset edustivat yhtä puolta Sosialistisen työväeninternationaalin piirissä olevista käsityksistä. - Tosin nojautuminen internationaaliin saattoi olla tannerilaisen puoluejohdon mielestä virheellistä tilanteessa, jossa puoluekokouskin oli ollut valmis harkitsemaan sen ohjeiden sitovuutta.³

1920-luvulla Sosialistisen työväeninternationaalin suhtautumista Neuvostoliittoon luonnehtivat toisaalta vaatimukset poliittisesta vapaudesta ja kansojen itsenäisyydestä, epäilyt maan romahtamisesta sekä väkivaltaisen vallankumouskäsityksen ja terroristisen puoluediktatuurin torjuminen. Internationaali halusi kuitenkin puolustaa Neuvostoliittoa imperialististen valtioiden aggressioita vastaan.⁴

Internationaalin sisällä painotukset vaihtelivat. Erot riippuivat paljon siitä, missä määrin lokakuun vallankumouksen synnyttämää järjestelmää tarkasteltiin uhkana omalle linjalle, missä määrin se nähtiin kiinnostavana kokeiluna. Yksinkertaistaen sanottuna internationaalin vasemmisto, jota olivat ennen muuta itävaltalaiset ja venäläiset sosiaalidemokraatit, vaativat Neuvostoliiton tarkastelemista konkreettisesti eikä abstraktin demokratia-sosialismi-

¹. Cay Sundström-Mauri Ryömä, Venäjältä palannut työmies kertoo..., SS 2.1.1933. Tällaisista ketomuksista ks. esim. Venäjän olosuhteisiin ei tutustuta maan hallituksen vieraana lappusuitsissa vaan työläisenä työläisten rinnalla, SS 15.1.1932; Herman Erny, Miten Venäjän työläiset elävät, SS 24.1.1932.

². Sdp:n passiivisuudesta, ks. Immonen s. 430-432.

³. Ks. Sdp:n pk 1933 s. 80-84.

⁴. Braunthal 1963 s. 289-291; Raimund Löw, Otto Bauer und die russische Revolution. Wien 1980 s. 112, 118.

vastakkainasettelun pohjalta.¹

Kuitenkin vasta viisivuotissuunnitelman eteneminen Neuvostoliitossa ja talouskriisin voimistuminen Euroopassa saivat aikaan uudelleen-suuntautumista. Muutoksen etunenässä kulkivat itävaltalaiset sosiaalidemokraatit. Heidän johtajansa Otto Bauer kykeni Detlev Albersin mukaan tarkastelemaan Neuvostoliiton kokeilua "tarkemmin kuin kukaan muu sosialistinen teoreetikko nimenomaan Venäjän historiasta, taloudesta ja luokkarakenteesta lähtien"².

Itävallan sosiaalidemokraattien päivälehti Arbeiter-Zeitung luopui kesällä 1930 kategorisen kielteisestä asenteestaan Neuvostoliiton sosialistisiin kehitysmahdollisuuksiin ja alkoi varovasti myötäillä maan talouspolitiikkaa. Lehti korosti, että Stalinin politiikan hyväksyminen oli riippuvainen taloudellisen rakennustyön tuloksista.³ Myönteisemmäksi käynyt asenne ei silti estänyt lehteä paheksumasta maaliskuussa 1931 käynnistynyttä oikeudenkäyntiä, jossa menseviikkejä syytettiin talouden sabotoinnista.⁴

Varsinaista suunnanmuutosta merkitsi Otto Bauerin kesällä 1931 ilmestynyt kirja Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg, jossa Bauer asetti kapitalismin kriisin vastapainoksi Neuvostoliiton. Kapitalistisissa maissa rationalisointi oli johtanut työttömyyteen ja hätään, koska kokonaistalous pysyi anarkistisena, vaikka trustien suunnitelmat olivatkin kehittyneet. Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelmassa sen sijaan yhdistettiin "yksittäisen yrityksen suunnitelmallinen johtaminen koko kansantalouden suunnitelmalliseen ohjaamiseen".⁵

¹. Giovanni Battista Gardoncini, Die Sowjetunion im Urteil des Austromarxismus. Kirjassa Detlev Albers, ... (Hg) s. 100-101.

². Albers 1983 s. 75.

³. Löw s. 152-153. Yleensä lehden pääkirjoitukset laati Otto Bauer, jota aikalaisetkin pitivät Neuvostoliiton asiantuntijana internationaalissa, Löw s. 4-5; Otto Leichter, Otto Bauer. Tragödie oder Triumph? Wien 1970 s. 310-311.

⁴. Ks. erit. Friedrich Adler, Der Moskauer Prozess und der Sozialistische Arbeiterinternationale, Der Kampf, Jg.24, April 1931. Adlerin kirjoitus lienee syntynyt paljolti siksi, että syytettyjen listalla oli myös Sosialistinen työväeninternationaali, ks. myös Löw s. 155-158.

⁵. Bauer 1931 s. 202, 206-207.

"Sosialistisen yhteiskunnan perusteita" rakennettiin kuitenkin Venäjän vallankumouksen tuottamissa historiallisissa oloissa. Kapitalistisissa teollisuusvaltioissa sosialismin tehtävänä oli saattaa teollisuus yhteisomistukseen, mutta Neuvostoliitossa oli ensin luotava moderni suurteollisuus. Se merkitsi tuotantovälineiden tuotannon luomista kulutustavaratuotannon kustannuksella, mikä puolestaan synnytti tavara- ja elintarvikepulaa, koska talonpojat kieltäytyivät luovuttamasta elintarvikkeita, kun eivät saaneet vastineeksi kulutustavaroita. Bolsevismi ei liioin kyennyt johtamaan tuotantoa kunnolla: teollisuustoimihenkilöt oli alistettu moninkertaiseen valvontaan, mikä lamautti aloitteellisuutta, tuhosi työkuria ja laski työn tuottavuutta. Bauerin mielestä neuvostohallitus olisi myös voinut rakentaa suurteollisuutta kollektivisoimatta maataloutta. Itsenäisen talonpoikaistuotannon edistäminen olisi pikemminkin taannut viljantoimitukset kaupunkeihin. Kollektivisointi ja "kulakkien likvidointi" oli vaikuttanut päinvastoin. Kollektivisointi ja maatalouden tekninen rationalisointi näyttivätkin "suurelta osin virherationalisoinnilta". Kaikki nämä prosessit saattoivatkin Bauerin mukaan tapahtua vain "terroristisen diktatuurin alla".¹

Diktatuurin vastapainona Bauer näki vieläkin pahempaa:

"Neuvostodiktatuurin kumoaminen saattaisi Neuvostoliiton veriseen sisällissotaan. Se puolestaan synnyttäisi kansallisia liikkeitä liiton ei-venäläisillä alueilla. Muut valtiot sekaantuisivat suuren valtakunnan hajoamiseen. Se päästäisi irti sodan Euroopassa ja Aasiassa. Taantumuksen voittaessa Venäjällä työväenluokka, Neuvostoliiton etuoikeutettu luokka, joutuisi verisen koston, julman sorron alaiseksi. Venäjän taantumus vahvistaisi taantumusta maailmassa."²

Viisivuotissuunnitelman senhetkinen menestys vakuutti Baueria kuitenkin siitä, että olot Neuvostoliitossa helpottuisivat. Heti kun raskas teollisuus olisi saatu käyntiin, hallitus pystyisi kehittämään kulutustavarteollisuutta ja tyydyttämään siten kansalaisten tarpeita. Ja "kun kansanjoukkojen elämäntilanne paranee,

¹. Emt. s. 207-218.

². Emt. s. 220.

käy terroristinen diktatuuri tarpeettomaksi ja se puretaan - neuvostohallinto voidaan demokratisoida"¹. Bauer ei silti uskonut, että vapaus palautuisi Neuvostoliitossa itsestään - siitä oli taisteltava. Siinä Bauer näki venäläisten sosiaalidemokraattien päätehtävän. Hän ei tosin esittänyt erityisen tarkoin, miten se oli käytännössä mahdollista.²

Bauerin ajatukset herättivät laajan polemiikin Keski-Euroopan sosiaalidemokraattien parissa. Kampanjaan Bauerin "illuusiota" vastaan kävivät erityisesti Karl Kautsky, joka oli suhtautunut alun alkaen kielteisesti Venäjän malliin, sekä mensevikit, joiden johtoon Bauerilla oli läheiset suhteet ja joiden kanssa hän oli usein puolustanut Venäjän vallankumousta³. Keskustelua käytiin ennen muuta saksalaisissa ja itävaltalaisissa aikakauslehdissä.⁴

Karl Kautsky oli jo 1920-luvun puolivälissä tuominnut neuvostojärjestelmän pahaksi esteeksi työväenluokan nousulle maailmassa.⁵ Hän tiivistä arviotaan vuonna 1930 ilmestyneessä *Der Bolschewismus in der Sackgasse* -kirjassa ja vuosikymmenen alun lehtiartikkeleissaan.

Kautsky korosti edelleen neuvostojärjestelmän taloudellista tuhoutumista: taloudellinen yritystoiminta ei ollut mahdollista terrorismin vallitessa. Terroristinen järjestelmä olikin Kautskyn mukaan paha - se oli täydellisempää despotismia kuin klassinen feodalismi. Stalinin hallinto oli itse asiassa vastavallankumouksellinen eikä sen demokratisointi ollut mahdollista muuten kuin kansanjoukkojen väkivaltaisen kumouksen avulla. Sen seurauksena

¹. Emt. s. 222-223. Muutamaa sivua aiemmin Bauer tosin julisti, miten terroristinen diktatuuri "durchdringt das ganze Leben der Sowjetunion. Sie vernichtet alle geistige Freiheit, sie sperrt die Sowjetunion gegen die Geistesströmungen der übrigen Welt ab...", emt. s. 211.

². Otto Bauer, *Die Zukunft der russischen Sozialdemokratie, Der Kampf*, Jg.24, Oktober 1931.

³. Bauerin ja mensevikkien suhteesta ks. Simon Wolin, *The Mensheviks under the NEP and in Emigration*. Kirjassa Leopold H. Haimson (ed.), *The Mensheviks. From the Revolution of 1917 to the Second World War*. Chicago 1974 s. 325, Löw s. 165.

⁴. Gardoncini s. 101.

⁵. Salvadori s. 281.

olisi välttämättä palattava luomaan kapitalistista järjestelmää. Näin Kautsky kiisti ehdottomasti Bauerin ajatuksen erilaisista teistä sosialismiin. Hän piti lujasti kiinni näkemyksestään, että demokratia oli ainoa tie sosialismiin.¹

Jopa mensevikeistä Bauerin uudet käsitykset vaikuttivat lähes "bolsevismin puolustukselta".² Theodor Danin mielestä arvio oli syntynyt "enemmän kansainvälisen työväenliikkeen hädestä ja vaikeuksista kamalan taloudellisen kriisin aikana kuin viisivuotissuunnitelman näkyvästä menestyksestä".³

Mensevikit eivät hyväksyneet Bauerin jaottelua kehittyneisiin maihin, joissa sosialismi toteutuisi demokraattisesti, ja takapajuiseen Venäjään, jossa tarvittiin diktatuuria. Puolueessa oli vivahde-eroja suhtautumisessa, mutta yleensä kaikki menseviikit pitivät Stalinin "yleislinjaa" taloudellisesti mahdottomana, katsoivat sen lisäävän sortoa ja yhteiskunnallista jännitettä sekä epäilivät diktatuurin purkamista taloudellisen tilanteen parannuttua. Venäläiset sosiaalidemokraatit kiinnittivät näin Baueria enemmän huomiota Neuvostoliiton senhetkisiin ongelmiin, jotka he myös nostivat selvemmin esille. Kenties senkin takia heidän asenteensa oli kriittisempi kuin Bauerin.⁴ Viisivuotissuunnitelman tulokset vakuuttivat kuitenkin vähitellen Dania, ja hän siirtyi lähemmäs Baueria, vaikka säilyttikin kielteisen asenteensa diktatuuriin.⁵

Internationaalinen pääsihteerin Friedrich Adlerin kanta muistutti paljon menseviikkien näkemyksiä, vaikka hän ilmoittikin ymmärtävän-

¹. Karl Kautsky, Bolschewismus in der Sackgasse. Berlin 1930 s. 20-31, 52-56, 65-69, 106-117; Karl Kautsky, Diktatur und Demokratie, Der Kampf, 26 Jg., Februar 1933. Ks. myös Salvadori s. 287-293, 297-312.

². Wolin s. 326.

³. Theodor Dan, Der Kampf um die Demokratie, Der Kampf, Jg.24, Juli-August 1931. Vrt., miten Otto Leichter katsoo 1970 julkaisemassaan Bauer-elämäkerrassa tämän olettaen Neuvostoliiton kokemusten rohkaisevan muiden maiden työväenluokkaa, Leichter 1970 s. 207.

⁴. Ks. esim. Theodor Dan, Tua res agitur, Der Kampf, Jg.25, Februar 1932. Ks. myös Wolin s. 326-328; Löw s. 165-167.

⁵. Wolin s. 328.

sä Baueria käytännön politiikan kannalta: hänkin pelkäsi neuvostojohdon heikentämisen edistävän vastavallankumousta. Se puolestaan vaikuttaisi katastrofaalisesti muiden maiden työväenliikkeisiin. Adler ei kuitenkaan hyväksynyt Bauerin näkemystä bolsevikkien diktatuurin historiallisesta välttämättömyydestä. Hän korostikin, että koko viisivuotissuunnitelmaa toteutettiin työläisten ja talonpoikien kustannuksella. Osoittaakseen "Stalinin kokeilun" julmuutta Adler samasti Neuvostoliiton teollistumisen ja "alkuperäisen kasautumisen". Hän katsoi myös, ettei viisivuotissuunnitelma merkinnyt sosialismia vaan valtiokapitalismia: maan teollistaminen ei merkinnyt hyppäystä "välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan".¹

Tältä pohjalta Friedrich Adler katsoi, ettei sosiaalidemokraattien pitänyt ottaa vastuuta "Stalinin kokeilusta" mutta ei liioin edistää sen kariutumista - oli yhä kamppailtava kapitalistien interventiota vastaan aatteellisesti, poliittisesti ja taloudellisesti. Sosiaalidemokraattien oli myös oikaistava kommunistien virheellistä propagandaa Neuvostoliitosta. Adlerin mielestä sosiaalidemokraattien piti myös puolustaa venäläisten työläisten ja talonpoikien välittömiä elinetsiä eikä vain kaukaisia toiveita maan demokratisoimisesta.²

Varauksettomimmin Bauerin ajatukset hyväksyivät Max Adler ja hänen saksalaiset hengenheimolaisensa. Adlerin tarkastelutapa oli kuitenkin selvemmin työväenliikkeen sisällä. Hän katsoikin lokakuun vallankumouksen jälkeisten suuntataisteluiden johtaneen siihen, että sosiaalidemokraatit olivat asennoituneet kielteisesti Neuvostoliittoonkin. Adler pyrki purkamaan tätä kielteisyyttä todistelemalla, että sosialismiin oli erilaisia teitä. Kun hyväksyttiin, että sekä venäläinen että ei-venäläinen tie johtivat sosialismiin, oli helpompi päästä eroon erilaisista virhekäsityksistä Venäjän vallankumouksesta ja Neuvostoliitosta. Siihen Adler

¹. Friedrich Adler, Das Stalinische Experiment und der Sozialismus, Der Kampf, Jg.25, Jänner 1932.

². Friedrich Adler, Der Kampf, Jänner 1932.

paneutuikin.¹

Hänen mielestään pahimmat virhekuvat Neuvostoliitosta syntyivät siitä, että sitä tarkasteltiin stabiilisti. Pitikin oivaltaa, että maassa oli yhä vallankumous käynnissä: kyse ei ollut vain poliittisesta vaan myös yhteiskunnallisesta muutoksesta. Sen sosiaalidemokraatit olivat yleensä unohtaneet tarkastellessaan Neuvostoliittoa abstraktin demokratia-käsitteen avulla. Neuvostoliitossa kyse ei ollut diktatuurin korvaamisesta "yleisellä demokratialla...", vaan Venäjän diktatuurista piti pikemminkin tehdä viisivuotissuunnitelman työläis- ja talonpoikaisedustajien yhteistahdon todellinen ilmaus". Viisivuotissuunnitelman ja taloudellisen rakennustyön onnistuminen oli ainoa keino ylittää Neuvostoliiton terrorismi - vaihtoehtona oli vain antautuminen kapitalismille. Demokratiavaatimus tulikin siksi kohdistaa puoluekoneiston valvonnan rajoittamiseen - työväenluokan tahdon oli päästävä vapaasti esille.²

Vaikka Max Adler myönsikin viisivuotissuunnitelman ja sosialismin luomisen aiheuttavan Neuvostoliitossa taloudellisia rasituksia työläisille ja talonpojille, hän korosti uhrausten olevan erilaisia kuin kapitalismissa, koska ne tapahtuivat yhteisen hyvän takia ja vastasi työväenluokan historiallisia kehitysetuja. Neuvostoliitossa työväenluokalla ei liioin ollut menetettäväänään samanlaisia etuja kuin Länsi-Euroopassa. Olikin väärin keskittyä arvioimaan Neuvostoliiton nykyhetkeä - sosialistinen päämäärä oli tärkeämpi.³

Tältä pohjalta Max Adler kritisoikin menseviikkien ja Friedrich Adlerin asenteita. Hän torjui myös Friedrich Adlerin tavan liittää

¹. Max Adler, Unsere Stellung zu Sowjetrußland. Die hauptsächlichen Fehlerquellen für die Beurteilung der russischen Revolution. Kirjassa Unsere Stellung zu Sowjet-Rußland. Lehren und Perspektiven der Russischen Revolution. Berlin 1931 s. 158-162, 178-179. Tämän Klassenkampf-ryhmän toimittaman kirjan muut artikkelit käsittelivät ennen muuta Venäjän ja Neuvostoliiton historiaa ja taloutta.

². Adler 1932 s. 168-171, 187.189; Max Adler, Zur Diskussion über Sowjetrußland, Der Kampf, Jg.25, Mai ja Juli 1932. Ks. myös Alexander Gerschenkron, Die Verfassung Sowjetrußlands. Kirjassa Unsere Stellung zu Sowjetrußland ... s. 73-74.

³. Adler 1931 s. 166, 172-177; Max Adler, Der Kampf, Juni 1932.

alkuperäisen kasautumisen -käsite Neuvostoliittoon: työläisten uhrauksilla oli siellä merkitystä, kapitalistisissa maissa se liittyi yksityisen pääoman luomiseen. Max Adlerin mukaan valtiokapitalismi-termilläkään ei ollut mitään tekemistä Neuvostoliiton kanssa. Valtiokapitalismi kuvasi hänen mukaansa sitä kautta, jona hallitsevat luokat käyttivät valtiota uhatun valta-asemansa suojelemiseen. Silloin pyrittiin valtion avulla turvaamaan kapitalismin säilyminen - Neuvostoliitossa puolestaan pyrittiin hävittämään kapitalistinen talous.¹

ASS:laiset seurasivat tätä keskustelua ainakin osittain.² Polemiikin vaikutus näkyi siinä, että Neuvostoliitosta puhuminen ja kirjoittaminen lisääntyi pian sen jälkeen, kun Bauerin kirja oli sytyttänyt keskustelun liekkeihin Keski-Euroopassa. Keskustelun alullepanija ei jostain syystä kiinnostanut ASS:laisia - pikemminkin he hyödynsivät myöhempiä puheenvuoroja.

Erityisesti Sundström painotti Bauerin ja Max Adlerin tapaan Neuvostoliiton arvioimista historiallisesti eikä abstraktien käsitteiden läpi. Sundström ei kuitenkaan pyrkinyt arvioimaan Neuvostoliittoa samalla tavalla historiallisesta perspektiivistä kuin Bauer - yleisen periaatteen toteaminen riitti hänelle. Muutenkin Sundström kamppaili Max Adlerin tapaan "virheellisten" käsitysten oikaisemiseksi: hän torjui viisivuotissuunnitelman ja alkuperäisen kasautumisen rinnastamisen eikä hyväksynyt Neuvostoliiton luonnehtimista valtiokapitalistiseksi. Näitä Eero Saxell puolestaan tulkitsi selvemmin Friedrich Adlerin hengessä.

3.3. Sukupolvet vastakkain?

3.3.1. Kiistaa Soihdun linjasta

¹. Max Adler, Der Kampf, Juni 1932.

². Ks. Karl Kautsky ja Friedrich Adler vastakkain, Soihdu 3/1933, jossa Ryömä selosti Kampfissa julkaistua kirjeenvaihtoa, ks. Friedrich Adler, Zur Diskussion über Sowjetrußland, Der Kampf, Jg.26, Februar 1933, vrt. myös Sundströmin viittaukset Baueriin ja Max Adleriin, CS, Soihdu 1 ja 6/1932.

Vaikka ASS:ssa ei keväällä 1934 enää ollutkaan paljon "byrokraatin planttuja" - kuten Raoul Palmgren antaa Maija Savutien luonnehtia toisen polven sosiaalidemokraatteja¹ - ilmeni järjestössä uusia ristiriitoja. Kiistojen aiheena oli jälleen Soihdun toimittaminen, ja vastakkain olivat pääasiassa vastaava toimittaja Cay Sundström ja toimituksen nuoremmat jäsenet Mauri Ryömä ja Raoul Palmgren.

Ryömä ja Palmgren valittivat toistamiseen johtokunnassa, että Sundström pyrki sensuroimaan "työväenluokan vasemmiston edustamia mielipiteitä" -jopa estämään niiden julkaisemisen² tai julkaisi lehdessä kirjoituksia, jotka eivät olleet "sopusoinnussa ASS:n marxilaisten periaatteiden kanssa".³

Kiistoja pyrittiin sovittamaan johtokunnassa päättämällä, että "sisältöä määriteltäessä kaikilla toimituksen jäsenillä oli yksi ääni ja ettei toimittajien kirjoituksia saanut lyhentää vastoin heidän mielipidettään". Lisäksi toimituksen oli liitettävä artikkeleihin, jotka poikkesivat marxilaisista periaatteista, toimituksen kannan ilmaiseva huomautus.⁴ Ratkaisut osoittivat selvästi Sundströmin aseman heikkenemistä. Johtokunnassa jopa harkittiin vastaavan toimittajan vaihtamista, mutta Sundström säilytti asemansa, "koska vaihdos" olisi saattanut "aiheuttaa huomiota".⁵

Vaikeudet lehden toimittamisessa lisääntyivät, kun Sdp:n puolue-neuvosto huomautti Soihtua marraskuussa 1934 - kritiikki oli mennyt liian pitkälle⁶. Suhtautumisessa varoitukseen ASS:ssa erottui kaksi linjaa: vastaava päätoimittaja Sundström esitti puheenjohtaja Eero Sarkian tukemana, että lehden asemaa vahvistettaisiin kutsumalla toimitusneuvostoon puoluesihtööri Wiik ja Reinhold Sventorzetski.

¹. Palomeri s. 229.

². ASS:n jk 18.5. ja 3. sekä 13.11.1934, ASS:n arkisto, KA. Kyse lienee ollut Ryömän laajoista selostuksista Uudenmaan sosiaalidemokraattisesta piirikokouksesta ja varsinkin työläisnuorisoliiton liittokokouksesta, Ryömä, Soihtu 3 ja 4-5/1934, joiden hyökkäävää sävyä Sundström mahdollisesti halusi vaimentaa.

³. ASS:n jk 28.9.1934, ASS:n arkisto, KA. Kyse oli K.A.Fagerholmin de Man -jutusta, ks. Soihtu 4-5/1934.

⁴. ASS:n jk 18.5. ja 28.9.1934, ASS:n arkisto, KA.

⁵. ASS:n jk 18.5.1934, ASS:n arkisto, KA.

⁶. Sdp:n puolue-neuvosto (pn) 25.11.1934, Sdp:n pöytäkirjat, TA.

Nuorempi polvi hylkäsi kuitenkin ajatuksen. Tuolloin Sundström pyysi eroa vastaavan päätoimittajan paikalta: hänestä päätoimittajan oli edustettava seuran enemmistöä. Tehtävään valittiinkin vuoden 1935 alusta Mauri Ryömä.¹

Vaihto tapahtui kuitenkin nopeammin, sillä Sundström ei pitänyt suotavana, että Soihdussa julkaistaisiin - ikään kuin moitteena Sdp:lle - Marxin ja Engelsin kirjoituksia puolueen porvarillisuudesta tai Ryömän selostusta puolueen kokouksesta. Kun johtokunnan mielestä kumpikin voitiin julkaista, Sundström erosi päätoimittajan paikalta.²

3.3.2. Mitä on "oikea" marxilaisuus?

Kiistat Soihdun toimittamisessa eivät koskeneet niinkään yleistä lähtökohtaa - marxilaisuuden voimistamista työväenliikkeessä. Sen sijaan tuon marxilaisuuden sisällöstä ja tavasta saada työväenliike marxilaiselle linjalle oli erilaisia näkemyksiä. Ryömälle ja Palmgrenille "oikea" marxilaisuus vaikutti selvemmältä kuin Sundströmille - he pitivätkin Soihdun tehtävänä "väärrien" marxilaisten hylkäämistä.

Tuo asenne yhdistikin monia Ryömän ja Palmgrenin kirjoituksia. Ne aloitti joulukuussa 1933 Ryömän artikkeli Moraalista, jossa hän "irtisanoutui" yleisinhimillisistä totuuksista ja korosti moraalin, jne. luokkasidonnaisuutta. Artikkelin sopi linjaan, jossa vastustettiin porvarillisten käsitysten omaksumista työväenliikkeessä, ja vastasi tässä mielessä Sundströmin aiemmin esittämää kritiikkiä. Ongelmallisemmaksi se tuli Sundströmin kannalta, kun Ryömä liitti Otto Bauerin "yleisinhimillisestä moraalista" puhuviin ja "Kantin etiikan kannalla" oleviin sosiaalidemokraatteihin.³ Palmgren liittyi hieman myöhemmin "ehdottoman totuuden" ja "yleisinhimillisen kulttuurin" tuomitsijoihin ja heitti menemään Max Adlerin, koska

¹. ASS:n jk 8.12.1934, ASS:n arkisto, KA.

². ASS:n jk 14.12.1934, ASS:n arkisto, KA.

³. Mauri Ryömä, Moraalista, Soihtu 8/1933.

tämä "kuului filosofiseen ryhmään, joka vaati palaamista takaisin - ei Marxiin - vaan Kantiin!"¹

Selvimmin "vääräoppisten" marxilaisten tuomitseminen näkyi Mauri Ryömän suhteessa Hendrik de Maniin ja tämän kirjaan Die sozialistische Idee. Kun de Man yritti pohtia, miten eurooppalainen työväenliike voisi siirtyä revisionistisista toimintatavoista vallankumouksellisiin², Ryömä pyyhkäisi hänet syrjään aiempien kirjoitusten perusteella: de Manin tunnisti niistä "revisionistisen sosialismin oikeistolaisimman siiven edustajaksi". Hän luki muutenkin de Mania suoraviivaisesti: kun de Man katsoi taloudellisen kriisin vähentäneen työssä olevien määrää, Ryömä tulkitsi hänen väittäneen työväestön yleensä supistuneen ja kannattavan 'keskiluokan sosialismia'; kun de Man pohti, miten keskikerrokset saataisiin lähestymään sosialismia, Ryömä piti sitä typeränä, koska "nyt kun huijaus paljastuu, proletarisoituneen keskiluokan suuret joukot liittyvät marxilaisen työväenliikkeen riveihin". Tämä ilmeisesti oikeutti Ryömän lyömään loppuiskun: hänen mukaansa "juuri revisionistinen sosialidemokratia" oli "valmistanut maaperän fasismille".³ Yleisessä innostuksessaan Ryömä ei huomannut, että de Manin kirjoituksissa olisi voinut miettiä aatteen ja etujen suhdetta ja niiden meerkitystä intellektuellien vallalle työväenliikkeessä.⁴

Ryömän asenne ei välttämättä poikennut kovin paljoa siitä, miten Sundström ensiartikkeleissaan tuomitsi de Manin. Kuluneiden kuuden vuoden aikana Sundströmin asenne oli kuitenkin muuttunut, ja hän jopa tukeutui de Manin ajatuksiin. Kenties hän huomasi Ryömää selvemmin, että uudessa kirjassaan de Man palasi vallankumouksellisiin tuntemuksiin. Sundströmin suhde marxilaisen tietoisuuden kehittymiseen oli yleisemminkin muuttunut. Hän moitti edelleen vanhentuneina ja revisionistisina pitämiään ajatuksia, mutta hänen kritiikkinsä ei ollut kuitenkaan niin päällekkäyvää kuin nuoremmilla

¹. Raoul Palmgren, Marxilaisesta sivistysperiaatteesta, Soihtu 7-8/1934.

². Pels s. 211.

³. Ryömä, Soihtu 6/1934, vrt. de Man 1933 s. 357-365, 376-383.

⁴. Pels s. 215-216.

ASS:laisilla. Lisäksi hän yritti eritellä monipuolisesti vanhentuneina pitämiään teoreetikkoja¹. De Mania Sundström ei tosin yrittänyt tarkastella kokonaisvaltaisesti.

Ryömä ja Palmgren eivät sen sijaan yrittäneet arvioida Baueria, Adleria tai de Mania monipuolisesti. Tärkeintä tuntui olevan pesäeron tekeminen - siinä ei kiinnitetty huomiota vivahteisiin. Niinpä esimerkiksi Max Adler ja Bauer rinnastettiin muutta mutkitta eettisiin sosialisteihin, joiden mukaan sosialismin päämäärää oli oikeutettava eettisesti Kantin filosofian avulla. Tässä ryhmitelyssä jäi kuitenkin havaitsematta, että Adler ja Bauer hylkäsivät eettisten sosialistien lähtökohdan ja että heidän yhteydensä Kantiin oli toisenlainen: heidän mukaansa marxismi oli sosiologisen tiedon järjestelmä, joka perusteli sosialismia yhteiskunnallisia ilmiöitä koskevan tiedon avulla. Tämän tiedon saavuttamisen mahdollisuutta Adler ja Bauer pyrkivät puolustamaan tukeutumalla Kantiin. Lisäksi Ryömä ohitti kokonaan sen, että itävaltalaisista sosiaalidemokraateista Bauer kiinnitti vähiten huomiota tietoteoreettisiin pohdiskeluihin ja että hänen kysymyksenasettelunsa oli pikemminkin käytännöllinen.²

On tietenkin varsin luonnollista, että nuoret ASS:laiset eivät tunteneet näitä monimutkaisia filosofisia erotteluja tai niiden taustoja, vaikka Sundström olikin yleisesti viitannut Adlerin ja eettisten sosialistien eroihin Soihdussa³. Tuntuukin hieman oudolta, että Ryömä ja Palmgren halusivat erottautua Adlerista ja Bauerista filosofisin perustein, vaikka se olisi ollut paljon helpompaa käytännön epäonnistumisen takia - itse asiassahan eron tekeminen Adleriin, Baueriin ja de Maniin liittyi sosiaalidemokraattien tappioihin Saksassa ja Itävallassa⁴. Ilmeisesti ASS:n nuori polvi

¹. Vrt. esim. CS, Soihtu 1/1933, jossa Sundström suhtautuu varsin positiivisesti Bernsteiniin, sekä CS, Soihtu 6/1934, jossa hän arvioi Kautskya.

². Bauerin ja Adlerin suhteesta eettisiin sosialisteihin. ks. Hänninen s. 20-21, 35-39, 46. Hänninen jopa korostaa, että niistä Bauerin kirjoituksista, joita Ryömäkin Kautskyn avulla torjui, löytyy helposti samanlaisia lähtökohtia kuin Kautskylla, emt. s. 38-39. Ks. myös Weil s. 102-104, 119-120, 136-137.

³. CS, Soihtu 1/1933.

⁴. Vrt. Ryömä, Soihtu 8/1933.

selitti noita tappioita sillä, että Adler, Bauer, de Man - kenties koko maailmansodan jälkeinen sosiaalidemokratia - oli luopunut jostain olennaisesta osasta marxilaisuutta.

Irtautuessaan "vääristä" marxilaisista sekä Ryömä että Palmgren vaativatkin paluuta Marxiin.¹ He yrittivätkin hyödyntää klassikkojen tekstejä: Ryömä todisteli luokkamoraalia viittaamalla Karl Kautskyn ja Heinrich Cunowin ohella Friedrich Engelsin Anti-Dühringiin², Soihdussa alettiin Ryömän otettua päätoimittajuuden julkaista Marxin ja Engelsin kirjoituksia³. Marx ja Engels olivat kuitenkin vasta tulossa marxismi-tulkinnan keskeisiksi auktoriteeteiksi. Pikemminkin ASS:laiset olivat siihen asti nojautuneet aikalais-sosiaalidemokraattien ja osin toisen internationaalien ajan kirjoituksiin.

Mauri Ryömä on myöhemmin kertonut alkaneensa kunnolla tutustua marxilaisuuteen vuonna 1931 Cay Sundströmin välityksellä ja saaneensa "vaikutteita austromarxismista".⁴ Raoul Palmgrenkin tutustui marxismiin laajemmin liityttyään ASS:aan. Hän muistaa lukeneensa "austromarxisteja", Pannekoekia sekä talvella 1933-34 Marxia, Engelsiä ja Leniniä.⁵ Näin ilmeisesti Sundströmin suuntautuminen itävaltalaisiin sosiaalidemokraatteihin ja ASS:n opintokerho olivat erityisesti alkuvaiheessa tärkeitä Ryömän ja Palm-

¹. Ks. Ryömä, Soihtu 6/1934; Palmgren, Soihtu 7-8/1934.

². Ryömä, Soihtu 8/1933.

³. Marx-Engels, Puolueen porvarillistumisesta; Engels, Historiallisesta materialismista, Soihtu 7-8/1934.

⁴. Ks. Mauri Ryömän elämäkerta SKP-jäsenanomuksen liitteenä 4.1.1945, Mauri Ryömän arkisto, yhteiskunnallinen toiminta, KA. Tämän osan elämäkerrasta voinee hyväksyä, vaikka ei suhtautuisikaan yhtä vakavasti jatkoon: "1932 alkaen pitänyt Stalinin johtamaa Neuvostoliittoa demokratian ja sosialismin etuvartiona, 1934 alkanut työskennellä skp:n johdolla".

⁵. Palmgrenin tutustumisesta marxilaisuuteen ks. Ilkka Liikanen & Pauli Manninen, Raoul Palmgren - mies ja linja, Poleemi 2/1978; Ilkka Liikanen-Pauli Manninen, Realisti vai utopisti? Kirjassa Ilkka Liikanen-Kari Sallamaa (toim.), Palmgrenin työ. Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijakuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia. Oulu 1982 s. 8; Kalevi Kalemaa, Raoul Palmgren - suomalainen toisinajattelija. 1984 s. 40-41, 48-49; kirjallisuudesta ks. myös Raoul Palmgrenin kirje tekijälle 23.11.1981, tekijän hallussa; Palomeri s. 258-259; Kari Sallamaa, Teorian ja empirian vuosikymmenet. Raoul Palmgrenin haastattelu, Tiede & Edistys 4/1982.

grenin marxismi-käsityksen kannalta.

Sen jälkeen erilaiset kiinnostuksen kohteet saattoivat johtaa ASS:laisia erilaisiin marxismi-tulkintoihin - edes Ryömä ja Palmgren eivät yhteisestä Sundström-kritiikistään huolimatta suuntautuneet aivan samalla tavalla. Palmgren oli kiinnostunut historiasta ja taiteesta, ja hän onkin myöhemmin todennut ASS:n opintokerhossa luetun Buharinin teoksen innostaneen häntä, koska siinä puhuttiin taiteesta ja estetiikasta.¹ Hieman myöhemmin hän inspiroitui saksalaisen Franz Mehringin tavasta analysoida kulttuurisia ilmiöitä historiallisesti.²

Jo pelkästään tämän takia Max Adler saattoi jäädä Palmgrenille vieraaksi. Myös Mehringin myötä tullut suuntautuminen historialliseen analyysiin oli konkreettisempaa kuin Adlerin käsitehistorialliset erittelyt.³ Tutustumisen Mehringiin saattoi viedä Palmgrena hieman toisen internationaalisen ortodoksisen marxismin suuntaan - Adler oli kritisoinut sitä. Mahdollisesti myös Buharinin pyrkimys hylätä käsitteiden "psykologisoiminen" ja "hengellistäminen"⁴ vieraannutti Palmgrena Adlerista.

Luonnontieteistä kiinnostunutta Ryömää Buharinin kirja saattoi ohjata kohti marxismi-tulkintaa, joka pohjasi erityisesti Engelsin Anti-Dühringiin ja Luonnondialektiikkaan sekä Leninin Materialismi ja empiriokritisismi -kirjaan⁵. Neuvostoliitossa juuri niitä hyödyntäen kehitettiin näkemys, joka korosti marxismia maailmankatsomuksena tai tieteellisenä maailmankatsomuksena ja piti historiallista materialismia ennen muuta dialektisen materialismin peruslauseiden ulottamisena yhteiskuntaelämän tutkimiseen.⁶ Ryömä

¹. Palmgrenin kirje tekijälle 23.11.1981; Sallamaa.

². Saarela 1982 s. 97-98; Liikanen-Manninen s. 12.

³. Adlerin ja Mehringin lähestymistavoista, ks. Pfabigan s. 34-41, 104-105.

⁴. Cohen s. 115-116.

⁵. Vrt., miten Ryömä tukeutui Moraalista-kirjoituksessaan Anti-Dühringiin sekä miten hän vuonna 1939 hyödynsi sitä ja Leninin Materialismi ja empiriokritisismia, ks. Mauri Ryömä, Johdatusta dialektiseen tutkimusmenetelmään. Tampere 1939.

⁶. Ks. Herbert Marcuse, Soviet Marxism. A Critical Analysis. New York 1961 (1958) s. 121-138; Kallscheuer s. 33-38, jossa
(continued...)

ei kuitenkaan missään vaiheessa sanonut marxismia maailmankatsomukseksi, vaikka selvästi pyrkikin esittelemään dialektiikan peruslauseita ja pitämään lähtökohtana jakoa materialismiin ja idealismiin.¹ Silti tulkin tapa nähdä marxismi kaikki selittävänä saattoi antaa nuorelle Ryömälle "varmuutta" esiintyä ehdottomana ja tuomita toisin ajattelevat virheellisinä.²

Marxismin pitäminen maailmankatsomuksena erosi Sundströmin näkemyksestä, jonka mukaan marxismi oli ennen muuta tieteellinen tutkimusmetodi. Sundströmin näkemys marxismista oli kuitenkin jossain määrin epämääräinen eikä eron Ryömään tarvinnut välttämättä kulkea täysin jakoa marxismi tieteenä - marxismi maailmankatsomuksena.³

Kenties juuri epämääräiseen marxismi-tulkintaan liittyi se, että kukaan ASS:laisista ei puuttunut Tulenkantajissa vuodenvaihteessa 1933-34 käytyyn väittelyyn, jossa nimimerkki Aarne Teräs⁴ ja sosiaalidemokraattinen tohtori Antero Rinne taittoivat peistä marxismin ja maailmankatsomuksen suhteesta. Polemiikin voi pelkistää kiistaksi siitä, miten tyhjentävästi ja varmasti marxismin katsottiin selittävän maailmaa. Teräksen mukaan se oli varsin ehdotonta, Rinne suhtautui "totuuden" löytymiseen epäilevämmiin.⁵

⁶(...continued)

kirjoittaja hahmottaa kolme marxismin versiota ensimmäisen maailmansodan jälkeen - muut ovat marxismi tieteenä ja marxismi käytännön filosofiana.

¹. Ks. Ryömä, Soihtu 8/1933; Ryömä s. 9-29.

². "Adlerilaisen" ja "engelsiläisen" käsityksen ero oli ennen muuta siinä, että Adlerin mielestä luonto sinänsä ei ollut dialektinen kuten neuvostomarxismissa, Sheehan s. 87.

³. Myöhemmin Sundströmin puhui marxismista "tieteellisenä maailmankatsomuksena", ks. Cay Sundström, Alkulause. Kirjassa Marx-Engels, Valitut teokset I osa. Helsinki 1938 s. VI.

⁴. Nimimerkin taakse kätkeytyi ainakin Skp:n Suomessa oleva organisaattori Hannes Mäkinen, ks. Raoul Palmgren, Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus III. Rauhan ja edistyksen optimismista kylmään sotaan (1944-1951). Juva 1984 s. 385.

⁵. Aarne Teräs, Kamppailu maailmankatsomuksesta, Tk 42-43/1933 16.12.1933; Antero Rinne, Hiukan vastinetta "hyvälle uskavaiselle" hra Teräkselle, Tk 1/1934 6.1.1934; Aarne Teräs, Vastaus herroille Kantola ja Rinne, Tk 2/1934 13.1.1934; Antero Rinne, Vielä hiukan
(continued...)

Tällaisella filosofisella keskustelulla ei välttämättä tarvinnut olla paljonkaan merkitystä poliittisen ryhmittymisen kannalta - Teräs tosin yritti todistella, että ellei hyväksynyt marxilaisuutta kokonaisuutena, päätyi tappioon kuten Saksan sosiaalidemokraattien romahtaminen osoitti.¹ Mahdollisesti nuorten ASS:laisten ajatukset kulkivat hieman samaa rataa.

3.3.3. Nuoren polven tausta ja käsitys intellektuellien tehtävistä

Tapa ymmärtää marxilaisuutta ei tyhjennä Palmgrenin ja Ryömän "aggressiivisuutta". Heidän taustallaan oli merkitystä myös sille, miten he marxilaisuutta tulkitsivat. Molemmat olivat syntyneet 1910-luvun alussa ja kuuluivat siten jo eri sukupolveen kuin Sundström. Maailman- ja kansalaissodan kokeminen ei näin jäsentänyt heidän maailmaansa samalla tavalla. Sen sijaan suomalaisella nationalismilla ja sen voimakkaalla ilmenemisellä 1920-luvun lopulla oli vaikutusta sekä Ryömään että Palmgreniin. Heidän tiensä ASS:iin ja Soihtuun oli kuitenkin erilainen.

Vaikka Mauri Ryömä kasvoi sosiaalidemokraattisen puolueen tuntumassa - hänen isänsä Hannes Ryömä oli Sdp:n elvyttäjiä kansalaissodan jälkeen - hän ilmeisesti alkoi osallistua Sdp:n toimintoihin vasta vuonna 1929, kun liittyi ASS:iin. Kodin vaikutus näkyi Mauri Ryömässä kouluaikoina kuitenkin yhteiskunnallisena ja uskonnonvastaisena kirjoitteluna.² Isän jalanjalkia poika astui myös ryh-

⁵(...continued)

vastinetta materialisti Aarne Teräkselle ja Aarne Teräs, Edellisen johdosta, Tk 4/1934 27.1.1934. Keskustelun pontimena oli J.E.Kantolan kirja Sielun todellisuus, jota Teräs ensimmäisessä artikkelissaan riepotteli viitaten samalla Rinteen toisaalla esittämään arvioon. Ks. myös M.R., "Sielun todellisuus" - ajan merkki, Soihtu 8/1933, jossa Ryömä viittaa ko. kirjaan.

¹. Teräs, Tk 2/1934.

². Ks. em. elämäkerta sekä koulunkäyntiin liittyvät asiakirjat, joissa on mm. kriittinen kirjoitus uskonnonopetuksesta koulussa - se oli poistettava ja saatava tilalle siveysoppi. Koko suomalaiseen aatemaailmaan Mauri ei kuitenkaan suhtautunut kielteisesti: arkistossa on päiväämätön "isänmaallinen puhe", jossa hän niputti vastustajiksi toisaalta läntiset sortajat, toisaalta
(continued...)

Palmgren kuitenkin askaroi uuden Tulenkantajat-lehden synnyttämiseksi ja lehden alettua ilmestyä kirjoitti siihen.¹

Palmgrenilla riitti kiinnostusta myös ASS:aan, mihin varmaankin vakutti myös Tulenkantajien ja sen keskeisen hahmon Erkki Valan siirtyminen vasemmalle². Hyppäys edistysläisyydestä sosiaalidemokraattiseen puolueeseen saattoi olla 1930-luvun alkuvuosina lyhyt. Yhteiskunnallisen ilmaston polarisaatio epäilemättä myötävaikut-
 tikin Palmgrenin siirtymiseen työväenliikkeeseen.

Aluksi Palmgren asennoitu varovaisesti ASS:n sisäisiin erimieli-
 syyksiin. Keski-Euroopan tilanteen muuttuminen ja sen heijastuminen
 Soihdussa, jonka toimitukseen Palmgren valittiin syksyllä 1933,
 radikalisoivat Palmgrenia ja hän alkoi lähestyä Sundströmiä ja
 Ryömää. Siinä näkyi selvästi Palmgrenin "tulenkantajalaisuus": hän
 inhosi kaikenlaista pysähtyneisyyttä, jollaiseksi luokitteli ASS:n
 "byrokraattisiiven" ja jollaiseksi oli kouluaikoina luonnehtinut
 koko Sdp:n.³

Ryömän ja Palmgrenin "varmuutta" osoitti sekin, etteivät he ker-
 taakaan puuttuneet suoraan omaan asemaansa: he eivät pohtineet
 sivistyneistön asemaa työväenliikkeessä kuten Sundström oli 1920-
 luvun lopulla tehnyt. Ryömän kohdalla se saattoi liittyä kotitau-
 taan. Mutta yleisemmin se saattoi johtua siitä, että Sundström ja
 ASS olivat omalla toiminnallaan jo lunastaneet tuon paikan. Osin
 siksi ja osin Tulenkantajien uuden nousun takia nuoremmalla
 sukupolvella saattoi olla erilainen näkemys intellektuelleista.

¹. Palomeri s. 153-173, 184-189, 233-234; Liikanen&Manninen
 1978 s. 17-18; Kalemaa 1984 s. 32-38. Palmgren hyväksyttiin
 Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen jäseneksi 4.11.1931, ks.
 Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen paperit, Lauri Levämäen
 arkisto, VA. ASS:ssa Palmgren esiintyy ensi kerran päivää aiemmin,
 ASS:n arkisto, KA.

². Vala liittyi syksyllä 1932 jopa ASS:aan, ks. ASS:n jk 30.9.
 1932, ASS:n arkisto, KA.

³. Palomeri s. 156-157, 227-229, 248-256, 290-292. Palmgren
 valittiin Soihdun toimitukseen lokakuussa 1933 Sylvi-Kyllikki
 Kilven erottua, ks. ASS:n jk 14.10. ja kk 17.10.1933, ASS:n
 arkisto, KA.

"Koska olet nähnyt toimivaa ja taistelevaa sosialistia, joka ei olisi aliravittu ja jonka hermosto olisi täysin kunnossa. Sensijaan toimistopöytien takana istuvat pamput saattavat olla liian hyvin ravittuja. Mutta he ovatkin loisia. Meidän hermomme ja meidän aliravitsemustilamme ovat uhri työväenluokalle. ... Se, joka taistelee, se ei aina muista syödä. Se, jota yhteiskunnalliset ristiriidat heittävät sinne tänne, ei aina voi olla tasapainossa. Poista ristiriidat, vielä enemmän, poista niiden syyt, niin tasapaino palaa."¹

"Kurjuudella" Ryömä siis määritti itseään "ammattivallankumoukselliseksi".² Ja tuollaisena vallankumouksellisena Ryömä oli hyvin ehdoton toisenlaisia - erityisesti työväenliikkeessä olevia - kohtaan.

Raoul Palmgrenin tie Akateemiseen Sosialistiseen ja sosiaalidemokraattiseen puolueen kriitikoksi oli toisenlainen. Palmgren oli lähtöisin ylempään keskiluokkaan kuuluvasta oriveteläisestä virkamieskodista. Palmgrenin ensimmäinen kapina suuntautuikin kodin ilmapiiriä ja koulun holhousta ja ahdasmielisyyttä vastaan. Virikkeensä siihen Palmgren ammensi paljolti Tulenkantajat-lehden sivuilta: sekin iski "kansalliskiihkoon, nurkkaisänmaallisuuteen, uskonnolliseen suvaitsemattomuuteen ja yhteiskunnalliseen vanhoillisuuteen". Lapuanliikkeen henkäysten tuntuminen Tampereenkin kouluissa lähensi tulenkantajalaista, vapaamielistä Palmgrenia ja hänen luokkatoveriaan, sosiaalidemokraatteihin kuulunutta Reino Oittista.³

Syksyllä 1931 Palmgren aloitti opiskelunsa Helsingin yliopistossa: estetiikkaa, taidehistoriaa, historiaa, valtio-oppia. Yhteiskunnallisessa elämässä hän suuntautui edelleen kahtaalle: toisaalta häntä kiinnosti taustansa mukainen edistyspuoluelaisuus, toisaalta hän liittyi Reino Oittisen mukana jo syksyllä 1931 ASS:aan. Eniten

¹. Mauri Ryömä Eino Kilvälle, ei päiväystä, Mauri Ryömän arkisto, kirjeenvaihto, KA.

². Esim. Elvi Sinervo on myöhemmin luonnehtinut halunneensa tuolloin olla "ammattivallankumouksellinen", ks. Raoul Palmgren, Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus II. Pulan, fasismin ja sodan varjossa (1930-1944). Juva 1984 s. 268, ks. myös Palomeri s. 290-291. Ryömään lähtökohta sopinee vähintään yhtä hyvin.

³. Palomeri s. 12-31, 37-45, 59-62, 82-95, 112-118, 123-127; Liikanen&Manninen 1978 s. 17; Kalemaa 1984 s. 21-28.

tyessään opiskelemaan lääketiedettä.

ASS:ssa Ryömä ei aluksi poikennut paljoakaan yleisiltä linjoilta.¹ Vuodesta 1931 lähtien hänen kriittisyytensä alkoi vähitellen lisääntyä. Siihen varmaankin vaikutti tutustuminen marxismiin, mutta myös avioituminen Elvi Sinervon kanssa syyskuussa 1933, mikä tempasi Mauri Ryömän erilleen kodista.²

Irtautuminen oli tietenkin luonnollista, mutta tuossa vaiheessa isän ja pojan erimielisyydet näyttivät voimistuvan. Eryityisesti opiskelun ja poliittisen toiminnan suhde aiheutti ristiriitoja: isä-Hannes halusi pojan valmistuvan mahdollisimman nopeasti, poika puolestaan keskittyä poliittiseen toimintaan.³ Tämä saattoi yleisemminkin ilmentää näkemyseroja intellektuellien roolista työväenliikkeessä: Hannes näki heidän palvelevan työväestöä parhaiten ammattinsa kautta, Mauri katsoi intellektuellin tehtäväksi työväestön aatteellisen valistamisen. Erilaisiin rooleihin liittyi myös toisenlainen näkemys elämäntavasta.

Kodista irtautumiseen saattoi isä-Hanneksen taloudellisesta tuesta huolimatta⁴ liittyä pientä taloudellista epävarmuutta. Mauri Ryömä näyttää jopa halunneen korostaa sitä - se ilmeisesti osoitti todellista yhteyttä työläisiin. Siihen ainakin viittaisi Ryömän kirje Eino Kilvelle, kun tämä ilmaisi huolestuneisuutensa Elvi Sinervon terveydestä⁵. Ryömä vastasi:

²(...continued)

"Moskovan veriset kätyrit", jotka yrittivät "houkutella kehtolapsetkin maanpetokselliseen toimintaan", ks. Mauri Ryömän arkisto, henkilökohtaiset asiakirjat, KA.

¹. Vrt. Ryömän aktiivisuus Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen perustamisessa, Kansanvaltaisten ylioppilasyhdistyksen pöytäkirjat, Lauri Levämäen arkisto, VA.

². Ks. Mauri Ryömän arkisto, henkilökohtaiset paperit, KA.

³. Ks. tästä Hannes Ryömän kirjeet Mauri Ryömälle 15.7.1933, joskus 1935, 21.8.1935, Mauri Ryömän arkisto, kirjeenvaihto, KA sekä Mauri Ryömän kirjeet Hannes Ryömälle 17.7.1933 ja 25.7.1936, Hannes Ryömän arkisto, kirjeenvaihto, KA.

⁴. Ks. Hannes Ryömän em. kirjeet, Mauri Ryömän arkisto, KA.

⁵. Ks. Eino Kilpi Mauri Ryömälle 8.1.1934, Mauri Ryömän arkisto, kirjeenvaihto, KA. Kilpi oli naimisissa Elvi Sinervon sisaren Sylvi-Kyllikin kanssa.

Siihen viittaisivat Helmer Adlerin¹ syksyllä 1933 Tulenkantajissa esittämät mielipiteet intellektuellien suhteesta työväenliikkeeseen - mahdollisesti nuo käsitykset jollain tavoin vastasivat myös Palmgrenin ajatuksia². Artikkelissaan Adler korosti sitä, että intellektuelli ei tarkoittanut yleensä henkisen työn tekijää, vaan yksilöä, joka loi henkisiä arvoja täysin itsenäisesti ja kokonaisuuden etua silmälläpitäen. Adler katsoi tällaisten todellisten intellektuellien kuuluvan huonosti suvaittuun ja heikosti palkattuun yhteiskuntaluokkaan eli köyhälistöön. Intellektuelli ei kuitenkaan ollut samalla tavalla luokkatietoinen kuin ruumiillisen työn tekijä, mutta pystyi saavuttamaan älyllistä tietä yhtä suuren luokkatietoisuuden. Materialistisella historiankäsityksellä oli siinä erityinen merkitys.³

Kirjoitus pohjasi selvästi alkuperäiseen intellektuelli-käsitykseen ja erosi Sundströmin tavasta määrittää intellektuellin roolia ennen muuta siinä, että ei lähtenyt yhtä ahtaasti työväenliikkeen sisältä. Vaikka Adler pitikin materialistista historiankäsitystä yhdistävänä tekijänä, hän ei määrittänyt intellektuelleja samalla tavalla tiedon tuojiksi työväenliikkeeseen kuin Sundström - 1930-luvun alussa usko siihen, että maailma muuttuu pelkän tiedon avulla, oli selvästi vähentynyt⁴. Maailman muuttamiseksi kaivattiin konkreettisempaa kamppailua, ja uudessa tilanteessa intellektuellien toiminta näyttikin määrittyvän ennen muuta kansalaisyhteiskunnan puolustamiseksi - suhde työväenliikkeeseen muodostui siten yleisemmäksi.

Nuorempi polvi halusi siis selvemmin kuin Sundström olla myös käytännön toteuttajia. Liittyessään ASS:aan Palmgren kritisoi

¹. Helmer Adler (s. 1908) oli mukana elvyttämässä Tulenkantajat-lehteä vuonna 1932 ja kirjoitti siihen kirjallisuudesta ja teatterista. Vuodesta 1934 hän toimi helsinkiläisen Työväen näyttämön johtajana. Elantonsa hän hankki toimittajana: Adler oli toimittajana Suomenmaassa 1930-32 ja Sosialidemokraatissa 1934-38.

². Palmgren ja Adler keskustelivat tuohon aikaan varsin paljon keskenään, ks. Palomeri s. 256-262.

³. H(elmer) A(dler), Intellektuellien suhde työväenliikkeeseen, Tk 27/1933 2.9.1933.

⁴. Myös Saksassa on havaittu tämäntyyppisiä sukupolvieroja 1920- ja 1930-lukujen välillä, vrt. Scholing-Walter s. 265-266.

innostuksen ja sosialistisen päätöksen puutetta: ASS:ssa tehtiin vain "vallankumousta teorian koeputkessa".¹ Toiminnan korostamiseen saattoi myös kytkeytyä ehdottomuutta: ajatusten saattaminen käytäntöön saattoi vaatia tiukempaa suhdetta muihin näkemyksiin kuin pelkkä uusien käsitysten esittelemine à la Sundström.²

Kun tähän kaikkeen vielä kytkeytyi jossain määrin "vallankumouksellisten sisäistä ylemmydentuntoa tavallisia ihmisiä kohtaan" - ilmenipä se asketismina à la Ryömä tai "keikarointina" à la Palmgren - erosi nuorten ASS:laisten rooli Sundströmistä, joka ei ollut kiinnittänyt yhtä paljon huomiota arkipäiväiseen elämäänsä intellektuellin roolia määritellesään. Oman panoksena nuorten ASS:laisten roolin muodostumiseen antoi tietenkin Sdp:n nuiva suhtautuminen "herraspoikiin".

Intellektuellin rooli ilmeni nuorella polvella - erityisesti Palmgrenilla - lennokkaana kirjoitustyylinä, jolla haluttiin ravistella koko yhteiskuntaa. Palmgrenin kritiikissä työväenliikkeen arkipäiväisyyttä ja aatteettomuutta kohtaan saattoi selvästi nähdä Tulenkantaja-lähtö-kohdan vaikutusta. Marxin ja Leninin poleeminen tyyli saattoi vielä voimistaa Palmgrenin kirjoitustapaa. Tämä poleemisuuskin teki Palmgrenin aatepoliittisesta roolista toisenlaisen kuin Sundströmillä.

Erilaisen taustan ja erilaisten marxismi- ja intellektuellikäsitysten ohella iällä lienee ollut merkitystä Sundströmin ja toisaalta Palmgrenin ja Ryömän asennoitumiselle. Kolmekymmentä täyttäneen Sundströmin elämänodotukset olivat luultavasti hieman erilaiset kuin juuri kaksikymmentä ylittäneiden Palmgrenin ja Ryömän. Oletettavasti hän oli enemmän kiinnostunut tulevaisuudes-

¹. Palomeri s. 157. Pelkkää hautajaispuheeseen sisältyvää korulausetta ei liene Jarno Pennasenkaan luonnehdinta Mauri Ryömästä: "hänellä oli erikoinen kyky muuttaa sanat teoiksi", ks. Hyvästit toverille, ystävälle ja työkansan puolustajalle, Kansan Utiset 8.12.1958.

². Tämä saattoi jopa näkyä ASS:n toiminnassa Sundströmin väistyttyä: erilaiset kansalaiskokoukset saivat valistustoiminnan ohella tärkeän sijan seuran toiminnassa, ks. Saarela 1982 s. 80-81.

taan työväenliikkeessä kuin nuorempi polvi.¹ Se ja pitempiaikainen osallistuminen työväenliikkeeseen sekä joustavampi luonne toivat Sundströmin asennoitumiseen sopeutumiskykyä.

¹. Vrt. vahva osallistuminen vuoden 1933 eduskuntavaalikamppailuun.

4. Cay Sundström ja sosialistiset aatteet

Väinö Tanner syyllistyi liioitteluun, kun hän marraskuussa 1929 kritisoi nimimerkki CS:ää alias Cay Sundströmiä siitä, että tämä tuomitsi monet ulkomaiset veljespuolueet. Itse asiassa Sundström viittasi harvoin Tannerin nimeämiin puoluejohtajiin tai näiden puolueisiin. Sen sijaan Sundström puhui paljon enemmän muista puolueista ja niiden johtohenkilöiden esittämistä ajatuksista.

Kun Akateeminen Sosialistiseura syksyllä 1925 perustettiin, kansainvälisen sosiaalidemokratian esimerkit eivät näkyneet sen synnyssä. Sen sijaan Ranskassa syntyneen ja Ruotsissa menestyneen Clarté-liikkeen vaikutus ilmeni siinä, että sosiaalidemokraattiseksi julistautumisesta huolimatta seura ei liittynyt heti Sdp:hen. Toisaalta puolueen ulkopuolella katsottiin myös pystyttävän paremmin osallistumaan muun suomalaisen sivistyneistön keskusteluihin kansan eheyttämisestä. Seurana ASS pyrki vuosina 1925-1930 kääntämään kansan eheyttämis -keskustelut käytäntöön - työväestölle tärkeisiin uudistuksiin - ja patoamaan muun sivistyneistön nationalistista paatoksellisuutta. Oma kansainvälisyytään ASS halusi osoittaa liittymällä vuonna 1927 Sosialistiseen ylioppilasinternationaaliin, mutta yhteydet siihen jäivät vähäisiksi. Vasta kotimaisten keskustelumahdollisuuksien sammuttua ASS solmi kiinteämpiä siteitä Baltian sosialistisiin ylioppilasyhdistyksiin.

ASS tiivistyi vuodesta 1931 lähtien, jolloin se sai uusia jäseniä ja perusti oman teoreettisen aikakauslehden. Myös seuran keskustelutilaisuudet lisääntyivät ja opintotoiminta aktivoitui. Samalla ASS alkoi aiempaa enemmän pohtia työväenliikkeeseen kytkeytyviä kysymyksiä - kapitalismin tilaa, fasistisen liikkeen nousua sekä tilanteen työväenliikkeelle asettamia tehtäviä. Muutos vastasi paljolti puheenjohtajaksi tulleen Cay Sundströmin aiempia ajatuksia. Hän nimittäin määritteli intellektuellin tehtävät selvemmin työväenliikkeen sisältä.

Sundströmin liittymistä työväenliikkeeseen ja toimintaa siinä helpotti se, että Sdp:n johtoon oli vuoden 1926 puoluekokouksessa

noussut suuntaus, joka halusi tehostaa järjestö- ja valistustoimintaa. Samalla puolueen kuva muuttui kansainvälisemmäksi. Myös keskustelut hallitukseen osallistumisesta erityisesti Tannerin vähemmistöhallituksen jälkeen antoivat mahdollisuuden puuttua puolueen linjakysymyksiin.

Moniin näihin kysymyksiin Sdp etsi esimerkkiä Itävallan sosiaalidemokraattisesta työväenpuolueesta, jolta oli haettu neuvoa jo työväenliikkeen hajaantumisen vuosina 1919-23. Sdap:n teki sosiaalidemokraattien kansainväliseksi mallipuolueeksi huomattava organisatorinen voima, vaalimenestys ja poliittinen linja, jonka mukaan työväenluokalle pyrittiin saamaan henkinen johtajuus. Sen luomiseen ja ylläpitämiseen myötävaikutti laaja kasvatus- ja kulttuuritoiminnan verkosto, jonka avulla "kulttuurivallankumous" yritettiin ulottaa myös ihmisten arkipäivään. Itävallan sosiaalidemokraatit pystyivät myös Wienin kunnallishallinnon kautta parantamaan työläisten elinoloja. Puolue käyttikin näitä tekoja esimerkkinä pyrkiessään saavuttamaan johtavan aseman koko maassa.

Suomen sosiaalidemokraattisessa puolueessa seurattiin Sdap:n toimintaa ja sen oppeja pyrittiin hyödyntämään puolueen erityisohjelmissa. Sdp:ssa kaikki eivät kuitenkaan olleet innostuneita pitämään Itävallan sosiaalidemokraatteja esikuvina. Sdp:n suuntautuminen Itävaltaan myötävaikutti kuitenkin siihen, että työväenliikkeeseen juuri tullut Cay Sundströmin haki oppia itävaltalaisten marxilaisten, erityisesti Max Adlerin, teksteistä. Niiden tapa korostaa henkistä uudistumista ja henkistä johtajuutta sopi hyvin Sundströmin Clarté-taustaan. Itävaltalaisten mutta myös muiden sosialistien kirjoitukset näkyivät myös Sundströmin tavassa määrittää intellektuellin tehtäviä.

Sundströmin varhaisissa kirjoituksissa sotkeutuivat nimittäin clartélainen tapa määrittää intellektuelli yleisesti mielipidevaikuttajaksi ja yhteiskunnan omaksitunnoksi sekä Karl Kautskyn 1890-luvulta peräisin olevat näkemykset, joissa intellektuellit nähtiin tiedon tuojina työväenliikkeeseen. Sundström ei osannut kunnolla erottaa, olivatko intellektuellit yhteiskunnallinen kerros, johonkin poliittiseen tavoitteeseen sitoutunut ryhmä vai jo

työväenliikkeeseen liittyneet sivistyneistön edustajia.

Osittain Sundströmin ongelmaa selvensi turvautuminen Max Adleriin, joka haki sivistyneistön ja työväenluokan yhteisiä etuja kulttuurista. Sundström ei silti vapautunut kokonaan Kautskyn varhaiskirjoitusten painolastista: hän pelkäsi intellektuellien saavan liikaa vaikutusvaltaa työväenliikkeessä. Siksi hän jatkuvasti varoittikin, että sivistyneistöstä ei saa tulla työväenliikkeen johtajaa. Näin Suomen sivistyneistön nationalistinen päätös ilmeisesti sai Sundströmin poikkeamaan Adlerista ja korostamaan, että porvaristo pystyi helposti alistamaan sivistyneistön ajamaan omia etujaan. Siten Sundström ei itävaltalalaisten marxilaisten tapaan yrittänyt voittaa sivistyneistöä työväenliikkeen puolelle vaan suhtautui siihen kovin torjuvasti, mitä syrjään vetäytyminen kansan eheyttämis -keskusteluista ja tulenkantajien kohtelu osoitti.

Kautskyn kirjoitusten perintönä Sundströmin ajatuksissa säilyi myös vaatimus, että intellektuellit eivät saaneet työväenliikkeessä soveltaa tietoja käytäntöön. Toisaalta hän kuitenkin piti parhaita teoreetikkoja parhaina käytännön johtajina. Silti hän ei näytä huomanneen Max Adlerin tai Otto Bauerin varottelua intellektuellisocialistien yksipuolisesta ideologisuudesta.

Sundström hyödynsikin itävaltalalaisten sosiaalidemokraattien, erityisesti Max Adlerin, ajatuksia kirjoittaessaan sosiaalidemokraattisiin lehtiin. Hänen varhaiskirjoitustensa keskeisenä teemana oli vaihtoehto muun sivistyneistön kansan eheyttämis -keskusteluille - työväenluokan eheyttäminen. Kirjoitusten punaisena lankana oli hahmottaa sellainen poliittinen linja, joka yhdistäisi koko työväenluokan. Tässä hän seurasi Max Adlerin esimerkkiä. Konkreettisesti Sundströmin toiminta merkitsi sekä reformistisen sosiaalidemokratian että kommunismin kritiikkiä. Edellinen joutui pahempaan kylvetykseen, koska eheyttämisen oli määrä tapahtua sosiaalidemokratian puitteissa.

Sundströmille reformismi oli ennen muuta antautumista porvarillisille arvioille yhteiskunnallisesta kehityksestä. Aluksi hän piti sen syynä pikkuporvarillisten aineiden vapaata pääsyä työväenliikk-

eeseen tai liian optimistisia yhteistyöarvioita heidän kanssaan. Sundström irtosi kuitenkin varsin pian tästä Karl Kautskyn varhaiskirjoitusten sävyttämästä käsityksestä ja alkoi itävaltalaisen marxilaisten tapaan korostaa porvarillista maailmankatsomusta välittävien instituutioiden merkitystä siinä, että työväenliike luopui marxilaisista arvioista. Näin oli käynyt erityisesti maailmansodan aikaan, jolloin reformismi pääsi Sundströmin mukaan vallalle. Lamavuosina Sundström liitti syiksi työväenluokan sisäisen koostumuksen muutokset.

Sundström ei pystynyt suhtautumaan reformeihin yhtä rakentavasti kuin itävaltalaiset sosiaalidemokraatit. Hän löysi kyllä historialta tärkeitä uudistuksia, joihin liitti huomattavan "symbolisen arvon", mutta ei yrittänytkään sanoa, millaiset uudistukset olisivat 1920-luvun lopun Suomessa olleet todellisia reformeja. Sundströmin kirjoitukset onkin tältä osin nähtävä ennen muuta yrityksenä vastustaa porvarillisten käsitysten vaikutusvaltaa työväenliikkeessä, yrityksenä pysyttää se luokkataistelun-ajatussissa.

Siinä mielessä Sundström tarttui myös itävaltalaisen Otto Bauerin lanseeraamaan käsitteeseen luokkavoimien tasapainotila. Sen mukaan vastakkaiset luokat saattoivat hetkeksi joutua tilanteeseen, jossa niiden oli joko jaettava herruus keskenään tai alistuttava itsenäisen valtiovallan alaiseksi. Tällainen tasapainotila oli Bauerin mukaan syntynyt maailmansodan jälkeen monissa maissa mutta hajonnut helposti. Tasapainotilan kääntäminen työväenluokalle edulliseksi riippui paljolti työväenliikkeen kyvystä laajentaa ulkoparlamentaarisia asemiaan ja horjuttaa porvarillisen ideologian vaikutusvaltaa. Käsitys luokkavoimien tasapainotilasta vaikutti Keski-Euroopan sosiaalidemokraattien keskusteluihin koalitiopolitiikasta ja yleisemmin arvioihin sosiaalidemokraattien mahdollisuuksista vaikuttaa valtiovaltaan.

Sundström kytki käsitteen kuitenkin selvemmin väitteisiin luokkataistelun olemassaolosta, irrotti sen Bauerin tarkoittamista yhteyksistä ja otti siihen puolustuksellisen asenteen. Hän ei yrittänyt eritellä sitä tarkemmin, vaikka Suomessa tasapainotilan

katsottiin ilmentävän yleisesti marxilaisen historiakäsityksen mukaista työväenliikkeen voiman kasvua ja Saksassa se tulkittiin parlamentaarisen demokratian olemassa-oloksi.

Sundström ei pystynyt tarttumaan kunnolla Bauerin teesiin, koska hän ei uskaltanut luopua jyrkän vastustavasta asenteestaan valtioon. Vivahdeikas tulkinta katosi, kun Sundström tarrautui lujasti teesiin, että valtio on porvariston luokkaväline. Osittain sitä vahvisti se, että Sundström luki Baueria Max Adlerin läpi: tämä korosti, että luokkavoimien tasapainotilassakin valtio oli taloudellisesti tarkasteltuna yhä luokkavaltio. Sundström ei kuitenkaan oivaltanut, että hän hyödynsi niitä Adlerin kirjoituksia, joissa tämä kritisoi Rudolf Hilferdingin käsityksiä kapitalismin kehityksestä ja valtiosta sekä tämän tulkintaa taspainotilasta. Noissa artikkeleissa korostui, että valtio oli taloudellisesti yhä luokkavaltio. Väite olikin Sundströmillä suoraviivaisempi kuin Adlerilla, joka pohti valtion olemusta monipuolisesti.

Sundström ei liioin käyttänyt hyväksi Bauerin käsitettä tarkastellessaan sosiaalidemokraattien osallistumista hallitukseen. Hänestä oli tärkeintä torjua hallitukseen osallistuminen parlamentarismin pelisääntöjen perusteella ja vedota kunnolliseen hallitusohjelmaan. Näin hän ei puuttunut Bauerin ajatuksiin porvarillisten puolueiden ja pääoman etujen välisten ristiriitojen hyödyntämisestä hallitukseen osallistuttaessa. Kenties se näytti Sundströmistä liikaa siltä, mitä Väinö Tanner suositti sdp:ssä.

Hahmottaessaan yhtenäisen työväenpuolueen linjaa Sundström puuttui myös kommunistiseen liikkeeseen, jonka arvioi syntyneen maailmansodan epänormaaleissa oloissa ja jonka kasvua sosiaalidemokraattisten puolueiden reformistinen politiikka edisti. Yhtenäisen työväenliikkeen puolesta toimittiinkin hänen mielestään parhaiten pitämällä puolueen linja sellaisena, että kommunisteja ei tarvittu. Tässä hän vetosi Itävallan esimerkkiin. Joulukuussa 1929 Sundström ilmoittikin, että sosiaalidemokraattina olemisen merkitsi kommunistina olemista. Samalla hän totesi, että sosiaalidemokraatit hyväksyivät proletariaatin diktatuurin, jos se ymmärrettiin työväenluokan vallaksi, mutta torjuivat bolsevismin ja Leninin

esittämän puoluediktatuurin.

Sundströmin ajatukset seurailivat varsin pitkälti Sdp:ssa yleisemmin hyväksytyjä tunnuksia, mutta Sundström puhui muita suomalaisia enemmän sosiaalidemokraattien kommunistisuudesta ja proletariaatin diktatuurista. Poikkeavilta osilta Sundström noudatti Keski-Euroopan vasemmistososialistien esimerkkiä - hekin korostivat yhtenäisyyden syntyvän, jos edustettiin tinkimättä koko työväenluokan etuja. Max Adlerin mukaisesti Sundström piti työväenluokan yhtenäisyyttä ennen muuta aatteen ja poliittisen linjan ei niinkään organisaatioiden kysymyksenä. Sundström poikkesi Adlerista kuitenkin siinä, että hän luopui varsin pian proletariaatin diktatuuri -termin käytöstä ja viittauksista sosiaalidemokraattien kommunistisuuteen. Ilmeisesti Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen varovaisuus termin käytössä vaikutti sen katoamiseen Sundströminkin sanastosta.

Muuten Adlerin lähtökohta säilyi myöhemminkin Sundströmin ja muiden ASS:laisten esikuvana: he yrittivät hahmottaa sellaista poliittista linjaa, joka sulkisi sisäänsä koko työväenluokan. Ajoittain ASS:laisten esityksiin sukelsivat mm. Otto Bauerin ja mensevikkien johtajan Theodor Danin vaatimukset internationaalien välisistä yhteistyöneuvotteluista mutta ne jäivät taka-alalle. ASS:laiset korostivat työväenluokan eri kerrosten - säännöllisesti ja tilapäisesti työssä olevien sekä työttömien - yhdistämistä osittain siksi, että Suomessa ei ollut kunnollisia neuvotteluosapuolia eikä Sdp ollut muutenkaan halukas puhumaan aiheesta. Mahdollisesti myös Max Adlerin yritys rinnastaa työttömät kommunisteihin ja työssä olevat sosiaalidemokraatteihin tuntui ASS:laisista vakuuttavalta.

ASS:laiset pitivät kuitenkin työväenluokan yhdistämistä ongelmattomampana kuin Max Adler. He eivät esimerkiksi nähneet työttömyyttä samalla lailla passivoivana tekijänä kuin tämä. He suhtautuivat myös työläisaristokratiaan paljon yksipuolisemmin: erityisesti ASS:n nuori polvi samasti sen suoraan puoluevirkailijoihin. Ilmeisesti Sdp:n nuivea suhtautuminen ASS:n esityksiin sai nuoret intellektuellit kärjistämään nimittelyä.

1930-luvun alussa Sundström pyrki esittämään kirjoituksissaan marxilaisen arvion vallitsevasta lamasta ja osoittamaan, että Sdp:n arviot olivat virheelliset. Lamakirjoitusten pohjana olivat Rosa Luxemburgin ja Fritz Stenbergin arviot, joiden mukaan kapitalismin kehitys ei ollut mahdollista, ellei ollut ei-kapitalistisia alueita. Sundström ei kuitenkaan lähestynyt kysymystä klassisesta tuotantovälineiden ja kulutustavaroiden tuotannon suhteesta eikä puuttunut voittojen pienenemiseen yritysten koon ja kiinteän pääoman kasvaessa - hänelle riitti se, että voitiin osoittaa työläisten palkkojen nousun olevan ohi. Sundström myönsi Sternbergin tavoin, että palkat olivat nousseet toisin kuin toisen internationaalien teoreetikot olivat oletaneet, mutta katsoi kuitenkin, että arviot työväenluokan taloudellisen aseman jatkuvasta paranemisesta perustuivat poikkeustilanteeseen, kapitalismin kultaaikaan. Laman tulo todisti sen.

Osoittaakseen, että kapitalismin kehittyminen ei ollut mahdollista Sundström teki pesäeroa Karl Kautskyyn, jonka tulkintaa siitä, että teolliset kapitalistiset valtiot pyrkivät imperialismissa liittämään itseensä suuria agraarialueita, hän piti riittämättömänä - kyse oli myös teollisista alueista. Hän torjui myös ajatukset imperialismin kehittymisestä niin pitkälle, että yksi suuri yritys voisi hallita maailmaa.

Saksalaisen Klassenkampf-ryhmän tavoin Sundström ei katsonut olennaiseksi kiistelyä siitä, oliko vallitseva kriisi kapitalismin viimeinen vai ei - paljon tärkeämpää oli toimia niin, että siitä tuli sellainen. Näin huomio siirtyi työväenliikkeen harjoittamaan politiikkaan. Aluksi Sundström vain kritisoi "virheellisiä" suhdanneohjelmia mutta joutui sitä kautta myös määrittämään omaa positiivista vaihtoehtoaan. Tässä hän noudatti osittain Sternbergin ja Klassenkampf -ryhmän esikuvaa - jälkimmäinen tosin esitti paljon varhaisemmin kuin Sundström oman kriisiohjelmansa.

Sundströmin vaihtoehto rakentui yleisemmän tunnuksen pohjalle: suunnitelmatalous oli mahdollista, kun yhteiskunta omistaisi talouden avainalat. Sundström ei yrittänyt kovin tarkoin hahmottaa, miltä hänen sosialisminsa näyttäisi, vaikka joutuikin erityisesti

Sdp:n talouspoliittista ohjelmaa kommentoidessaan puuttumaan konkreettisiin kysymyksiin. Ensisijassa hänelle kuitenkin riitti sosialisoinnin korostaminen. Siitä puhuminen olikin hänellä ennen muuta joukkojen keräämisen väline, ei niinkään konkreettinen talouspoliittinen kysymys, kuten Eero A. Vuorelle, jonka kanssa Sundström joutui kiistoihin. Hän ei näin huomannut, että Vuorelkin ajatukset poikkesivat puoluejohdon talouspoliittisista näkemyksistä.

Sundströmin jyrkkä asenne valtioon esti selvästi häntä puuttumasta kovin konkreettisesti sosialisoinnin malleihin. Ainakaan hän ei hyödyntänyt kunnolla niiden itävaltalaisien ja saksalaisten sosiaalidemokraattien kirjoituksia, jotka yrittivät hahmottaa tapaa selvitä kriisistä. Sundström oli paljolti samaa mieltä noudatettavasta linjasta - oli yhdistettävä jokapäiväisen elämän vaatimukset ja sosialismin tavoittelu sekä lisättävä propagandatyötä sen puolesta. Hän ei kuitenkaan suhtautunut yhtä luottavaisesti kapitalismin luomiin suunnitelmallisiin elementteihin tai valtiokapitalismin kuin keskieuropalaiset tai suomalaiset puoluetoverinsa. Pikemminkin Sundström tulkitsi valtiokapitalismia Max Adlerin määrittelyjen pohjalta: se oli vaihe, jona hallitsevat luokat käyttivät valtiota uhatun valta-asemansa suojaamiseksi.

Kapitalismin kriisin vaikeutta osoitti Sundströmin mukaan myös fasistisen liikkeen synty. Varhaisimmissa artikkeleissaan Sundström määritteli fasismin yleisesti kapitalistiluokan yritykseksi estää yhteiskunnallinen vallankumous ja suojella kapitalismia. Myöhemmin Sundström yritti laajemmin arvioida fasismia "materialistisen historiankäsityksen valossa" ja liitti fasismin synnyn kapitalismin elinkyvyttömyyteen ja sen vaikutuksiin keskiluokissa, erityisesti maatalousväestössä - keskiluokkien jäsenet proletarisoitui-
vat ja pitivät demokraattista järjestelmää syypäänä asemansa huononemiseen. Se teki heidät tukemaan helposti diktatuuria. Fasismi ei silti ollut keskiluokkien oma liike vaan pikkuporvariston ja vararikon tehneiden talonpoikien nousua finanssi-
kapitalistien johdolla. Arvioidessaan suomalaista fasismia, lapuanliikettä, Sundström pyrki monipuolisesti erittelemään liikkeeseen osallistuneiden ryhmien taustoja ja liikkeen syntyalueen oloja.

Sundströmin arvio poikkesi monipuolisuudessaan siitä näkemyksestä, jonka ASS:n nuorempi polvi, Mauri Ryömä ja Raoul Palmgren, esitti fasismista keväällä 1934. He eivät pitäneet tärkeänä eritellä niitä ristiriitoja, joista fasismi nousi, vaan he nimesivät oikeistoliikkeet yksinkertaisesti finanssipääoman järjestöiksi. Osittain suoraviivainen arvio johtui siitä, että Ryömä ja Palmgren kirjoittivat uuden oikeistoliikkeen, Isänmaallisen kansanliikkeen, syntyhetkillä, Sundström lapuanliikkeen ohitettua huippunsa. IKL:lla oli myös lapuan liikettä enemmän kannatusta koulutetussa väestössä ja se kosiskeli ohjelmillaan samoja ryhmiä, joihin työväenliikkeenkin tuli ASS:laisten mielestä suuntautua. Ilmeisesti tämä vaaran tunne yksinkertaisti Sundströminkin fasismi-tulkintoja.

Pääpiirteissään ne noudattivat sosiaalidemokraattisessa liikkeessä esitettyä näkemystä, jonka mukaan fasismi oli kapitalismin taistelumuoto työläisten vallankumousliikettä vastaan. Tämä tulkinta vallitsi myös Sundströmin seuraaman Klassenkampf'n sivuilla, vaikka jossain kirjoituksissa pyrittiinkin erittelemään yksityiskohtaisemmin fasismien nousun edellytyksiä. Sundströmin vivahteikas arvio liittyneekin näihin ja Fritz Sternbergin kirjoituksiin, ei niinkään Otto Bauerin tai August Thalheimerin fasismi-arvioihin. Yhteistä jälkimmäisiinkin oli monipuolinen luokkaerittely, mutta Sundström ei katsonut Bauerin tai Thalheimerin tapaan, että fasismi syntyi työväenliikkeen etenemisen päätyttyä vaan korosti työväenliikkeen porvaristolle aiheuttamaa uhkaa. Hän ei liioin sanonut, että fasismissa porvaristo luopuisi poliittisesta vallasta säilyttääkseen taloudellisen asemansa tai että kyse oli toimeenpanovallan itsenäistymisestä. Sundström ei pyrkinyt edes siinä määrin kuin Sternberg erottelemaan laillista diktatuuria ja avointa fasismia, vaikka sitä olisi voinut soveltaa Suomen oloihin.

Vaikka ASS:laiset näkivätkin keskikerrosten valmiuden liittyä fasistisiin liikkeisiin, he eivät pitäneet tilannetta täysin ristiriidattomana, vaan uskoivat työväenliikkeen saavan keskikerrokset rinnalleen aktiivisella propagandatyöllä. Näin ASS:laisten

käsityksissä korostui Max Adlerin tapaan usko siihen, että keskikerrosten kapitalisminvastaisuus olisi perustavampaa kuin niiden taantumukselliset utopiat tai työväenliikkeen pelko. Näin he - vahvemmin kuin Adler - katsoivat, että keskikerrokset voitetaan työväenluokan puolelle korostamalla tavoitteena sosialismia ja sen saavuttamiseen liittyviä toimia. ASS:laiset samastivatkin keskikerrosten edut kovin helposti työväenluokan etuihin. Tämä johtui siitä, että ASS:laiset tarkastelivat keskikerroksia työväenluokka-porvaristo-vastakkainasettelun läpi: kun keskikerrokset nähtiin joko ohimenevinä tai jo osana työväenluokkaa, niihin ei tarvinnut kiinnittää erityistä huomiota. Tämä tarkastelutapa oli varsin yleinen monissa toisen internationaalien teoreetikkojen kirjoituksissa. Näkemystä saattoi vielä voimistaa suomalaisen työväenliikkeen tapa suomentaa proletariat-sana köyhälistöksi.

Sundström ja muut ASS:laiset siis luottivat vakaasti marxilaisuuden voimaan sekä työväenluokan yhdistäjänä että keskikerrosten sitojana työväenluokan yhteyteen. Sundströmin optimistisuus kytkeytyi uskoon marxismin voimasta tieteenä: hän luotti hyvin lujasti siihen, että yhä useammat ihmiset omaksuisivat "objektiivisen totuuden" maailmankatsomuksensa perustaksi ja tulisivat vähitellen marxilaisiksi. Aatteen - marxismin - julistaminen olikin Sundströmille "totuuden paljastamista". Optimistisuudessaan ja tavassaan unohtaa marxilaisuudeksi tulon tiellä olevat esteet hän muistutti kovin paljon Max Adleria. Tapa tulkita marxilaisuutta ei kuitenkaan Sundströmin kohdalla liittynyt niinkään filosofisiin keskusteluyhteyksiin tai ajan ja paikan keskustelusääntöihin kuten Max Adlerilla, vaan ennen muuta hänen taustaansa: liberaaliporvarillisesta kodistaan Sundström oli tuonut mukanaan optimistisen uskon irrationaalisen maailman hallintaan ajattelun ja keskustelun avulla. Lähtökohta loi myös pohjaa Sundströmin tavalle ymmärtää intellektuellin tehtävät puolueessa.

ASS:laiset korostivatkin lujasti kasvatus- ja valistustoiminnan merkitystä sekä työväenliikkeessä että suhteessa keskikerroksiin. Tässä mielessä he muistuttivat monia Itävallan ja Saksan sosiaalidemokraatteja, jotka kiinnittivät erityistä huomiota kasvatuksen

merkitykseen työväenliikkeessä. Näiden esimerkkiä seuraten ASS:laiset vaativat kaikki työväestön elämänalat kattavan kasvatusverkoston luomista - se estäisi porvarillisen maailmankatsomuksen tunkeutumisen työväenluokkaan. ASS:n puhemiehet eivät ilmaisseet kovin selvästi, mikä suhde Työväen sivistysliitolla oli kasvatusverkoston luomisessa. He liittivät kasvatus-, kulttuuri- ja valistustoiminnan kuitenkin selvemmin ajankohtaiseen poliittiseen toimintaan kuin TSL. ASS:laisten keskuudesakin oli painotuseroja: nuorempi polvi luki sosiaalidemokraattien kulttuuritoiminnan puutteet selvemmin puoluejohdon viaksi kuin Sundström.

Sundström erosi Itävallan sosiaalidemokraattien kasvatustoiminnan toteuttajien peruseriaatteista siinä, että hän ei pannut samantilaista painoa tunnekasvatukselle. Ilmeisesti hän tässä tulkitsi järkeä korostavan taustansa kautta Max Adlerin kirjoituksia - myös Adler painotti tiedon ensisijaisuutta. Sundström oivalsi kuitenkin, että itävaltalaiset korostivat "uusien ihmisten" luomisessa nuorisoon suuntautumista, mutta tyytyi vain vaatimaan nuorisolle omia foorumeja ja nuorten lähtökohtien tunnustamista puolueessa. Sundström ei liioin yrittänyt hahmottaa - kuten itävaltalaiset tai saksalaiset - mitä henkinen vallankumous merkitsi työläisten arkipäiväisessä elämässä.

Usko tiedon merkitykseen ilmensi kuitenkin uskollisuutta Max Adlerin kirjoituksille, joissa korostettiin opiskelun merkitystä luokkatietoisuuden synnyttäjänä. Vaikka Sundström tutustui jo 1920-luvun lopulla esimerkiksi hollantilaisen Anton Pannekoekin kirjoituksiin, joissa painotettiin toiminnan merkitystä tietoisuuden kehittymisessä, hän alkoi puhua siitä vasta vuosina 1933-34, jolloin ulkoparlamentaarinen toiminta alkoi esiintyä yleisemmin keskieuropalaisten vasemmistososiaalidemokraattien kirjoituksissa. Tiedon tuomiseen pidättyvän intellektuelli-käsityksen ohella Sdp:n varovaisuus suhteessa ulkoparlamentaarisiin toimiin ehkäisi Sundströmiä oivaltamasta toiminnan merkitystä.

Vaikka ASS:laiset olivat yksimielisiä pääasiasta - Sdp:n poliittisen linjan muuttamisesta - alkoi sen piirissä ilmetä erimielisyyksiä Soihtu-lehden toimittamisesta ja Sdp:hen suhtautumisesta.

Mielipide-erojen taustalla olivat sukupolvierot ja erilaiset näkemykset marxilaisuudesta sekä intellektuellien tehtävistä.

Vaikka ASS:n nuorempi polvi olikin tutustunut marxilaisuuteen Sundströmin ohjauksessa ja lukenut itävaltalaisien sosiaalidemokraattien kirjoituksia, he alkoivat - osittain omien kiinnostuksen kohteidensa takia - korostaa erilaista tulkintaa marxilaisuudesta. Taiteesta, estetiikasta ja historiasta kiinnostunut Palmgren löysi innoittajakseen aluksi Nikolai Buharinin ja myöhemmin Franz Mehringin. Se ilmeisesti suuntasi häntä toisen internationaalisen marxilaisuuteen, jota Max Adler oli kritisoinut. Luonnontieteitä harrastanutta Mauri Ryömää Buharin saattoi ohjata kohti tulkintaa, joka pohjasi marxilaisuuden engelsiläiseen kodifiointiin. Vaikka Ryömä ei suoraan väittänyt, että tältä pohjalta oli löytynyt "tieteellinen maailmankatsomus", on ilmeistä, että hänen näkemyksissään korostui dialektisen materialismin peruslauseiden soveltaminen yhteiskuntaelämän tutkimukseen, mikä puolestaan yksinkertaisti Ryömän lausuntoja ja antoi niihin toisaalta varmuutta. Marxilaisuuden pitäminen maailmankatsomuksena erosi Sundströmin näkemyksestä, jonka mukaan marxilaisuus oli ennen muuta tieteellinen tutkimusmetodi. Sundströmin näkemys oli kuitenkin hieman epämääräinen eikä ero nuorempaan polveen ollut välttämättä kovin suuri.

Nuorempi polvi ei lainkaan pohtinut asemaansa intellektuellina. Vaikuttaa siltä, että se - tai ainakaan Raoul Palmgren - ei määrittänyt intellektuellin asemaa tai tehtäviä samalla lailla työväenliikkeen sisältä kuin Sundström. Senhetkisessä tilanteessa tehtävät määrittyivät yleisemmin kansalaisoikeuksien puolustamisen kautta. Ryömä puolestaan ymmärsi asemansa työväenliikkeessä myös toimijaksi. Näin sen pohtiminen, miten soveliasta oli asettaa vaatimuksia ja toimia niiden edistämiseksi ei vaivannut nuorempia ASS:laisia samalla lailla kuin Sundströmiä. Heille tiukka pitäytyminen omien vaatimusten toteuttamiseen edellytti muiden vaihtoehtojen poissulkemista selvemmin kuin Sundströmille, joka oli nähnyt tehtävänsä ennen muuta tiedon tuomisessa.

Nuorten ASS:laisten ehdottomuudessa saattoi nähdä myös irtautumista

kodin vaikutuspiiristä, mikä tosin ilmeni eri tavalla: Ryömä suuntautui asketismiin, yritykseen lähestyä elämänmuodollaan uhrautuvaa ammattivallankumouksellisuutta, Palmgren puolestaan halusi olla suuri yksinäinen, intellektuelli, joka poleemisella kirjoitustyyllillään pystyi ärsyttämään tai innostamaan ihmisiä. Tässä suhteessa Sundström ja Palmgren ilmeisesti olivat varsin lähellä toisiaan, mutta pitempiaikainen mukanaolo työväenliikkeessä ja pyrkimys luoda uraa siinä tekivät Sundströmistä maltillisemman.

Kaikki edellä mainittu osoittaa, että "puhdas intellektuelli" Cay Sundström sekaantui kirjoituksillaan suomalaisen sosiaalidemokraattisen puolueen käytäntöön. Vedotessaan itävaltalaisiin marxisteihin Sundström otti kantaa Sdp:n suuntautumiseen ja asettui tukemaan käsityksiä, joiden mukaan tärkeintä oli varjella sosiaalidemokratian itsenäisyyttä suhteessa porvarilliseen maailmaan ja porvarillisiin ajatuksiin. Tästä lähtökohdasta Tannerinkin kritiikki tulee ymmärrettäväksi: Sundström sulki pois yhteistyölinjan, jonka puolesta Tanner ja hänen mielestään myös pohjoismainen sosiaalidemokratia puhui.

Tässä työssä käytetty tapa tarkastella aatteiden siirtymistä ja niiden vastaanottoa on selvästi auttanut ymmärtämään paremmin Sundströmin ajatuksia. Tarkastelu vahvistaa käsitystä, että aatteiden vastaanotto ei ole passiivista kulutusta vaan intellektuaalista työtä. Samalla työ on osoittanut, että tekstejä on vaikea tarkastella tarkasti yhtä aikaa useita eri konteksteja vasten. Seuraavaksi Sundström - tai yleensä itävaltalaisiin marxilaisiin vedonneet suomalaiset sosiaalidemokraatit - olisikin jälleen asetettava suomalaisiin konteksteihinsa: olisi tarkasteltava, mitä ongelmia vetoaminen ulkomaisiin oppeihin tuotti ja miksi esimerkiksi "työväenluokan leirin" luominen sai Suomessa erilaisen sisällön ja merkityksen kuin alkuperämaassa.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston arkisto (HYA)

Lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirjat 1933

Internationaale Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsterdam) (IISG)

Archiv der Sozialistischen Jugend-Internationale, 1923-1940
 Materialien betr. Sozialistische Studenten-Organisationen, 1923-1934, 1937-1939
 Internationale Sozialistische Studenten Föderation 1926-1939
 Balticum 1925-1930
 Finnland 1932
 Materialien betreffende die verschiedene Länder, 1923-1940
 Finnland

Kansan Arkisto (KA)

Akateemisen Sosialistiseuran arkisto
 Pöytäkirjat 1931-1934
 Toimintakertomukset 1930-1934
 Hannes Ryömän arkisto
 Kirjeenvaihto
 Mauri Ryömän arkisto
 Henkilökohtaiset asiakirjat
 Kirjeenvaihto
 Yhteiskunnallinen toiminta

Staatsarchiv (Wien)

Sozialdemokratische Parteistellen
 Puolueen sihteeristön kirjeenvaihtoa
 Julius Braunthalin papereita ja kirjeitä
 Julius Deutschin papereita ja kirjeitä
 Sozialdemokratische Parlamentsklubb
 Kirjeitä
 Nachlass Renner
 Kirjeitä

Työväen Arkisto (TA)

Finlands Svenska Arbetarförbundin arkisto
 Protokoll
 Finlands Svenska Socialdemokratiska Ungdomsklubbars Centralkommitté
 Pöytäkirjat ja toimintakertomukset
 Helsingfors soc.-dem. Ungdomsklubb

Sdp:n arkisto
 Puolueneuvoston pöytäkirjat 1932-34
 Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1932-34
 Kirjeenvaihto 1926-1932

Valtionarkisto (VA)

EK-Suopon arkisto
 mp ASS XII B.12.c.
 Lauri Levämäen arkisto
 Kansanvaltaisen ylioppilasyhdistyksen paperit
 Carl Johan (Cay) Sundströmin arkisto
 Kirjeenvaihto
 Varia

Tekijän hallussa

Raoul Palmgrenin kirje tekijälle 28.1.1984
 Terrell Carver, Methodological Issues in Writing a Political Biography, Esitelmä työryhmässä Political Biography, ECPR Joint Sessions Workshops. Bochum 2.-7.4.1990

Julkaistu alkuperäisaineisto

Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1924. Helsinki 1932.
 Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1925. Helsinki 1926.
 Itsenäisyyden Liiton toimintakertomus vuodelta 1926. Helsinki 1927.
 Protokoll des sozialdemokratischen Parteitages 1926. Abgehalten in Linz vom 30. Oktober bis 3. November 1926. Wien 1926.
 Pöytäkirja Sos.-dem. työläisnuorisoliiton III:sta edustajakokouksesta Helsingissä 27-28 p:nä toukokuuta 1928. Helsinki 1928.
 Pöytäkirja Sos.-dem. työläisnuorisoliiton IV:sta edustajakokouksesta Helsingissä 17-18 P:nä lokakuuta 1931. Helsinki 1932.
 Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XVI puoluekokouksesta Tampereella 25-28.5.1933. Helsinki 1934.
 Pöytäkirja tehty Suomen sosialidemokraattisen puolueen XIII:ssa puoluekokouksessa Helsingissä 31/3 - 4/4 1922. Helsinki 1922.
 Pöytäkirja tehty Suomen sosialidemokraattisen puolueen XIV puoluekokouksessa Helsingissä 1/2 - 6/2 1926. Helsinki 1926.
 Pöytäkirja tehty Suomen sosialidemokraattisen puolueen XV puoluekokouksessa Helsingissä 26/1 - 1/2 1930. Helsinki 1930.
 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Tilastollisia tietoja puolueen asemasta v. 1925-28 ja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1928. Turku 1929.
 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Tilastollisia tietoja puolueen asemasta v. 1929-31 ja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1931. Helsinki 1932.
 Suomen sosialidemokraattisen puolueen ohjelma. Toimittanut Yrjö Sirola. Helsinki 1906.
 Älymystö, työväestö ja talonpojat yhteisrintamaan! Helsinki 1934.

Lehdet

Arbeiter-Zeitung (Wien) 1927
 Arbetarbladet (Helsinki) 1925-1934
 Clarté. Tidskrift för socialistiska kultur 1925-1933
 Gegen den Strom. Organ der KPD(Opposition) 1930
 Die Gesellschaft 1927, 1930
 Helsingin Sanomat (HS) 1927
 Internationale Sozialistische Jugend-Korrespondenz (ISJK) 1928-1934
 Jungsozialistische Blätter (JBL) 1930-1931
 Der Kampf 1910, 1920, 1924-1934
 Kansan Uutiset (KU) 8.12.1958, 4.5.1964
 Kevätmyrsky 1926-1931
 Kevättervehdys
 Der Klassenkampf (Kk) 1927-1931
 Marxistische Tribüne (MT) 1930-32
 Die Neue Zeit 1894-95, 1898-1902, 1913-1914
 Palkkatyöläinen (PT) 1930-34
 Soihtu 1931-34
 Sotsialistlik Voitlus. Sotsialistliku Teooria ja Praktia ajakiri 1932-1934
 Sozialistische Jugend (SJ) 1931
 Sozialistische Jugend-Internationale. Internationale Monatschrift für die Sozialistische Jugend (SJI) 1926-1927
 Spes Patriae 1930
 Suomalainen ylioppilas (SY) 1926
 Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1925-1934
 Studentbladet (Stbl) 1924-28
 Till Storms (TS) 1928-1930
 Tulenkantajat 1929-1930
 Työläisnuoriso (TN) 1926-1932
 Työläisopiskelija (TO) 1929-1931
 Uusi Suomi (US) 1927
 Vapaita Sanoja (VS) 1927-28
 Ylioppilaslehti (YOL) 1924-34

Alkuperäislähteinä käytetty aikalaikirjallisuus

ADLER MAX Die Aufgaben der marxistischen Arbeiterbildung. Dresden 1926.

ADLER MAX Demokratie und Rätesystem. Wien 1919. Kirjassa Max Adler, Ausgewählte Schriften. Herausgegeben von Alfred Pfabigan und Norbert Leser. Wien 1981.

ADLER MAX Die Kulturbedeutung des Sozialismus. Wien 1927.

ADLER MAX Lehrbuch der Materialistischen Geschichtsauffassung (Soziologie des Marxismus). 1. Band. Allgemeine Grundlegung. Berlin 1930.

(Adler 1930A).

ADLER MAX Linkssozialismus. Notwendige Betrachtungen über Reformismus und revolutionären Sozialismus. Karlsbad 1933.

ADLER MAX Marxin oppi köyhälistön elämänohjeena. Helsinki 1930. (Adler 1930B).

ADLER MAX Parteidiskussion? Leipzig 1932. Kirjassa Max Adler, Ausgewählte Schriften. Herausgegeben von Alfred Pfabigan und Norbert Leser. Wien 1981.

ADLER MAX Politische oder soziale Demokratie. Ein Beitrag zur sozialistischen Erziehung. Wien 1982 (Berlin 1926).

ADLER MAX Der Sozialismus und die Intellektuellen. Wien 1923.

ADLER MAX Die soziale revolution. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Berlin-Britz.

ADLER MAX Die Staatsauffassung des Marxismus. Ein Beitrag zur Unterscheidung von soziologischer und juristischer Methode. Darmstadt 1964. (Wien 1922).

ADLER MAX Työväestö ja porvarivaltio. Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.

ADLER MAX Unsere Stellung zu Sowjetrußland. Die hauptsächlichsten Fehlerquellen für die Beurteilung der russischen Revolution. Kirjassa Unsere Stellung zu Sowjet-Rußland. Lehren und Perspektiven der Russischen Revolution. Berlin 1931.

ADLER MAX Uusia ihmisiä. Helsinki 1973 (1928).

ADLER MAX Über psychologische und ethische "Läuterung" des Marxismus. Berlin 1928.

BAUER OTTO Bolshevismi vaiko sosialidemokratia. Viipuri 1922.

BAUER OTTO Der Kampf um die Macht. Wien 1922.

BAUER OTTO Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg. Erster Band. Rationalisierung und Fehlrationalisierung. Wien 1931.

BAUER OTTO Zwischen zwei Weltkriegen? Die Krise der Weltwirtschaft, der Demokratie und des Sozialismus. Bratislava 1936.

BAUER OTTO Die österreichische Revolution. Wien 1965 (1923).

BRAUNTHAL JULIUS Kommunismista imperialismiin. Helsinki 1922.

BUCHARIN NIKOLAJ Den materialistiska historieuppfattningen. Lund 1980 (1923).

FISCHER ERNST Die Krise der Jugend. Wien 1931.

GERSCHENKRON ALEXANDER Die Verfassung Sowjetrusslands. Kirjassa Unsere Stellung zu Sowjetrussland. Lehren und Perspektiven der Russischen Revolution. Berlin 1931.

GORTER HERMAN Socialismens ABC. Den historiska materialismen förklarad för arbetare av Herman Gorter. Malmö 1921.

GRAF GG. ENGELBERT Weltwirtschaftliche Strukturwandlungen der Kriegs- und Nachkriegszeit. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Berlin-Britz.

HILFERDING RUDOLF Die Aufgaben der Sozialdemokratie in der Republik. Hilferding auf dem Parteitag zu Kiel Mai 1927. Spandau 1927.

HILFERDING RUDOLF Das Finanzkapital. Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus. Berlin 1955 (Wien 1910).

KAUTSKY KARL Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik. Stuttgart 1899.

KAUTSKY KARL Bolschewismus in der Sackgasse. Berlin 1930.

KAUTSKY KARL Erfurtin ohjelma. Helsinki 1974 (1899).

KAUTSKY KARL Die historische Leistung von Karl Marx. Berlin 1908.

KAUTSKY KARL Köyhälistön diktatuuri. Helsinki 1919.

KAUTSKY KARL Köyhälistön vallankumous ja sen ohjelma. Helsinki 1925.

KAUTSKY KARL Terrorismi ja kommunismi. Tampere 1920.

KAUTSKY KARL Yhteiskunnallinen vallankumous. Rauma 1906.

KETO J.W. Pula-aika ja osuuskaupat. Helsinki 1931.

KUKKONEN KALLE Punainen nuoriso kansainvälisyyttään toteuttamassa. Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.

LANDAUER CARL Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft. München und Leipzig 1931.

LEICHTER OTTO Das Ende des demokratischen Sozialismus? Ein offenes Wort über die deutschen Lehren. Wien 1932 (Leichter 1932A).

LEICHTER OTTO Die Sprengung des Kapitalismus. Die Wirtschaftspolitik der Sozialisierung. Wien 1932 (Leichter 1932B).

LENIN V.I. Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena. V.I.Lenin, Teokset. 22. Osa. Petroskoi 1959.

LUXEMBURG ROSA Die Akkumulation des Kapitals. Ein Beitrag zur ökonom-

- ischen Erklärung des Imperialismus. Berlin 1913.
- MAN HENDRIK DE Die Intellektuellen und der Sozialismus. Jena 1926.
- MAN HENDRIK DE Socialismens idé. Stockholm 1933.
- MAN HENDRIK DE Zur Psychologie des Sozialismus. Jena 1927.
- MARX KARL - ENGELS FRIEDRICH Kommunistisen puolueen manifesti. Karl Marx-Friedrich Engels, valitut teokset kolmessa osassa. Moskova. Marxilaisuus. Helsinki 1937.
- MELTTI VÄINÖ Uutta sosialistista kylvöä. Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.
- PANNEKOEK ANTON Der Imperialismus und die Aufgaben des Proletariats. Kirjassa A. Pannekoek, H. Gorter, Organisation und Taktik der proletarischen Revolution. Herausgegeben und eingeleitet von Hans Manfred Bock. Frankfurt 1969.
- PANNEKOEK ANTON Työväenliikkeen menettelytavoista. Pori 1910.
- PANNEKOEK A, KAUTSKY K Väittelyä sosialidemokratian menettelytavoista. Oulu 1912.
- PETRICH FRANZ Ein Streifzug durch Krisentheorien. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Berlin-Britz.
- RENNER KARL Henkisen työn tekijät nykyisessä yhteiskunnassa. Helsinki 1926.
- RUUTH Y.O. Uusi suunta. Suomalaisen yhteiskuntaohjelman äärioviivoja. Jyväskylä 1920.
- RUUTU YRJÖ Ajan vaatimus. Helsinki 1932.
- RYÖMÄ MAURI Johdatusta dialektiseen tutkimusmenetelmään. Tampere 1939.
- SEYDEWITZ MAX Die Aufgabe der Arbeiterklasse. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgaben der Arbeiterklasse. Berlin-Britz. (Seydewitz A).
- SEYDEWITZ MAX Die politische Auswirkung der Krise des Kapitalismus. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Berlin-Britz. (Seydewitz B).
- STERNBERG FRITZ Der Imperialismus. Berlin 1926.
- STERNBERG FRITZ Marxistische Probleme. Leipzig 1928.
- STERNBERG FRITZ Der Niedergang des deutschen Kapitalismus. Berlin 1932.
- SUNDSTRÖM CAY Alkulause. Kirjassa Marx-Engels, Valitut teokset I osa.

Helsinki 1938.

SUNDSTRÖM CAY Marxin taloudelliset opit. Kirjassa Marxilaisuus. Helsinki 1937.

SUNDSTRÖM CAY Teoreettinen ja käytännöllinen sosialismi. Työväen Kalenteri 1930. Helsinki 1929.

SUNDSTRÖM CAY Uuutta sosialistista kirjallisuutta. Työväen Kalenteri 1929. Helsinki 1928.

SVENTORZETSKI REINHOLD Viimeinen etappi. Marseillen sosialistikongressin merkityksestä. Työväen Kalenteri 1926. Helsinki 1925.

WACKERLE EDUARD Die Krise des Kapitalismus. Kirjassa Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse. Berlin-Britz.

VUORI EERO A. Liian suuret voitot tukahduttavat kapitalismin. Työväen Kalenteri 1933. Helsinki 1932.

VUORI EERO A. Maailmanpula marxilaisuuden valossa. Työväen Kalenteri 1932. Helsinki 1931.

VUORI EERO A. Suomen sos.dem.puolueen talouspoliittinen ohjelma. Turku 1933.

Kirjallisuus

ALAPURO RISTO Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla. Helsinki 1973.

ALAPURO RISTO Mass Support for Fascism in Finland. Kirjassa Suomalaisen ja ddr:läisten historiantutkijoiden Hanasaassa 5.-8.5.1977 pitämän neljännen seminaarin esitelmät. Toimittanut/Herausgegeben von Hannes Saarinen. Helsinki 1978.

ALAPURO RISTO State and Revolution in Finland. Berkeley, Los Angeles, London 1988.

ALAPURO RISTO Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Kirjassa Tapani Valkonen-Risto Alapuro-Matti Alestalo-Riitta Jallinoja-Tom Sandlund, Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Juva 1980.

ALBERS DETLEV Otto Bauer und die Konzeption des "Integralen Sozialismus". Kirjassa Detlev Albers, Josef Hindels, Lucio Lombardo Radice (Hg.), Otto Bauer und der "dritte Weg". Die Wiederentdeckung der Austromarxisten durch Linkssozialisten und Eurokommunisten. Frankfurt/Main 1979.

ALBERS DETLEV Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci. Zur politischen Theorie des Marxismus. Berlin 1983.

ALESTALO MATTI Structural Change, Classes and the State. Finland in an Historical and Comparative Perspective. Helsinki 1986.

AUERNHEIMER GUSTAV "Genosse herr Doktor". Zur Rolle von Akademikern in der deutschen Sozialdemokratie 1890 bis 1933. Giessen 1985.

Austro-Marxism. Texts translated and edited by Tom Bottomore & Patrick Goode with an Introduction by Tom Bottomore. Oxford 1978.

BAUBÖCK RAINER Wohnbaupolitik im Roten Wien. Kirjassa Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945. Wien 1981.

BEETHAM DAVID Reformism and 'bourgeoisification' of the labour movement. Kirjassa Socialism and the Intelligentsia 1880-1914. Edited by Carl Levy. Padstow 1987.

BERING DIETER Die Intellektuellen. Geschichte eines Schimpfwortes. Stuttgart 1979.

BLUM MARK E. The Austro-Marxists 1880-1918. A Psychobiographical Study. Lexington 1985.

BOCK HANS MANFRED Zur Geschichte und Theorie der Holländischen Marxistischen Schule. Kirjassa A.Pannekoek, H.Gorter, Organisation und Taktik der proletarischen Revolution, Herausgegeben von Hans Manfred Bock. Frankfurt 1969.

BOTZ GERHARD Austro-Marxist Interpretation of Fascism. Journal of Contemporary History 1976.

BOTZ GERHARD Genesis und Inhalt des Faschismustheorien Otto Bauers. International Review of Social History. Volume XIX. 1974.

BRAUNTHAL JULIUS Die Geschichte der Internationale. Band 2. Hannover 1963.

BREMER JÖRG Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAP). Untergrund und Exil 1933-1945. Frankfurt 1978.

BROMBERT VICTOR The Intellectual Hero. Studies in the French Novel 1880-1955. New York 1961.

BULL TRYGVE Mot Dag och Erling Falk. Oslo 1968.

BUSCHAK WILLY Das Londoner Büro. Europäische Linkssozialisten in der Zwischenkriegszeit. Amsterdam 1985.

CAUTE DAVID Communism and French Intellectuals 1914-1960. London 1960.

CHRISTIANSEN JENS A. 'Mot Dag' and the Norwegian Left. The Journal of Contemporary History 1966.

CLAUDIN FERNANDO The Communist Movement. From Comintern to Cominform.

Part One. The Crisis of the Communist International. New York and London 1975.

COHEN STEPHEN F. Bukharin and the Bolshevik Revolution. A Political Biography. New York 1974.

COLLOTTI ENZO Über die Weimarer Republik: Kritische Bemerkungen der österreichischen Sozialdemokraten am Beispiel Otto Leichters. Kirjassa Helmut Konrad-Wolfgang Neugebauer (Hrsg.), Arbeiterbewegung-Faschismus-Nationalbewusstsein. Wien 1983.

DAVIDSON ALISTAIR Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography. Whitstable 1977.

DAVIS HORACE B. Nationalism & Socialism. Marxism and Labour Theories of Nationalism to 1917. New York 1967.

DE FELICE RENZO Interpretations of Fascism. London 1977.

DODGE PETER Beyond Marxism: The Faith and Works of Hendrik de Man. The Hague 1966.

DRECHSLER HANNO Der Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAPD). Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung am Ende der Weimarer Republik. Hannover 1983 (1965).

EKELUND LOUISE Rabbe Enckell. Modernism och klassicism under tjugotal och trettital. Ekenäs 1974.

FEUER LEWIS S. What is an Intellectual. Kirjassa The Intelligentsia and the Intellectuals. Theory, Method and Case Study. Beverley Hills 1976.

FEICHTER HELMUT Das Linzer Programm der österreichischen Sozialdemokratie. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. Wien 1973.

FISCHER BENNO Sozialdemokratie und Intelligenz in der Weimarer Republik. Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986.

FREI ALFRED GEORG Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919-1934. Berlin (West) 1984.

GARDONCINI GIOVANNI BATTISTA Die Sowjetunion im Urteil des Austromarxismus. Kirjassa Detlev Albers, Josef Hindels, Lucio Lombardo Radice (Hg.), Otto Bauer und der "dritte" Weg. Die Wiederentdeckung des Austromarxismus durch Linkssozialisten und Eurokommunisten. Frankfurt/Main 1979.

GEIGER THEODOR Aufgaben und Stellung der Intelligenz in der Gesellschaft. Stuttgart 1949.

GELLA ALEXANDER An Introduction to the Sociology of the Intelligentsia. Kirjassa The Intelligentsia and the Intellectuals. Theory, Method and Case Study. Edited by Alexander Gella. Beverley Hills 1976.

GERAS NORMAN The Legacy of Rosa Luxemburg. London 1976.

GLASER ERNST Im Umfeld des Austromarxismus. Wien 1981.

GRAMSCI ANTONIO Vankilavihkot. Toimittanut ja johdannon kirjoittanut Mikael Böök. Helsinki 1979.

GREBING HELGA Auseinandersetzung mit dem Nationalsozialismus. Kirjassa Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung 1927-1933. Herausgegeben von Wolfgang Luthardt. Zweiter Band. Frankfurt am Main 1978.

GREBING HELGA Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Ein Überblick. München 1966.

GROH DIETER Negative Integration und revolutionärer Attentismus. Die deutsche Sozialdemokratie am Vorabend des Ersten Weltkrieges. Ulm 1974.

GRONOW JUKKA On the Formation of Marxism. Karl Kautsky's Theory of Capitalism, the Marxism of the Second International and Karl Marx's Critique of Political Economy. Helsinki 1986.

GRUBER HELMUT Socialist Party Culture and the Realities of Working-Class Life in Red Vienna. Kirjassa Anson Rabinbach (Ed.), The Austrian Socialist Experiment. Social Democracy and Austromarxism 1918-1934. Boulder 1985.

GULICK CHARLES A. Österreich von Habsburg zu Hitler. Bd 1-5. Wien.

GUNNELL JOHN G. Political theory: tradition and interpretation. Cambridge/Massachusetts 1979.

HAAPALA PERTTI Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. Vammala 1986.

HAAVIKKO RITVA Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista. Kirjassa Ritva Haavikko (toim.), Kirjailijat puhuvat. Tulenkantajat. Vaasa 1976.

HALILA AIMO Väinö Voionmaa. Helsinki 1969.

HANISCH ERNST Neuere Studien zur Marxismus-Rezeption in der deutschen und österreichischen Arbeiterbewegung. Kirjassa Arbeiter und Arbeiterbewegung im Vergleich. Berichte zur internationalen historischen Forschung. Herausgegeben von Klaus Tenfelde. Historische Zeitschrift-Sonderheft. Band 15. München 1986.

HAUTMANN HANS Die verlorene Räterepublik. Am Beispiel der Kommunistischen Partei Deutschösterreichs. Wien 1971.

HAUTMANN HANS - HAUTMANN RUDOLF Die Gemeindebauten des Roten Wien 1918-1934. Wien 1980.

HEINTEL PETER System und Ideologie. Der Austromarxismus im Spiegel der Philosophie Max Adlers. Wien und München 1967.

HELO JOHAN Vaiennettuja ihmisiä. Tapahtumia toisen maailmansodan ja sen jälkeisenä aikakautena. Helsinki 1965.

HENTILÄ SEPPO The Finnish labour movement and national thinking until 1907. Kirjassa Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Jyväskylä 1918.

HENTILÄ SEPPO Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919-1944. Hämeenlinna 1982.

HENTILÄ SEPPO Veljeyttä yli Pohjanlahden. Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohtia suuresta Sundsvallin lakosta Suomen kansalaisyhteisöön. Helsinki 1980.

HOLLANDER PAUL Political Pilgrims. Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928-1978. New York 1981.

HURRI OLAVI Väinö Voionmaa. Kirjassa Tiennäyttäjät 2. Toimittanut Hannu Soikkanen. Rauma 1967.

HUUHTANEN PÄIVI Tunteesta henkeen. Antipositivismi ja suomalainen esteetiikka 1900-1939. Vaasa 1979.

HYRKKÄNEN MARKKU Aatehistoriallisesta metodista. Tampere 1984.

HYRKKÄNEN MARKKU Sozialistische Kolonialpolitik. Eduard Bernsteins Stellung zur Kolonialpolitik und zum Imperialismus 1882-1914. Ein Beitrag zur Geschichte des Revisionismus. Tammisaari 1986.

HYVÖNEN ANTTI SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920-1930-luvuilla. Kuopio 1971.

HÄNNINEN SAKARI Valtiosta valtaan. Jyväskylä 1986

IMMONEN KARI Ryssästä saa puhua ... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-39. Keuruu 1987.

JANIK ALLEN - TOULMIN STEPHEN Wittgenstein's Vienna. New York 1983.

JAY MARTIN Should Intellectual History Take a Linguistic Turn? Reflections on the Habermas-Gadamer-Debate. Kirjassa Modern Intellectual History. Reappraisals and New Perspectives. Edited by Dominick LaCapra and Steven L. Kaplan. Ithaca and London 1982.

JOHNSTON WILLIAM M. The Austrian Mind. An Intellectual and Social History 1848-1938. Berkeley 1972.

JUTIKKALA EINO "Ensimmäinen tasavalta" (1919-45). Kirjassa Suomen po-

liittinen historia 1809-1975. 2. osa. Vuodet 1905-1975. Kirjoittajat Viljo Rasila, Eino Jutikkala, Keijo K. Kulha. Porvoo 1977.

KAESTNER JÜRGEN Die politische Theorie August Thalheimers. Frankfurt/Main, New York 1982.

KAHK J, SIILIVASK K. Eestin SNT:n historia. Tallinna 1978.

KALELA JORMA Työväen Sivistysliitto 1919-1979. Tutkimussuunnitelma. Helsinki 1978.

KALELA JORMA Pulapolitiikka. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929-1933. Helsinki 1987.

KALEMAA KALEVI Raoul Palmgren - suomalainen toisinajattelija. Helsinki 1984.

KALLENSCHEUER OTTO Marxismus und Erkenntnistheorie in Westeuropa. Eine politische Philosophiegeschichte. Frankfurt/Main-New York 1986.

KANERVA JUKKA - PALONEN KARI Introduction. Kirjassa Transformation of Ideas on a Periphery. Political Studies in Finnish Intellectual History. Edited by Jukka Kanerva, Kari Palonen. Ilmajoki 1987.

KARVONEN TOIVO Toimintaa "kansanrintamakaudeksi" (1931-1938). Kirjassa Kipinästä tuli syttyä. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta. Helsinki 1958.

KATSOULIS ILIAS Demokratie, Revolution und Diktatur des Proletariats im Austromarxismus. Meisenheim am Glan 1975.

KETOLA EINO Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosiaalidemokratit ja Venäjän vallankumous 1917. Helsinki 1987.

KETTUNEN PAULI Den finländska socialdemokratins demokratiuppfattning mellan inbördeskriget och lapporörelsens framträdande. Historisk Tidsskrift för Finland 1980. (Kettunen 1980A).

KETTUNEN PAULI J.W.Keto, sosialismi ja sosialidemokratia 1920-luvulla. Sosialistinen Poliittinen Liike 1980 (Kettunen 1980B).

KETTUNEN PAULI Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1919-1930. Jyväskylä 1986.

KETTUNEN PAULI - TURTOLO JUSSE Die Totalität der Arbeiterbewegung und das Selbstverständnis der Sozialdemokratie in der Zeit zwischen den Weltkriegen. Kirjassa Suomalaisten ja DDR:läisten historiantutkijoiden Hyytiälässä 5.-10.5.1980 pitämän kuudennen seminaarin esitelmät. Toimittajat Seppo Hentilä und Marjaliisa Kouvalainen. Helsinki 1981.

KILPI SYLVI-KYLLIKKI Sörnäisten tyttö politiikan pyörteissä. Tapahtumia 1930-luvulla. Helsinki 1966.

- KILPI SYLVI-KYLLIKKI Sörnäisten tyttö. Päiväkirja. Helsinki 1963.
- KILPI SYLVI-KYLLIKKI Sörnäisten tytön vaellusvuodet. Elämää 1920-luvulla. Helsinki 1965.
- KLINGE MATTI Vihan veljistä valtiososialismiin. yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Porvoo 1972.
- KLINGE MATTI Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918-1960. Itsenäisen Suomen ylioppilaat. Vaasa 1978 (Helsinki 1968).
- KLINGE MATTI - HARMO MAUNU Ylioppilaslehti. Jyväskylä 1983.
- KONRAD HELMUT Arbeitergeschichte und Raum. Kirjassa Geschichte als demokratischer Auftrag. Karl R. Stadler zum 70. Geburtstag. Wien 1983.
- KORPINEN PEKKA Kriisit ja pitkät syklit. Helsinki 1981.
- KUCZYNSKI JÜRGEN Die Intelligenz. Studien zur Soziologie und Geschichte ihrer Grossen. Berlin 1987.
- KUJALA ANTTI Suomi vallankumouksen punaisena selustana. Kirjassa Lenin ja Suomi I. Helsinki 1987.
- KUJALA ANTTI Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa. Jyväskylä 1989.
- KULEMANN PETER Am Beispiel des Austromarxismus. Sozialdemokratische Arbeiterbewegung in Österreich von Hainfeld bis zur Dollfuss-Diktatur. Hamburg 1982.
- KURKELA VESA Tanhuten valistukseen. Musiikkivalistus ja perinnetyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitossa. Helsinki 1986.
- KÖNKE GÜNTER Organisierte Kapitalismus, Sozialdemokratie und Staat. Eine Studie zur Ideologie der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik (1924-1932). Stuttgart 1982.
- LACAPRA DOMINICK Rethinking Intellectual History and Reading Texts. History and Theory. Volume XIX. 1980.
- LACAPRA DOMINICK History & Criticism. Ithaca 1985.
- LACKMAN MATTI Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918-1939. Oulu 1985.
- LANGEWIESCHE DIETER Zur Freizeit des Arbeiters. Bildungsbestrebungen und Freizeitgestaltung österreichischer Arbeiter im Kaiserreich und in der Ersten Republik. Stuttgart 1979.
- LANTTA KIMMO Sosialidemokraattisen puolueen suhtautuminen kommunisminvastaiseen lainsäädäntöön vuosina 1929-1930. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1980.

LAULAJAINEN PERTTI Sosialidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalais-sodan jälkeen. Mikkeli 1979.

LEFRANC GEORGES Der Sozialismus in Frankreich. Geschichte des Sozialismus von 1919 bis 1945. Herausgegeben von Jacques Droz. Band XIII. Frankfurt/M-Berlin-Wien 1978.

LEHEN TUURE Marxilaisuuden alkukylvöä Suomessa. O.W.Kuusinen ja Sosialistinen Aikakauslehti 1906-1908. Pori 1971.

LEHNERT DETLEV Klassenintegration und Hegemoniefähigkeit. Organisationscharakter und Wahlattraktivität der deutschen und österreichischen Sozialdemokratie in der Zwischenkriegsperiode. Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986.

LEICHTER OTTO Otto Bauer. Tragödie oder Triumph. Wien 1970.

LESER NORBERT Austromarxistisches Geistes- und Kulturleben. Kirjassa Norbert Leser (Hrsg.), Das geistige Leben Wiens in der Zwischenkriegszeit. Wien 1981.

LESER NORBERT Das Linzer Programm und der 15. Juli 1927. Protokoll des Symposiums in Wien am 15. Juni 1977. Wien 1979.

LESER NORBERT Was bleibt von Austromarxismus? Entwicklung und Ausstrahlung des österreichischen Sozialismus. IHS-Journal 1979.

LESER NORBERT Zwischen Reformismus und Bolschewismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis, zweite Auflage des zentralen Teiles. Wien 1985 (1968).

LEVY CARL Introduction: historical and theoretical themes. Kirjassa Socialism and the Intelligentsia 1880-1914. Edited by Carl Levy. Padstow 1987.

LIIKANEN ILKKA & MANNINEN PAULI Raoul Palmgren - mies ja linja. Po-leemi 2/1978.

LIIKANEN ILKKA - MANNINEN PAULI Realisti vai utopisti? Kirjassa Ilkka Liikanen- Kari Sallamaa (toim.), Palmgrenin työ. Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijakuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia. Oulu 1982.

LINSE ULRICH Hochschulrevolution. Zur Ideologie und Praxis sozialistischen Studentengruppen während der deutschen Revolution 1918-1919. Archiv für Sozialgeschichte XIV Band. 1974. Braunschweig.

LÜPKE REINHARD Zwischen Marx und Wandervogel. Die Jungsozialisten in der Weimarer Republik 1918-1931. Marburg 1985.

LÖSCHE PETER - WALTER FRANZ Zur Organisationskultur der Sozialdemokratischen Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik. Niedergang der Klassenkultur oder Solidargemeinschaftlicher Höhepunkt? Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für historische Sozialwissenschaft. 15. Jahrgang 1989.

LÖW RAIMUND Otto Bauer und die russische Revolution. Wien 1980.

MACINTYRE STUART A Proletarian science. Marxism in Britain 1917-1933. Cambridge 1980.

MAIMANN HELENE Zum Stellenwert der Arbeiterkultur in Österreich 1918-1934. Kirjassa Konferenz Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945. Wien 1981.

MANNHEIM KARL Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge. London 1960.

MANNINEN PAULI Työväenliike ja Tulenkantajat. Vasemmistolainen sivistyneistö ja kansanrintama 1930-luvulla. Kulttuuritalossa 28.3.1981 pidetyn seminaarin alustukset. Kansan Sivistystyön Liitto ja Kansan Arkisto.

MARCUSE HERBERT Soviet Marxism. A Critical Analysis. New York 1961 (1958).

MARCUSE PETER The Housing Policy of Social Democracy: Determinants and Consequences. Kirjassa Anson Rabinbach (Ed.), The Austrian Socialist Experiment. Social Democracy and Austromarxism 1918-1934. Boulder 1985.

MARJOMÄKI HEIKKI Oppositio vaiko pelkkä nolla? Kommunistische Partei (Deutschlands)-Opposition (KPO). August Thalheimer in Memoriam, Uudistuva Ihmiskunta 4/1986.

MARRAMAO GIACOMO Zum Problem der Demokratie in der politischen Theorie Otto Bauers. Kirjassa Detlev Albers, Josef Hindels, Lucio Lombardo Radice (Hg.), Otto Bauer und der "dritte" Weg. Die Wiederentdeckung des Austromarxismus durch Linkssozialisten und Eurokommunisten. Frankfurt 1979.

MARTINY MARTIN Sozialdemokratie und junge Generation am Ende der Weimarer Republik. Kirjassa Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung 1927-1933. Herausgegeben von Wolfgang Luthardt. Zweiter Band. Frankfurt am Main 1978.

MCGRATH WILLIAM J. Cultural Politics in Austria: From Empire to Republic. Kirjassa Anson Rabinbach (Ed.), The Austrian Socialist Experiment. Social Democracy and Austromarxism 1918-1934. Boulder 1985.

MERCHAV PERETZ Linkssozialismus in Europa zwischen den Weltkriegen. Wien 1979.

MICHELS ROBERT Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des

Gruppenlebens. Leipzig 1911.

MOMMSEN WOLFGANG J. Imperialismustheorien. Ein Überblick über die neueren Imperialismusinterpretationen. 3., erweiterte Auflage. Göttingen 1987.

MÜLLER OTTO WILH. Intelligencija. Untersuchungen zur Geschichte eines Schlagwortes. Frankfurt 1971.

MÄKINEN KARI Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta. Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924-1930. Helsinki 1989.

MÄRZ EDUARD - WEBER FRITZ Otto Bauer und die Sozialisierung. Kirjassa Detlev Albers, Josef Hindels, Lucio Lombardo Radice (Hg.), Otto Bauer und der "dritte" Weg. Die Wiederentdeckung des Austromarxismus durch Linkssozialisten und Eurokommunisten. Frankfurt/Main 1979.

NADEAU MAURICE Romain Rolland. Journal of Contemporary History 1967.

NEGT OSKAR - KLUGE ALEXANDER Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit. Frankfurt am Main 1977.

NERMAN TURE Akademikerna i arbetarrörelsen. Stockholm 1967.

NERMAN TURE Clarté. En studie i studentpolitik. Stockholm 1962.

NEUGEBAUER WOLFGANG Bauvolk der kommende Welt. Geschichte der sozialistischen Jugendbewegung in Österreich. Wien 1975.

NEUGEBAUER WOLFGANG Sozialdemokratische Jugend und Erziehungsbewegung. Kirjassa Konferenz Arbeiterkultur in Österreich 1918-1945. Wien 1981.

NYGÅRD TOIVO Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Jyväskylä 1982.

NYGÅRD TOIVO Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978.

PAAKKUNAINEN KARI Demokratia, tiede, kansanvalistus. Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoriaa 1935-1985. Jyväskylä 1985.

PAASIVIRTA JUHANI Suomen itsenäisyyskysymys. Porvoo 1947 ja 1949.

PAASIVIRTA JUHANI Työväenliike yleiseurooppalaisena ilmiönä I-II. Turku 1953 ja 1955.

PAAVOLAINEN JAAKKO Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1926-1936. 3. Helsinki 1984.

PALMGREN RAOUL Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus. I. Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918-30). Juva 1983.

PALMGREN RAOUL Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus. II. Pulan, fasismin ja sodan varjossa (1930-1944). Juva 1984.

PALMGREN RAOUL Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus. III. Rauhan ja edistyksen optimismista kylmään sotaan (1944-1951). Juva 1984.

PALMGREN RAOUL Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä. Jyväskylä 1980.

PALOMERI R. 30-luvun kuvat. Helsinki.

PALONEN KARI Tekstistä politiikkaan. Johdatus tulkintataitoon. Jyväskylä 1987.

PELS DICK Hendrik de Man and the Ideology of Planism. International Review of Social History. Vol XXXII (1987).

PFABIGAN ALFRED Max Adler. Eine politische Biographie. Frankfurt/Main, New York 1982.

PFOSER ALFRED Literatur und Austromarxismus. Wien 1980.

PIILONEN JUHANI Yhteinen vihollinen yhdistää. Kirjassa Lenin ja Suomi I. Helsinki 1987.

POHJANMAA ATTE Sanan säilä taistelun tiellä. Työmiehen-Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki 1948.

POLVINEN TUOMO Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920. I. Porvoo 1967.

PUNTILA LAURI A. Suomen poliittinen historia 1809-1966. Keuruu 1982 (1964).

PUOSKARI PENTTI Opiskelijat tekemässä työväenliikkeen historiaa. Kirjassa Tapio Bergholm (toim.), Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin. SONK:n 20-vuotisjuhlakirja. Kiikala 1983.

PUOSKARI PENTTI Tehokkaan kysynnän teoria Sdp:n suhdannepoliittisessa ajattelussa 1930-luvulta 1960-luvun alkuun. Yleisen valtio-opin pro gradu. Helsingin yliopisto. Syyskuu 1979.

RABINBACH ANSON The Crisis of Austrian Socialism. From Red Vienna to Civil War. Chicago 1983.

RACINE NICOLE The Clarté Movement in France, 1919-21. Journal of Contemporary History 1967.

RAHIKAINEN MARJATTA N.R. af Ursin - aatelismies Suomen työväenliikkeessä. Jyväskylä 1986.

RAUN TOIVO U. Viron historia. Keuruu 1989.

RENGSTORF E.-V. Links-Opposition in der Weimarer SPD. Die "Klassenkampf-Gruppe" 1928-1931. Hannover 1978 (1976).

RENNER KARL An der Wende zweier Zeiten. Wien 1946.

REUNA RISTO Sivistyneistön tulo Suomen vanhaan työväenpuolueeseen. Suomen sosialidemokraattisen puolueen ensimmäinen sivistyneistöikäpolvi. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1978.

REUNA RISTO Ylioppilassosialismin punaiset apostolit. Kirjassa Tapio Bergholm (toim.), Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin. SONK:n 20-vuotisjuhlakirja. Kiikala 1983.

RICOEUR PAUL Interpretation Theory. Discourse and the surplus of meaning. Fort Worth 1976.

RINGER FRITZ K. The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community, 1890-1933. Cambridge, Massachusetts 1969.

SAAGE RICHARD Parlamentarische Demokratie, Staatsfunktionen und das "Gleichgewicht der Klassenkräfte". Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986.

SAARELA TAUNO The Intellectuals, the Unity of the Working Class and Marxism. Cay Sundström's Interpretation of the Thoughts of Max Adler. Kirjassa Transformation of Ideas on a Periphery. Political Studies in Finnish Intellectual History. Edited by Jukka Kanerva, Kari Palonen. Books from the Finnish Political Science Association, No 6. Ilmajoki 1987.

SAARELA TAUNO Kansan eheyttämisestä kansanrintamaan. Akateemisen Sosialistiseuran poliittisten käsitysten kehitys 1925-37. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1982.

SAARENHEIMO KERTTU Tulenkantajat. Porvoo 1966.

SALDERN ADELHEID V. Sozialdemokratie und kommunale Wohnbaupolitik in der 20er Jahren - am Beispiel von Hamburg und Wien. Archiv für Sozialgeschichte. XXV Band. Düsseldorf 1985.

SALLAMAA KARI Teorian ja empirian vuosikymmenet. Raoul Palmgrenin haastattelu. Tiede&Edistys 4/1982.

SALVADORI MASSIMO Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880-1938. London 1979.

SCHOLING MICHAEL - WALTER FRANZ Der "Neue Mensch". Sozialistische Lebensreform und Erziehung in der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung Deutschlands und Österreichs. Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986.

SHEEHAN HELENA Marxism and the Philosophy of Science. A Critical

History. Volume One. The First Hundred Years. Atlantic Highlands, London 1985.

SIDENIUS NIELS CHRISTIAN Kommunismisk Internationale 1928-1935. En analyse og kritik af Kommunismisk Internationales politik, specielt med henblik på Tyskland og med saerlig vaegt på fascisme-politikken og aendringerne heri. Århus 1976.

SILTALA JUHA Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu 1985.

SKINNER QUENTIN The Foundations of modern political thought. Volume one: The Renaissance. Cambridge 1978.

SKINNER QUENTIN Hermeneutics and the Role of History. New Literary History. Volume VII. Autumn 1975.

SKINNER QUENTIN Meaning and Understanding in the History of Ideas. History & Theory 1969.

SKINNER QUENTIN Motives, Intentions and the Interpretation of Texts. New Literary History. Volume III. 1972.

SOIKKANEN HANNU Kohti kansanvaltaa 1. 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.

SOIKKANEN HANNU Nationalism and internationalism as concepts of the Finnish working class in the critical situation of 1917-1918. Kirjassa Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Jyväskylä 1984.

SOIKKANEN HANNU Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo 1961.

SPEISER WOLFGANG Die sozialistischen Studenten Wiens 1927-1938. Wien 1986.

STEPHAN CORA Wirtschaftsdemokratie und Umbau der Wirtschaft. Kirjassa Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung 1927-1933. Herausgegeben von Wolfgang Luthardt. Erster Band. Frankfurt am Main 1978.

STORM GERD - WALTER FRANZ Weimarer Linkssozialismus und Austromarxismus. Historische Vorbilder für einen "Dritten Weg" zum Sozialismus? Berlin 1984.

STURM REINHARD Faschismusauffassungen der Sozialdemokratie in der Weimarer Republik. Kirjassa Solidargemeinschaft und Klassenkampf. Politische Konzeptionen der Sozialdemokratie zwischen den Weltkriegen. Herausgegeben von Richard Saage. Frankfurt am Main 1986.

SUNDSTRÖM CAY Kaksi sota - yksi sukupolvi. Kiilan albumi III. Mikkeli 1940.

SUNDSTRÖM CAY Romantikerns revolt. Stockholm 1946.

Suomen työväenliikkeen historia. Tomituskunta: Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Jussi Turtola. Kirjoittajat: Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Eino Ketola, Pauli Kettunen, Heikki Laa-vola, Päivö Puhakainen, Tero Tuomisto, Jussi Turtola. Joensuu 1978 (1976).

SUSILUOTO ILMARI The Origins and Development of Systems Thinking in the Soviet Union. Political and Philosophical Controversies from Bogdanov and Bukharin to Present-Day Re-Evaluations. Helsinki 1982.

SVENSSON HELEN Clarté i Finland. Historiska och litteraturhistoriska studier 54. Helsingfors 1979.

TENFELDE KLAUS Sozialgeschichte und vergleichende Geschichte der Arbeiter. Kirjassa Arbeiter und Arbeiterbewegung im Vergleich. Berichte zur internationalen historischen Forschung. Herausgegeben von Klaus Tenfelde. Historische Zeitschrift - Sonderheft. Band 15. München 1986.

TJADEN K.H. Struktur und Funktion der KPD-Opposition (KPO). Eine organisationssoziologische Untersuchung zur Rechtsopposition im deutschen Kommunismus zur Zeit der Weimarer Republik. Hannover 1983 (1964).

TUOMINEN NYRKI Soihdun, Kirjallisuuslehden ja Tulenkantajien poliittisen linjan muotoutuminen vuosina 1931-35. Poliittisen historian pro gradu. Turun yliopisto. 1977.

TUOMIOJA ERKKI K.H.Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918-1946. Helsinki 1982.

TYNNI-HAAVIO AALE Olen vielä kaukana. Martti Haavio-P.Mustapää 20-luvun maisemassa. Porvoo 1978.

UITZ HELMUT Die österreichische Kinderfreunde und Roten Falken 1908-1938. Beiträge zur sozialistischen Erziehung. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Universität Salzburg. Salzburg 1975.

UOLA MIKKO Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen Kansanliike 1932-1944. Keuruu 1982.

UPTON ANTHONY F. Kommunismi Suomessa. Rauma 1970.

UPTON ANTHONY F. Vallankumous Suomessa 1917-1918. I-II. Jyväskylä 1980 ja 1981.

UUSIHAKALA LEENA Yrjö Ruutu ja ruutulaisuus. Yleisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. 1983.

VAJDA MIHALY Fascism as a mass movement. London 1976.

WEBER HERMANN Kommunismus in Deutschland 1918-1945. Darmstadt 1983.

WEIDENHOLZER JOSEF Historische Betrachtungen zum Verhältnis von Wissenschaft und Arbeiterbewegung in Österreich. Kirjassa Geschichte als

- demokratischer Auftrag. Karl R. Stadler zum 70. Geburtstag. Wien 1983.
- WEIDENHOLZER JOSEF Auf dem Weg zum "Neuen Menschen". Bildungs- und Kulturarbeit der österreichischen Sozialdemokratie in der Ersten Republik. Wien 1981.
- WEIL ALFRED Der Erziehungsgedanke im Austromarxismus. Die Pädagogik Max Adlers und Alfred Adlers als Strukturelemente einer Theorie des Sozialen. Frankfurt am Main 1979.
- WIKSTEN ERKKI Sirkuskatu 3. Helsinki 1977.
- WILL WILFRIED VAN DER - BURNS ROB Arbeiterkulturbewegung in der Weimarer Republik. Eine historisch-theoretische Analyse der kulturellen Bestrebungen der sozialdemokratisch organisierten Arbeiterschaft. Frankfurt/M 1982.
- WILLNER SVEN De finlandssvenska författarna och nationalitetsfrågan. Kirjassa Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860. Helsingfors 1983.
- WINKLER HEINRICH AUGUST Einleitende Bemerkungen zu Hilferdings Theorie des Organisierten Kapitalismus. Kirjassa Organierter Kapitalismus. Voraussetzungen und Anfänge. Herausgegeben von Heinrich August Winkler. Göttingen 1974.
- WINKLER HEINRICH AUGUST Von der Revolution zur Stabilisierung. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918 bis 1924. Berlin 1984.
- WINKLER HEINRICH AUGUST Der Schein als Normalität. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1924 bis 1930. Berlin 1985.
- WITTMAN ERICH Zwischen Faschismus und Krieg. Die Sozialistische Jugend-internationale 1932-1940. Wien 1982.
- WOLIN SIMON The Mensheviks under the NEP and in Emigration. Kirjassa Leopold H. Haimson (ed.), The Mensheviks. From the Revolution of 1917 to the Second World War. Chicago 1974.
- ZOITL HELGE Kampf um Gleichberechtigung. Die Sozialdemokratische Studentbewegung in Wien 1914-1925. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Salzburg. Salzburg 1976.
- ZULEHNER PAUL MICHAEL Kirche und Austromarxismus. Eine Studie zur Problematik Kirche-Staat-Gesellschaft. Wien 1967.

Cay Sundströmin artikkelit 1926-1934

- Clartist, Clarté till Finland. Studentbladet (Stbl) 5/1926 26.3.1926.
- C.S., Svenska noveller och nynorsk epik, Arbetarbladet (Abl) 21.7.1926.
- C.S., Terrorn i Balkan-Länderna skildras av den franske författaren Henry Barbusse, Abl 25.8.1926.
- C.S., Konserterna, Abl 18.10.1926.
- C.S., Potzdonnerwetter, Stbl 10/1926 18.10.1926.
- C.S., Svar på G.A.D's "Humbug", Stbl 12/1926 15.11.1926.
- C.S., Konservatoriets musikafton, Abl 26.11.1926.
- G.S., Uusi Suomi i det kapitalistiska kretsloppet, Abl 27.7.1927.
- C.S., Uusille ylioppilaille, Suomen Sosialidemokraatti (SS) 21.9.1927.
- Cay Sundström, Fordilaisuus - marxilaisuus, SS 10.12.1927.
- C.S., Totalisaattori, vaara kansan terveydelle, SS 12.12.1927.
- Cay Sundström, Fordilaisuus - marxilaisuus II, SS 17.12.1927.
- Cay Sundström, Fordilaisuus - marxilaisuus III, SS 2.1.1928.
- C.S., Den nya socialistprofeten. "Socialistarkraten" Hendrik de Man, Abl 9.1.1928.
- Cay Sundström, Fordilaisuus - marxilaisuus IV, SS 15.1.1928.
- C.S., Höger eller vänster?, Abl 18.1.1928.
- C.S., Höger eller vänster?, Abl 23.1.1928.
- C.S., Philip Snowden och Labour Party, Abl 8.2.1928.
- C.S., Byfilosofer och byrackor, Abl 29.2.1928.
- Cay Sundström, Oikeisto vai vasemmisto?, SS 16.3.1928.
- Cay Sundström, "Revisionisternas" borgfred och dess följder, Abl 23.3.1928.
- Cay Sundström, Verokysymys, Snowden ja Labour Party, SS 26.3.1928.
- Cay Sundström, Takaisin Marxiin, Kevättervehdys 1928.
- Cay Sundström, Henri Barbusse kertoo itsestään, Kevätmyrsky 1928.
- Cay Sundström, Ett tioårsminne. Inbördeskriget i Finland 1918.
- Clarté (Lund). Tidskrift för socialistiska kultur utgives av Svenska Clarté-sektion.
- Cay Sundström, Mitä on marxilainen vallankumous, SS 2.6.1928.
- C.S., Samhällets avskum, Abl 8.6.1928 pk.
- C.S., Djurskyddet och den sociala frågan, Abl 11.6.1928.
- C.S., Eläinsuojelu ja yhteiskunnallinen kysymys, SS 12.6.1928.
- C.S., Vi och kommunisterna, Abl 15. ja 18.6.1928 pk.
- C.S., Kommunistit ja me, SS 16. ja 20.6.1928.
- C.S., Marxismen och borgarklassen, Abl 20.6.1928 pk.
- C.S., Röd ungdom, Abl 22.6.1928 pk.
- C.S., Begreppsförvirringar, Abl 29.6.1928.
- C.S., Uusi sosialistiprofeetta. "Sosialistiaristokraatti" Hendrik de Man, SS 7.7.1928.
- C.S., Kaksi riitapukaria. Pilsudski ja Voldemaras, SS 19.7.1928.
- C.S., Volpi, SS 20.7.1928.
- C.S., "Mondismia" vai sosialismia?, SS 3.8.1928.
- C.S., Labour Partyn uusi ohjelma, SS 4. ja 11.8.1928.
- C.S., Kapitalistista sotaa vastaan, SS 12.8.1928.
- Cay Sundström, Sosialistista vai "puolueetonta" sivistystä?, Työläisnuoriso (TN) 17/1928 15.8.1928.
- C.S., Rationalisointikysymys, SS 30.8.1928.
- C.S., Vänstersocialdemokraterna och Brysselkongressen, Abl 5.9.1928 pk.

- Cay Sundström, Sosialistista vai "puolueetonta" sivistystä?, TN 20/1928 26.9.1928.
- C.S., Den "opolitiska" uppfostran, Abl 17.10.1928.
- C.S., Ett revolutionsminne. Kurt Eisner och revolution i Bajern för 10 år sedan, Abl 7.11.1928.
- C.S., Socialistisk uppfostran och kritik, Till Storms (TS), provnummer 1, november 1928.
- m, Till dig, kamrat, TS, november 1928.
- C.S., Populär socialism I. Exploateringen: huru värdet uppkommer, TS november 1928.
- C.S., Sosialidemokratian hallituspolitiikka, SS 8.12.1928.
- C.S., Protester, TS, provnummer 2, december 1928.
- C.S., Populär socialism II. Är kapitalismen nödvändig?, TS, december 1928.
- Cay Sundström, Uutta sosialistista kirjallisuutta, Työväen Kalenteri 1929. Helsinki 1928.
- C.S., De tyska socialdemokraterna i regeringen, Abl 23.1.1929.
- C.S., Skärpt klasskamp, Abl 30.1.1929 pk.
- C.S., Saksan sosialidemokraatit hallituksessa, SS 3.2.1929.
- C.S., "Nya människor", TS 1/1929 januari 1929.
- C.S., Populär socialism. Arbetets invecklade natur i det moderna samhället, TS 1/1929 januari 1929.
- C.S., Vår tidning, TS 2/1929 februari 1929.
- C.S., Populär socialism. Arbetarens rätt till vinsten, TS 2/1929 februari 1929.
- C.S., Faran för socialismens bankrutt, Abl 17.4.1929 pk.
- C.S., Vappu ja henkisen työn tekijät, SS 30.4.1929.
- C.S., "Proletärer i alla land, förena eder", TS 4/1929 april 1929.
- C.S., Internationalismen, TS 4/1929.
- C.S., Fred och klasskamp, TS 5/1929.
- C.S., Partistrider och klasskamp, Abl 3.7.1929.
- C.S., Puoluetustelu ja luokkataistelu, SS 14.7.1929.
- C.S., Sosialidemokratian valtiollinen edesvastuu, SS 19.7.1929.
- C.S., Det socialdemokratiska regeringstvånget, Abl 21.8.1929.
- Cay Sundström, Arbetartidningen är socialismens vägvisare, Abl 30.8.1929.
- C.S., Marxilainen sosialidemokratia, SS 5.9.1929.
- C.S., Den socialdemokratiska avrustningsidén, Abl 6.9.1929.
- Cay Sundström, Älymystömmen "filosofinen" kurjuus, SS 7.9.1929.
- Cay Sundström, Socialism och socialistiska uppgifter, TS 6/1929.
- C.S., Vid höststarten, TS 6/1929.
- Cay Sundström, Sanomalehtemme on sosialistinen valistusväline, SS 13.10.1929.
- Cay Sundström, Marxismen som samhällsvetenskap, Abl 23.10.1929.
- Cay Sundström, Marxilaisuus yhteiskuntatieteinä, Työläisopiskelija (TO) 7/1929 lokakuu 1929.
- C.S., Aikamme puolue. Tov. Rickard Lindströmin "Puolue ja aika"-kirjoituksen johdosta "Frihetissä" ja "Tulenkantajissa", SS 29.10.1929.
- C.S., "Merkityksetön oppositio" Saksan sos.dem. puolueessa, SS 2.11.1929.
- C.S., Ett revolutionsminnens lärdomar, Abl 8.11.1929 pk.
- C.S., De sociala klasskampsmännen, Abl 11.12.1929.
- Cay Sundström, Uppgifter, som förestår oss, TS 8/1929.
- Cay Sundström, "Kommunistiska Manifestets" anda och vår tid, Abl 23.12.1929.
- Cay Sundström, Teorettinen ja käytännöllinen sosialismi, Työväen

- kalenteri 1930. Helsinki 1929.
- C.S., Vuoden 1930 huonot enteet, Palkkatyöläinen (PT) 18.1.1930.
- C.S., "Enhetsfrågan" vid partikongressen, Abl 22.1.1930 pk.
- C.S., Taistelu kansainvälisistä markkinoista ja sen seuraukset, PT 25.1.1930.
- Cay Sundström, Ungdomen och soc.dem. partikongressen, TS 1/1930 januari 1930.
- Eduard Bernstein 80 år, TS 1/1930 (ei sign.).
- Cay Sundström, Nuoriso ja puoluekokous, SS 1.2.1930.
- C.S., "Iloinen Englanti" ja sen huolet, PT 1.2.1930.
- C.S., Kutomateollisuuden kansainväliset vaikeudet, PT 8.2.1930.
- C.S., Fordin uusi dumping-muotoko?, PT 15.2.1930.
- C.S., Amerikan kasvava ylivoima Euroopassa, PT 22.2.1930.
- Cay Sundström, Aktiv socialistisk agitation bland ungdomen!, TS 2/1930 februari 1930.
- C.S., Milloin seuraava taloudellinen maailmankriisi?, PT 1.3.1930.
- Cay Sundström, Ihmisen kehitys luokkataistelijaksi, SS 2.3.1930.
- C.S., New Yorkin pörssikatastrofin opetuksia, PT 8.3.1930.
- C.S., Taiteluun militarismia vastaan!, SS 9.3.1930.
- C.S., Hiukan kriiseistä, PT 15.3.1930.
- Cay Sundström, Sosialistinen agitaatio, SS 24.3.1930.
- C.S., Suuret rikkaudet suurkapitalismin maissa, PT 29.3.1930.
- Cay Sundström, Religionen och Råds-Ryssland, TS 3/1930, mars 1930.
- Cay Sundström, Yhteiskunnallinen luonne Marxin teorioissa, TO 3/1930, maaliskuu 1930.
- C.S., Vaarallinen taloudellinen kehityssuunta Englannissa, PT 5.4.1930.
- Cay Sundström, Sosialismin tieteellinen luonne, Ylioppilaslehti (YOL) 5.4.1930.
- C.S., Yhteiskunnallinen dumping, PT 12.4.1930.
- C.S., Den socialdemokratiska partipressen, Abl 16.4.1930.
- C.S., Kansainväliset markkinat, PT 19.4.1930.
- C.S., Vapunvieron merkitys, SS 27.4.1930.
- C.S., Betydelsen av 1 Maj-firandet, Abl 30.4.1930 pk.
- C.S., Nykyisen kapitalismin päätoimintamuodot, PT 30.4.1930.
- Cay Sundström, Ungdomens politisering, TS 4/1930, april 1930.
- Gay Sundström, Josef Dietzgen - köyhälistön filosofi. Kevätmyrsky 1930.
- C.S., Johtavatko kutomateollisuuden vaikeudet kartellin muodostamiseen?, PT 10.5.1930.
- C.S., Syntyvyys ja teollistuttaminen, PT 17.5.1930.
- C.S., "Kampen mot kommunismen", Abl 23.5.1930.
- C.S., Maailman vitsaus - 7 maassa 12 miljoonaa työtöntä, PT 24.5.1930.
- C.S., Kapitalismin suuruus ja katoavaisuus, PT 31.5.1930.
- C.S., Uhkaako Ranskaakin kriisi?, PT 7.6.1930.
- C.S., Schweizisk socialdemokrati, Abl 27.6.1930.
- C.S., Vid föredragningen av direktörens rapport..., Abl 2.7.1930.
- C.S., Ungerns röda greve förtäljer sina intryck från Amerika, Abl 16.7.1930.
- C.S., Tullisota, PT 25.7.1930.
- Cay Sundström, Engels ja köyhälistön historiallinen käytäntö, PT 2.8.1930.
- C.S., Kapitalistisia ajatuksia maailmankriisistä, PT 9.8.1930.
- C.S., "Här arbetet - där kapitalet!", Abl 13.8.1930 pk.
- C.S., "Täällä on työ - siellä on pääoma", PT 16.8.1930.
- C.S., "Fosterländska medborgare", Abl 18.8.1930 pk.

- C.S., Teollisuuden kasvaminen siirtomaissa ja Euroopan ulkopuolella, PT 23.8.1930.
- C.S., Kapitalistinen kehittymisprosessi, PT 30.8.1930.
- C.S., Omkring 7 miljoner arbetslösa i U.S.A., Abl 1.9.1930.
- C.S., Kapitalistisen talouden tendenssit, PT 6. ja 20.9.1930.
- C.S., En fascistisk epok?, Abl 8.9.1930 pk.
- Cay Sundström, Den kapitalistiska ekonomins tendenser, Abl 10. ja 12.9.1930.
- C.S., Imperialismi ja maailmansodanvaara, PT 27.9.1930.
- Cay Sundström, Våldet eller demokratin?, TS 5/1930, september 1930.
- Cay Sundström, Imperialismen och faran för världskriget, Abl 1.10.1930.
- C.S., Amerikan talous ja sen politiikka, PT 4.10.1930.
- C.S., Saksan eduskuntavaalien taloudellinen tausta, PT 11.10.1930.
- C.S., Kapitalistinen rationalisointi ja täydellinen rationalisointi, PT 18.10.1930.
- Cay Sundström, Kapitalistisk och fullständig rationalisering, Abl 22.10.1930.
- Cay Sundström, Taloudellinen pulma ja henkinen pula, SS 26.10. ja 2.11.1930.
- Cay Sundström, Livsreform och klasskamp, TS 6-7/1930, oktober-november 1930.
- C.S., Vapaa kauppa ja suojelustulliprobleemit, PT 1.11.1930.
- Cay Sundström, Monopolikapitalismin aikakausi, PT 1.11.1930.
- C.S., Neuvostovenäläinen "dumping", PT 22.11.1930.
- C.S., Maatalouskriisi ja maailmankriisi, PT 29.11.1930.
- Cay Sundström, Henkisen työn vapauttaminen, SS 30.11.1930.
- C.S., Automobilliteollisuus, PT 5.12.1930.
- C.S., Monopollien voimattomuus kapitalistisessa taloudessa, PT 13.12.1930.
- C.S., Hyökkäys palkkoja vastaan, PT 20.12.1930.
- Cay Sundström, Nerot ja taloudelliset ehtodot, PT 20.12.1930.
- Cay Sundström, Euroopan Yhdysvallat ja taloudellinen todellisuus, SS 22.12.1930.
- Cay Sundström, Bildningsarbetets svårigheter, TS 8/1930, julnummer.
- C.S., Mussolini lainoja hakemassa, PT 2.1.1931.
- C.S., Katsaus maailmantaloudelliseen kriisiin, PT 9.1.1931.
- Cay Sundström, Marxilaiset periaatteet ammatillisessa liikkeessä, PT 9., 16., 23. ja 30.1.1931.
- C.S., Kriisi raaka-aineiden alalla, PT 16.1.1931.
- C.S., Ovatko monopolit sosialismin "alkioita"?, PT 23.1.1931.
- C.S., Ungdomen in i rörelsen!, Abl 28.1.1931.
- C.S., "Korkeiden palkkojen" maasta, PT 30.1.1931.
- C.S., Kriisi suurteollisuuden alalla, PT 6. ja 13.2.1931.
- C.S., Maailmantyöttömyys ja sen vaarat, PT 20.2.1931.
- C.S., Stundens krav, Abl 25.2.1931.
- C.S., Maailmansodan jälkeen, PT 27.2.1931.
- C.S., "Euroopan pula", PT 6.3.1931.
- C.S., Maailman metalliteollisuuden imperialismi, PT 13.3.1931.
- C.S., Euroopan maataloudellis-poliittinen pula, PT 20.3.1931.
- C.S., Massornas förtvivlan, Abl 23.3.1931.
- C.S., Pula ja palkat, PT 27.3.1931.
- C.S., Voiko kapitalismi muuttaa luonnettaan?, PT 2.4.1931.
- C.S., Saksalais-itävaltalainen tulliliitto, PT 17.4.1931.
- C.S., Proletariatets ungdom på 1 maj, Abl 22.4.1931.
- Cay Sundström, Neljä pikakuvaa. Kevätmyrsky 1931.
- C.S., Vienti tai häviö, PT 1.5.1931.

- C.S., Työväenliike kulttuurivoimana, SS 1.6.1931 pk.
 C.S., Ungdomens front, Abl 3.6.1931.
 C.S., Den felaktiga cirkeln, Abl 10.6.1931 pk.
 C.S., Sosialistisen tietoisuuden kehittäminen, SS 14.6.1931.
 C.S., Työväenliikkeen kriisi ja kapitalismin umpikuja, SS 20., 23. ja 28.6.1931.
 C.S., Kapitalistisk klasskamp, Abl 29.6.1931 pk.
 Cay Sundström, Arbetarrörelsens kris och kapitalismens återvändsgränd, Abl 3., 6. ja 10.7.1931.
 C.S., Petrooli ja kirkko, SS 8.7.1931.
 C.S., Enemmän kansainvälisyyttä, SS 18.7.1931 pk.
 Cay Sundström, Kaksi ehdotusta pulan lieventämiseksi: Hooverin ja Francquin, PT 24.7.1931.
 C.S., Imperialismin peli Euroopassa, SS 3.8.1931 pk.
 C.S., Guldets och krisen, Abl 5.8.1931 pk.
 C.S., Tulella leikkimistä, SS 15.8.1931 pk.
 C.S., Nationalisthetsen fortsättes, Abl 17.8.1931 pk.
 C.S., Politiken och världskrisen, Abl 31.8.1931 pk.
 C.S., Poliitiikka ja maailmanpula, SS 6.9.1931.
 C.S., Ungdom, med i politiken, Abl 11.9.1931.
 C.S., Den verkliga diktatorn, Abl 14.9.1931 pk.
 Cay Sundström, Sosialistisia sivistysnäkökohtia, SS 16.10.1931.
 Antingen avrustning eller - slut med Europa! Ur ett föredrag av Cay Sundström, Abl 16.10.1931.
 Cay Sundström, Mihin suuntaan?, PT 30.10.1931.
 C.S., Sairaankapitalismin lääkärit, PT 13.11.1931.
 Cay Sundström, Hegel ja Marx. Hegelin 100-vuotiskuolemanpäivän johdosta, Soihtu, näyttenumero
 Cay Sundström, Hegel och Marx, Abl 18.11.1931.
 C.S., Japansk imperialism och N.F., Abl 25.11.1931 pk.
 C.S., Porvarillisen kansantaloustieteen romahdus, SS 27.11.1931.
 C.S., Kapitalismin luottamusvaikeus, PT 27.11.1931.
 C.S., Kristidsungdom, Abl 11.12.1931.
 Cay Sundström, Syntyväisyyden lasku ja työmahdollisuudet, PT 15.12.1931
 C.S., Onko meidän sorruttava järjestelmän uhreina?, PT 8.1.1932.
 Havaintoja Venäjän sivistystyön alalta, SS 12.1.1932 (Sundströmin haastattelu).
 Kulturellt, ekonomiskt och politiskt i dagens Ryssland; intryck från en kort visit, Abl 13.1.1932 (Cay Sundströmin haastattelu).
 Cay Sundström, Taloudellinen katsaus menneisyyteen ja lähitulevaisuuteen, PT 5.2.1932.
 C.S., Pula-aika ja aseidenriisunta, PT 19.2.1932.
 Cay Sundström, Sovjettrusten contra Paneuropamonopolet, Abl 24.2.1932.
 Cay Sundström, Neuvostoliiton sfinksi, Soihtu 1/1932.
 -y, Reunamuistutuksia, Soihtu 1/1932.
 C.S., Hitler ja kapitalismi, PT 11.3.1932.
 Cay Sundström, Fascismi materialistisen historiankäsityksen valossa, SS 13. ja 27.3.1932.
 Den ekonomiska krisen och socialdemokratins, Abl 20. ja 22.4.1932. (esitelmä Arbetarförbundin kongressissa).
 C.S., Två referat, Abl 27.4.1932.
 Gay Sundström, Marx-Engels-Instituutti Moskovassa, PT 28.4.1932.
 Vappu meidän päivinä, Soihtu 2/1932 pk (ei sign.)
 -y, Reunamuistutuksia, Soihtu 2/1932.
 Cay Sundström, Järjestö ja luokka. Järjestöelämän sosiologia,

- teoria ja käytäntö, SS 22. ja 26.5.1932.
- Cay Sundström, Nougogude Liidu sfinks, Sotsialistlik Voitlus. Sotsialistliku Teoria ja Praktia ajakiri. 3/1932.
- Cay Sundström, Mihin pyrittävä? Suunnitelmatalouteen - mutta miten ja minkälaiseen?, PT 10.6. ja 15.7.1932.
- Cay Sundström, Ovatko fascismi ja kansallissosialismi sosialismia?, SS 12.6.1932.
- Cay Sundström, Kapitalismin jähmettyminen, SS 11.7.1932.
- Cay Sundström, Nuorison liityttävä puolueeseen! Sosialismia kohden!, SS 5.10.1932.
- Cay Sundström, Pulaoptimismiako?, PT 4.11.1932.
- Suhteemme uskuntoon, Soihtu 6/1932 pk (ei sign.).
- Cay Sundström, Neuvostoliitto 15-vuotias, Soihtu 6/1932.
- C.S., "Soihdun" painokanteiden periaatteellinen merkitys, SS 22.12.1932
- Cay Sundström, Tekniikka, tiede, yhteiskunta - miten uusi Venäjä rakennetaan, PT 23.12.1932.
- Cay Sundström-Mauri Ryömä, Venäjältä palannut työmies kertoo... SS 2.1.1933.
- Raittius ja työväenliike, Soihtu 1/1933 pk (ei sign.). 4.2.1933.
- Cay Sundström, Kaksi taistelijaa. Eduard Bernstein - Max Adler, Soihtu 1/1933. 4.2.1933.
- Cay Sundström, Karl Marx. Hänen työnsä ja nykyaika, PT 10.3.1933.
- Cay Sundström, Karl Marxin tieteellinen työ, Tulenkantajat (Tk) 10/1933 10.3.1933.
- Uudestisyntynyt Karl Marx, Soihtu 2/1933 pk (ei sign.). 11.3.1933.
- Cay Sundström, Karl Marx 14.3.1883-14.3.1933, SS 14.3.1933.
- Cay Sundström, Marx' gärning och vår tid, Abl 15.3.1933.
- Cay Sundström, Karl Marx ja hänen työnsä, TO 3/1933, maaliskuu 1933.
- Cay Sundström, Hitlerin "sosialismi" eli miten pyy pienenee lopun edellä, Tk 16/1933 22.4.1933.
- Sosialisoiminen ja kulttuuri, Soihtu 3/1933 pk (ei sign.). 24.4.1933.
- Cay Sundström, Saksan sosialidemokratian kova kohtalo, Soihtu 3/1933. 24.4.1933.
- Gay Sundström, Miksi olemme kansainvälisiä?, PT 28.4.1933.
- Cay Sundström, Maailmantalouskonferenssin kokoontuessa, PT 9.6.1933.
- Cay Sundström, Kapitalismin pula ja sosialisoimisvaatimus, PT 23.6.1933 Vaalit ja työväenluokka, Soihtu 4/1933 pk (ei sign.). 23.6.1933.
- Cay Sundström, Historiallinen puoluekokous?, Soihtu 4/1933. 23.6.1933.
- Cay Sundström, Työväenluokan yksimielisyys taantumuksen edessä, SS 15.7.1933.
- Sosialistisen Työväen Internationaalinen Pariisin-konferenssi, Soihtu 5-6/1933 pk (ei sign.). 8.9.1933.
- Cay Sundström, Vaalivoiton jälkeen, Soihtu 5-6/1933. 8.9.1933.
- Cay Sundström, Yhteisrintamaan!, Tk 29/1933 16.9.1933.
- 9.XI.1918 - 9.XI.1933, Soihtu 7/1933 pk (ei sign.). 6.11.1933.
- Cay Sundström, Luokkapolitiikkaa korostettava, Soihtu 7/1933. 6.11.1933
- CS, Kaksi tarpeellista kirjaa, Soihtu 7/1933. 6.11.1933.
- Cay Sundström, Vapauden päivistä hirmuvallan päivään, Tk 37/1933 11.11.1933.
- C.Sundström, Rooseveltin suunnitelma ja sen sosialistinen arvos-

telu, PT 24.11., 1. ja 8.12.1933.

Cay Sundström, Tidens värsta och farofyllaste onda är - tankelätt-
jan, Abl 8.12.1933.

C.Sundström, Sosialistinen sovinnon ja rauhan juhla, Soihtu 8/1933
pk. 16.12.1933.

Cay Sundström, Miksi kapitalistiset pulat uusiutuvat?, PT 21.12.
1933.

Cay Sundström, Maailmanpula vuoden 1934 vaihtuessa, PT 19.1.1934.
Työtaistelu ja ammatilliset järjestöt, Soihtu 1/1934 pk (ei sign.).
5.2.1934.

Cay Sundström, Puolueen yhtenäisyys, Soihtu 1/1934. 5.2.1934.

Austromarxismin teoria ja käytäntö, Soihtu 2/1934 pk (ei sign.).
21.3.1934.

Cay Sundström, Kolmannen luokan revisionismia eli "vallankumouksen
enteistä", Soihtu 2/1934. 21.3.1934.

Vappuna 1934, Soihtu 3/1934 pk (ei sign.). 1.5.1934.

Cay Sundström, Käsittämätön menettely, Soihtu 3/1934. 1.5.1934.

CS, Imperialistista sotaa vastaan, Soihtu 4-5/1934 pk. 22.6.1934.

Cay Sundström, "Soihtu" ja sosialidemokraattisen puolueen johto,
Tk 27/1934 18.8.1934.

Cay Sundström, Vasemmiston poliittisia kysymyksiä, Tk 33/1934
29.9.1934

Kapitalismin kriisi kypsymässä, Soihtu 6/1934 pk (ei sign.).
6.10.1934.

Cay Sundström, Karl Kautsky ja uusi aika, Soihtu 6/1934. 6.10.1934.

Cay Sundström, Rehellisyys puolue-elämässä, Soihtu 6/1934.
6.10.1934.

Cay Sundström, Uusi aika - uusia sivistystehtäviä, PT 1.11.1934.

Cay Sundström, Olemmeko epälojaaleja?, Soihtu 7-8/1934. 20.12.1934.

Cay Sundström, Järjestö, tietoisuus, aate, PT 21.12.1934.

Cay Sundström, Maailmanpolitiikka sodan ja rauhan ympärillä, Tk 45-
46/1934 22.12.1934.